

ÖZTÁRSASÁG

SOM KRISZTIÁN
ÚTLEVELEK FEJLŐDÉSE
ÉS MAGYARORSZÁGI
HAMISÍTÁSAINAK PÉLDÁI

A XIX-XX. SZÁZADBAN

SOM KRISZTIÁN

ÚTLEVELEK FEJLŐDÉSE ÉS
MAGYARORSZÁGI HAMISÍTÁSAINAK PÉLDÁI
A XIX–XX. SZÁZADBAN

*Development of passports
and examples of its forgeries in Hungary
in 19th–20th centuries*

SOM Krisztián
Útlevelek fejlődése és magyarországi hamisításainak példái
a XIX–XX. században

Minden jog fenntartva! *All rights reserved!*
© SOM Krisztián 2025

A szerző ORCID azonosítója: 0000-0002-6993-2207

Az angol nyelvű összefoglalót („Summary”) SOM Krisztián készítette.
The “Summary” in English was made by Krisztián SOM.

Megjelent elektronikusan, amely alapján 15 sorszámozott nyomtatott példány készült
Published in electronic form, which was the base of 15 numbered printed copies

Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadása
Budapest
2025

E-ISBN 978-615-5936-04-3

*A múlt, a jelen és a jövő
úti okmány-tervezésében és -gyártásában dolgozó szakembereinek,
illetve közbiztonság fenntartását és határforgalom-ellenőrzését
végrehajtó határőreinek, rendőreinek*

Tartalomjegyzék

Ajánlás (CZUKOR Gergely)	9
Előszó (BENCSIK Péter)	11
A könyvről	13
Bevezetés	15
Az útlevelek védelmi jellegzetességei kialakulásának kezdeti szakasza, a XX. század elejéig	17
› Az okmányellenőrzés során alkalmazott technikai eszközök és segédletek fejlődése a XIX–XX. századfordulóig	27
› Ismertté vált magyarországi útlevel-hamisítás esetek példái a XIX. század végén és a XX. század elején	29
Útlevelek védelmi jellegzetességeinek fejlődése az I. világháborúban és azt követő két évtizedben	39
› Az első nemzetközi útlevélszabvány	41
› Útlevelek egyes védelmi elemének fejlődése az 1910-es évektől	44
› Az okmányellenőrzés során alkalmazott technikai eszközök és segédletek fejlődése az 1920-as és 1930-as években	51
› Ismertté vált magyarországi útlevel-hamisítás esetek példái az I. világháború kitörésétől 1940-es évek közepéig	53
Útlevelek védelmi jellegzetességeinek fejlődése az 1940-es és 1980-as évek között	69
› Nemzetközi útlevélszabványok a II. világháborút követően	69
› Útlevelek egyes védelmi elemének fejlődése az 1940-es évektől	73
› Az okmányellenőrzés során alkalmazott technikai eszközök és segédletek fejlődése az 1940-es évektől	90
› Ismertté vált magyarországi útlevel-hamisítás esetek példái az 1940-es és 1980-as évek között	93
Útlevelek védelmi jellegzetességeinek fejlődése az 1980-as évektől	99
› Új nemzetközi útlevélszabvány kidolgozása és bevezetése	99
› Útlevelek fejlődése az 1980-as évektől	102
› Az okmányellenőrzés során alkalmazott technikai eszközök és segédletek fejlődése az 1990-es évektől	107
› Ismertté vált magyarországi útlevel-hamisítás esetek példái az 1990-es évektől	109
Állami útlevel-hamisítások és állami érdekből kiállított útlevelek történelmi példái	119
› Más állam úti okmányának jogosulatlan felhasználása (személycsere)	121
› Más állam úti okmánya eredeti tartalmának meghamisítása	121
› Más állam úti okmányának teljes utánzás módszerével történő hamisítása	124
› Más állam úti okmányába igénylés során valótlan adatok rögzítése	128

› Saját állam okmányába valótlán, megtévesztő adatok rögzítése	129
› Útlevel utánzatok különleges esetei a hasonmás gyártások	136
Summary, Krisztián SOM: “Development of passports and examples of its forgeries in Hungary in 19th–20th centuries”	139
› The initial stage of the development of the security features of passports, until the beginning of the 20th century	139
› The development of the security features of passports during the First World War and in the following two decades	144
› Development of passport security features between the 1940s and 1980s	151
› The development of the security features of passports since the 1980s	157
› Historical examples of passport forgeries by state authorities and passports issued in the interest of a state	161
Mellékletek (Appendixes)	164
Jegyzetekben alkalmazott rövidítések és forrásjegyzék	173
Szakkifejezések, fogalommagyarázatok	199
Köszönet	203

Mellékletek jegyzéke

› <i>1./A sz. melléklet</i>	
Magyar útlevelek vízjelei, az 1904. és az 1940-as évek között (részletek)	164
› <i>1./B sz. melléklet</i>	
Magyar útlevelek vízjelei, az 1950-es és 1960-as években (részletek)	165
› <i>2./A sz. melléklet</i>	
Lapfűzési megoldások az 1870-es és 1990-as évek között (részletek)	166
› <i>2./B sz. melléklet</i>	
Lapfűzési megoldások az 1930-as és 1950-es évek között (részletek)	167
› <i>3. sz. melléklet</i>	
Útlevelek lapjainak sorszámozási megoldásai, magyar útlevelekben	168
› <i>4. sz. melléklet</i>	
Rejtett (látens) kép magyar útlevelben, 1984-től	169
› <i>5. sz. melléklet</i>	
Első, ibolyántúli sugárzásban láthatóvá váló felülnyomatok magyar útlevelekben	170
› <i>6./A sz. melléklet</i>	
Fénykép-rögzítési és -hitelesítési megoldások magyar útlevelekben, 1915. és az 1950-es évek között (részletek)	171
› <i>6./B sz. melléklet</i>	
Fénykép-rögzítési és -hitelesítési megoldások magyar útlevelekben, 1980. és 1998. között	172

Ajánlás

Kevés dolog árulkodik annyira egy korszakról, mint az úti okmányok, azok korszakhoz igazodó biztonsági felépítése, az ellenőrzésükhöz szükséges eszközök és képességek megléte és alkalmazása. Ezeknek a dokumentumoknak a birtokában határok nyílnak meg, hiányukban határok zárnak körbe. Az útlevelek nem csupán papírdarabok, hanem a hatalom, a lehetőség és olykor a kockázat eszközei. Sorsfordító iratok.

Ebben a könyvben Krisztián nemcsak a történelem lenyomatait tárja elénk, hanem egy olyan világ kulisszái mögé is bepillantást enged, amelyről keveseknek vannak – különösen ilyen részletes – információi. Lenyűgöző az a kutatómunka, az az összegyűjtött adathalmaz, ami szükséges volt a könyv megírásához.

Krisztián szenvedélye és tudása, a könyv minden oldalán átvilágít, mint az átmenő fény a biztonsági okmányok lapoldalain. Olvasás közben rájövünk, hogy az okmányok fejlődését milyen formán befolyásolták az adott korban elérhető technológiák, a hamisítások jellemző modus operandijai, illetve a felelős személyek, hatóságok döntései.

A könyv nemcsak izgalmas olvasmány, hanem egyfajta detektívmunka is, amely minden lapozással újabb titkokat fed fel. Nemcsak szakértőknek szól, hanem mindenkinek, aki szereti a történelmet és azokat a történeteket, amelyek egy-egy „hét-köznapi” tárgy mögött rejtőznek. Öröm volt olvasni, és még nagyobb öröm ajánlani!

Budapest, 2025. február 4.

Czukor Gergely

rendőr alezredes, rendőrségi tanácsos
az Országos Rendőr-főkapitányság
Rendészeti Főigazgatóság
Határrendészeti Főosztályának
vezetője

Előszó

Manapság, amikor a schengeni övezeten belül teljesen szabadon mozoghatunk, valamint a világ legtöbb országába minden nagyobb nehézség nélkül utazhatunk, nagyon nehéz elképzelni, hogy az előző évszázadban elképesztő akadályok álltak a határ átlépése előtt. A fizikai akadályok – aknamező, szögesdrótkerítés – és a határőrség élőereje mellett jogi, rendészeti gátak is tornyosultak az utazni vágyók előtt. Egyes korszakokban az útlevéelhez jutást szigorúan korlátozták, s emellett akár minden kiutazás előtt külön engedélyt kellett kérni, nem is beszélve a beutazó- vagy a tranzitvízumok megszerzéséről.

Az útlevelek története iránt egyre nagyobb érdeklődés mutatkozik. Szinte nem telik el olyan hónap, hogy ne fordulna hozzám egy-két érdeklődő, aki saját családtagjainak sorsát kutatva szeretne információt kapni arról, hogy vajon milyen körülmények között juthatott át a keresett személy az országhatáron. Szinte nincs olyan család a mai Magyarországon, amelynek legalább egy tagja ne vándorolt volna ki Amerikába a dualizmus utolsó évtizedeiben. Számos kutatás igazolja, hogy jelentős részük illegálisan – útlevél nélkül, vagy hamisított úti okmánnyal – hagyta el az országot. A „rövid XX. század” történelmi megrázkódtatásai közepette pedig sokaknak menekülnie kellett Magyarországról. Egy részük a zöldhatáron át jutott külföldre, míg mások hamis vagy hamisított úti okmányt használtak. Som Krisztián új könyve, amelyet az olvasó a kezében tart, az útlevelekkel való visszaélések eseteinek rendkívül alapos feldolgozása. Egyrészt tudományos igényű munka, amely az útlevéltörténettel foglalkozó kutatók számára megkerülhetetlen lesz a következő évtizedek során, másrészt a fenti okokból szélesebb körű érdeklődést is kivált majd. Az ismertté vált magyarországi útlevél-hamisítási esetek a 19. század közepétől napjainkig a kötet minden fejezetében megjelennek. Természetesen terjedelmi okokból csak példákat tud kiemelni a több (tíz)ezer esetből. A családtörténeti kutatók mégis óriási segítséghez juthatnak a kötetből. A hamisítási módszerek részletes bemutatása révén jobban el tudjuk képzelni, hogy milyen módon tudták kijátszani a hatóságokat a kivándorlók, a politikai üldözöttek. Emellett a tárgyalt esetek hivatkozásai alapján az érdeklődők könnyebben juthatnak el saját felmenőikkel kapcsolatos további forrásokig.

Az útlevelek hamisítása leginkább azon korszakokra jellemző, amikor a külföldre utazás félig szabadnak mondható. A teljes tilalom idején a kiadott útlevelek száma annyira kicsi volt, hogy azokat kis túlzással minden útlevéelkezelő pontosan ismerte, a hamisítók lebukása csaknem garantált volt. Ekkortájt több sikerrel kecsegtetett a zöldhatáron való átszökés (szintén nagyon kockázatos) megkísérlése. A csaknem korlátlan utazások időszakában pedig értelmét veszti a hamisítás – legalábbis azok számára, akik élvezik a szabad mozgás privilégiumát. Ennek következtében korszakonként változik az elkövetőkön belül a magyar állampolgárok aránya. Némileg leegyszerűsítve azt mondhatjuk, minél kevesebb a magyar elkövető, annál inkább beszélhetünk a szabad mozgás megvalósulásáról.

A hamisítások létével a korabeli hatóságok is tisztában voltak. Az állami szervek folyamatosan törekedtek „hamisíthatatlan” úti okmányok előállítására. A kötet jelentős részében ezen okmányvédelmi eljárások fejlődésével ismerkedhetünk meg –

mindezt nagyon jól egészítik ki a fényképmellékletek. Viszont pusztán az, hogy állandóan újabb biztonsági elemeket kellett kidolgozni, azt mutatja, hogy a hamisítók szintén „továbbképezték” magukat, képesek voltak lépést tartani a fejlődéssel. Ilyen szempontból Som Krisztián könyve egyszerre sajátos technikatörténeti, illetve kriminalisztikatörténeti munkának is tekinthető. Hatalmas kutatói szorgalommal gyűjtötte össze a korszak magyar és külföldi útleveleit, jogszabályait, okmányvédelmi technikáit, és ezeket jól áttekinthető módon, rendszerezve tárja az olvasók elé. Ennek révén számos új ismertetéssel gazdagítja az útlevelek és a határrezsimek történetét, nem csak magyar, de egyetemes történeti értelemben is. E tekintetben kiemelkedő fontosságú, hogy a kötetben helyet kapott egy csaknem 25 oldalnyi angol nyelvű összefoglalás.

Szeged, 2025. április 17.

dr. habil. Bencsik Péter
egyetemi docens
Szegedi Tudományegyetem
Jelenkortörténeti Tanszék

A könyvről

E könyvnek nem célja a szükségesnél jobban tárgyalni az útlevélszabályok és úti okmány-hamisítás büntetőjogi megítélésének változásait. Továbbá csak a magánútlevelek fejlődése kerül elemzésre, mivel számos ország diplomata (és sokszor szolgálati) útlevele több szempontból is eltérő volt az előbbiektől. Ezen túlmenően magánútlevelek hamisítása jelentősen gyakoribb volt a hivatalos úti okmányokénál, aminek számos oka volt és van ma is. (Ahol külön nem említi a szöveg, ott az útleveél és úti okmány kifejezések alatt magánútlevelet kell érteni.) A védelmi elemek nemzetközi fejlődésének ismertetésével a magyarországi fejlesztések térben és időben való elhelyezése elősegíti azok biztonságosságának és fejlettségének értékelését.

A könyv az egyes fejezetekben tárgyalt időszakokban először az útlevelek védelmi elemeinek fejlődését ismerteti, majd az azok vizsgálatára rendelkezésre álló eszközöket, segédleteket és intézményeket, végül pedig bemutatásra kerülnek egyes felfedezett esetek által a korabeli útleveél-hamisítási módszerek és az azokhoz közvetlenül kapcsolódó visszaélések. Az állami érdekből történő útleveélkiállítások és -hamisítások eseteit külön fejezet ismerteti. A lábjegyzetek gördülékenyebb használata érdekében, a kiegészítő információt tartalmazók hivatkozási száma vastagítottan kerültek jelölésre, eltérően a csak forrásjelöléseket tartalmazók normál számjegyeitől.

E könyv elkészítése során forráselemzés mellett (részben a külön is említésre került) számos ország több, különböző sorozatú úti okmányai digitalizált képeinek, illetve okmányeredeti jeinek normál fényben rendes és 15-szörös nagyított nézetét, valamint okmányeredetik surló fényben (a vizsgált okmány síkjához viszonyítva 20–15 foknál kisebb szögből a felületre vetülő normál fény), továbbá ibolyántúli (365 nm) sugárzásban rendes és 15-szörös nagyított nézetben történő vizsgálatát alkalmaztam. Ahol más jelölve nincs, ott minden esetben az ibolyántúli (UV) fénytartomány alatt a 365 nm hullámhosszú sugárzás értendő.

Az adatfeldolgozás során törekedtem a tökéletessége és pontosságára, azonban egyes adat tekintetében idővel feltárásra kerülhetnek pontosítandók, és az eddig ismerttől eltérő elsőségek is.

Budapest, 2025. január 17.

Som Krisztián

Bevezetés

A határforgalom-ellenőrzés szervezésével a központi államigazgatásnak nem csak bevételt hozott az áruk után szedett jövedelmek (vámok, illetékek), hanem lehetőség nyílt – már az úti okmányok elterjedése előtt – korlátozni vagy megakadályozni nem kívánt csoportok, személyek beutazását is. Ez utóbbiakra Magyarországon már I. (Szent) István király idejében ismert példa.¹ Az úti okmányok (kezdetben ajánló- és védlevelek²) megjelenésével az okmány birtokosára és utazására vonatkozó adatok hitelt érdemlő módon igazolhatók és ellenőrizhetők lettek. Azonban a jogosult és az okmányt átadó személyazonosságának összehasonlítására ezek érdemben még nem voltak alkalmasak, mivel közvetlen vagy közvetett személyleíró információt igen ritkán tartalmaztak. Mindez mellett a határokon, határvám-hivatalokban nehezítette az ellenőrzést a korszak hivatalos nyelve, a latin ismertének, illetve az olvasás tudásának korlátozott körű ismerete is.

Már XI. században is állítottak ki Európában királyi ajánló- vagy védleveleket külföldre utazók részére. Az egyik korai, külföldre utazó részére kiadott magyar ajánlólevélről II. Géza király idejéből, a XII. század közepéből van feljegyzés. Azonban azokban az évszázadokban az ilyen okmányok nem feltételei, hanem esetleges elősegítői, előnyei voltak az utazásnak.³

Az utazás engedélyhez, úti okmányhoz kötése a XVII–XVIII. századra alakult ki, de országonként eltérő időben. Magyarországon már az 1720-as években külföldre utazásra jogosító útlevél (latinul „passuales”) kellett a HABSBURG uralkodók

¹ › SOM: A magyar határforgalom ellenőrzés 1000–1301.

² Az „ajánlólevelek”-et magas rangú politikai vagy egyházi vezetők által, általuk vagy bizalmasuk részéről ismert személynek adták ki, amely az utazó jó szándékáról is gyakran biztosította a címzett(ek)et.

E könyvben a „védlevelek” („salvus conductus” vagy „oltalomlevelek”) a különböző jogkövetkezmények, hatósági intézkedések alól védelmet biztosító okiratok értendők. Megjegyzendő, hogy a középkorban „oltalomlevél” jellemzően birtokok, ingatlanok királyi védelméről kerültek kiadásra, ezért itt a „védlevél” kifejezéssel kerülnek említésre az utazók védelme érdekében adott okmányok. E könyvben kizárólag a külföldre utazásra, vagy onnan Magyarországra beutazásra kiadott „védlevelek” kerülnek tárgyalásra a XX. század előtti időszakban. Míg a „védlevelek” a király védelmét, állami főhatalom oltalmát biztosította közokiratba foglalva az utazó részére (és közölte e tényt az iratot ellenőrző személlyel), addig az „útlevél” az utazó személyazonosságát, külföldre utazásra jogosultságát és általában az utazásának célját igazolta. Egyes mai útlevelek tartalmazzák az állami védelemről szóló tájékoztatást, azonban az úti okmány elsődleges célja a személyazonosság igazolása, ezért azok – az előbbiektől ellentétben is – útlevélnek tekintendők.

(A „men[tesség]levelek” alatt e könyvben azon okiratok értendők, amelyek mentességet biztosítottak kötelezettségek, illetékek / díjak megfizetése alól.)

³ Az Angol Királyságban 1414-ben hozták az első törvényt az utazó védlevéléről, 1540-ben már útlevelet állítottak ki ott.

› BENEDICTUS

államainak határain túli utazáshoz, amit azokban az évtizedekben a bécsi *Haditanács* vagy a *Királyi Udvari Kancellária* adott ki. Ennek kieszközléséhez a földesúr (belföldi) útlevelére volt szükség.⁴ III. Károly magyar király 1725-ben már a kancellár engedélye alapján, a *Magyar Királyi Helytartótanács* által kiadott, külföldi utazást engedélyező útlevelhez kötötte a magyar protestáns alattvalók külhoni egyetemen tanulása céljából történő utazásait. (Ennek az intézkedésnek elsősorban a reformáció terjedésének visszaszorítása volt a célja.)⁵ (A HABSBURG uralkodók által irányított országokban, így Magyarországon is, az útlevelkötelezettség bevezetése nem volt közvetlen kapcsolatban az 1720-as évek középső harmadában, az egyes idegen államokból beutazókkal szemben életbe léptetett szigorú járványügyi szabályozásokkal.)

A személyleírást is tartalmazó útlevelek XVIII. századi megjelenésével már lehetősége nyílt a határon (vagy belföldön) szolgálatot teljesítő okmányellenőröknek az utazó személyazonosságának megállapítására. Azonban ez csak elvileg volt igaz, hiszen az útlevelkezelő írástudásától, továbbá nyelvismeretétől rendkívüli mértékben függött. Korabeli okmányok alapján megállapítható, hogy már a XIX. század legelején a határokon útleveleket ellenőrző tisztviselők az írni-olvasni tudás birtokában voltak szinte minden európai államban. Ellenben, még a XX. század első felében is egyes országok kizárólag a saját nyelvükön nyomtatták és személyesítették meg az útleveleket (ide sorolandók a német államok, majd Németország, az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok is). (Magyarországon a külföldre szóló útlevelek 1845-ig latin nyelven kerültek kiállításra, amely akkor már a legtöbb országban, különösen a határon szolgálatot teljesítők körében alig, vagy egyáltalán nem beszélt nyelv volt.)

Az úti okmányokkal való visszaélések meglehetősen régre nyúlnak vissza Magyarország történetében. Ez velejárója lett az okmányhoz kötött utazás kijátszásának. Az úti okmányok tartalmi hamisítása és utánzása a kezdeti évtizedekben meglehetősen kifinomult módszernek minősült, mivel az írás ismerete nem volt széles körben elterjedt, s az nélkülözhetetlen eleme volt a hamisításnak. A más adattaira kiállított úti okmányok felhasználása ellenben nem igényelt különösebb ismeretet, hiszen egy legfeljebb viszonylag általános személyleírason kívül az útlevelek, vándorkönyvek nem nyújtottak támpontot a személyazonosításhoz.

Bár az útlevelek védelmi elemeinek fejlődése tekintetében alább nemzetközi kitekintés is olvasható, az itt ismertetett közokirat-hamisítás esetek döntően Magyarországon vagy a magyar államhatár átlépésekor elkövetett bűncselekmények (vagy azok kísérletei, illetve előkészületei). E könyv döntően a távolsági utazásra jogosító útlevelekre korlátozódott, mivel ezek voltak minden korszakban a leginkább védett úti okmányok. Azonban hasonlók felfedése az adott korszakokban nem voltak példa nélküliek számos más országban, illetve azok államhatárain sem.

•○○•

⁴ › VONHÁZ: 29., 78. p.

⁵ › DIENES

Az útlevelek védelmi jellegzetességei kialakulásának kezdeti szakasza, a XX. század elejéig

E könyvben az útlevelek védelmi elemeként tekintendő minden olyan gyártási, nyomdatechnikai vagy megszemélyesítési eljárás/módszer és jellegzetesség, ami kialakításából, előállításának nehézségéből eredően az adott korban megnehezítette, esetleg lehetetlenné tette a teljes, eredetivel megegyező vagy ahhoz megtévesztésre alkalmas utánzást vagy jelentős mértékben elősegítette a jogosulatlan változtatás felismerését.

Előbbiből adódóan a XIX. század elején sok nyomdatechnikai úton előállított irat – akár alnyomat (alapnyomat)* nélküli kialakítással is – ide sorolandók, hiszen nyomdagép, minőségi betűkészlet, részletgazdag bélyegző kialakítása, sőt a kiállító hatóság személyzetének kellően gyakorlott írástudásról árulkodó kézírása is megnehezítette sok hamisító igyekezetét. A XIX. század közepére gyarapodott a nyomdák száma, a berendezések (különösen a már elavultabbak) beszerzése tökével rendelkező bűnelkövetők részére már nem volt lehetetlen. Ekkor kezdődött meg az útlevelek védelmét, eredetiségének megállapítását elősegítő képi elemek (jellemzően díszes állami címerek, egyes országokban a megszemélyesítés hitelesítésére jogosult személy címerének, jelképének) általánossá válása. A magyar útlevelek fejlődése különösen a XX. századtól szorosan kapcsolódik a nemzetközi eredményekhez és tapasztalatokhoz, továbbá a magyarországi határforgalom-ellenőrző személyek, illetve a rendvédelmi és idegenrendészeti hatóságok a magyarok és külföldiek úti okmányaival egyaránt találkoztak és ellenőrizték azokat. Ezért a téma vizsgálatához a külföldi útlevelek fejlődését is szükséges megismerni.

A **papír**, mint íráshordozó anyag Kínából hosszabb arab közvetítéssel jutott el Dél-Európába. Itáliában a XII. században kezdett elterjedni, jellemzően a többi azonos célú anyaghoz viszonyított olcsósága miatt. Azonban a királyi udvarok a felhasználás első évtizedeiben mellőzték vagy akár tiltották is alkalmazását, mivel tartósságában nem bíztak, s az okiratokat továbbra is az állati bőrből készült pergamenre készítették el. Az európai papírgyárak az első **vízjeleket*** már az 1280-as évektől alkalmazták, mint termékeik eredetének igazolására, illetve a minőség garantálása céljából.⁶ (Ennek későbbi neve gyári vízjel.) E védelmi elem egyrészt nem csökkentette az írható felület méretét és az olvashatóságot sem, másrészt utólagosan nem lehetett érdemben kialakítani azt a már kész papírban (még a korabeli, egyszerű vonalas vízjeleket sem). A XVIII. és XIX. századi útlevelek, amennyiben tartalmaztak vízjelet jellemzően az gyári vízjel volt. Ez szintén védelmi elemként tekinthető, hiszen az adott ország útlevelnyomdájá egy adott papírmalom nyomat-

* Lsd. Szakkifejezések, fogalommagyarázatok.

⁶ › KALMÁR: 27–32. p.

hordozóját használta. Azonban, mivel az lehetett kereskedelmi forgalomban is beszerezhető papír, ezért a vízjel megléte még nem jelentett kizárólagos bizonyosságot az okmány eredetiségében. Ugyanígy a szokásos vízjel hiánya sem volt döntő bizonyíték, hiszen lehet, hogy az útlevél felülete a vágás miatt éppen nem tartalmazta a teljes ívben egyébként (máshol) meglévő azonosító jegyet. Teljes értékű védelmi elemként akkortól tekinthető egy vízjel, amikortól az az útlevelet gyártó nyomda vagy kormányhivatal egyedi meghatározása, feltétele szerint készült, s az nem volt beszerezhető kereskedelmi forgalomban, illetve lehetőség szerint egyéb okmányokban sem került felhasználásra. (Egyedi – a készítés helyének gyári vízjelétől eltérő – vízjellel rendelkező pénzjegyek már 1666-tól Svédországban forgalomban voltak, az osztrák tartományokban 1762-től,⁷ majd Oroszországban már 1785-ben, Franciaországban 1790-ben, az Egyesült Királyságban a *Bank of England* által kiadott bankjegyekben 1797-ben alkalmaztak ilyet.) A legelső, csak útleveleknél használt vízjelek között volt a francia, külföldi utazásra jogosító útlevelek vízjele. Joseph FOUCHÉ rendőrminiszter 1807-es rendelete eredményeként, a hamisítások felismerése elősegítése céljából – az egységes külalak (nyomatkép), tartalom és a megszemélyesítéshez használandó tinta meghatározása mellett – az útlevelekhez felhasznált papírban egyedi vízjelek kerültek bevezetésre.⁸ Az osztrák császári közigazgatás által kiállított, külföldi utazásra jogosító útlevelek már az 1820-as években egyedi, csak azon okmánytípusnál használt vízjelet tartalmaztak.⁹ Még a XIX. században még szinte kizárólag negatív vízjelek (olyan képi, szövegi megjelenés, ahol a kevesebb papírost miatt, átmenő fényben vizsgálva a vízjelkép a környezetétől világosabban jelenik meg) voltak a papírokban kialakítva. A XIX.

⁷ > PELBÁRT

⁸ > *Vous Papiers SVP!*: 14. p.

I. (BONAPARTE) Napóleon császár idején, már az 1810-es évek elején a keretes, kézírást utánzó betűkkel kialakított „*Passe port*” szó alatt, kettős dupla körvonal között volt olvasható az államfő neve és címe: „NAPOLEON EMPEREUR ET ROI”. A belső dupla körvonalon belül az államfő stilizált, babérszörűvel ábrázolt profilképe volt kialakítva. A kör alakú főkép alatti vízjel-részlet meghatározta az okmány típusát: a belföldi útlevelek papírjaiban keretes betűkkel „A L’INTÉRIEUR.” volt olvasható, a külföldieké pedig arra vonatkozó kifejezést tartalmazott. A vízjelek negatív vonalas és pozitív kialakítású részleteket egyaránt tartalmaztak: a dupla körvonalak külső köríve vékony negatív, a belső vastag pozitív megjelenésű volt átmenő fényben, ezen túlmenően pozitív vízjelként jelent meg a körív mentén kialakított (államfő és címei) felirat; minden más részlet negatív vonalas kivitelezésű volt. Az 1810-es évek második felében vonalas, csak negatív vízjel kettős köre között a „LOUIS”, illetve „XVIII ROI DE FRANCE” szöveget, míg a belső körön belül a király egyszerű arcképét tartalmazta. E főkép felett a „PASSE PORT”, alatta pedig a „*a l’Étranger*” felirat volt olvasható keretes betűkkel. Ezt a vízjelet csak külföldre utazásra jogosító úti okmányokhoz használták.

> [Francia, 1810-es és 1820-as években külföldi, illetve belföldi utazásra jogosító útlevelek alapján.]

⁹ A császári címersas alatt „OEST.K.K.REISE PASS” okmánymegnevező felirat (vastag betűkkel), illetve kézírást utánzó betűkkel „KKEPP” rövidítés olvasható. A vízjel negatív kivitelezésű volt.

Az 1850-es években már, kétárnyalatú (kéttonusú) kivitelben készültek az osztrák útlevelek vízjelei. A negatív, vonalas osztrák császári kétfejű sas alatt az azonos tartalmú felirat nyelvenként két-két sorban volt olvasható átmenő fényben: németül „ÖSTERREICHISCH=”, „KAISERLICHER KÖNIGLICHER REISEPASS”, majd latinul „AUSTRIACO” „CAESAREO REGIAE LITERAE PASSE”, valamint végül olaszul „IMPERIALE” „REGIO PASSAPORTO AUSTRIACO”. Negatív kivitelezéssel a betűkereteket alakították ki, míg pozitív a betűk árnyéka volt. Ilyen vízjellel készített papírt használtak az osztrák közigazgatás alatt álló Szerb Vajdaság és Temesi Bánság koronartartományban kiadott útlevelek nyomtatásakor is.

> [Korabeli, 1820-ban kiállított osztrák és 1826-ban kiadott osztrák-olasz, illetve az 1850-es években készült osztrák bánsági, külföldi utazásra jogosító útlevelek alapján.]

század legegységesebb és leginkább nehezen utánozható vízjele az Amerikai Egyesült Államok (USA) honi útlevélfelhasználása (külügyminisztérium) által kiállított útlevelekben¹⁰ 1867-ben már (majd az 1890-es évek elejéig) alkalmazott volt. Míg az útleveleket a XIX. század második felében időszakonként különböző nyomdák készítettk el,¹¹ addig az útlevélpapírt ugyanabban a papírgyárban gyártatták le. A félbehajtott úti okmány kinyitott, 28–38×43–46 cm között változó méretű ívének (lapjának) nagy részét lefedte az Amerikai Egyesült Államok akkori hivatalos jelképe („címere”): a jelmondatos szalaggal futtatott csillagos mezőn álló, nyilakat és ágakat markoló, kiterjesztett szárnyú fehérfejű rétisas (*Haliaeetus leucocephalus*), amelyet a „UNITED STATES OF AMERICA” és a „DEPARTMENT OF STATE” feliratok fogtak közre fentről és lentől. A többlettónusú (árnyaltos) vízjel igen határozottan, jól kirajzolódott a papír átmenő fényben történő vizsgálata során (az 1890-es években ezt a remek kialakítást egy sokkal egyszerűbb, vonalas, negatív vízjel váltotta fel).¹² Ezt követően hasonlóan részletgazdag, minőségi vízjelet több évtizedig nem alkalmaztak útlevélpapír gyártásához. A magyar útlevelek a XIX. század legvégéig jellemzően még gyári vízjelet sem tartalmaztak, azonban a XIX. század utolsó negyedének nagy részében, az útlevéllapok papírjában bordázott vízjel (merítőszita-mintázat) azonosítható átmenő fényben (ilyen volt az 1878-tól alkalmazott magyar 1878 M útlevelekben¹³, annak 1894-ig bezárólag gyártott altípusai eseté-

¹⁰ Az Amerikai Egyesült Államok XIX. századi szövetségi (magán)útlevelei több szempont szerint is jó példaként szolgálnak más államok útleveleinek összehasonlításában: több jellegzetességében is kiemelkedtek a különböző korszakok külföldi útlevelei közül. (Az Egyesült Államok szövetségi kormányának mellett az 1850-es évekig az egyes tagállamok is adhattak ki útlevelet, utána már kizárólag az Egyesült Államok külügyminisztériuma volt az útlevélfelhasználó.) Az Amerikai Egyesült Államok honi kiállítású útlevelei angol egynyelvűek voltak, míg a külképviseletek döntően francia egynyelvűek. Már az 1810-es években feltűntetésre került, hogy a személy az „Egyesült Államok állampolgára” („Citizen of the United States”). A megsemmisítést hitelesítő szárazbélyegző-lenyomat az 1880-as években jelent meg, addig az útlevél előre nyomtatott szöveg- és képtartalmának részét képezte a kör alakú jelvény.

¹¹ Az Amerikai Egyesült Államok szövetségi útleveleinek gyártását az 1820-as évektől 1857-ig William James STONE rézmetsző Washington D.C.-ben működő nyomdája végezte; ezt követően 1866-ig, majd 1875-től a *Bureau of Engraving and Printing* folytatta, míg 1867 és 1873 között a feladatot a Washington D.C.-beli *Philip & Solomons* nyomda hajtotta végre (nem zárható ki, hogy az USA 1874 M útlevéle is itt készült, amely csak 1874-ben került legyártásra). Az Egyesült Államok útleveleinek gyártását 1926-tól a *United States Government Printing Office* (*Egyesült Államok Kormányzati Nyomdája*; neve 2014-től *United States Government Publishing Office*) végzi, egyidőben a könyvecské formátumú úti okmány bevezetésével. Egyes külképviseletek a székhelyük szerinti országban, városban gyártatták le az általuk kiállítandó útleveleiket, ami jellemző volt sok ország külképviselete esetében is.

› [Korabeli amerikai egyesült államokbeli, honi kiállítású útlevelek nyomdai jelzetei alapján] (W. J. STONE nyomdája tekintetében a nyomdai jelzet [„W.I.Stone script et sculpt Washⁿ D.C.”] az alsó harmad kör alakú jelvénye alatt található [az 1840-es évektől készült okmányokon a jelzet már csak nehezen kivehető, s később már mellőzték is azt]. A *Philip & Solomons* nyomda esetében a nyomdai jelzet [„Philip & Solomons, Washington.”] a címerállat nélküli fejléc hullámvonalakkal ékített, díszes betűi alatt, az alsó ívelt vonalak között került kisbetűs írásként kialakítva, míg a későbbi változata a *Bureau of Engraving and Printing* útleveleinek az első oldal alján, a sorszám rovat vonalkázása alatt, szintén kisbetűs írásként tartalmazta ugyanazt.)

¹² › [Az Amerikai Egyesült Államok útlevélfelhasználása által kiállított korabeli útlevelek alapján.]

¹³ A magyar úti okmányok – itt alkalmazott minta (okmány-alaptípus) elnevezés szerint történő említése alapján – képei, főbb jellegzetességei, illetve esetenként részletekbe menő ismertetése a következő publikációkban található meg:

ben). Az *Első Magyar Papíripari Részvénytársaság* vízjelei (tornyos címerpajzson kiterjesztett szárnyú lúd) az 1899-től gyártott magyar 1899 M útlevelek lapjaiban azonosítható véletlenszerűen elhelyezkedve, ritkán egyik lapra sem esve belőle részlet. Magyar útlevélnél az első, minden lapban azonosítható nem kereskedelmi vízjelet 1904. végétől alkalmaztak. Ez a negatív, vonalas vízjel hármass hullámvonalak között az „ALLAMKINCSTÁR” feliratot tartalmazta. (U11. vízjel).¹⁴ Azonban megjegyzendő, hogy a magyar útlevélnél az előbbi vízjel – az okmányutánpótlást nyilvánvalóan megnehezítő, illetve a felfedését elősegítő előnye mellett – az illetékbélyegnek akkortól alkalmazott, előre nyomtatott képe miatt került alkalmazásra.¹⁵ Az 1907-ben bevezetett új japán útlevélnél (amely továbbra is egylapos, félbehajtott okmány volt) tartalmazott szöveget ábrázoló vízjelet. Az I. világháború végéig nem alkalmazott vízjelet útlevelei lapjaiban például Ausztria és Németország sem.

A középkori és kora újkori védlevelek, majd útlevelek mindegyike teljes egészében kézírással készültek, mind Magyarországon, mind külföldön. A máig fennmaradt legkorábbi magyar útlevelek a XVI. század első másfél évtizedében, II. Ulászló király idejében keltek; a papírra kézzel írt úti okmányokat (papírfelzetes¹⁶ vagy anélküli) viaszpecséttel és a kancellária tisztviselőjének aláírásával hitelesítették.¹⁷ A nyomtatás XV. század közepén induló fejlődésével, illetve az igények növekedé-

› SOM Krisztián: *A magyar úti okmányok, 1848–2012*. Budapest, 2014, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 335 p. HU ISBN 978-963-89-8283-4 /Segédtudományok a magyar rendvédelem-történet szolgálatában. 1. HU ISSN 2064-5333/ DOI: [10.31626/HU-ISSN2064-5333.1](https://doi.org/10.31626/HU-ISSN2064-5333.1)

› Idem: Az 1922 M magyar útlevélnél, 1922–1937. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXVI. évf. (2016) 51. sz. 57–74. p. HU ISSN 1216-6774 DOI: [10.31627/RTF.XXVI.2016.51N.57-74P](https://doi.org/10.31627/RTF.XXVI.2016.51N.57-74P)

› Idem: Magyar magánútlevelek 1948 és 1955 között. In PARÁDI József (szerk.): *Ünnepi parergák MEZEY Barna 65. születésnapja tiszteletére*. 93–114. p. Budapest, 2018, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, HU ISBN 978-615-80-3096-0 /Salutem, 5., HU ISSN 2416-2078/ DOI: [10.31626/HU-EISSN2530094X.VTOM.63-114.p](https://doi.org/10.31626/HU-EISSN2530094X.VTOM.63-114.p)

› Idem: Magyar útlevelek a kezdetektől a XIX. század közepéig. [Várhatóan a *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* HU ISSN 1216-6774 2023/2024. évi számában fog megjelenni.]

¹⁴ › SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012.*: 67–68., 265. p.

Már 1871-ben, az első füzet kialakítású orosz útlevelek egyedi, csak külföldi utazásra jogosító útlevelekhez alkalmazott vízjellel rendelkeztek: a határátlépés bejegyzésére szolgáló lapoldalakban egymás alatt, oszlopba rendezett körök mentén hullámvonalban elhelyezett gyöngyök és annak szegélyvonal-mintázata alkotta sáv két oldalán, 90 fokkal elforgatva a „ЗАГРАНИЧНЫЙ” és „ПАС-ПОРТ” szavak olvashatók („határon túlra” és „útlevélnél”), amely vízjel ráadásul pozícionáltan (!) került elhelyezésre a lapokban. Az adathordozó (első) lapoldalak vízjele ettől eltérő (!) volt: az oldal négy sarkához közel elhelyezett sarok-virágmintán belül, ívesen kialakított előbbi két szó között Oroszország címe volt látható.

› [Korabeli orosz, külföldi utazásra jogosító útlevélnél alapján.]

¹⁵ Ezt támaszsa alá, hogy az 1904 M útlevélnél első altípusa, azaz alaptípusa azonos nyomdai előállítás mellett még nem tartalmazta az U11. vízjelet; azonban az illetékbélyeg-kép felülnyomással egyidőben a meghatározott állami vízjel is követelménye lett a magyar útlevélnél.

¹⁶ A papírfelzetes pecsétnél a viasz töredézését próbálták mérsékelni azáltal, hogy a papírra csorogatott, még folyékony viaszra nedves papírt helyeztek, s erre nyomták a pecsétnyomót. Így a viaszpecsétet alul és felül is papír fedte, azonban utóbbi a pecsét rajzolatát igen jól megjelenítette.

¹⁷ › MNL OL Diplomatikai Levéltár Q szekció E Q305 (Magyar Kamara Archivuma; Archivum familiae Nádasdy) 25560 ; MNL OL Diplomatikai Levéltár Q szekció E Q305 (Magyar Kamara Archivuma; Archivum familiae Nádasdy) 25405

sével, idővel – jellemzően a XVIII. század folyamán (Franciaországban már 1695-re) – egyre több országban tértek át az **előre nyomtatott szövegeket*** tartalmazó útlevelekre,¹⁸ amelyek üresen maradt rovatait aztán kézírással, tollal és tintával személyesítették meg. Már a XIX. század legelején is (a nem változó szövegrészek tekintetében) nyomtatottak voltak a magyar útlevelek; akkor még semmilyen díszítő elemet vagy címet sem tartalmaztak, a szövegnyomatok teljes egészében latin nyelven készültek és e nyelven kerültek megszemélyesítésre is. A különböző országok útleveleinek előre nyomtatott szövegei, címerei és díszítményei nyomtatása tekintetében igen gyakori, lényegében általános volt a magasnyomtatás*.¹⁹ Azonban egyes országokban a honi útlevélfelhatóságok részére legyártott okmányok esetében metszetszmélynyomtatást* alkalmaztak.²⁰ Így az Amerikai Egyesült Államokban ez már az 1820-as évektől így történt, közel egy évszázadon keresztül,²¹ illetve az 1820-as évek útleveleinek egésze is metszetszmélynyomtatással készült az orosz cári autonóm közigazgatás alatt álló Lengyel Királyságban (kongresszusi Lengyelországban), ráadásul kétoldali nyomással.²² (Egyes külképviseletek a saját hatáskörükben kiállított úti okmányok legyártása céljából megbízott, székhelyükön működő nyomdák, rész-

* Lsd. Szakkifejezések, fogalommagyarázatok.

¹⁸ Japánban a japán alattvalók külföldre utazásának általános tilalmát 1866-ban oldották fel. Az első japán útleveleket annak az évnak őszétől kezdték kiállítani. A kezdeti 12 év folyamán ezek kézírásos okiratok voltak, gyakorta több utazót szerepeltetve egy okmányon: előoldalán japánul, hátoldalán angolul tartalmazta az adatokat és az ellenőrző hatóságoknak címzett felhívást. A szigetországban az első, tömegesen sokszorosított (nyomtatott) útleveleket 1878-ban kezdték el megszemélyesíteni (nem sokkal az első útlevéltörvényük életbe lépését követően). Azok még egyszerű nyomtatványok voltak, fekete színű előre nyomtatott feliratokkal és piros, sárkánymintázatú kerettel gazdagított hitelesítő bélyegző-lenyomattal a japán nyelvű oldalon; a másik lapoldalon az angol és francia nyelvű fordítás rovatai egymás alatt voltak elhelyezve (általában csak az egyik idegennyelvű szöveget töltötték ki, de például kínai vagy tajvani úti cél esetén csak a japán rovatokat).

› A japán *Külgügyminisztérium* 2016. júniusi bemutatója. ; [Korabeli japán, külföldi utazásra jogosító útlevél alapján.]

* Lsd. Szakkifejezések, fogalommagyarázatok.

¹⁹ A különálló betűkkel, azt tetszőlegesen felhasználó nyomtatás módját Johannes GUTENBERG fejlesztette ki az 1440-es évek elején. Három színnel történő nyomtatásra már 1457-ben sor került; a Mainzi Zsoltároskönyv (Mainzi Psalterium) fekete alapszín mellett a piros és kék kezdőbetűk egyidőben kerültek nyomtatásra (a kezdőbetűk szedésből történt kiemelését követően azokat megfestékezték, majd visszahelyezték az egy fázisban történő nyomtatás érdekében). Az időigényessége miatt később már nem alkalmaztak ilyen eljárást. Ezzel közel egyidőben kifejlesztették a rézmetszetről készült nyomatképek kialakításának módját is. A színenkénti rétegnyomtatás során a különböző színeket eltérő nyomófelületekről vitték fel rétegenként a nyomatra. (Ez az eljárás majd a XIX. század közepén ismét kedvelté vált egyes nyomdáknaál.) Az egymásra, két vagy több (fa) nyomódúcra nyomtatott felületek alkotta színes képek technikáját a XVI. század elején találta fel Hans BURCKMAIR, majd idővel elterjedt szerte Európában.

› NOVÁK: 71–72. p. ; TEVÁK: 74–80., 86–87., 284–285. p.

* Lsd. Szakkifejezések, fogalommagyarázatok.

²⁰ A metszetszmélynyomtatás ősenek számító technikát – amikor az ötvös a kész tárgy vésését ellenőrizve a bemélyedő részekbe festéket kent, majd azt pergamenre, a későbbi évszázadokban papírra hengerelte, nyomtatta – a XII. század elején írták le első alkalommal. Rézmetszésű nyomtatokat első alkalommal a XV. század közepén készítettek.

› BALIKÓ

²¹ › [XIX. századi, Amerikai Egyesült Államok külügyminisztériumi útlevelei alapján.]

²² › [Korabeli, 1825-ben kiállított orosz-lengyelországi, külföldi utazásra jogosító útlevél alapján.]

ben vagy egészben szintén metszetsmélynymotatást használtak.²³) Japánban 1907-től, majd egészen 1925-ig használt (alnymomat nélküli) egylapos, félbehajtott útlevétípusok díszes kerete metszetsmélynymotatással készült.²⁴ A XIX. században a legtöbb ország útlevelének esetében általánosan jellemző volt, hogy nyomatkép egy színnel került kialakításra, nyomtatási módtól függetlenül. Kisbetűs alnymomatrészek az útlevelek tekintetében egyes országokban már az 1870-es években megjelentek (német, osztrák, majd szerb és egy időre a bolgár útlevelek esetében is), gyakoribb azonban csak az 1920-as évektől lett. A magyar útlevelek illet majd az 1948. és 1950. között kiállított (1948 M) típusban tartalmaztak először.

A bankjegyek nyomdatechnikai fejlődéstörténete rálátást nyújt az adott korszakban megvalósítható, a biztonsági papírgyártás és a biztonsági nyomtatás során alkalmazható megoldásokról. A teljesség igénye nélküli mintavétel alapján, háromszínnymomat már az 1860-as években megjelent a bankjegyek gyártása során, de az csak a XIX–XX. század fordulóján vált gyakorivá. Az írisz-/szivárványnymomású* színátmenetet bankjegyeken először az 1890-es években alkalmazták, de csak egyes országokban;²⁵ szélesebb körben majd csak az 1920-as évektől fordult elő. Metszetsmélynymotatott nyomatrétég igen eltérő időszakban jelent meg a különböző országokban; míg az Amerikai Egyesült Államokban általános megoldás volt a XIX. század elejétől, addig Európa több országában is csak a századforduló időszakában jelent meg, azonban majd csak az 1920-as évektől vált általánossá a legtöbb állam központi bankjánál.²⁶

²³ A francia királyi udvarhoz akkreditált, párizsi székhelyű császári-királyi osztrák nagykövetség által, saját használatra legyártott útlevelek állami, illetve a nagykövet családi címere metszetsmélynymotatással, a (francia nyelvű) szövegnyomatok magasnyomtatással készültek az 1780-as évek közepén. A XVIII. század utolsó két évtizedében különböző államok máshol székelő külképviseleteinél előbbivel azonos módon kivitelezett úti okmány volt használatban.

› [1785-ben a párizsi osztrák HABSBURG nagykövet nevében, 136. számmal kiállított útlevel alapján. SOM Krisztián gyűjteménye.]

²⁴ Az 1926. január 1-jén bevezetett új, immár füzet formátumú japán útlevelnél már nem alkalmaztak metszetsmélynymotatást.

› A japán *Külgyminiszterium* 2016. júniusi bemutatója. Op. cit.

* Lsd. Szakkifejezések, fogalommagyarázatok.

²⁵ A szivárvány-/írisznymóást magyarországi nyomdák az 1830-as években kezdték alkalmazni (elsőként LANDERER Lajos, aki majd 1848-ban az első magyar bankjegyeket is nyomtatta, bár azokon e festékezési eljárás nélkül). Az írisznymóás kifejezést a XIX. és XX. század fordulóján próbálták magyarosítani szivárvány(os)nymóás kifejezésre, azonban utóbbinak alkalmazása végül nem terjedt el általánosan.

²⁶ A központinak kijelölt osztrák bank (*Wiener Stadt Bank*) egyszínű, egyoldalon, magasnyomtatással nyomtatott bankjegyeket hozott forgalomba. A későbbi ausztriai központi pénzjegyek is hasonlóak voltak; az első két színnel nyomott képi megjelenés 1848-ban került kiadásra; azonos oldalon harmadik szín (a sorszámozás által) 1880-tól jelent meg. Az osztrák bank már 1841-ben metszetsmélynymotatással készített bankjegyeket is forgalomba hozott. Az 1848–1849. évi magyar pénzjegyek mindegyike kétszínnymotátú volt, könyomtatással és magasnyomtatással készítve, vízzel nélküli papíron. Az *Osztrák-Magyar Bank* 1904-ben adta ki az első, szivárványnymóással (írisznymóással) kialakított címleteket, amely réteg magasnyomtatással készült, s több címlet is tartalmazott metszetsmélynymotatással készült réteget. Az 1918 utáni, önálló magyar bankjegykiadás keretén belül már 1920-tól három színnel készültek a forgalmi bankjegyek, amelyek 1928-tól mind szivárványnymóást, mind metszetsmélynymotatást is tartalmaztak (utóbbi 1944 és 1946 között mellőzésre került). A Német Császárságban a *Reichsdruckerei* a papírban csak hátoldali és ott is csak fél oldalon megjelenő pelyhező rostsálakat 1882-től alkalmazta, akkor a 20 márka címletű birodalmi pénzjegyek papírjaiban (másfél évtized múlva a 100 és 1000 márka, majd az 1900-as évek elejétől kisebb értékű birodalmi

A XIX. század nagy alakú útleveleit az arra jogosult általában többrét hajtva hordta magánál. Azonban a határátlépésekkor szét-, majd újra összehajtott úti okmányok idővel elszakadhattak, hajtott sarkaik esetenként kilyukadtak. Ez gyakori rongálódáshoz vezetett, azon kívül a többrét hajtott ív külső felülete szennyeződésnek és nedvességnek fokozottabban volt kitéve. Az útlevélfelhasználók ezt nem orvosolták, azonban az Egyesült Királyságban és az Amerikai Egyesült Államokban a tehetős utazók körében már a század közepén szokássá vált, hogy vízumbeszerzéssel megbízott ügynökök révén bőr borítékba ragasztatták útleveleiket. E borítóba hajtogatott úti okmányt felülről és alulról is védte a barna vagy fekete bőr, amely összezáródását biztosító fülére a „passport” vagy „passe-port” szöveget nyomtatták arany színnel; gyakorta ez fölé – külön igény szerint – a jogosult nevét is rányomtatták. Hasonló, vászonnal fedett borító Magyarországon is előfordult az 1860-as évek végén. A XIX. században általános egylapos (félbehajtott) úti okmányoktól merőben eltérő új kialakítást a német államok kezdték el bevezetni. Az **első füzet alakú útleveleket** 1863-ban, a Hannoveri Királyságban gyártották és adták ki (1862-ig ott is az általános egylapos, jellemzően félbehajtott kivitelezésű volt az úti okmány). E kialakítási mód annak az évtizednek végére ez az Észak-német Szövetség államaiban is általánossá vált, s az 1870-ben egyesült Német Birodalomban is ez lett a kizárólagos, az egységes megjelenés (alnyomat, előre nyomtatott szövegek, stb.) velejárójaként. Oroszország és az autonóm Finn Nagyhercegség útlevélfelhasználói már 1871-től, Magyarország 1878-tól kizárólagosan füzet kialakítású, külföldi utazásra jogosító útlevelet személyesített meg, megelőzve Ausztriát (osztrák örökös tartományokat), amely 1879-től tett így. Bulgáriában már 1890-es évek legelejétől, és néhány éven belül Szerbiában is ilyen kialakítású úti okmányt adtak ki az utazásra jogosultak részére. Azonban még a XX. század első két évtizedében is lényegében általános volt az egylapos, nyomdailag félbehajtott okmányok gyártása és megszemélyesítése is.²⁷ Az útlevélnyomdai gyári borítók alkalmazása egyidejű lett

bankjegyeken is megjelent e jellegzetesség). Német bankjegyek szivárványnyomatást majd csak az I. világháborút követően tartalmaztak. Svédországban a csak hátoldali féloldalasán megjelenő pelyhező rostsálak 1890-től jelentek meg a bankjegyeken. Az Egyesült Királyságban a bankjegynyomatás kettős fejlődési irányt követett. Az 1 font és kisebb címletek az adott korszakban általános biztonsági szinten álltak, azonban az 5 fontosak és nagyobb értékűek a XVIII. század végén alkalmazott technikai szinten maradtak egészen 1945-ig, illetve apró változtatás mellett az 1950-es évekig. A *Bank of England* először 1928. novemberében bocsájtott ki szivárványnyomású (írisznyomású) bankjegyet (első „A” sorozatú 10 shilling és 1 font címlet), egyúttal akkor alkalmaztak először metszteménynyomatást is a kis címleteknél. Holland bankjegyek először 1921-ben tartalmaztak szivárványnyomású (írisznyomású) nyomatrészt. Az Amerikai Egyesült Államok központi bankjegy-kibocsájtása a kezdetektől, az 1860-as évektől alkalmazta a metszteménynyomatás technikát, illetve a nyomatok már akkor egyes címleteknél, azonos oldalon három színnel jelentek meg, amelyet a XIX. század végétől legfeljebb kettő színre mérsékeltek oldalanként. A *Svájci Nemzeti Bank* a bankjegyeit már az első 1907-es sorozatát három színnel nyomtattatta, 1923-ban pedig megjelent a szivárványnyomatú réteg is. A *Francia Bank* bankjegyei háromszín-nyomatát először 1908-ban váltotta fel sokszínűnyomat (akkor a négy szín mellett az ötödik a fekete sorszámozás volt), azonban azt minden címletnél az 1920-as évek második felére vezették be, s majd 1939-től tartalmaznak metszteménynyomatott részleteket is. Az orosz cári központi bank már 1892-ben alkalmazta az általa kibocsájtott 25 rubel címletű bankjegyeken a szivárványnyomást (írisznyomást), és akkor már metszteménynyomatást is az egyik nyomatréteg kialakításakor.

²⁷ > SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012*. Op. cit.: 63. p.

az útlevél füzet kialakításának bevezetésével. Az útlevél belső lapjainál nehezebb, egy vagy kétrétegű puha borítólap külső elülső felülete jellemzően nyomattal bírt, azonban a századfordulóig csak a magyar viselte az okmány megnevezését annak alkalmazásának kezdetétől, 1878-tól, egy évtizeden keresztül. A német útlevelek dombornyomással, az osztrákok és a századvégi szerbek magasnyomtatással az állami címet jelenítették meg díszes kereten belül, illetve mezőn. Ellenben az orosz, majd 1888-tól a magyar útlevelek és a század végétől a bolgár úti okmányok is, nyomtatás nélküli borítólappal rendelkeztek. Az útlevélfüzet lapjait és borítóját a XIX. század utolsó harmadában és a XX. század elején két mód egyikével rögzítették. Kezdeti évtizedekben jellemzően zsinegöltéssel végezték: a cérnát varrottú segítségével, a gerinc mentén három lyukon keresztül bújttatták, majd a legbelső lap felett a középső lyuknál csomózták.²⁸ A magyar útlevelek 1878-tól is ezzel a módszerrel készültek, azonban 1904-ig az kiegészült egy hitelesítő, magyar nemzeti színű madzaggal is, amelyet a gerinchez közel a lapoldalakon keresztül futtattak, oly módon, hogy az öltés az első oldalon fordult át, míg az utolsó mögött csomózták. A madzagvéget a borító hátsó belső oldalához, ráragasztott papírfelzettel rögzítették és szárazbélyegző lenyomatával* hitelesítették.²⁹ (2./A sz. melléklet) 1904-től a nemzeti színű madzag alkalmazását mellőzték (valószínűleg abból a tapasztalatból következően, hogy az gyakran szakította a papírt lapozás közben) és a füzőmadzagot hátul bújttatták ki és a hosszabb véget ott fedték papírfelzettel és hitelesítették.³⁰ Útleveleknél a tűzőkapcsos megoldás (ami történhetett egy vagy két kapoccsal) az 1880-as évek közepén jelent meg (először az orosz útleveleknél), majd az egylaposról a füzet formátumra áttérő országok már ezt kezdték alkalmazni.³¹

A magyar útlevelek 1846. előtt magasnyomtatással, egyszínnyomással készültek, címerek vagy díszítmények nélkül, csak szöveget tartalmaztak, akárcsak az erdélyiek is abban az időben. A magyarországi közigazgatás hivatalos nyelveként, az addigi latin helyett, 1844-ben a magyar nyelv lett kijelölve.³² Ennek következményeként 1846-ra elkészültek a magyar nyelvű, immár keretvonalat, alnyomatot (alapnyomatot) és a magyar középcímet is megjelenítő úti okmányok. A magyar útlevelek akkortól már kétszínnyomással készültek.³³ Az 1848. áprilisi első magyar kormányalakítást követő néhány héten belül a *Magyar Királyi Belügyminisztérium*

A török útlevélfelhatóságok 1910-ben kezdték meg füzet kialakítású, külföldi utazásra jogosító útlevelek megszemélyesítését, kiadását; azonban még fél évtizedig párhuzamosan a korábbi, még egylapos okmányokat is kiállították.

²⁸ Madzaggal fűzött és csomózással rögzített volt a német útlevél a kezdetektől az 1920-as évek elejéig, valamint az orosz útlevél 1871-től az 1880-as évek közepéig.

* Lsd. Szakkifejezések, fogalommagyarázatok.

²⁹ Az osztrák füzet alakú útlevelek a kezdeti évtizedek magyar útleveleivel megegyező módon kerültek fűzésre (ott sárga/narancs-fekete nemzeti színű zsineggel hitelesítve a fűzést).

³⁰ A legtöbb horvát-szlavónországi útlevélfelhatóság 1904. után, eltérve a magyarországi szabályoktól és gyakorlattól, folytatta a horvát nemzeti színű (piros-féher-kék) madzag alkalmazását, a korábbi módszerrel azonosan. E nemzeti színű madzagot a hatóságok maguk fűzték át: tüvel, a gerinchez közel átszúrták a lapokat, ahogy korábban is volt.

³¹ Tűzőkapoccsal rögzítették az orosz útlevél lapjait az 1880-as évek közepétől, a bolgár, a szerb, az olasz, a montenegrói és a török útleveleket is, a füzet kialakítás kezdetétől.

³² › SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012*. Op. cit.: 48–49. p.

³³ › [*A Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonában lévő, 21913/241 (eredeti) iktatószámmal ellátott útlevél, kiállítási tárgy alapján. (Az eredeti úti okmány 2015. nyarán az állandó kiállítás részeként került bemutatásra.)*]

új útleveleket gyártatott le, amelyek rendkívül díszes kerettel, címerrel és alnyomattal is rendelkeztek. Ezek egy pesti magánnyomdában, könyomtatással készültek.³⁴ Az 1849. májusára elkészült harmadik magyar útlevéltípus már ismét magasnyomtatással készült. Az 1849. őszi magyar fegyverletételt követően kiépített osztrák közigazgatást az 1860-ban helyreállított *Magyar Királyi Helytartótanács* váltotta fel. E kormány szerv, mint a külföldi utazásra jogosító útlevelek kiállítására kijelölt hatóság, új úti okmány úrlapot gyártatott, amelyek magasnyomtatással, fekete és zöld színnel készültek. (A magasnyomtatás majd egészen az 1949. végéig megszemélyesített magyar útlevéltípusok alnyomatainak és előre nyomtatott szövegeinek nyomtatási technikája maradt.) A kétszínnyomás és a magasnyomtatás 1904-ig megmaradt a magyar útlevélgyártás során, amikor az előre benyomott bélyegképek miatt az egyik oldalon bővült a színnyomatok száma. Vékony vonalak alkotta tértartású (kidomborodó, relief hatást keltő) mintázat a magyar útlevelek alnyomata esetében 1878-tól jelen volt 1937-ig.

Egységes útlevél bevezetésére sem törekvés, sem igény nem volt 1914. előtt. Ennek részben az volt az oka, hogy számos, legtöbb utazó által érintett vagy célul kitűzött ország nem követelte meg a belépőktől az úti okmány birtokában tartását. Az említett államok határain a határforgalom-ellenőrzés jellemzően csak vámvizsgálatra terjedt ki. Ebből eredően a tényleges utazóknak csak egy töredéke kért és kapott útlevelet. Mindezek ellenére, számos ország útlevele mutatott hasonlóságot már a XIX. század első harmadában is. Az egylapos (vagy gyakrabban félbehajtott ív) nyomtatvány előoldalán (gyakorta díszes kereten belül) az állami címer alatt a baloldali keskenyebb oszlopban a személyleírás rovatait helyezték el, míg a jobboldali kétharmadot a szöveges tartalom foglalta el, amelyben ismertették a jogosult nevét, utazási célját és az okmány érvényességi adatait, alul pedig a keltezés és hitelesítésre vonatkozó előre nyomtatott és kitöltendő tartalmakat helyezték el. A füzet kialakítású útlevelek tekintetében az osztrák útlevél alnyomata szolgált mintául a nyugat-balkáni államokban: az 1906-tól alkalmazott montenegrói útleveleknél, illetve a háttérmintázat kialakításának stílusán túl a rovatelrendezések is azonosak voltak az 1914-ig használt szerb útlevelekben.³⁵ (Svájcban a 25 kanton évszázadok óta saját jogkörben alkotta meg az útlevélszabályait, ezen túlmenően az alkalmazott úti okmány alakjának megjelenési formáját is. Utóbbiak a nyelvi eltérések mellett gyakorta számos részletükben is különböztek egymástól.³⁶ Azonban 1915. novemberében az első szövetségi jogszabály egységes, immár füzet kialakítású útlevelet vezetett be.³⁷)

Útlevélben a **jogosult személyleíró adatait** az egyes országok általánosan előre nyomtatott rovatok kitöltésével, szövegesen közölték. Ez a leírás azonban meglehetősen általános volt, annak ellenére, hogy az általában kiterjedt az arcformára, hajszínre, szemszínre, orr, illetve száj alakjára/méretére, termetre és a különös ismertető jegyekre is, valamint a jogosult aláírására. Azonban még a XIX–XX. század fordulóján is voltak országok, amelynek útlevelei szinte semmilyen személy-

³⁴ > SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012*. Op. cit.: 50–52. p.

³⁵ > Loc. cit.: 60. p.

³⁶ A legtöbb kanton a XX. század elején is még egylapos kialakítású útlevelet alkalmazott. Zürich kanton már 1911-ben füzet megjelenésű (16 oldalas) útleveleket állított ki.

³⁷ > HUBER: 263. p.

zonosítási támpontot nem nyújtottak az ellenőrző személyeknek.³⁸ Ez különösen a XIX. század második felétől (az erőteljesen növekvő utazás időszakában) vált a határátlépéskor végzett személyazonosítás egyre sérülékenyebb pontjává, ott, ahol útlevélkötelezettség fennállt.³⁹ A Föld országai közül elsőként **hivatalosan csatolt fényképet** az úti cél szerinti állam elvárásainak történő megfelelés kényszerítette ki. Kínai munkások belépését és bevándorlását a XX. század első évtizedére már több állam is tiltotta, míg tanulmányi és üzleti beutazást csak feltételekkel engedélyezte.⁴⁰ Ebbel eredően a kínai útlevélfelhasználók már a XX. század legelején az úti cél szerinti országhoz és annak szabályozásához igazodó tartalommal ellátott útlevelek kiadását végezték. Az Amerikai Egyesült Államokba történő utazásra érvényes kínai útlevele – a beutazásában előzetesen engedélyezett személyt ábrázoló – fény-

³⁸ A japán útlevelek a néven és az életkoron (év és hónapban megadva) kívül kezdetben más személyazonosító adatot nem tartalmaztak; utóbbinak előre nyomtatott rovata is csak az 1890-es évek legvégén került kialakításra, amely 1907-től ismét hiányzott. Az első, de csak korra, testmagasságra és különös ismertetőjelre kiterjedő rovatok az 1913-tól alkalmazott útlevélváltozatokon jelentek meg Japánban (azonban a korábbi változatot ezt követően még éveken át párhuzamosan megsemmisíteték).

A brit útlevelek 1905-ig csak a jogosult nevét és aláírását biztosították a személyazonosításhoz, akortól az is csak az életkor rovatával bővült. Teljes személyleírásra alkalmas rovatokat a fényképek bevezetésével közel egyidőben, az 1915-ös útlevélváltozattal vezették be.

› [Korabeli brit és japán útlevelek alapján.]

³⁹ A brit *Punch* című napilap egy humoros fennhanggal színezett javaslattal élt még 1863-ban. A rövid cikkben javasolták, hogy útlevelek helyett a határátlépéshez a korszakban népszerűvé lett fényképes vizitkártya („carte de visite”) kellően hitelesítve lenne a megfelelő eszköz; hiszen mennyivel előnyösebb az a személyazonosításhoz, mint az úti okmány szöveges személyleírása. Az itt összefoglalt cikket jegyző, nevét nem közlő újságíró élcelődőnek szánt cikkével azonban (még ha valószínűleg akaratlanul is) rátapintott az évtizedekkel, sőt, bő egy évszázaddal is később legjobbnak ítélt megoldásra: a fénykép alkalmazására hatósági személyazonosításhoz. Azonban azokban az években Európa mind több állama megszüntette a határátlépés során az útlevéllenőrzést és -kötelezettséget, ebből eredően a személyazonosság ilyen módon történő igazolása is sokat veszített jelentőségéből akkoriban.

› DOULMAN – LEE: 33. p. ; Photographic Passports.

⁴⁰ A XX. század elején sok kínai alattvaló igyekezett az Amerikai Egyesült Államokba, Ausztráliába, Új-Zélandba és Kanadába is, hogy oda bevándoroljanak, ott letelepedjenek. Ebből kifolyólag az érintett országok a kínaiak beutazását több módon is korlátozni igyekeztek, illetve a beutazni engedett – jellemzően tanulmányi vagy üzleti útra érkező – utazókról fényképes nyilvántartásokat vezettek (beutazó nyomtatványok által). Az Amerikai Egyesült Államok első, 1882-ben hatályba lépett bevándorlási szabályozó törvénye a kínai munkások bevándorlását tiltotta, míg más kínai alattvalók beutazását korlátozta.

› PEGLER-GORDON: 29–31. p.

Az Amerikai Egyesült Államok már az 1892-től fényképes tartózkodási engedély igazolványokat állított ki a huzamos tartózkodásra jogosult kínai alattvalók részére, akiknek azt kötelező volt maguknál tartaniuk. Ausztrália már 1902-ben, Új-Zéland 1904-ben fényképes és utóbbi 2×4 ujjlenyomatossal nyilvántartásokat vezetett a tartózkodásra jogosult kiutazni, majd visszatérni szándékozó kínaiakról. Hamarosan már Ausztrália is fényképes nyilvántartó lapokat alkalmazott a beutazó kínaiakról. A kanadai hatóságok ezt követően, 1911-től fényképes nyilvántartást vezettek a határátkelőhelyein keresztül bevándorlási céllal érkezett kínai állampolgárokról. Egyúttal a bevándorlási hatóság fényképes igazolványt is kiállított a befizetett, jogszabály által előírt egységes illetékről, amely személyleírást is tartalmazott.

› Loc. cit.: 29–31. p. ; [1902-ben kelt ausztráliai hatóságok által tartózkodásra jogosult kínai állampolgároknak kiállított nyilvántartólapok alapján ; 1904. és 1907. közötti években kelt új-zélandi hatóságok által tartózkodásra jogosult kínai állampolgároknak kiállított nyilvántartólapok alapján ; 1911. és 1914. közötti években kelt kanadai hatóságok által kínai állampolgároknak kiállított fényképes beutazó nyilvántartólap és fényképes befizetési igazolvány kínai bevándorló részére iratok alapján.]

képet az angol nyelvű szövege mellé ragasztották. Ezt az úti cél szerinti ország konzulja szárazbélyegző lenyomatával hitelesítette, esetenként a kínai hatóságok is téglalap alakú nedvesbélyegző-nyomatukkal*. (Ritkán a fénykép fölé, bélyegzőlenyomattal kialakították az egyes ujjak ujjlenyomatainak helyét is, amelyet aztán oda levettek a jogosulttól.)⁴¹ (Az amerikaiak részéről cél a visszaélések visszaszorítása volt, hogy a jogosult személyen kívül más ne használhassa fel az úti okmányt. Ezzel elősegítve a gyakorta általános személyleírás okozta nehézségek kiküszöbölését.) A fennmaradt legkorábbi fényképes útlevelekre már 1905-ből ismert példa, azonban a san francisco-i kínai főkonzulátus által – hazatérésre és az USA-ba történő visszatérésre – kiállított ilyen úti okmány már 1892-ből ismert.⁴² Később, 1912-től az ausztrál kormányzat is elvárta, hogy az ausztráliai beutazásra érvényes, kínai-angol kétnyelvű kínai útlevelekre fényképet csatoljanak, amelyekkel így kereskedőknek vagy diákoknak (brit konzulátus láttamozása esetén) további korlátozás nélkül, legfeljebb egyévi tartózkodásra volt lehetőségük.⁴³ (Az előbbieket összefoglalásaként elmondható, hogy az úti okmányra jogosult fényképének csatolását ekkor még a célországok követelték meg, az egyes személyi körök beutazásának feltételeként. Az útlevelet kiállító államnak, Kínának ilyen elvárása saját igényből akkor még nem volt.)

Az okmányellenőrzés során alkalmazott technikai eszközök és segédletek fejlődése a XIX–XX. századfordulóig

A XX. század elejéig lényegében semmilyen technikai eszköz nem állt rendelkezésre a határátkelőhelyeken szolgálatot teljesítők rendelkezésére, legfeljebb néhány-szoros nagyítású kézi nagyító. A különböző magyar átkelőhelyek felszereltsége a XIX. század utolsó harmadában egészen 1906-ig még e tekintetben is eltérő volt, mivel azt a határforgalom-ellenőrzésre kijelölt, területileg illetékes járási főszolga-

* Lsd. Szakkifejezések, fogalommagyarázatok.

⁴¹ Az Egyesült Államokba utazó kínaiak útlevelének jobb oldala a kínai nyelvű előre nyomtatott szöveget és megszemélyesítést tartalmazta, a bal oldalának angol nyelvű szövege utalt az amerikai jogszabályra és az abban foglalt, jogosultságot vonatkoztatható beutazási korlátozás alóli mentességre, továbbá tartalmazta a személyleírást (ide érve a foglalkoztatásának körülményeit is!) és a keltezést, valamint a fényképet jelölő „Photograph” szót. Ugyanitt előre nyomtatva az Egyesült Államok főkonzuljának záradéka olvasható, amelyben közli, hogy a vonatkozó szabályok szerint a jogosult beutazhat az USA-ba; ezt a konzul aláírásával és szárazbélyegzőjének lenyomatával hitelesítette. Az útlevél hitelesítésére a kínai előre nyomtatott és kitöltött oldalra a kínai útlevélfelhatóság (jogkörrel felruházott alkirály, kormányzó, vezető tisztviselő) piros álló téglalap alakú bélyegzőlenyomatát helyezte el, amely mellett gyakorta az úti cél szerinti ország konzuljának szintén téglalap alakú, az állami címer alatt kínai nyelvű bélyegzőlenyomatával látták el. (A számos úti cél miatt [a kínaiakkal szemben fennálló ottani korlátozás okán] az előre nyomtatott szövegekben is eltértek az egyes kínai útlevelek, amelyek mérete akár meghaladta az 50×80 cm-t is!)

› Loc. cit.: 48. p. ; [1905-ben és 1910-ben kelt, az USA-ba beutazási célból kiállított, fényképpel ellátott kínai útlevél alapján. Web: <https://catalog.archives.gov/id/7798165> és <https://www.docsteach.org/documents/document/record-on-appeal-of-siu-ting-kit-under-section-6-of-the-chinese-exclusion-act-to-land-in-the-united-states> megtekintve: 2023. december 30. 23:00]

⁴² A kínai külképviselet által kiállított útlevélre csatolt fényképet a kínai konzulátus hitelesítette szárazbélyegző-nyomattal.

› Loc. cit.: 48. p. ; [1892-ben San Francisco-ban működő kínai császári főkonzulátus által kiállított kínai útlevél alapján. Web: <https://www.docsteach.org/documents/document/mah-chung-certificate> megtekintve: 2023. december 30. 23:00]

⁴³ › DOULMAN – LEE op. cit.: 46. p.

bírói hivatal vagy rendőrség biztosította, a helyi igények, lehetőségek szerint és saját forrásból.

Az alkalmazott magyarországi úti okmányok, útlevelek tartalmi (szövegi) szabványainak leírását egyes időszakokban szűkebb kör részére elérhetővé tették. Az egyik korai változata volt a KASSICS Ignác által készített, 1841-ben kiadott „*Praxis politica civilis et stylare politicorum latino-hungaricum* [...]” című hivatali szöveggyűjtemény és útmutató. Ebben, nyolc oldalon keresztül ismertette a *Magyar Királyi Udvari Kancellária* külföldre vagy osztrák tartományokba, valamint a *Magyar Királyi Helytartótanács*, a területi (alispáni) vagy helyi magyar hatóságok belföldi vagy ausztriai utazásra jogosító úti okmányainak (út[i]llevelek, vándorkönyvek) szövegeinek kivonatait. Bár e kiadvány az akkori hivatalos magyarországi nyelven, latinul jelent meg, azonban a szövegismertetések nyelvhűek voltak, azaz a magyar és német nyelvű útlevelidézetek ezeken a nyelveken voltak olvashatók.⁴⁴

Az első felelős magyar kormány belügyminisztere, már a bevezetését követő napokban, 1848. május 1-jén megküldte a magyar külügyek miniszterének bécsi hivatalába az új magyar útlevel egy **mintapéldányát**. Utóbbi május 9-én további 50 mintapéldányt kért, hogy a külföldi diplomáciai képviseltek (elsősorban a Bécsbe akkreditált követségek⁴⁵) részére azt tájékoztatás céljából biztosíthassa. Ezek egy hét múlva kerültek megküldésre, majd hamarosan azokat továbbították is az eredeti szándéknak megfelelően.⁴⁶ Azonban a biztosított mennyiség pusztán arra volt elegendő, hogy a magyar útlevelek láttamozását (vízummal való engedélyezését) végző külképviseletek megismerhessék az újonnan forgalomba hozott úti okmányt. Abból külföldi határforgalom-ellenőrző hatóságok részére már nem tudtak mintapéldányt továbbítani.

Az egyes országok külképviseletei a fogadó állam útlevelét (azok külalakját, megszemélyesítési és hitelesítési sajátosságait), a mindennapi ügymenet miatt, gyakorlatból jól ismerték. Az azokon elhelyezett láttamozásaik (vízumok) a határforgalom-ellenőrző tisztviselőknek kétség esetén segítséget nyújtottak a valódiság, eredetiség megállapításában. Az ilyen konzulátusi, követségi bejegyzésekhez már a XIX. század közepén számos ország azonos megjelenésű bélyegző-lenyomatokat használt, amely annak beazonosíthatóságát, esetleges utánzatának felismerését segítette. Így volt ez az osztrák császári-királyi külképviseleteken alkalmazott hitelesítő lenyomatok esetében is.

⁴⁴ › KASSICS: 280–287. p.

⁴⁵ Az 1848. évben Bécsben követséget tartott fent, többek között az Amerikai Egyesült Államok, a Badeni Nagyhercegség, a Bajor Királyság, Dánia, az Egyesült Királyság (nagykövetséget), Franciaország, a Hannoveri Királyság, Oroszország, a Porosz Királyság, Portugália, Spanyolország, Svájc, Svédország, a Szász Királyság, Törökország, a Württembergi Nagyhercegség is.

⁴⁶ › NÉMETH: Útlevelhasználat 1848–1849-ben.

Az 1848. áprilisában felállított első felelős magyar kormány *Magyar Királyi Belügyminisztériuma* az egyidőben megszüntetésre került *Magyar Királyi Helytartótanácstól* átvette a külföldi utazásra jogosító útlevelek kiállításának jogkörét is. Már április végére rendelkezésre álltak az új, belügyminisztériumi útlevelek kitöltetlen példányai.

› SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012*. Op. cit.: 49–50. p.

Ismertté vált magyarországi útlevel-hamisítás esetek példái a XIX. század végén és a XX. század elején

Az esetleges közvetett anyagi haszon mellett közvetlen előnyök is származtak a hamis/hamisított útlevelet felhasználó részére: amennyiben megtévesztette a határforgalmat-ellenőrző hatósági személyeket, akkor jogosulatlanul átléphette az államhatárt. Azonban ez a vizsgált korszakban jellemzően a kivándorlókkal szemben támasztott előírások kijátszása, illetve a közel- és közép-keleti országokba irányuló ún. nőcsempészet végrehajtása céljából történt. Előbbihez viszont nem is kellett feltétlenül útlevel felhasználása, hiszen csak a román és szerbiai határszakaszon volt útlevelkötelezettség, az ausztriai és tengeri viszonylatokban csak a bizonyítottan kivándorlás célú utazás esetén volt úti okmány megkövetelhető. Utóbbihoz is egyszerűbb volt a csempésznek az útlevelbe úti társként a csekély személyleírást adó ilyen rovatok jogosulatlan kitöltése.

Az előbbiekből eredően, a korszakban útlevelutánczatokról (hamis úti okmányokról) jellemzően csak elviekben lehet tárgyalni, hiszen ilyenek felfedéséről nemigen maradtak fent források. Az utánzott útlevelek lehetőségeit jól szemlélteti az adott korban ismertté vált bankjegyutánczatok, hiszen az úti okmányok és a pénzjegyek azonos védelmi elemekkel készültek és számos tekintetben ma is sok a közös vonás bennük. Az 1666-ban bevezetett svéd bankjegyeket még abban az évben hamisítani kezdték, még annak egyedi, vonalas vízjeles papírját is leutánozták az elkövetők, azonban utóbbi hibás kivitele miatt a hamisítványokat hamar felfedték.⁴⁷ Már a XIX. század első felében is számos alkalommal fedtek fel Magyarországon utánzott bankjegyeket, esetenként azt magyar hamisító csoport állította elő és hozta forgalomba. A nyomdai eszközökkel és módszerekkel előállítottak mellett előfordultak tollal, tussal készült, kézzel rajzolt változatok is, az utóbbi hamisítványoknak is igen változó volt a minősége.⁴⁸ Az osztrák-magyar bankjegyek a XIX. század végétől megelőzték a két ország útlevelei védelmi elemeinek egységét és színvonalát, azonban ennek ellenére a korszakban kellően védett okmányoknak minősültek. (Még a XIX. és XX. század fordulóján is általános volt, hogy az egylapos úti okmányok alnyomatot nem, csak előre nyomtatott szöveget, címet és esetenként keretmintázatot tartalmaztak.) Mindazonáltal bankjegyutánczatokra lényegesen gyakrabban derült fény, amelynek oka volt.⁴⁹ A korabeli útlevelutánczás lehetőségeinek megértését segítik az adott időszak pénzjegy-hamisításainak minőségi eredményeinek és eszközbeli körülményeinek ismerete. Ismert Magyarországon (számos külföldi példa mellett) kézzel készített pénzjegy-utánczat,⁵⁰ alkalmanként a gyen-

⁴⁷ > PELBÁRT op. cit.

⁴⁸ > PALLOS – TORBÁGYI – TÓTH: 96–98. p.

⁴⁹ A pénzjegyek utánzása a hamisító részére közvetlen és azonnali hasznot hozott és hoz ma is, azáltal, hogy a forgalomba bocsájtással egyből jogosultalan anyagi előnyhöz jut. Ebből eredően ez viszonylag gyakori bűncselekmény volt a XIX. század második és a XX. század első felében is. Azonban az úti okmányok hamisítása, meghamisítása anyagi haszonnal csak akkor járt a hamisító számára, amikor azt értékesíteni tudta, illetve a bele fektetett pénzbeli és tárgyi tőke, illetve tudás ellenértékét jelentősen befolyásolhatta a vevő anyagi helyzete is.

> SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012*. Op. cit.: 22. p.

⁵⁰ 1891. február elején két csendőr házkutatást tartott egy pilisi (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye) földműves férfinál. Ennek során előkerült egy viszonylag jó minőségben rajzolt, félig kész 10 forintos bankjegy-utánczat. Mivel a bíróság elé állított férfi elismerte a tettét és azt állította, hogy azt forgalom-

gébb minőséget adó sokszorosítógépet, a stencilgépet használtak.⁵¹ Azonban a leginkább jellemző a nyomdagépeken készült hamisítványok előállítás volt, ehhez a nyomólemezt gyakorta fototechnikai eszközzel állították elő,⁵² s egyes elkövetői csoportok metszet nyomólemezt is használtak.⁵³ Közép-magyarországi hamisító műhelyben, savval mart lemezzel történt mélynyomással készült bankjegy-utánzatokból az 1850-es évek folyamán számos darabot felfedtek. Azonban az eredetiket kibocsájtó osztrák bank véleménye szerint a nyomólemezek gyenge minőségűek voltak, s csak az egyik nyomólemez tartalmazott néhány részletében metszett kialakítást. Az összesen több, mint 1.300 darab 10 forintos bankjegy egyik sorozatának papírjába még utánzott vízjelet is készítettek.⁵⁴ A nyomdai utánzatokat még a századfordulón is legtöbb esetben kisebb vagy akár népesebb bűnözői csoport/bűnszövetkezet tagjai készítették. E csoportok számos esetben nyomdagéppel is rendelkeztek (vagy legalábbis hozzáférésük volt ahhoz), ilyenkor gyakran a hamisító maga nyomdai technológiában jártas személy volt. (Mindezek igazak voltak nem csak a magyarországi, hanem a külföldi körülményekre is.)⁵⁵

Hamis (azaz teljes utánzat) útlevél készítését, ilyennek felhasználását és valódi útlevél meghamisítását Magyarországon nyolc évtizeden keresztül az 1878. évi büntető törvénykönyv büntette, azonban egyes eseteit (alkalmazás, eltartás, vagy

ba hozni nem akarta, mindössze kézügyességét próbálta, ezért a bíróság felmentette a pénzhamisítás vádjától.

› Félbemaradt hamisítás.

⁵¹ 1890-ben budapesti szakkereskedésben – ugyanott, ahol a három évvel későbbi bankjegyet hamisítani szándékozó csoport is beszerezte – elérhető volt stencilgép (másológép) 130 forintért, amelyhez a papírhenger 28 forintba került. A stencilgép az eredeti szöveg és/vagy rajz újrakészítése által tudott sokszorosítani, amely akkor még kézi erővel volt meghajtva.

› A bankóprás. ; A másoló-gép. ; Pénzhamisító banda. (1892)

⁵² A magyar pénzügyminiszter már 1878-ban jó minőségű bankjegyhamisításra hívta fel a figyelmet. Az akkor látókörbe került hamis 50 forintos osztrák-magyar bankjegyet nyomdai úton, részben fényképezeti eljárással készített nyomólemezzel (akkori megnevezéssel „lemeznyomással”) készítették. Azonban eredetivel történő összehasonlítás esetén, azonosítható jelei voltak az utánzásnak: a nyomatrészek elcsúszása, betűtorzulások és -vastagodások..

› 9.435/1878. PM. kr.

⁵³ A nyomdatechnikai úton történő pénzjegy-utánzás a XX. század utolsó évtizedéig nem csak költséges berendezéseket, de számottevő szakmai ismereteket is igényelt. Ebből eredően általában nem egyéni elkövetőkről, hanem kisebb csoportokról volt szó, akik rendelkeztek vagy beszerezték a megfelelő nyomdagépeket és a kellő színvonalú végtermék előállításához szükséges ismeretekkel és gyakorlattal is rendelkeztek. A sokszorosításhoz volt, hogy az eredeti technikával azonos nyomóhengereket, vörösréz mélynyomó lemezt is készítettek. A nyomdai eljárással készült utánzatok egy jelentős részét „kitűnően sikerült” és hasonló, minőségi eredményt sugalló jelzőkkel illették a korszakban. Azonban akadtak köztük a kor átlagembere számára is gyengébb minőségű hamisítványok is. Egyes időszakokban a bankjegyváltást, vagy egyes címletek új változatra cserélését az (is) indokolta, hogy már ismertén nagyszámú jó utánzatok voltak felfedve, illetve a pénzforgalomban ismeretlen darabszámú példányok lehettek kint.

› Hamisítják a huszkoronásokat. ; Pénzhamisító bandák. ; Új pénzünk lesz.

⁵⁴ › Végtagyalás a 42 ... (1858.04.28.) ; Végtagyalás a 42 ... (1858.06.01.)

⁵⁵ › L–Y ; Pénzhamisító banda. (1898)

Egy 1907-ben felderített, Kiskunhalas környéki esetben a bünszervezet 24 főt számlált, akik közül sokuk a bankjegyek forgalomba bocsájtását végezték. Az utánzott pénzjegyek nyomólemezeiket, majd magukat az utánzatokat egy kiskunhalasi képfestő és egy kiskunlacházi illetékességű fényképész készítette. A házkutatások során megtalálták a három (!) nyomdagépet és több ezer darab utánzott, különböző címletű osztrák-magyar pénzjegyet, míg számos addigra már forgalomba is került.

› Pénzhamisítók. (1907) ; Pénzhamisítók. (1908)

segély elnyerése céljából történő cselekményt) 1879-től kihágásnak (későbbi kifejezéssel szabálysértésnek) minősítették. Ellenben a hamisított, továbbá a más nevére szóló útlevel felhasználását, illetve az útlevel igénylése során hamis adatot nyilatkozó személy cselekményét 1904. augusztustól az útleveltörvény alapján büntették. Megjegyzendő, hogy a XIX. és XX. századok fordulóján az útlevel-hamisítás (utánzás vagy tartalmának jogosulatlan módosítása) a többi közokirat-hamisítástól eltérően enyhébben volt büntetve, mivel akkori meglátás szerint „...az útlevelhamisítás nem hozhat létre oly nagy károkat s veszélyes következményeket, mint a szoros értelemben vett közokirathamisítás...”.⁵⁶ Az évtizedeken keresztül fennálló állapoton csak 1940-ben változtattak, amikor az útleveltörvény büntető rendelkezéseit szigorították új büntető törvény rendelkezései által. Az előbbi elkövetési módok mindegyikét (azaz a készítés, a hamisítás és felhasználás minden módját) 1961-ben vonták össze és büntették egységesen a közokirat-hamisítások körében.⁵⁷

A magyar **útlevelek tartalmának meghamisítása** sem volt példa nélküli azokban az évtizedekben. A predeáli vasúti határállomás magyar főszolgabírói hivatalának kiléptetést végző útlevelvizsgálója (szolgabíró-segéd) 1892. november 23-án átírás módszerével meghamisított magyar útlevelet fedett fel. Az ügyvédként dolgozó kolozsvári férfi úti okmányában nem csak a kiállítás keltezésénél javították át az 1882-es évszámot 1892-re, hanem az 1882-es és 1883-as romániai utazás átléptető-bélyegző lenyomatait is módosították 1892-re. A hamisítást felismerését több részlet is elősegíthette, amelynek a nagyobb forgalmú határátkelőhelyek (mint a felsőtömös–predeáli is volt) útlevelellenőrei ismeretében lehettek.⁵⁸ (A hamisítást a nyomozás során és bíróság előtt is a férfi ügyvédjelölt segédje vállalta magára, megerősítve az útlevel birtokosának azon vallomását, hogy az utazó az átírásról nem tudott. Az ügyvédjelölt hamisításról tett vallomása azonban nem volt egyértelmű, így kételyeket ébresztett.)⁵⁹ Esztergomi csendőrök 1893. augusztusában igazoltattak négy főt a (párkány)nánai vasútállomáson, akiről megállapították, hogy jogosulatlanul szándékoztak kivándorolni az Amerikai Egyesült Államokba, s a náluk lévő két útlevel meghamisításra került.⁶⁰ A dombóvári csendőr alegység tagjai 1903. elején előállítottak több, hamis közokiratot forgalomba hozó személyt, majd eljutottak az utánzott okmányok és bélyegzők készítőinek többfős csoportjához is. Egyikük külföldre szóló útleveleket is (meg)hamisított, igény szerint.⁶¹ Útlevel-ha-

⁵⁶ > BALÁS

⁵⁷ > 1878/V. tc. 391., 405. § ; 1879/XL. tc. 71. § ; 1903/VI. tc. 15. § ; 1940/XVIII. tc. 10. § ; 1948/XLVIII. tv. 48. § ; 1961/V. tv. 220. § ; 1978/IV. tv. 274. §

⁵⁸ A hamisítás felismerését segítette az 1882-ben és 1892-ben kiállított magyar útlevelek közötti néhány látványos különbség is. 1888. után a borító már nem tartalmazott semmilyen nyomatot, addig a címert és okmánymegnevezést is feltüntették rajta. Ugyanekkortól a figyelmeztetés szövege már az első belső oldalakon volt kialakítva, míg az előtt (mint amilyen a meghamisított okmány is volt) a 6–7. oldalon, amelyet a hamisítás felfedés évében már az átléptető-bélyegzők és vízümbélyegzők lenyomatainak elhelyezésére használtak. Ugyanekkor az okmány terjedelme is 16 oldalról 12-re csökkent.

A korabeli magyar útleveleknél az érvényességi időt nem dátumban, hanem időszakban adták meg, például „egy évre”. Ebből eredően az érvényességi idő hamisításához önmagában a keltezés dátumának átírása elegendő volt, azonban a korábbi utazások hamisított dátum előtti lenyomatait is át kellett írni.

⁵⁹ > A cimbora. ; A Coroianu hamis utlevele. ; Coroianu utlevele.

⁶⁰ > Elcsipett kivándorlók.

⁶¹ > Elfogott bélyegzőhamisítók.

misítók az úti okmány tartalmát esetenként az Amerikai Egyesült Államokba kivándorolni kívánó hadkötelesekhez igazították (ez lehetett a személyleírás és vagy területi érvényesség módosítása egyaránt).⁶²

Az útlevélahamisítás legnehezebben felfedhető módja volt, amikor a kiállító hatóság egy tisztviselője **jogosulatlanul és / vagy valótlan adatokra állított ki útlevelet**. Ezek az okmányok minden alaki és tartalmi követelményeknek megfeleltek, tehát az ellenőrző személynek kevés támpont marad az esetleges gyanúja megalapozásának. Azonban, ha a jogosulatlan megszemélyesítést nem útlevéltöltő irnok vagy az úti okmány hitelesítésére jogosult személy végezte, akkor előfordulhattak hibák (például helyesírási, nyelvtani vagy egyéb kitöltési sajátosság nem ismerte [ide tartozhat a hónap nevének megszokott írásmódja is]), amelyek a közokirat-hamisítást felfedték a gyakorlott, körültekintő határrendőr részére. Az új- és legújabb kori magyar történelemben sajnálatos módon több eset is történt, amikor az útlevélahatóság egy tisztviselője valótlan tényt és jogosulatlanul foglalt útlevélt. Azonban ez nem csak magyarországi sajátosság volt, ilyen bűncselekményre különböző korszakokban Európa több, akár nyugati országában is felfedésre került. Az első, később nagyobb nyilvánosságot kapott magyarországi esetre 1887. és 1889. között került sor. A *Magyar Királyi Belügyminisztérium Rendőri Osztályának* egyik (napidíjas) díjnoka (kiadmányozási, döntési jogkörrel nem bíró ügyintézője) 1887. nyaratól, két év alatt több alkalommal is személyesített meg jogosulatlanul útlevelet. A büntetőeljárás bizonyítása során csak három – bizonyítékként korábban már lefoglalt – útlevél jogtalan kiállítását ismerte be az elkövető, de gyanú volt arra, hogy ennél több történt. (Vélhetően a rá bízott útlevél-megszemélyesítések során szándékosan rontott el okmánykitöltéseket, hogy azt később lakásán valótlan adatokkal kitöltve fejezze be.) Az elkövető tisztviselő vallomása szerint csak az illetékbélyeg árát kérte el, s a bűncselekményt egyébként ellentételezés kérése nélkül hajtotta végre. Azonban az illetékbélyegeket is meghamisította oly módon, hogy azokat újra felhasználás végett az érvénytelenítés okán felvezetett kézírást, bélyegzőlenyomatot eltávolította. Az útlevél kiállítását „a belügyminiszter megbízásából” hitelesítendő aláíráshoz a saját aláírását helyezte el (hivatali bélyegzőlenyomat a hitelesítő aláírás oldalán nem volt alkalmazva).⁶³

⁶² › Kivándorlási hiénák.

⁶³ › Az útlevél-gyártó. ; Az útlevélgyártó díjnok. ; Utlevélahamisítás. ; Útlevélahamisító díjnok.

Az útlevélahamisítási esetre úgy derült fény, hogy 1889. májusában egy felháborodott észak-magyarországi kereskedő megkeresett egy budapesti napilapot, hogy a rendőrség részére továbbítsák panaszát. Az szerint egy magát belügyminisztériumi tisztviselőnek kiadó férfi levélben felszólította (!), hogy működjön közre abban, hogy Amerikába kivándorolni szándékozó, szükséges előfeltételeket nem teljesítő személyek útlevélkérését hozzá küldje meg. Az ilyen okmányok kiállítása cserében díjazást várt el, amelyből részesedést ajánlott a kereskedőnek. A budapesti rendőrnymozók kimentek a levelezéshez megadott címre, ahol kisvártatva elfogták a belügyminisztériumi díjnokot. (Az elsőfokú ítéletet követő fellebbezési eljárás során kirendelt orvosszakértő a volt belügyminisztériumi tisztviselő beszámíthatatlanságát állapította meg, aki majd később másik munkáltatónál újabb bűncselekményeket követett el.)

› Hamis útlevél gyártó.

Az útleveleket Amerikai Egyesült Államokba kivándorolni szándékozók használták fel magyarországi belső viszonylatú határszakaszok átlépése érdekében. Az ott szolgálatot teljesítő, kivándorlókat (is) ellenőrző hatósági személyek (csendőrök vagy városi, helyhatósági rendőrök) külföldre szóló útleveleket ritkábban láttak (feladatuk is elsősorban az az nélkül, vagy más személy részére kiállított útlevéllal visszaélve kivándorolni szándékozók visszatartása volt). Ebből eredően a hitelesítő alá-

Lopásból, betörésből származó vagy egyéb módon **eltulajdonított eredeti, de még kitöltetlen (biankó) útlevelek** jogosulatlan megszemélyesítése, illetve ilyenek felfedése egyaránt valószínűleg rendkívül ritka volt. Magyarországon erre 1905. előtt lehetőség sem volt, hiszen egy központi útlevélhatóság volt csak (a *Magyar Királyi Belügyminisztérium* budapesti útlevélhivatala), azt követően viszont területi és helyi hatóságokra ruházták át a jogkört. Az osztrák-magyar császári és királyi konzulátusok legtöbbje kitöltetlen magyar és osztrák útlevélfüzettel egyaránt rendelkezett, arra az esetre, ha olyan magyar vagy osztrák állampolgár igényel náluk úti okmányt, aki nem haza, hanem külföldön tovább kívánt utazni.⁶⁴

Azonban előfordultak olyan esetek is, amikor a kérelmező **az útlevélhatóság megtévesztésével** kívánt útlevélhez jutni. Ezek, kiállításuk esetén rendkívül nehezen felfedhető hamisítások, általában csak a kiállító hatóság gyanúja esetén válik ismertté. Magyar államférfihoz kapcsolódó eset is ismerté vált. A hadi események miatt Magyarországot elhagyni kényszerülő KOSSUTH Lajos kormányzó 1849. augusztusának első felében, BATTHYÁNY Kázmér külügyminiszter valótlan tényeket tartalmazó hivatalos iratát felhasználva egy angol férfi adataival brit útlevelet igényelt a belgrádi brit főkonzultól. Azonban annak esetleges megérkezését már nem várta meg, s álruhában utazott Törökországba. (Ellenben meg kell jegyezni, hogy a brit főkonzul tisztában lehetett a valódi szándékkal, mert megfelelően hitelesített, de kitöltetlen útleveleket küldött a Lugosban tartózkodó magyar kormányzatnak.)⁶⁵ Már a XIX–XX. század fordulója előtt is felfedésre kerültek személyazonosságot igazoló, közokirat látszatát keltő valótlan iratok, mai elnevezéssel fiktív okmányok. Az 1898. év nyarán már ismertté vált, hogy egy osztrák férfi fényképpel (!), aláírással és bélyegző lenyomattal ellátott úgynevezett „Nemzetközi igazolójegy” elnevezésű iratokat állított ki Magyarországon is, amely lehetőséget adott, hogy az ezeket felhasználók – az abban közölt esetleges valótlan adatok révén – kijátszhassák az útlevélszabályokat. (Az osztrák férfi korábban már más országban is folytatott ilyen tevékenységet.)⁶⁶

írásokat kevésbé ismerhették. A korszakban a magyar útleveleket, két évtizeden keresztül döntően JEKELFALUSSY Lajos minisztériumi osztálytanácsos, a *Rendőri Osztály* vezetője hitelesítette; jellegzetes aláírása az útlevélköteles határszakaszokon dolgozó útlevélkezelő közegek körében minden bizonnyal általánosan ismert volt. (Távollétében helyettese írt alá, azonban az is ismert lehetett okmányellenőrző személyek részére.) E mellett a magyar útlevelek esetében az aláírást nem hitelesítették körbélyegző lenyomattal, utóbbit csak a figyelmeztető szöveg után beragasztott illetékbélyeg érvénytelenítésére használták.

⁶⁴ Osztrák-magyar konzulátuson útlevéllopásra volt példa: 1899. július 20-ról 21-re virradó éjjel, vélhetően osztrák állampolgár(ok) betört(ek) a bulgáriai Filippopolban (ma Plovdiv) működő császári és királyi konzulátus épületébe. A hivatali helyiségben feltört kis pánccelszekrényből – egyebek mellett – a 9 kitöltetlen osztrák útlevelet eltulajdonítottak, míg a magyar útlevelek közül egyet sem. (A forrásként jelölt, 1899. szeptemberében közzétett belügyminiszteri körrendelet „mult hó 20. és 21-ike közötti éjjel”-t említi. Azonban a betörésről és az eltulajdonított úti okmányokról magyarországi folyóirat már augusztus 15-én beszámolt, ebből eredően a bűncselekményre július hónapban került sor.)

› 87.683/1899. BM. kr. ; Elővigyázat az útleveleknél.

⁶⁵ › HAJNAL: 20., 23., 30. p. ; JÓKAI [HORVÁTH Lajos (1824–1911.) parlamenti képviselő visszaemlékezésének közzététele az 1849. év őszéről.] ; *Kossuth Lajos összes munkái XV.* 535. sz. ; NÉMETH: *Útlevélhasználat 1848–1849-ben.* Op. cit.

A brit útlevelek 1849. augusztus 13-án érkeztek meg Lugosba, míg onnan a volt kormányzó már 12-éről 13-ra váltó éjjel távozott.

⁶⁶ › SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012.* Op. cit.: 24. p.

A más névre szóló úti okmány felhasználása (későbbi szakkifejezéssel: személycseré) a vizsgált időszakban (XIX. század utolsó harmada és a századfordulót követő évtized) igen gyakori volt. Személycseré elkövetésére már a XVII. század közepén, Erdélyben is ismerté váltak esetek, bár a külföldre utazásnak abban az időben nem volt feltétele az úti okmány.⁶⁷ Az ezt követő évszázadokban a magyar úti okmányok személyleíró rovatai és részletei gyarapításának és kitöltésének igyekezete ellenére az a XIX. század utolsó harmadában is még mindig meglehetősen általános személyleírást biztosított a jogosult(ak)ról. Hatóságilag csatolt fénykép híján az akkori határrendőröknek kevés lehetőségük volt a személycseré bűncselekmény felfedezésére. Ritka volt, hogy a személyleírás jelentősebben eltért, vagy olyan különös ismertetőjegy bejegyzést tartalmazott (például ujjak, végtagok hiánya, májfolt, stb.), amely az okmányt jogosulatlanul felhasználóra nem illett.⁶⁸ (A *Magyar Királyi Államvasutak* félárú vasúti menetjegy-kedvezményt biztosító igazolványa már 1896-ban is kötelezően tartalmazott fényképet, amelyet gyűrűskapoccsal rögzítettek és szárazbélyegző-nyomattal hitelesítettek.⁶⁹) A személycseré elkövetési mód már igen gyakori volt a XIX. és XX. század fordulóján, annak ellenére, hogy az útlevelek már részletes személyleírást tartalmaztak, s az ilyen esetek felfedése nem volt ritka és viszonylag ismert gond volt. Számos esetben így kívánták meg kizárni a magyar jogszabályok kivándorlást gátló rendelkezéseit.⁷⁰ (A hatályos szabályok szerint, a kivándorlás céljából kiutazók részére az arra jogosító útlevél birtokában tartása még a magyar-osztrák határon keresztül kilépők esetében is kötelező volt.) Sok fiatal férfi ráadásul a kötelező katonai szolgálat letöltése előtt kívánt így külföldre távozni. Mindezt elősegítette, hogy a kivándorló útlevelekre jogosultaknak anyagi érdeke is fűződött ahhoz, hogy külföldre utazásukat követően postán hazaküldjék okmányukat leendő elkövetők vagy azok segítői részére. Ez utóbbit igazolja, hogy gyakori volt az, hogy a kivándorlók hazaküldött útleveleiért fizettek is a reménybeli elkövetők és ez rendőri eljárás során ismertté is vált.⁷¹ Megjegy-

⁶⁷ Akkor az erdélyi fejedelem védlevelét számos alkalommal jogosulatlanul másnak átadták át vagy kölcsön, és a másik személy azt felhasználta utazásai során. Ennek oka abban keresendő, hogy az útlevél birtokosa jogosult volt térítésmentes fuvar és szállás igénybevételére. Mivel maga az okirat csekély személyleíró adatot tartalmazott, ezért nehéz volt a visszaéléseket felfedni. Ezeket az akkori erdélyi jogalkotás úgy próbálta visszaszorítani, hogy az útlevéllel bíró utazónak az úti okmányukat a postamestereknek be kellett mutatniuk, akik ezekről nyilvántartást vezettek; ahogy az néhány évtizeddel korábban már gyakorlatban volt.

› 1659/II. tc.

⁶⁸ › Grill-féle *Döntvénytár.*: 39. p. ; KEDVES

⁶⁹ › SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012.* Op. cit.: 67. p.

Az 1896. évi, budapesti „Ezredéves Országos Kiállítás”-ra értékesített bérletjegy szintén gyűrűskapoccsal rögzített és szárazbélyegző lenyomatával hitelesített, sorszámozott igazolvány volt.

⁷⁰ Csak 1906. márciusa folyamán a Magyarországról kivándorló összes 17.171 személyből 16.143 fő útlevéllel utazott el a céllországba, míg 1.628 fő esetében vált ismerté, hogy részükre kiadott útlevél nélkül tették azt. Ez utóbbi, 9,5 %-ot kitevő szabálytalanul kivándorló között és mellett vélhetően számosan más adataira szóló útlevéllel utaztak ki Magyarországról. (Ugyanabban a hónapban a visszavándorlók száma mindössze 1.451 fő volt.) 1906. májusa folyamán 9.596 fő vándorolt ki összesen Magyarországról, amelyből 9.096 útlevéllel, 500 fő pedig ismerten útlevél nélkül tette azt. Utóbbiak aránya a teljesből 5,2 % volt.

› Kivándorlás. (1906. március) ; Kivándorlás. (1906. július)

⁷¹ › Döghéből Amerikába... ; KEDVES op. cit. ; Kivándorló hadkötelesek. ; Aki a saját útlevelét adja el.

zendő még, hogy az Amerikai Egyesült Államokba kivándorló magyaroktól csak magyarországi, illetve esetlegesen az osztrák hatóságok követelték meg az útlevelet; sem az esetlegesen útbá ejtett Németország, sem pedig maga a célszág ilyen feltételt nem támasztott.⁷² Ebből eredően a más adataira szóló útlevelet csak a magyar (és legfeljebb az azonos célból ellenörző osztrák) határrendöröknek kellett bemutatniuk. Sátoraljaúj helyi járás fösztolgabírájának utasítása alapján, 1889. szeptember elején figyelemmel kísért és igazoltatott kivándorló-gyanús személyek közül csak abban a városban, néhány nap alatt 14 fővel szemben intézkedett a helyi rendörség más adataira szóló útlevéll miatt. Ezek mindegyikével már korábban kiutazott az eredeti jogosult, volt olyan útlevéll, amelyikről a nyomozás megállapította, hogy azt már a németországi Hamburgból visszaküldtek Magyarországra. A felhasznált és lefoglalt úti okmányok között volt olyan is, amelyet már harmadjára, illetve negyedjére akartak volna felhasználni külföldre utazás során.⁷³ 1908. nyarán egy Sepsí járásbeli román tanító szerzett be, majd látott el más adatokra szóló útlevélllel Romániába utazni szándékozó katonaköteles férfiakat és fiatal nőket is. Az útlevélligényléshez csatolandó igazolások hamisításához egy utánzott szolgabírói bélyegzőt is használt.⁷⁴

Esetenként a más adataira kiállított útlevéll birtokában ellenörzés elmaradása, esetleg a rendörök kijátszása révén külföldre utazó magyar állampolgárt a külföldi hatóságok igazoltatása során állították elő a jogosulatlan útlevéllhasználat miatt. Ilyenre került sor 1903. októberének első harmadában, amikor Szilézia osztrák örökös tartomány Teschen / Těšín városában ellenöriztek egy 21 éves magyar férfit. Az átadott útlevéll egy másik férfi részére volt kiállítva, azaz az elkövető személycserés útlevéll felhasználásának módszerével próbált a sorkötelezettség elől az Amerikai Egyesült Államokba utazni.⁷⁵ Azonos esetre derült fény 1904. tavaszán is, amikor Szilézia külső határán, Oderberg / Bohumín városában egy magyar fiatal férfit állították elő, aki szintén az Egyesült Államokba akart utazni a katonai szolgalát alóli kibúvás céljából.⁷⁶ Egy kiskorú sérelmére súlyos bűncselekményt elkövető férfi más adataira szóló magyar útlevélllel, Amerikába utazás céljából külföldre távozott 1902. márciusában. Azonban az illetékes magyarországi törvényszék megkeresése alapján a hamburgi rendörség még a kihajózás előtt előállította, majd kiadta a magyar hatóságok részére.⁷⁷ Ezen kívül előfordult más esetében is, hogy kivándorlás útján

Ismert az egyik eset 1895-ből, amikor mindössze 5 akkori forintot (azaz 10 koronát) kért az okmányt értékesítő személy, a kivándorló útlevéllre jogosult férfi Magyarországon maradt felesége. 1908-ban egy férfi, aki elállt az Egyesült Államokba történő kivándorlástól, 8 koronáért értékesítette a kivándorlásra jogosító útlevéllt.

⁷² > SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012*. Op. cit.: 56. p.

⁷³ > Hamis útlevelek.

⁷⁴ > Útlevéll-hamisító tanító.

⁷⁵ > Kivándorló hadkötelesek. Op. cit.

⁷⁶ > A kuria és az ex-lex.

⁷⁷ > Állat az emberben. ; Egy tanító bűne.

A korszakban igen jól működött a magyar rendörségek és csendörség nemzetközi körözéseinek továbbítása, illetve az azok alapján történő külföldi felderítés egyaránt. Pusztán személyleírás ismerte és magyarországi körözés alapján az évek során több magyar állampolgár került előállításra Hamburgban.

> Egy tanító bűne. ; Hamburgban letartóztatott szatmári sikkasztó.

kívánta elkerülni a kiszabott szabadságvesztés letöltését.⁷⁸ (Vélhetően mindegyik előbbi esetben a „hamis útlevel” kifejezés alatt a személycsere elkövetési módot értették a közlemények/beszámolók író, amelyet a korszakban a köznyelvben általánosan használtak a meghamisított, utánzott és a személycserés úti okmányokra egyaránt.)

Már 1901. májusában Sáros vármegyei gazdasági egyesület a képviselőházhoz intézett beadványt, majd 1902. július 14-én Heves vármegye közigazgatási bizottsága, javaslatot fogalmazott meg a *Magyar Királyi Belügyminisztérium*nak történő megküldés céljából, hogy a kivándorlás mérséklése érdekében, egyebek mellett, vesse be az útlevelekbe a jogosult(ak) fényképének kötelező csatolását (és annak útlevelhatósági hitelesítését).⁷⁹ Még ugyanannak az évnek kora őszén már Magyarországon is ismert volt az a több mint két éve alkalmazott kínai eljárás, hogy a kínai hatóságok által kiállított útlevelekre a jogosult olajfestékkel készített tenyérlenyomatát helyezték el személyazonosítás céljára, majd azt a hatóság nedvesbélyegző lenyomatával hitelesítették.⁸⁰ Fél évre rá, az első útleveltörvénynek 1903. januári országgyűlési vitáján egy képviselő is felvetette indítványában ugyanezt. Azonban az akkori belügyminiszter felszólalásában azt nem tartotta kellően hiteles megoldásnak (!), ennek következtében az *Országgyűlés* többsége elutasította a kezdeményezést.⁸¹ Három és fél évvel később, 1906. szeptemberében egy újságíró két erdélyi hírlapban is megjelent cikkében részletesen magyarázta és alátámasztotta az útlevelbe fénykép csatolásának szükségességét.⁸² Azonban, jogszabályi előírás híján a magyar útlevelek – akárcsak valamennyi külföldi országé – majd egészen 1914/1915. fordulójáig nem tartalmazták az okmányra jogosult(ak) fényképét.

Az útleveleknek (alkalmazás, eltartás, vagy segély elnyerése céljából történő) felhasználása tekintetében, azt a személyt, aki „másnak számára kiállított okiratot, a maga részére használ” 1879-től hatályos kihágási büntetőtörvénykönyv egy hónapi elzárással büntette.⁸³ Az ezt módosító, 1904. augusztusától hatályos 1903. évi útleveltörvény és annak végrehajtási rendelete, illetve a későbbi útlevelszabályok és büntető törvénykönyvek egyik sajátossága volt, hogy – az útlevelhamisítás, a hamis, hamisított útlevel felhasználója mellett – büntetni azt rendelte, aki „más nevére szó-

⁷⁸ › Hamis utlevél. (1906)

[E forrásban ismertett, 1906. első negyedében felfedett esetben egyértelműen más nevére szóló útlevel felhasználása történt.]

⁷⁹ › BUDAY ; Heves vármegye közigazgatási bizottsága...

Ung vármegye közigazgatási bizottságának elnöke már 1899. november 14-én javaslattal élt a magyar belügyminiszter felé, hogy a jogosulatlan kivándorlást megnehezítésének, visszaszorításának céljából, az Amerika úti céllal beadott útlevelkérelmekhez (!) – egyebek mellett – fénykép csatolásának kötelezettségét írja elő. (Ez később sem került elfogadásra az illetékes miniszter által.)

› A kivándorlásról.

⁸⁰ › Kínai utlevél. ; [Szerkesztőségi közlemény: 1900.09.12.]

1904. és 1925. közötti időszakból ismert az ausztrál hatóságok azon gyakorlata, hogy a beutazó kínai állampolgárok tenyérlenyomatát rögzítették a beléptető ellenőrzés során, esetenként fényképüket is. Ugyanez a gyakorlat volt érvényben a belépésükben megtagadottak esetében is.

› *Chinese–Australian Journeys.*: 20., 41., 70., 72., 96. p.

⁸¹ › SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012.* Op. cit.: 66–67. p.

⁸² › KEDVES op. cit.

⁸³ › 1879/XL. tc. Op. cit. 71. §

ló útlevelet használ”.⁸⁴ Azaz az a személy nem (volt) büntethető, akinek neve azonos volt (vagyis a családneve[i] és utóneve[i] teljesen egészében megegyeztek), de más személyes adatai és/vagy személyleírása a közokiratban szereplőtől eltér(t).

Az 1885. év folyamán csak a Háromszék vármegye határszakaszának határátkelőhelyein⁸⁵ 22 esetben fedtek fel közokirattal történő visszaélést („illetéktelen útlevéltárolást”). Így többek között előfordult személycsere, személycsere csak az útítárs esetében (amely így embercsempészettel is párosult), illetve útlevéltárolás. Azonban ide sorolták azon eseteket is, amikor nem történt hamisítás vagy személycsere sem, ellenben a bejegyzett úti társ szabálytalan módon, az útlevéltárolója tulajdonosa nélkül kívánta a magyar államhatárt átlépni.⁸⁶

Igen ritkán ugyan, de nem csak magyar állampolgárok igazolták magukat más adataira kiállított útlevelekkel Magyarországon. Békéscsabán, 1880. május 5-én előállított orosz állampolgár is ilyet használt fel. (E közlemény is „hamis útlevéltárolás” kifejezést használt, a leginkább valószínű, hogy ez esetben az szintén személycserét jelent.) A személy korábban Oroszországból menekült Magyarországra és ez miatt nem is szeretett volna oda visszatérni.⁸⁷

⁸⁴ > 1903/VI. tc. Op. cit. 15. § ; 71.500/1904. BM. kr. 12. § ; 1940/XVIII. tc. Op. cit. 10. § ; 1948/XLVIII tv. Op. cit. 48. § ; 1961/V. tv. Op. cit. 220. § ; 1978/IV. tv. Op. cit. 274. § ; 2012/C. tv.

⁸⁵ Háromszék vármegye romániai határszakaszán az egyedüli legforgalmasabb határátkelőhely Ojtoz/Sósmező volt, a lényegesen kisebb forgalmú Bodzakraszna bírt még távolsági utasforgalommal. A többi határátkelőhely döntően helyi, esetleg csak gazdasági (erdészeti célú) határforgalommal bírt.

⁸⁶ > NAGY Botond

⁸⁷ > [Szerkesztőségi közlemény: 1880.05.06.]

Útlevelek védelmi jellegzetességeinek fejlődése az I. világháborúban és azt követő két évtizedben

Az I. világháború új megvilágításba hozta a Magyarországon már korábban, több alkalommal felvetett problémát: fénykép híján a személyleírás önmagában nem ad kellően elegendő adatot a biztos személyazonosításhoz. A kémkedés és a kémek utazásának megakadályozása 1914. augusztus elejétől a korábbinál is fontosabb feladattá vált. Ehhez pedig szükséges volt az úti okmányban szereplő személy(ek) minden kétséget kizáró azonosítására. Mindez előtérbe került már 1914. októberének végén, amikor az Egyesült Királyság részét alkotó Írországból bíróság elé állítottak egy előírászerű – akkor még csatolt arckép nélküli –, eredeti amerikai egyesült államokbeli útlevéllel visszaelő német titkos ügynököt, akire nemcsak ráillett az okmányban szereplő személyleírás, de még a megfelelő amerikai angolsággal is beszélt.⁸⁸ Elsőként – az előbbi esemény hatására is – az Amerikai Egyesült Államok (USA) vezette be az útlevelein **az okmány tulajdonosa arcképének kötelező csatolását**, hitelesítő (angol nyelvű) záradékkal kiegészítve. (A Föld országai közül elsőként saját igények és jogszabály alapján, valamint úti céltól független minden úti okmány esetében.) Az addigi útlevélszabályokat megváltoztató jogszabályt 1914. november 13-án írta alá az Egyesült Államok elnöke, az útlevélhatósági jogkört is gyakorló külügyminiszter a külképviseleteknek szóló végrehajtási utasítását december 21-én adta ki erre vonatkozóan. A fényképekre és azok csatolására vonatkozó szabályokat utóbbi határozta meg, s annak keltétől volt az alkalmazandó.⁸⁹

⁸⁸ A hadban álló Németországban tartózkodó külföldiek már az első napokban rendkívül nagyszámban keresték fel külképviseleteiket útlevélért, hogy elhagyhassák a közép-európai államot, vagy kelően igazolni tudják semleges vagy szövetséges ország állampolgárságát. Így tett 1914. augusztus legelején Charles A. INGLIS, az Amerikai Egyesült Államok állampolgára is. Kérelmét beadta a berlini konzulátuson, az annak alapján kiállított útlevelet – sok másik társaságában – továbbították a német *Császári Külügyminisztérium*ba, kiutazási engedély beszerzése végett. Azonban az INGLIS névre kiállított okmányt a minisztérium nem juttatta vissza a külképviseletnek; utóbbi érdeklődésére az előbbi hivatal azt a tájékoztatást adta, hogy azt az amerikai konzulátus hivatalnoka korábban már elvitte. Mint később kiderült, az amerikai útlevelet a német hírszerző szolgálat átadta az INGLIS személyleírásával azonos Carl Hans LODY tartalékos fregattadnagy részére, hogy a brit haditengerészet mozgását megfigyelő bevetése során, külföldre utazásainál felhasználhassa. A brit hatóságok 1914. október 2-án tartóztatták le a német kémeket, miután nyomozásuk felfedte tevékenységét, majd tartózkodási helyét is.

› SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012*. Op. cit.: 74., 182–183. p.

⁸⁹ › 138/48a [1914] USA KüM int. ; 1914.11.13-ai USA eln. r. ; 202.924/1914. BM. kr.

Az előírás alapján az útlevelet kérelmezőnek három fényképet kellett magáról csatolni a kérelemhez, amelyeket vékony papírra hívtak elő, azokat nem ragasztották kartonlapra, s azok a 3×3 hüvelyk (7,6×7,6 cm) méretet nem haladhatták meg. Ezekből egy-egy a két példányos kérelemre, illetve egy magára az útlevélre került rögzítésre. Utóbbi hitelesíteni az útlevélhatóság körbélyegző lenyomatával kellett, oly módon, hogy az részlegesen a képmáson, illetve részlegesen az útlevéllapon látszódjon.

(Ismert 1914. szeptemberében az USA bécsi nagykövetségén kiállított útlevél, amelyre majd már 1914. november 30-án a brémai amerikai konzulátus utólagosan fényképet csatolt, amelyet nedves körbélyegző lenyomatokkal és aláírt igazoló záradékkal hitelesített.⁹⁰) Németország 1915. január 1-től tette kötelezővé az útlevél-kiállítás során a fénykép csatolását, egyúttal aznaptól a határátlépés feltételeként fényképpel ellátott és kellően hitelesített útlevelet írták elő minden állampolgár részére. Az osztrák és a magyar útlevélhatóságok, a két ország jogszabály-módosításainak életbe lépésével egyidejűleg és azonos napon, 1915. január 20-án vezették be a kiállított útlevelekbe kötelezően csatolandó fénykép alkalmazását. A ragasztással és gyűrűkapoccsal csatolt, kemény lapra fel nem ragasztott, legfeljebb 9×14 cm méretű fényképet nedves vagy száraz körbélyegző-nyomattal (félíg a fényképre, félíg az útlevéllapra helyezve) kellett hitelesíteni, továbbá ezt hivatalosan hitelesített, magyar nyelvű záradékkal kellett ellátni, amely igazolta, hogy a képmás az útlevélre jogosultat ábrázolja.⁹¹ (6./A sz. melléklet) A Liechtensteini Hercegség útlevélhatósága már 1915. február legelején is csatolt fényképpel állított ki útleveleket, amelyeket nedvesbélyegző-nyomattal hitelesítettek.⁹² Számos ország 1915. kora tavaszára kötelezővé tette az útlevélhatóságai számára a fénykép rögzítését az útvelekbe, így Ausztrália 1915. február 27-től⁹³ és hamarosan az emiatt a nyár folyamán új útlevéltípust is bevezető Egyesült Királyság. (Utóbbi útlevélhatósága már 1915. február elején megkezdte a korábban kiállított útlevelekre a fényképek utólagos csatolását és annak hitelesítését.⁹⁴) Azonban azon államok útlevélhatóságai is erre kényszerültek, amelyeknek ugyan még nem volt a saját jogszabályaik szerint kötelező ezt alkalmazniuk, azonban az utazásra jogosult olyan országba kívánt utazni, ahol a határátlépésnek már szükséges feltétele volt a fényképpel ellátott útlevél felmutatása is. (Például a magyar útlevélhatóság is így járt el 1915. első három hetében, amikor a Németországba utazók részére már csatolt fényképpel ellátott útlevelet kellett biztosítaniuk.⁹⁵) Az 1915. nyarának végétől hadban álló Bulgária kormánya 1915. szeptemberében tette kötelezővé a be- és kiutazó külföldiek részére

⁹⁰ › Web: <https://ourpassports.com/wp-content/uploads/2015/07/311.png> (megtekintve: 2023. december 29. 23:40)

⁹¹ › SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012*. Op. cit.: 73–74. p.

A magyar útlevéltörvényben foglalt okmány-tartalmi előírások változtatásának jogát azonban majd csak az 1915. június 15-én életbe lépő, több jogszabályt is módosító törvény utólagosan adta meg a kormányfő részére.

› 1915/XIII. tc. 7. §.

⁹² › [Korabeli liechtensteini útlevelek alapján, amelyek 1915. február elején kerültek kiállításra.]

Külföldön tartózkodó liechtensteinek részére honi, vaduz-i útlevélhatóság által kiállított, majd a külföldi lakhely szerinti helyi hatóságnak megküldött útlevélbe sem fényképet nem csatoltak, sem záradékot nem alkalmaztak, hanem a külföldi hatóság tette azt meg. (Így ismert olyan példány, ahol a müncheni rendőrkapitányság csatolta a fényképet, és szárazbélyegző lenyomatával hitelesítette, illetve záradékolta is azt, két héttel az útlevél kiállítását követően; illetve a későbbi vízumigényléskor a zürichi osztrák-magyar külképviselet záradékkal újabb hitelesített képmást csatolt.)

› [Korabeli liechtensteini útlevél alapján, amely 1915. március végén került kiállításra.]

⁹³ › DOULMAN – LEE op. cit.: 55–56., 227. p.

⁹⁴ › [Korabeli brit útlevél alapján, amely 1914. szeptember 25-én került kiállításra, s a jogosult képmását majd 1915. február 5-én rögzítették rá: ragasztással, négy szárazbélyegző-nyomattal és egy nedves keletbélyegző lenyomattal hitelesítve azt.]

⁹⁵ › 7.454/1915. BM. kr.

a fényképpel ellátott útlevelek birtokban tartását.⁹⁶ A belga kongói útlevélhatóságok már 1915. novemberében is szintén csatolt fényképpel állítottak ki útlevelet külföldre utazáshoz. Japánban csak 1917. januárjában vezették be ezt az előírást.⁹⁷

Az első nemzetközi útlevélszabvány⁹⁸

Az I. világháború befejeződését követően, 1919. júniusában 42 alapító ország (és brit domínium) akaratával létrejött *Népszövetség* már 1920. október 15-e és 21-e között a határátlépés nemzetközi szabályozásának és könnyítésének céljából konferenciát rendezett. A Párizsban „Útlevelek, Vámeljárások és Átutazójegyek Konferenciája” címmel megnyitott összeövetelen 22 ország képviseltette magát, amely során számos napirendi pont került megvitatásra. Ezek eredményeként, többek között meghatározásra került a saját állampolgárok részére kiállítandó „közönséges” útlevél (mai megfogalmazás szerint „magánútlevél”) egységes mintája, felépítése is. Természetesen ezzel cél volt, hogy megkönnyítsék a határátlépés általános alapfeltételeként támasztott úti okmány ellenőrzését, és lerövidítsék az ahhoz szükséges időt is. A konferencia utolsó napján záróokmányt fogadtak el, amelyet továbbítottak az részt vett, és más – érdeklődésről nyilatkozó – országok kormányainak.⁹⁹

Az úgynevezett „nemzetközi útlevél” vagy „szabványos útlevél” leírása szerint, borítója kartonpapírból volt, az első oldala a címen túl a nevek és az állampolgárság jelölésére szolgált, második a személyleírások és gyermekek bejegyzésének volt kialakítva, a harmadik oldal az okmány birtokosának és feleségének fényképét, aláírását tartalmazta, míg a negyedik oldal a területi és időbeni érvényesség felvezetésére volt hivatott. Méretét 155×105 mm-ben, terjedelmét 32 oldalban határozták meg. A rovatcímeknek és azok kitöltésének kétnyelvűnek kellett lennie, amelyek közül az egyik esetében a francia példaként szerepelt a kiállító ország hivatalos nyelve mellett. A betelt útlevelek helyett újnak a kiállítása került meghatározásra, azaz a – hamisítók és úti okmánnyal visszaélők által könnyen cserélhető – pótlapok alkalmazását nem támogatták. Hamisítás ellen ajánlott okmányvédelmi elemeket ekkor még nem határoztak meg. Az új, egységes megjelenésű okmány bevezetésének legkésőbbi napját 1921. július 1-jében határozták meg.

Norvégia később javasolta azt, hogy az egységes útlevelek színükben, kidolgozásukban, vízjelükben, és más másodlagos jellemzőikben térjenek el egymástól, hogy ezáltal is elkülönülhessenek a különböző országok úti okmányai.¹⁰⁰ Svédország azonban azt észrevételezte, hogy az egységes útlevél kialakítás a hamisítást és utánzást segítheti elő, erre hivatkozva – jövőbeni megbeszélések előtt nem elzárkózva – nem kívánta bevezetni azt.¹⁰¹

Az útlevélszabványt elsőként – a rövid határidő ellenére – az Egyesült Királyság és Csehszlovákia illetékes hatóságai, 1921. július 1-jén kezdték meg kiállí-

⁹⁶ > 103.523/1915. BM. kr.

⁹⁷ > A japán *Külgymintisztérium* 2016. júniusi bemutatója. Op. cit.

⁹⁸ Ezen alfejezet a szerző által, „Az 1922 M magyar útlevél és nemzetközi összehasonlítása” címmel a *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XXVI. évf. (2016) 51. sz. 57–74. p. HU ISSN 1216-6774 megjelent tanulmányának átdolgozott részlete.

⁹⁹ > *Replies of the Governments ...*: 3. p.

¹⁰⁰ > Loc. cit.: 49. p.

¹⁰¹ > Loc. cit.: 64. p.

tani,¹⁰² ugyanebben az évben vezette be azt Ausztrália, Egyiptom és Kanada is. Norvégia 1921. október 1-jén vezette be az egységes útlevel-füzetet, de a készletek kifogyásáig alkalmazta a korábbi változatot, így még 1923-ban is kiállítottak szabvánnyal nem azonos korábbi változatot.¹⁰³ Dánia szintén 1921. őszén személyesítette meg először az új útlevelét, azonban ezek négynyelvűek voltak és számos elemükben eltértek a rögzített szabványtól.¹⁰⁴ Ausztria 1922. január 1-jén kezdte meg a nemzetközi előírás szerinti „szabványos útlevel” kiállítását, míg a Sziámi Királyság kormánya az egységes úti okmány megszemélyesítését 1922. július 1-jén tervezte bevezetni.¹⁰⁵ Magyarországon 1922. őszén vezették be a nemzetközi előírásokhoz igazodó útlevelet.

A nemzetközi szabvány alkalmazása, különböző okból nem mindenhol volt cél. Franciaország az 1920-as évek elején vizsgálta az addig használt egylapos, csak előoldalán nyomtatott útleveleknek füzet kialakításúakkal történő felváltását. Azonban ezt hosszabb időre elnapolták, mivel az egylapos okmány előállítási költsége kevesebb, mint negyede volt az útlevélszabványnak megfelelő füzet változathoz képest.¹⁰⁶ Japán eleve nem kívánta a nemzetközi útlevelet rendszerbe állítani,¹⁰⁷ s az attól eltérő elrendezésű, könyvecske kialakításúakat is csak 1926-ban kezdték meg kiadni. A lap kialakítású okmányról – akár a szabványtól független megjelenésű – füzet kivitelre történő áttérés több országban csak az 1920-as évek második felében valósult meg. Így az argentin hatóságok még 1925-ben is egylapos, többrét hajtogatott útlevelet alkalmaztak, míg Görögország 1926-ig használt ilyet, az említett Franciaország pedig csak 1928-ban vezette be a nemzetközi szabvánnyal még továbbra sem azonos, de már füzet kivitelezésű úti okmánytát¹⁰⁸ (Franciaország csak 1931-től személyesített meg az 1920-as útlevélszabványnak megfelelő úti okmányt). Peruban még az 1930-as évek elején is egylapos útlevelet adtak ki (itt a füzet formátumú, de nem szabvány úti okmányt az évtized közepén vezették be), akárcsak Portugáliában is az 1948-ig.

Az 1920-as konferenciát több nemzetközi értekezlet is követte, amelyek célja szintén az útlevelek további egységesítése körüli egyeztetések és a külföldre utazások könnyítése volt. A Genfben, 1926. május 12. és 18. között megrendezett újabb szakmai konferencia lényegi változást nem hozott, bár az eredeti célok között szerepelt, hogy elérjék az útlevélkényszer megszüntetését. Azonban a záró okmányban mindössze ajánlásokat fogalmaztak meg, többek között a „nemzetközi útlevelet”

¹⁰² › Loc. cit.: 14., 21. p.

¹⁰³ › Loc. cit.: 49. p.

¹⁰⁴ › Loc. cit.: 22. p.

¹⁰⁵ › Loc. cit.: 58. p.

¹⁰⁶ Az 1921-ben továbbra is alkalmazott francia egylapos útleveleknek darabonként akkor mindössze 0,102 francia frank volt a gyártási költsége, míg az útlevélszabvány szerinti kialakítása 0,441 frankot tett volna ki. Az egységes útlevel bevezetését felfüggesztő döntést azzal indokolták, hogy a többletköltség kényszerűen az útleveldíj emelését eredményezné, és – hivatalos álláspont szerint – a francia kormány bízott abban, hogy az útlevélkényszer remélhetőleg a következő évek során megszüntetésre kerül majd.

› Loc. cit.: 27. p.

¹⁰⁷ › Loc. cit.: 38. p.

¹⁰⁸ Franciaország honi hatóságok részére rendszeresített első füzet alakú útlevelének 2. oldalán a meghosszabbítások, a 3.-on, azaz második címlapon került feltüntetésre a tulajdonos neve, 4.-en a foglalkozás és lakcím; a személyleírás a 6., a fénykép a 7. oldalon került elhelyezésre.

még nem alkalmazó országok felé, hogy vezessék azt be, és megerősítették azt az ajánlást, hogy a kiállító hatóságok mellőzzék az úti okmányok pótlapokkal történő bővítését.¹⁰⁹ A párizsi konferenciát követően, a genfi értekezleten már előtérbe került az okmánybiztonság fokozására is. A lapok lyukperforációja ekkor ajánlásként került megfogalmazásra, akárcsak a lapoknak vegyi vagy fizikai törlés elleni védelme is.¹¹⁰ Az 1929-es genfi értekezlet záró dokumentuma az átutazó kivándorlók úti igazolványát szabályozta.

Az útlevelek adatot hordozó oldalainak elhelyezkedését és elrendezését figyelembe véve, az országok többségének az okmányai – a vizsgált időszakban, de különösen az 1920-as évek második felétől – az 1920-as útlevélszabvánnyal azonosak voltak.¹¹¹ Azonban az Amerikai Egyesült Államok (USA) az 1920-as és 1930-as években nem vezette be a nemzetközi útlevélszabványt, akárcsak Argentína, Bulgária, Chile, Danzig Szabad Állam, Finnország, Japán, Kína, Németország, Románia, Svédország, Törökország sem. Portugália csak 1948-ban szüntette meg az egylapos kialakítású útlevelek megszemélyesítését, és egyidejűleg alkalmazni kezdték az 1920-as útlevélszabványt. A legalább kétnyelvű (ebből az egyik lehetőség szerint a francia) feliratozás és megszemélyesítés előírásának az országok többsége megfelelt, azonban számos ország csak a saját hivatalos nyelvén készített egynyelvű okmányokat.¹¹² Dánia útlevélhatóságai mellett a holland és svéd útlevelek szintén egynyelvűek voltak 1931-ig, míg a szabványtól továbbra is jelentősen eltérő finn útlevelek hat nyelven: finnül, svédül, németül, franciául, angolul és oroszul hordozták az előre nyomtatott szövegeket és akár a kitöltött adatokat is (azonban a meg-

¹⁰⁹ Magyarországon a pótlapok alkalmazását a belügyminiszter rendeleti úton már az 1920-as évek elején betiltotta. Ilyen megoldással azonban az 1950-es években ismét éltek egyes magyar külképviseletek, amelyek a külföldön élő magyar állampolgárok – személyi igazolványt is helyettesítő – útlevelét látták el ilyenekkel, az 1960-as évek elejéig. Ennek kényszerű oka az volt, hogy az okmány kis mérete és a külföldi hatóságok bejegyzésére szolgáló oldalak száma gyakorta nem volt elegendő. A pótlapok alkalmazását az Amerikai Egyesült Államok vonatkozó jogszabálya még bő háromnegyed évszázaddal később, a XXI. század első évtizedében is engedélyezte, így az útlevélhatóságok igény és szükség esetén rögzítettek is ilyet a kérelmező útlevelébe. Ehhez külön pótlap-füzetek voltak legyártva, amely alnyomati kialakítása és fontosabb védelmi elemei illeszkedtek az akkor kiállított magánútlevelekéhez.

¹¹⁰ › *Passport Conference held at Geneva ...*: 102–103. p.

Ausztria képviselője bemutatta hazája útlevelét, amely – akkor még egyedüliként a Föld országai között – belső oldalai, a borítóval együtt az ország nevének rövidítésével volt lyukak által perforálva. A perforációnak okmányonként némileg eltérő elhelyezése lehetővé tette, hogy a lapcserét könnyen felismerhessék, akár átmenő fényben is.

› *Passport Conference held at Geneva ...*: 102. p.

¹¹¹ A már felsorolt legelső országok után Írország az 1920-as évek elejétől, Dél-Afrika 1923-ra tért át az egységes füzet/könyvecske kialakítású útlevélre, majd Lettország az 1920-as évek második felétől, Belgium az 1920-as évek második felétől 1936-ig, Norvégia 1926-tól, Görögország 1927-től, Olaszország, Irak és a Dominikai Köztársaság 1928-ra, Lengyelország és Litvánia 1931-től, Észtország kisebb eltéréssel már az 1930-as évek elején, Franciaország 1931-től több módosítással, Jugoszlávia számos eltéréssel 1931-től, Irán számos eltéréssel az 1930-as évekre, Spanyolország 1936-tól (előtte a 2. és 4. oldalt felcserélték), valamint Hollandia 1937-től alkalmazta, továbbá Sziám az 1930-as évek közepén már használatban volt. Svájc csak 1932-ben vezette be a nemzetközi előírással jelentős részben azonos útlevelét, azonban az érvényesség a fényképes oldal aljára került, s a negyedik oldal rovatai is részben eltérő volt (a későbbi típussal az elrendezés 1985-ig volt kiállítva).

¹¹² Egynyelvű magánútleveleket alkalmazott, többek között: az Amerikai Egyesült Államok, Argentína, Chile, a Dominikai Köztársaság, Franciaország, Luxemburg, Mexikó, Németország, Olaszország, Spanyolország, Uruguay, illetve Danzig Szabad Város is.

személyesítés általában csak két nyelven történt, az utazási célország figyelembe vétele alapján).

Az 1920-as párizsi konferenciáján meghatározott egységes útlevelet a *Magyar Királyi Belügyminisztérium* 1922. őszén – Magyarországnak a *Népszövetséghez* 1922. szeptember 18-án történt csatlakozásához is időzítve – vezette be. Az új, 1922 M útlevél a meghatározott nemzetközi szabványhoz képest némileg eltért. Borítója puhább lett és méretei 5–5 milliméterrel nagyobbak voltak (a méretbeli eltérések jellemzőek voltak számos ország által alkalmazott egységes útlevél esetén is). Egyéb előírásoknak maradéktalanul megfelelt.¹¹³ A nemzetközi ajánláshoz képest a kitöltendő rovatok a személyleírásnál (2. oldal) kiegészültek a családi állapottal, a vallással és a termettel, illetve az érvényesség oldalán (4. oldal) az utazás céljával is.

Útlevelek egyes védelmi elemének fejlődése az 1910-es évektől

Az útlevelek lapjaiban alkalmazott **vízjelek** tekintetében számottevő változás nem állt be. Még továbbra is számos ország vízjel nélküli papírra nyomtatta úti okmányait (ezek között említendő Franciaország, Románia, Ausztria, Portugália, Finnország, Csehszlovákia, Dánia és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság is). Ahol vízjelt alakítottak ki a nyomathordozóba, ott az döntően vonalas, negatív kivitelezésű volt. Az Egyesült Királyság és más államok mellett Magyarországon is ilyet alkalmaztak a tárgyalt két évtizedben. Az Amerikai Egyesült Államok útleveleiben 1918-tól, új útlevél bevezetésétől pozitív, a címersas ábrázolásában a korábbihoz képest gazdagabb kidolgozású vízjelet alkalmaztak. Kéttónusú (negatív és pozitív) kivitelezés még igen ritka volt, először Németország 1923-tól, majd 1932-től Svájc, 1933-tól Hollandia és 1936-tól Csehszlovákia használt ilyen kialakítást. A lengyel útlevelek lapjainak vízjele 1931-től „háromtónusú” volt, amelyben a negatív és pozitív vízjelrészlet mellett a címersas megjelenítésében szerep jutott a lap alap tónusának is (mint harmadik tónus). Folyamatos átmenetű többtónusú (árnyalt) vízjelet az 1890-es évektől úti okmány esetében nem alkalmazott szinte egyik állam sem. Ez alól kivétel volt az 1926-tól alkalmazott, honi hatóságok részére rendszeresített szovjet útlevél;¹¹⁴ az egylapos, félbehajtott (4 oldalas) úti okmány szétterítve 35×42 cm volt (félbehajtott szélessége 21 cm). Az okmánypapír vízjelét negatív, szőnyegminta-szerűen ismétlődő, többször tört vonalak között „СССР” feliratok alkották; ennek mindkét ívfél közepén, 106 mm átmérőjű körvonallal szorosan keretezve, a Szovjetunió 1923. évi állami jelképe volt kialakítva, minden részletében (Föld, Nap, és még a búzakaraszok is) árnyaltos többtónusú kialakítással. Elsőként az olasz útlevelek tartalmaztak olyan vízjelet (kéttónusút), amely a címer és szövegek mellett

¹¹³ 198.172/1922. BM. r.

¹¹⁴ Az 1920-as évek elejének Szovjetuniójában egyes tagköztársaságok honi hatóságai más tagállamokhoz képest kisebb-nagyobb eltérés, különbözőség mellett gyártatta útlevelét. Például Belorusz Szovjet Szocialista Köztársaság (SzSzk) füzet kialakítású úti okmányt adott ki, miközben az Ukrán SzSzk és az Oroszországi Szocialista Szövetségi Szovjetköztársaság (1936. után: Oroszországi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság) visszatért az egylapos kivitelezési módhoz. A honi hatóságok részére rendszeresített, immár egységes útleveleket 1926-ban vezették be (ezeket a *Goznak* [Гознак, amely a „Государственный знак” rövidítése] állami nyomda gyártotta), azonban egyes tagköztársaságok részére gyártott változatok, az orosztól eltérő hivatalos nyelvből eredően, külsőségében eltért egymástól. Az oroszországi orosz-francia kétnyelvű volt, nyelvenkénti hasábként rendezve, az ukrainai ukrán-orosz-francia háromnyelvű, háromhasábos; azonban a hasábkénti szélessége változatlan volt, míg az okmány legnagyobb mérete szintén egységes maradt.

tartalmazta az oldalszámot is: a megfelelő oldal felől nézve az rendes állásban, míg a hátoldali oldalszám tükörképben volt látható. E vízjel-megoldást 1933-tól, az akkor már öt éve alkalmazott harmonika-szerűen hajtogatott (lepirellő) útleveállapelrendezés segítségével alakították ki, oly' módon, hogy az egymásba hajtott laprészek egyik fele tartalmazta a vízjelet az oldalszámokkal, a másik, ráhajtott rész pedig vízjel nélküli volt.

A XX. század elején már egyre több ország alkalmazott **alnyomatot** (alapnyomatot) az útlevelein, különösen az I. világháború éveiben és azt követően (így az Egyesült Királyságban és az Amerikai Egyesült Államokban is). Azok kidolgozottsága, minősége azonban eltérő volt. Például a finn és dán úti okmányok alnyomat nélkül, csak előre nyomtatott szöveggel kerültek legyártásra, míg a leginkább részletgazdag kidolgozásúak a magyar mellett például a danzigi, a holland, a litván (1931-től), az osztrák és a svájci (1932-től) útlevelek voltak.¹¹⁵

A Föld országai között elsőként, 1926-tól Ausztria alkalmazta a **lapoknak lyukak által történő perforálását**. Akkortól, az alnyomatszíne által is módosított 1921. évi útleveelváltozatuk valamennyi oldalán és a karton borítóján keresztül (!) az ország nevének rövidítését: „R.Ö.” betűket lyukasztották egy műveletben, felül, a gerinchez közeli sarokban.¹¹⁶ A perforációnak okmányonként némileg eltérő elhelyezése lehetővé tette, hogy a lapcserét könnyen felismerhessék, akár átmenő fényben is. (E megoldás a genfi útlevélerkezletet követően a hamisítás elleni védelem fokozásának ajánlásaként szerepelt.) Az osztrák példát követő szöveges lyukperforálás (ország-megnevezés vagy annak rövidítése) nem volt gyakori megoldás. Ilyet – néhány más ország mellett – belga, lengyel, csehszlovák, román és amerikai okmányok esetében alkalmaztak.¹¹⁷ A magyarországi, magáncélú utazásra kiállított útlevelek védelmi elemeinek fejlődése már korábban is, de 1928. után már minden tekintetben szoros ok-okozati összefüggésben állt a már felfedett, illetve a hatóságok által feltételezett, várható úti okmány-hamisításokkal. Az 1922 M magyar útlevél lapjain 1928. tavaszától lyukperforálással alakították ki a gyári sorszámot, amely az esetleges lapcserét tette könnyebben beazonosíthatóvá. Ez a megoldás a Föld országai között akkor az argentin úti okmányok mellett egyedüli volt, azt Hollandia 1933-ban követte harmadikként, Németország pedig 1942-ben.¹¹⁸

¹¹⁵ › SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012*. Op. cit.: 86. p.

¹¹⁶ A továbbra is (és majd a jövőben is) a bécsi *Österreichische Staatsdruckerei* által készített útlevél 1927-től a „Rep.Oest.” lyukperforációt tartalmazta, szintén felül. (Azt a legelső változatokon még az előzővel azonos, „szögletes” betűkel alakították ki, a felső jobb szegletben; az 1928-tól gyártott módosított útleveelváltozat [borítóján már fekete nyomattal] már az „ívelt” betűket és felül középen tartalmazta a rövidítést.) 1936-tól (az új címerre módosított alnyomat és fekete nyomatok bevezetésével egyidőben) már „ÖSTERREICH” felíratot perforáltak az úti okmányba, a korábbival azonos módon: a borítón és belső lapoldalakon keresztül.

¹¹⁷ A lengyel útlevelek perforált rövidítése az 1920-as évek közepétől „+R.P.+” lett, amely a borítón és a belső lapoldalakon is megtalálható volt, a csehszlovákoké pedig „ČSR”, 1929-től. Azonban a lengyel útlevelek új típusának 1932. évi bevezetésével azok már nem tartalmaztak lyukperforációt. A belga útlevevényomda 1927-től kétnyelvű országrövidítést: „R.B - K.B.” alkalmazott szintén a borítók és a belső lapok perforálására, azonban ez helyett, az 1930-as évek közepétől kevésbé előnyös, két nagyobb kör között egy rombusz alakzatot lyukasztott minden úti okmányba (ezt az 1940-es évek középső harmadáig alkalmazták, aztán megszüntették a perforációt). Romániában, a 1932-es típustól kezdődően „ROMANIA” tartalmú volt a gerinc mentén lyukasztott felirat, míg ugyanekkor az amerikai útlevelek adathordozó oldalakat követő lapoldalaié „USA”.

¹¹⁸ › SOM: Az 1922 M magyar útlevél, 1922–1937.

A magyar útleveleknél évtizedekig alkalmazott **lapfűzési megoldást**, a zsinégfűzési eljárást 1929. tavaszán, az új, félkemény, viaszosvászonnal fedett borító bevezetésével egyidőben fém tűzőkapocsra módosították. Akkortól a középső kapocs esetében középről kifelé lett tűzve, oly módon, hogy majdan a borító rejtse a kapocs záródását (e kapocs a borítóra ragasztott előzéklapot is a lapok alkotta fűzethez rögzítette, míg a borító külső rétegeit nem). Az alsó és felső kapocs már a borító vászonnal fedett kartonját is rögzítve, annak külső része felől, középen záródva.¹¹⁹ (2./A sz. melléklet) (A tűzőkapcsos laprögzítési megoldás külföldön az 1930-as években a leggyakoribb módszer volt, azt majd még évtizedekkel később is alkalmazták; zsinégfűzés még az 1940-es évek második felében is előfordult, például a svájci útlevelek esetében.) Azonban a lapok rögzítésében az igazi védelmet majd az 1937. március 1-jével bevezetett új (1937 M) magyar útlevéltípus gyártása hozta el, amikortól az úti okmányok lapjait kifutó (láncöltéses) gépi varrással rögzítették, gerincvarrással. Ez világviszonylatban, a kapcsos tűzés mellett a ritkábban alkalmazott megoldásnak számított akkoriban. (Az első, gépi varrással fűzött útlevelek a brit úti okmányok voltak, amelyeket 1921. elejétől gyártottak, s oldalvarrással* készültek.) Világviszonylatban ritka megoldásnak számított, amikor az okmány lapjait nem tűzték és nem is varrták, hanem harmonika-szerűen hajtogatott (leporelló), a belső felületén ragasztott lapból gyártották az útlevélfűzetet. Így az egyes lapoldalak két rétegből álltak össze, ezt alkalmazta az 1930-tól Olaszország, Románia 1932-től és Törökország is.¹²⁰ A brazil és perui útlevelek lapjait az 1930-as évek második felében, utóbbinak az 1940-es évek elején is a borítóhoz két nagy szegecs, illetve egy átfűzött nemzeti színű (zöld–sárga, illetve piros–fehér–piros) szalag rögzítette. E kivitelezési mód kifejezetten előnytelen volt az átléptető- és vízumbélyegzők elhelyezése szempontjából, mivel az oldalvarrott útleveleknél is keskenyebb szélességben volt szétnyitható az okmány. A belga útlevelek 1927. és az 1940-es évek legvége között oldalról, gyűrűkapoccsal (lyukszeggel) szegecselt laprögzítési megoldással készültek. (Egyes belga útlevélfelhasználók már 1948-ban megkezdtek a gépi varrású útlevelek kiállítását, míg más hivatalok még egy ideig, párhuzamosan a korábbi, kapcsozott változatot adták ki.)

Még az 1920-as évek első felében is számos ország egylapos, többrét hajtott útleveleket használt. Akkor már azokat több állam útlevélnyomdája gyárilag ellátta az összehajtandó mérettől kissé nagyobb karton borítólappal. Így volt ez 1915-től a brit, brit domíniumi és gyarmati útleveleknél, illetve például az USA és portugál úti okmányoknál is. A fűzet, illetve könyvecske kialakítás alkalmazásával egyidőben különböző felületbevonási megoldással erősítették meg a **borító** külső oldalának ellenállóságát és tartósságát.¹²¹ A fűzet kialakításnál a borító és a lapok azonos

Minden útlevélnben azonos rövidítést vagy szöveget tartalmazó lyukperforációt Ausztria 1926-tól, Hollandia az 1920-as évek végétől, Csehszlovákia 1927-től, az Amerikai Egyesült Államok 1932-től és Románia 1933-tól alkalmazott. Bár ez is jó védelmi elemnek számított, azonban az egyes perforált lapok nem voltak egyértelműen egyedi okmányhoz kötöttek, a lapesere felismerését a szomszédos oldalak lyukaival való egyidejű összevetése (elsősorban átmenő fényben) biztosította.

¹¹⁹ > Loc. cit.

* Lsd. Szakkifejezések, fogalommagyarázatok.

¹²⁰ > SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012*. Op. cit.: 89. p.

¹²¹ A könyvecske kialakításnál a borító nagyobb volt, mint a belső lapok mérete, továbbá klasszikus könyvkötészeti eljárással alakították azt ki. Azaz a karton kötéstáblákat vászonnal, viaszos vászonnal,

méretűek voltak, ezek akkor jellemzően puha, de a lapoknál nehezebb (keményebb) papírból, rétegelt papírból, vagy kartonból állt. Ennek felületének bevonását csak néhány ország alkalmazta: 1915-től a britek, majd később, például a magyar 1922 M útleveleknek 1929-től gyártott módosított változatánál (altípusánál). Az első könyvecske kialakítású útlevelek között voltak (a vándorkönyveket itt most figyelembe nem véve, amelyek nem csak, vagy egyes időszakokban nem az utazás nyilvántartására szolgált) a brit, brit domíniumi és gyarmati útlevelek 1921-től. Magyar útlevelek esetében a könyvecske kialakítású borítók az 1937. és 1963. között gyártott magánútleveleknél voltak alkalmazásban (hivatalos, konzuli és hajós úti okmányoknál még a későbbi években is).¹²² Az utolsó „klasszikus” könyvecske kialakítású magánútleveleket Németország személyesítette meg, 2017. februárig (Nyugat-Németországban azt az említett okmánytípusnál 1955-ben vezették be). A borító külsejének ellenállóbbá tételét idővel műanyaggal (jellemzően puha polivinil kloriddal [PVC], amely gyakorta bőrhatású felülettel bírt) váltották fel, az egyszerűbb gyártás miatt visszatértek a füzet kialakításhoz: borító és lapok azonos magassága, egyidejű stancolása (vágása) által. Magyar magán- és szolgálati útlevelek 1964-től műanyag borítójúak lettek, majd 1984-től már valamennyi úti okmányé ebből az anyagból készült. (Például Spanyolországban már 1960-ban, Franciaországban és Belgiumban már 1966-ban, Törökországban már 1968-ban, Svédországban 1970-től, Ausztriában és Szingapúrban 1971-től ilyen anyagból készül az útlevél borítója, Egyiptomban 1983-tól, míg az Egyesült Királyság esetében pedig 1988-tól.)

Az 1930-as évek középső harmadában a magyar útlevelek tekintetében is mind gyakrabban fedtek fel hamisítást, s nem csak a magyar államhatáron, hanem más országoktól is érkeztek értesítések. Ez ellen történő hatékony fellépés érdekében a Magyar Királyi Belügyminisztériumon belül egy újragondolt magyar útlevél kidolgozását kezdték meg 1934. legvégén. A fejlesztésben részt vett a Magyar Királyi Rendőrség, illetve az Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal és annak laboratóriuma is, amely az addig megismert hamisítási módszerek tükrében véleményezte is a készülő javaslatokat.¹²³ A külföldi példákat elemezve, illetve saját kezdeményezés alapján került 1937. márciusában bevezetésre az új magyar útlevél. Ez már biztonsági papírra került nyomtatásra, azaz a korábbi vízjel mellett különböző vegyszerekre jól láthatóan reagáló adalékanyagokat is tartalmazott. Ezen túlmenően, a hordozóanyag egyedi felületkezelése miatt, az előírtól (ügynevezett vasgallusztól) eltérő tintával felvitt írás megfolyt. Ahogy említésre került, az okmány fűzését és fényképrögzítési megoldását is jelentősen fejlesztették. Mindezek következtében nem csak a fényképcsere, hanem az utólagos tartalmi változtatások felismerését is elősegítette, könnyebbé tette az új okmány. Azonban külföldön még sok országban

ritkán bőrrel vonták be; a belső előzékekre ráhajtott bevonóanyag-füleket a belső lapok alkotta füzet első külső lapjainak beragasztásával fedték le.

A füzet (egyszerű könyvecske) kialakításnál a borító és a belső lapok mérete azonos volt, az élek a borító és a lapok esetében egyaránt egyidőben kerültek levágásra.

¹²² Lapoknál nagyobb borítóval történt kialakítást, de csak műanyag borítót (előzéklap nélkül) alkalmaztak azok az országok, amelyek műanyag sínrel fűzték az útleveleiket (1970-től; lsd. annak ismertetését később). Ilyenek voltak a svéd, a dán és az egyiptomi úti okmányok, amelyek közül előbbi még egyes időszakban, rendhagyó módon belső, átlátszó zsebet is tartalmazott a borító belső oldalán.

¹²³ › SELLYE: III. rész. ; SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012*. Op. cit.: 82–95. p.

nem történt ilyen léptékű fejlesztés.¹²⁴ Az új, 1937 M magyar útlevél megszemélyesítésének hamisítására vagy lapoldalának cseréjére, az első bő négy év során (1940. végéig) gyűjtött és kapott adatok alapján, a korábbi évekhez képest csekély számban került sor.¹²⁵

A magyar útleveleknél 1915. óta alkalmazott **fényképrögzítési megoldásban** (gyűrűkapocs/lyukszeg, hitelesítő nedves vagy szárazbélyegző-lenyomat) 1937-ig nem történt változtatás. Azonban az 1937 M útlevéltípusnál ez is jelentősen átalakult Magyarországon. Ekkortól a fényképet az első belső előzőkre rögzítették: az ott kötészetileg kialakított két tüskére kellett feltűzni, majd címer alakú műanyag (celluloid) alátéttel és tízágú, csillag alakú fém lapot préseltek rá. (6./A sz. melléklet) (Külföldön általános volt akkoriban a gyűrűkapocccsal vagy ragasztással anélkül, illetve száraz- vagy nedvesbélyegző-lenyomattal hitelesített fényképrögzítés. A magyarhoz hasonló megoldással a román útlevélfelhasználók éltek, 1932-től, de ott egyszerűbb gyűrűkapocs alátét nélkül volt alkalmazva.)¹²⁶

Az előbbiekből kitűnik, hogy összességét tekintve, de számos részletét kiemelve is, a magyar útlevelek 1937-től (az 1937 M útlevél) nem csak korának magas színvonalát képviselte, hanem a hamisítás ellen leginkább védett úti okmányok élmezőnyébe tartozott. Az új magyar úti okmány bevezetésével egyidőben HETÉNYI Imre főkapitány-helyettes a budapesti rendőr-főkapitányság útlevélosztályát és ügymenetét (kiemelkedően a legtöbb kérelmet elbíráló útlevélfelhasználó volt Magyarországon) is átszervezte, hogy megelőzze az igényléskor elkövetett csalások lehetőségét.¹²⁷

A **megszemélyesítési technikákat** tekintve, a XX. század elejéig csekély változás történt az évszázadok során. A tollal, kézírással kitöltött rovatok mellett a keltezés dátumát kezdték az 1920-as években egyre szélesebb körben dátumbélyegző lenyomatával jelölni. Írógépek az 1870-es években már kereskedelmi forgalomba kerültek, s a századfordulón a korábbiakhoz képest megbízhatóbb készülékek kedvezőbb árakkal már szélesebb kör részére tette elérhetővé azokat. Azonban útlevelek megszemélyesítéséhez sokáig nem alkalmazták, még azokban az országokban sem, ahol az úti okmány borítója kellően puha volt ahhoz, hogy a gép

¹²⁴ › SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012*. Op. cit.: 82–95. p.

¹²⁵ › BARABÁS

¹²⁶ › Az új magyar (1937 M) útlevél első fedőlapjának belső felén, a kötészet során kialakított, rejtett fém lapra forrasztott két, kúpos fejű szegecs-rudacskára („szögek”) feltűzték a fényképet, ezután egy magyar állami címer alakú műanyag alátétet, majd erre tízágú csillag alakú fémlapkát helyeztek. A csillag alakú lapkáknak minden második ága karommal volt ellátva, s ezeket a begörbített hegyes végekkel lefelé kellett ráhelyezni a celluloid-címerekre. A fénykép-alátét-csillaglapka rétegezést követően különleges szerszám, úgynevezett szegecsprés alá helyezték az okmányt, amely a szegecs-rudacskák végét lapítva lyukat mélyesztett, ez által azok a fém csillagokhoz feszültek, egyúttal a csillagokat lefelé nyomva, annak karmait a műanyag alátétbe mélyesztették. Ennek lényege az volt, hogy a legyártott okmány már eleve tartalmazta a fényképrögzítő eszközt (a szegecsceket), így a fénykép érdemi, minőségű cseréjéhez az okmány szerkezetét is meg kellett bontani. A műanyag alátét előnye abban rejlett, hogy egyrészt az okmány kiállítását követően annak részévé tett egy – a papír, a vászon és a cérna mellett – új alapanyagból készített részletet; másrészt a vékony lapkák a karmos kapcsok felfeszítése során sérülhettek vagy torzulhattak. Mindennek jelentősége abban rejlett, hogy fényképcseré esetén, a lapka-csillag szegecs esetleges megbontása vagy körbevágása könnyen felismerhetővé vált.

› SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012*. Op. cit.: 92–93. p.

¹²⁷ › Tolonházba kerülnek az útlevélkijárók.

hengerei között törés nélkül áthaladhasson. Magyarországon a diplomata útlevelek esetében már az 1920-as években megjelent az írógépes kitöltés, azonban magánútleveleknél majd csak három évtized múlva vezették be.¹²⁸ Magánútlevél tekintetében, az Amerikai Egyesült Államok (USA) útlevelhatósága már 1931-től személyesítette meg útleveleit írógéppel (azonban kézi kitöltés a honi hivatalokban az 1940-es évek legvégén is előfordult, külképviseleteken még a következő évtizedben is gyakori maradt), Kanada szintén 1931-től, illetve egyes brazil hatóságok már 1937-ben is alkalmazták ugyanezt a megoldást. (Kanada útlevelhatóságai az 1950-es évek közepétől különleges kialakítású betűkkel és számjegyekkel ellátott írógépeket használtak, ahol az egyes karakterek vonalából és pontokból épültek fel.) Mexikóban 1942-ben vezették be az írógépi kitöltést magánútleveleknél. A könyvecske kialakítású útlevelek megszemélyesítéséhez az általános megoldáshoz képest eltérően megalkotott írógépek voltak szükségesek, amelyek az íráshordozót nem egy alátámasztó henger mentén fordították vissza, hanem síkban továbbították nem csak oldal irányban, hanem függőlegesen is.

Az **útlevelekbe csatolt fényképek** számos országban igen változatosak voltak, köztük a magyarországiak is. Gyakori volt az arckép mellett a mellkép is, s a képmás számos esetben nem szemből, hanem félprofilból ábrázolta az útlevélre jogosultat. Nem volt példa nélküli az egész család közös fényképe, amelyen esetlegesen áthúzták az útlevélbe be nem jegyzett, vagy abból idővel törölt családtagot. Ezen túlmenően 1920-as években, de még a korai 1930-asokban is, esetenként ¾-es vagy egész alakos képmást rögzített az útlevelhatóság. Továbbá előfordult útlevélben olyan fénykép is, ahol a jogosult verandán dísznövényekkel, esetleg erkélyen városi látképpel a háttérben látható, vagy akár háziállatának (kutyának) társaságában készült is. Volt olyan fénykép is, amely egy több alakos képről lett levágva. Külföldi útleveleknél sem voltak az ilyenek példa nélküliek: elfogadva és csatolva volt oldalról (profilból) készült fénykép, egész alakos ábrázolás, vagy akár ülőszemély hangszerrel (gitárral), továbbá egész alakos kép tóparton, illetve házaspár csípő felett ábrázolva, sőt házaspár esküvői fényképe is, ahol az ülő feleség mellett álló férj a fényképnek csak fele magasságát tette ki, de előfordult síelés közben készült képmás felhasználása is. Egy másik sajátosság volt, ha ritkán is fordult elő, hogy az útlevélbe a hatóság által behelyezett fénykép már korábban is útlevélben vagy más fényképes igazolványban volt elhelyezve, így azokon a korábbi hitelesítő lenyomatok is láthatók voltak az aktuális mellett. Mindezek megnehezítették az okmányra jogosult személyazonosítását, s akár nagyító igénybevételét is szükségessé tette az alaposabb vizsgálat végrehajtásához. Előbbiekkel ellentétben, dél-amerikai országok között volt, amelyik (például Uruguay az 1920-as és 1980-as évek között) általában szigorú szabályok figyelembevételével fogadta el a csatolni szándékozott arcképmást, s annak nem csak szemből nézetben kellett ábrázolnia a jogosultat, hanem teljes profilból (oldalnézetből) egyaránt.

A fénykép mellett az **ujjlenyomatok** útlevélben történő elhelyezése Dél-Amerika néhány államában került bevezetésre. (Az argentin és egyes brazil útlevelek már az 1920-as évek első felében is, a chilei úti okmányok az 1930-as évektől, a peruiak az utóbbi évtized második felétől tartalmazták azt.) Ezzel fokozták a fénykép csatolása mellett a személyazonosításra rendelkezésre álló lehetőségeket. Azonban az

¹²⁸ › SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012*. Op. cit.: 40. p.

ujjlenyomat ellenőrzése a határátkelőhelyeken legfeljebb kellő gyanú mellett volt alkalmazható, megfelelő jogszabályi feltételek mellett. Magyarországon 1936. folyamán, az új útlevél tervezésekor ezt is lehetőségként vizsgálták meg. Azonban ezt végül a *Belügyminisztérium* nem támogatta, akárcsak Európa más országainak illetékesei sem.¹²⁹

Az útlevelek kiadását követően, azok tartalmához tartoztak a határforgalom-ellenőrző hatóságok és más országok külképviseleteinek beutazást engedélyező, illetve határátlépését igazoló bejegyzései, bélyegzései is. Az **átléptető-bélyegző lenyomatok** védelmi elemei az 1940-es évekig országonként eltérő szinten állt, illetve számos államban határátkelőhelyenként igen változatos volt. Európa legtöbb országa átkelőhelyenként eltérő lenyomatot alkalmazott, sőt, időről időre azt helyileg változtatták is. Magyarországon már az 1900-as évek elején voltak egységes lenyomatok használatban, azonban azt nem minden átkelőhelyen alkalmazták. Az I. világháborút követően, mindenhol új határok közé szorított hazánkban is átkelőhelyenként eltérő lenyomatokat gyártattak le és használtak. Ezeket aztán gyakran, eseti jelleggel teljesen újjal váltottak fel egyes határátkelőhelyen. Az első, országosan egységes magyar határátléptető-bélyegzőket 1926-tól alkalmazták, majd az 1928-as kisebb, új szabványos lenyomat egy ideig változtatás nélküli volt, azonban idővel (elhasználódás és új átkelő nyitása miatti utánrendelésből eredően) kisebb eltérések már előfordultak. 1938. után, a visszacsatolt területek miatt átadott új határátkelőhelyen újabb egységes lenyomatot vezettek be, de a korábbi továbbra is használták. Hollandiában, Franciaországban, Németországban, Ausztriában, Csehszlovákiában a vizsgált időszakban mindvégig átkelőhelyenként eltérő lenyomatot alkalmaztak. Azonban egységes határátléptető-lenyomatok voltak az Egyesült Királyságban, Finnországban, 1931-től az Amerikai Egyesült Államokban (USA) és 1936-tól Olaszországban is.

A beutazást és tartózkodást engedélyező **vízumbélyegző lenyomatok** sok ország esetében külképviseletenként eltérő volt. Magyarország egységes lenyomatot 1928. végétől alkalmazott, 1932. és 1936. között központilag és nyomdai úton legyártott konzuli illetékbélyeggel együtt. Egységes lenyomatot alkalmaztak még az Amerikai Egyesült Államok (USA) és Németország külképviseletei is. Összkepíleg egységes lenyomatokat például Csehszlovákia, az Egyesült Királyság és Franciaország legtöbb konzulátusa használt (részleteiket tekintve számos eltérésekkel). Konzuli illetékbélyeget – amely nyomdai úton történő előállítás, illetve a vízumbélyegző lenyomathoz közvetlen kapcsolódása által az fontos védelmi elemnek volt tekinthető – Magyarország mellett az Amerikai Egyesült Államok, Belgium, az Egyesült Királyság, Olaszország, Románia, Svájc és Törökország, valamint számos dél-amerikai állam külképviselete használt vízumaihoz (az előbbiektől több ország külképviselete egyes esetekben mellőzte használatát). Nyomdai úton készített – a beutazást önmagában engedélyező – vízumbélyeget először, és sokáig egyedülként Ausztria használt, 1925-től: a bélyeg méretű engedély mintázattal díszítve az állami címert és a beutazások számát jelölő kifejezést tartalmazta előre nyomtatva, azt az útlevélbe ragasztása utána külképviselet körbélyegzőjével hitelesítették; azonban érvényességi időt nem jelölt (az felhasználásig, illetve az úti okmány lejártáig érvényes volt).

¹²⁹ › II. Gy.

A belga idegenrendészeti hatóságok a Belgiumba már beutazott, ott tartózkodási jogosultságot szerzett magyarok és számos más közép- és kelet-európai ország állampolgárának útlevelében (a tartózkodási engedély bejegyzéssel egyidőben) az úti okmányban található fényképet is lebélyegezték, általuk is hitelesítve a jogosult személy arcképét. Ez megnehezítette a fénykép esetleges utólagos kicserélését, mivel a magyar lenyomat mellett a részletgazdag belgiumit is utánozni kellett a hamisítónak.

Az okmányellenőrzés során alkalmazott technikai eszközök és segédletek fejlődése az 1920-as és 1930-as években

A **határátkelőhelyek technikai felszereltsége** a vizsgált korban lényegében kimerült a különböző nagyítású kézi nagyítóban (ezek valószínűleg legfeljebb 4–5-szörös nagyítást biztosítottak [nagyjából azonos, bár középponttól kifelé torzuló nagyítást biztosít egy egyszerű, teljesen átlátszó üveggolyó is]). Egyéb eszközre az elsődleges okmányvizsgálatkor abban a korban nem is igazán volt szükség, mivel az okmányok akkori védelmi elemei a normál fénytartományban voltak láthatók. A másodlagos, illetve szakértői vizsgálatok nem csak igényelték, de elérhető is volt egyéb, összetettebb berendezés.

A magyar **Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatalban** – amely alá tartozott a bűnügyi laboratórium – az 1930-as évek második felében **rendelkezésre állt** kettős nagyító (lupe/lupa), amely mintaeredeti összehasonlítását szolgálta: azonos részletet egyidőben vizsgálhattak a mintán és a vizsgálandó tárgyon. A 4–5-szörösnél erősebb nagyítás esetén rendelkezésre állt binokulár (kétszemes) mikroszkóp is, az okmányvizsgálatoknál általában tizenöt- és harmincszoros közötti nagyításokat alkalmaztak, azonban a Budapesten rendelkezésre álló készülék akár 1200-szoros nagyítást is biztosított. A vizsgálatok során lehetőség volt színszűrők és előtételtek alkalmazására is. A kényelmesebb vizsgálat érdekében a mikroszkóp alkalmas volt tükrök segítségével színhelyes módon kivetíteni a vizsgálat tárgyát. Elsősorban az esetleges hamisításokat fedhette fel a rendőrség központi bűnügyi laboratóriumában az 1930-as évek közepétől alkalmazott, ibolyántúli (ultraviola; „uv”) sugarakat kibocsájtó ún. *Hanaui* (analitikus) kvarclámpa. Ez nem csak a magyar, hanem számos más európai bűnügyi laboratórium általános kelléke volt.¹³⁰ (A korszakban az úti okmányok és az azokhoz alkalmazott párnafestékek nem rendelkeztek ibolyántúli fénytartományban látható szándékos jellegzetességekkel. Azonban egyes, bélyegzőlenyomatokhoz használt festékek bírtak ilyen tulajdonsággal, jellemzően akaratlan módon.) A bűnügyi laboratórium munkatársainak helyszíni szemléjéhez már az 1930-as évek végén rendelkezésre állt az említett lámpa kisméretű, hordozható változata is. Ugyanekkor a magyar rendőrség szakértői okmányvizsgálóinak már volt fényképezési eszközökhöz használt infravörös szűrője, azonban ezeket

¹³⁰ A *Hanaui* kvarclámpát a bűnügyi laboratóriumok között egyik elsőként Csehszlovákiában alkalmazták 1926. lelegejétől. Meghívott szakértők és vendégek részére a berendezés működését 1926. július 14-én mutatták be. Ilyenek már 1930-ban nagyobb bankok központi fiókjában is rendelkezésre álltak. 1934. tavaszán Magyarországon még csak egy darab volt üzemben, FISCHHOF Gyula törvényszéki és rendőrségi írásszakértő laboratóriumában. A lámpa az ibolyántúli sugarakat a megfelelő hőmérsékletre hevített, hegyikristályból készített cső légüres terében lévő higanygőz útján bocsájtotta ki.

› A hamisbankók azonnali felismerése. ; Biztosan felismerhetők ezentul a ... ; KÁRMÁN ; Kvarclámpa a pozsonyi rendőrség ... ; SZ. I.

akkor még nem alkalmazták okmányvizsgálati eljárások során. Azok elsősorban kedvezőtlen látási viszonyokkal bíró helyszínek fényképen történő rögzítését szolgálták.)¹³¹ *Országos Bünyügyi Nyilvántartó Hivatal* bünyügyi laboratóriumának vezetője az 1936-tól PUSZTASZERI Ferenc rendőrségi detektív¹³² volt, aki a magyar rendőrségen belül akkor egyedüliként végzett a lausanne-i egyetem törvényszéki szakán, Svájcban, néhány évvel kinevezése előtt.¹³³

A *Magyar Királyi Belügyminisztérium* az 1937-től megszemélyesített új, magyar 1937 M útlevélből nemcsak a magyarországi útlevélhatóságok és társzervek, hanem a külföldi belügyminisztériumok részére is küldött megszemélyesítetlen **mintaokmányt**, amely a „000000” gyári sorszámot viselte és az oldalait ferdén, nagyméretű betűkkel kialakított „MINTA” szóval felülbélyegezték.¹³⁴ Azonban a kiküldött darabszám sem belföldön, sem külföldön nem volt elegendő ahhoz, hogy azokból egy-egy minden közepes és nagyobb határátkelőhelyen elérhető legyen összehasonlítás és oktatás céljából. Ellenben a magyar és külföldi bünyügyi laboratóriumok részére továbbított darabok felhasználhatók voltak esetleges összehasonlító vizsgálatok során. Az ilyen, meg nem személyesített útlevelek hátránya abban rejlett, hogy egyes fényképrögzítési, kitöltési és hitelesítési sajátosságok pusztán a mintaeredetük alapján nem voltak eredetben megismerhetők.

Bár a *Magyar Királyi Csendőrség* és állománya nem volt 1920. után bevonva a határforgalom-ellenőrzés útlevél-ellenőrzési feladatába, azonban az ország mélységében számos alkalommal igazolt(at)ak vagy járhattak el külföldivel szemben. A külföldiek és útleveleik **ellenőrzésének eredményességét növelte** például a „Csendőrségi Lapok” 1932. március 1-jén megjelent számának részletes cikke, amelyekben képekkel is ábrázolták a magyar átléptető és utólagos vízum lenyoma-

¹³¹ > SELLYE op. cit.: II. rész. ; III. rész.

¹³² PUSZTASZERI Ferencet (aláírása szerint is „y” végződésű a családneve; azonban a korabeli magyar sajtóban mindvégig „y”-nal írták azt) díjnoki beosztásból 1935. márciusában nevezték ki detektívgyakornokká, majd 1936. júliusában ideiglenes minősítésű magyar királyi rendőrségi detektívvé, a XI. fizetési osztályba (fogalmazói szakban megfelelője a rendőr segédfogalmazó, honvédségnél pedig a hadnagy volt), majd 1941. első napjától a X. fizetési osztályba (fogalmazói szakban megfelelője a rendőr fogalmazó, honvédségnél a főhadnagy volt). 1943. első napjától a IX. fizetési osztály jellegét adományozták részére, majd pont egy évre rá ténylegesen a IX. fizetési osztályba nevezték ki (fogalmazói szakban megfelelője a rendőr főfogalmazó, honvédségnél a százados volt).

> 124.100/1935. BM. r. ; 110.546/1940. BM. r. ; 178.376/1943 BM. r. ; Rendőrségi kinevezések, cím- és jellegadományozások. (1936) ; Rendőrségi kinevezések, cím- és jellegadományozások. (1943)

¹³³ PUSZTASZERI Ferenc már 1930-ban foglalkozott íráselemzéssel, abban az évben részt vett a müncheni konferencián is (ott ismerte meg svájci feleségét is). Fiatal kora és rövid rendőrségi pályafutása ellenére már 1938-ban bírósági gépirás- és írásszakértővé nevezték ki. Eredményeit nemzetközileg is elismerték, az *Académie Internationale de Criminalistique* ugyanabban az évben rendes tagjává választotta, egyúttal négy évre tisztviselői közé nevezték ki. A II. világháború utolsó szakaszában, 1944. őszén, a SZÁLASI kormányzat idején elhagyta a rendőrség kötelékét; ezután hamarosan egy németországi felkérést kijátszva Svájcba, a családjaához távozott. 1945. elejétől a lausanne-i egyetem előadója volt, itt kutatásokat és fejlesztéseket is végzett, amely hamar ismét nemzetközi figyelmet hozott neki. 1946. tavaszától a New York-i egyetem előadójává nevezték ki.

> A Nemzetközi Kriminálisztikai Akadémia magyar tagja. ; Bírósági szakértői kinevezések. ; M. S. Magyarországon 1930-as évek végén, az 1940-es évek legelején 50-nél kevesebb kinevezett bírósági írásszakértőt tartott nyilván a *Magyar Királyi Igazságügyminisztérium*.

¹³⁴ > SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012*. Op. cit.: 83. p.

tokat, illetve ismertették az alkalmazott, hivatalos magyar hatósági bejegyzések szövegeit is.¹³⁵

A külföldi útlevelek **idegen nyelvű rovatainak fordítására**, értelmezésére sokáig jellemzően az ellenőrző személyek nyelvismerete és tapasztalata szolgált. Ez azonban a fénykép nélküli útlevelek időszakában kiemelt jelentőséggel bírt, hiszen a személyleírást csak így tudták elolvasni, és az alapján volt lehetőség összevetni az okmányt átadó személlyel. Az első, szélesebb körben, elsősorban az útlevelhatóságoknak szánt – úti okmány kitöltés fordítási segédlet – a magyar-francia nyelvű útlevel-szótár volt, a *Magyar Királyi Belügyminisztérium* kiadásában, a XX. század első évtizedében. Ezt 1915-ben, a jellemzően németországi utazásokra korlátozódó időszakban, a magyar-francia-német szótár kiadása követt. Hét oldalnyi személyleíró magyar-német szószeretet tartalmazott az 1915. szeptember közepén, a hadművelési területekre történő utazás korlátozására és az igazoló jegy bevezetése céljából kiadott belügyminiszteri rendelet melléklete is. Ezt 1917. januárjában egy némileg gazdagított szójegyzék kiadása követte újabb rendelet mellékleteként. A folyamatosan bővülő magyar-francia szókészlet és kifejezés-gyűjtemény újbóli kiadására 1928. nyarán került sor, amelyet valamennyi hazai és külképviseleti útlevelhatóságnak a belügyminisztérium megküldött.¹³⁶ Ezek egyirányú, magyarról franciára fordítást tettek lehetővé, azonban a témakör szerinti csoportosítás és célirányos kifejezések miatt ellenkező irányú fordításban is gyors segítséget adhatott. Azonban számos ország e nyelvek egyikén sem személyesítette meg az útleveleit, sőt esetenként még a rovatcímek esetében is mellőzték a francia nyelvű fordítást.

Ismertté vált magyarországi útlevel-hamisítás esetek példái az I. világháború kitörésétől 1940-es évek közepéig

Magyarországon a hamis közokirat készítőjét vagy valódinak tartalmát meghamisító személy cselekményét az – 1930-as években továbbra is hatályos – 1878. évi büntető törvénykönyv „büntettként” minősítette és öt évig terjedő börtönnel sújtották. Azonban eredeti útlevelnek meghamisítását, illetve ennek felhasználását a szabálysértések közé sorolták, s egy hónapig terjedhető elzárással és akár pénzbüntetéssel is sújtották. Változást majd csak az 1903. évi útlevelügyről szóló törvény 1940-es módosítása hozott, amikortól már vétségnek minősült és egy évig terjedhető fogsággal büntették a hamisított úti okmányok felhasználóit.¹³⁷

Az utazásra jogosult fényképének az útlevelekbe kötelező csatolása kezdetétől, 1914. decemberének végétől a személycseré módszerével elkövetett közokirat-hamisítások megnehezültek. Ebből eredően idővel megjelentek a **fényképcserék**, amikor az eredetileg elhelyezett képmást eltávolították, majd a leendő jogosulatlan felhasználót ábrázoló újat helyeztek az útlevel ugyanazon felületére; ezt követően a fényképre eső hitelesítő bélyegzőlenyomat-részletet valamilyen módon utánózni próbálták (kézzel rajzolva [esetenként érme vagy körző segítségével kialakítva a szabályos körívet], vagy ritkábban utánzott bélyegző lenyomatával kivitelezve azt). A fényképek rögzítéséhez már a korai időszakból a ragasztás mellett a gyűrűkapocs

¹³⁵ › BODROGAI

¹³⁶ › 70.000/1904. BM. kr. 10. pont ; 32.000/1915. BM. kr. ; 3.000/1917. BM. kr. ; 289.400/1929. BM. kr. ; SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012*. Op. cit.: 73., 92. p.

¹³⁷ › SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012*. Op. cit.: 79. p.

(lyukszeg/ringli) is alkalmazva volt, amely nem csak az útlevellaphoz való tartós kapcsolatot biztosította, de annak szándékos eltávolítását is nehezítette, illetve könnyebben észrevehetővé tette. A fényképcseré hamisítást a későbbiekben is úgy valósították meg, hogy az arcképet vagy a lyukszeggel együtt eltávolították és az új képpel újat helyeztek el, vagy a gyűrűkapcsot pengével körbevágták és az új fényképen lyukat alakítottak ki, amelyet ráigazgattak a lyukszeg peremére / pereme alá.¹³⁸ Az új gyűrűkapocs behelyezésére utalhatott annak újszerű állapota, miközben a szemközti oldalon oxidálódott nyom volt látható, vagy a kettős gyűrűs nyom a túloldalon. Ezek azonosításához gyakorta még nagyítólencsére sem volt szükség. A körbevágott, majd ráillesztett fényképes megoldásnál a gyűrűkapocs pereme körüli vágásnyomok, papírkítüremkedések voltak árulkodók a korabeli határrendőrök számára.

Egy magyar férfi 1915. áprilisában a fiumei olasz konzulátus, illetve a budapesti bolgár konzulátus megtévesztésével egy-egy, valótlan adatokra és siketnémának feltüntetett személy részére kitöltött útlevéhez jutott. Az egyiket később egy budapesti ismerősének, egy rendőrség által ismert betörőnek eladta, aki abban fényképcserét hajtott végre, hogy azzal az ellenséges hadviselő fél, az Egyesült Királyság fővárosába utazzon. Az 1916. évben, már a szigetország felé tartó utazása során, Németországban fedték fel a közokirat-hamisítást, ahol előállították az elkövetőt. A német megkeresés következményeként a két útlevelet megszerző, még Magyarországon tartózkodó férfit a magyar hatóságok előállították (idővel, mint politikailag gyanús személy internálták, majd kétrendbeli közokirat-hamisításért elítélték).¹³⁹ Az első világháború magyarországi útlevéhamisításának másik példája volt az 1916. szeptember 20-ai hajnali egri rablógyilkosság elkövetőjének esete. A még aznap késő délután Füzesabonyban elfogott gyanúsított kihallgatásán megvizsgálták a nála előtalált bolgár útlevelet. Ennek során megállapításra került, hogy a születési évet törlés-átírás módszerével meghamisították, továbbá az első belső előzékről a fényképet eltávolították, amely nyomát egy piros papírpecsét ráragasztásával kívántak elfedni. Azonban ez utóbbi csak részlegesen sikerült, mivel a fényképről a papírra átfutó aláírás részlete az előzéklapon fedetlenül visszamaradt. (Ezen túlmenően, a kihallgatás során adott aláírásminta sem egyezett az okmányban szereplő kézzel.) A hamisítások tényét a budapesti bolgár cári konzulátus napokon belül igazolta, valamint az ő belső vizsgálatuk megállapította, hogy a még sértetlen bolgár útlevelet a konzulátus egyik beosztottja adta el a későbbi elkövetőnek, s a hamisításokat utóbbi személy maga végezte el. (Az elkövető még a világháború előtt a budapesti brit konzulátustól is igyekezett jogosulatlanul útlevelet szerezni.)¹⁴⁰

Más adataira kiállított útlevelet számos okból felhasználhatták, azonban a módszer ugyan az volt. Egy eredeti és legtöbbször érvényes útlevél alapján az azt átadó személy magát – megtévesztés céljából – az útlevében szereplő személynek adja ki. Ennek a felhasználási módnak oka az volt, hogy nem igényelt semmilyen kézügyességet vagy gyakorlati tapasztalatot, hiszen nem volt szükség az úti okmány tartalmának megváltoztatására. A nagy(obb)fokú hasonlóság elérése végett előfor-

¹³⁸ › Loc. cit.: 81. p.

¹³⁹ › Hamis utlevél. (1917)

¹⁴⁰ › A bolgár kertész gyilkosa. ; Krisztovics gyilkosa a rendőrségen. ; Szenzációs leleplezés Krisztovics ...

dulhatott a hajviseletnek, férfiaknál az arcszörzetnek a fényképhez történő igazítása is.

A más adataira szóló, más személy fényképét tartalmazó útlevelekhez különböző módon juthattak az azt felhasználni szándékozók. Általában valamely betörésből vagy lopásból eredtek, azonban előfordult, hogy a jogosult önszántából adta át (külcsön vagy tartósan).

Az 1940-es évek legelején egy budapesti ügyvéd külföldre kivándorolt ügyfelének nála maradt útlevelét eladta egy – hozzá ügyintézés érdekében forduló zsidó származású – német állampolgárságú férfinak. Utóbbi ennek birtokában több bűncselekményt is elkövetett, s a kiszabott ítélet szerinti börtönbüntetését is az útlevelben szereplő adatokkal töltötte le. Az ügyvéd később több személy részére is hamis okmányokat adott el.¹⁴¹

Más vagy valótlan személy adataira igényelt útlevel minden részletében eredeti volt, s az okmányban szereplő személy fényképe is az úti okmányt felhasználni kívánót ábrázolta. A hatóság megtévesztésével szerzett útlevelek miatt a korszakban mindig fokozatosabb elővigyázatosságot követelt meg az útlevelhatóság illetékes személyeitől az útlevelkérelmek és a csatolt iratok ellenőrzése. Ezt a vármegyei közigazgatásra és a városi rendőrhatalóságokra ruházott útlevelhatósági jogkörök sem segítették elő teljes mértékben. Egyetlen, központi hatóság híján nem volt könnyű egységes kialakult ellenőrzési gyakorlat alkalmazása, illetve egy kérelmezőnek számos hatóság megtévesztésére is lehetősége volt. A hatóságok igyekezete ellenére így is előfordultak az 1920-as és 1930-as években esetek, amikor elkövetőknek sikerült valótlan adatokra szóló, saját fényképüket tartalmazó útlevelhez jutni.¹⁴² Ezek felfedése általában körülményes volt a papír alapú nem központosított nyilvántartás mellett, gyakorta egyéb bűncselekmények elkövetésekor derült rá fény. Ilyen eset volt 1921. februárjában is, amikor két férfi a Budapest–Bécs gyorsvonat egyik ülése alá és az ülés rugózata közé rejtett 27 kg-nyi ezüstpénzt akart Ausztriába csempészni. A *Magyar Királyi Belügyminisztérium Nyomozó Osztályának* beosztottjai a csempészési kísérletet a vonatszerelvényben felfedték. Az igazoltatásuk során az egyik férfi más (feltehetően valótlan) személy adatai alapján igényelt útlevellel igazolta személyazonosságát.¹⁴³ Egy másik esetben egy magyar férfi 1919-ben, a magyarországi tanácskormányzat, idején a budapesti osztrák külképviseleti hatóságnál folyamodott osztrák útlevelért, magát ausztriai illetőségűnek és osztrák állampolgárnak vallva (bár Bécsben született, de csak magyar állampolgársággal rendelkezett) és valótlan személyes adatokat nyilatkozva. A megkapott úti okmánnyal aztán kiutazott Német-Ausztriába, majd vissza is tért Magyarországra, később meg is hosszabbította. Az ismételt meghosszabbításakor, 1927-ben azonban a budapesti osztrák követség megkereste a nyilatkozott ausztriai település előjáróságát az illetékeség tisztázása végett, amely helyhatóság azt egyértelműen cáfolta.¹⁴⁴ A bécsi *Magyar Királyi Követség* tisztviselőjének megtévesztésével jutott egy magyar férfi más adataira, de az ő fényképével ellátott magyar útlevelhez, amelyet majd két

¹⁴¹ › G.: Egy nagyszabású okirathamisítási ...

¹⁴² › Sasváry Gyula két utlevele.

¹⁴³ › [MTI közlemény: 1921.02.22.]

¹⁴⁴ › Sy.: Hétévig hamis osztrák utlevéllel ...

alkalommal is meghosszabbítottatott ugyanott.¹⁴⁵ Azonban a magyar rendőrségen belül is előfordult útlevél-kiállításához kapcsolódó megtévesztés és visszaélés. Ismertté vált olyan eset, amikor a valótlán adatokra kiállított útlevelet a rendőrség alacsonyabb beosztású tisztviselője intézte. 1921. tavaszán és nyarán a *Magyar Királyi Állami Rendőrség Budapesti Főkapitányságának* fogalmazója útlevelet jogosulatlanul szerezni akarók részére kitöltött útlevélkérő-lapot és támogató okmányokat adott, s közben járt az útlevélosztályon az úti okmány kiállításáért. A bűncselekmények elkövetésében két társa is volt, egyik közülük szintén a rendőrség alkalmazásában állt.¹⁴⁶ 1922. márciusában egy volt rendőrségi díjnok (ismertségét és más rendőrök jóhiszeműségét kihasználva), továbbá egy útlevélosztályi beosztott és egy ügyvéd szövetkezett. Céljuk az volt, hogy a főkapitányság útlevélosztályának megtévesztésével, valótlán adatok alapján a hozzájuk fordult bányamunkások részére útlevelet állíttassanak ki, amellyel aztán ők Franciaországba és Belgiumba vándoroltak volna ki. Valószínűleg a nyomozás során látókörbe került 10 munkás mellett korábban mások részére is szereztek ilyen módon úti okmányokat.¹⁴⁷ Az 1925. év végi ún. frankhamisítási ügyben érintett dr. NÁDOSY Imre országos rendőrfőkapitány dr. HETÉNYI Imre főkapitány-helyettest, a *Magyar Királyi Állami Rendőrség Budapesti Főkapitánysága Útlevélosztályának* vezetőjét megtévesztve utasította, hogy általa meghatározott adatokra három magyar útlevelet állíttasson ki. (Abban az időben, államérdekből vagy rendészeti célból több alkalommal is állítottak ki nem valós adatokra magyar útlevelet különböző célú megbízást teljesítő nyomozóknak, megbízott személyeknek.) Tette ezt a célból, hogy az utánzott francia pénzjegyeket külföldre szállítókat más névre szóló úti okmánnyal láthassák el.¹⁴⁸ NÁDOSY ezen kívül, a *Külgügyminisztérium* illetékes tisztviselőinek megtévesztésével, az egyik személy részére (annak álnevére) diplomáciai futárigazolványt szerzett, továbbá az álnévre kiállított magyar útlevélbe külgügyminisztériumi – diplomáciai futár hivatalos utazását rögzítő – záradékot vezetettetett be, hogy a hamis francia pénzjegyeket diplomáciai csomagként szállíthassák külföldre.¹⁴⁹

Lopásból, betörésből származó vagy egyéb módon eltulajdonított eredeti, de még **kitöltetlen (biankó) útlevelek jogosulatlan megszemélyesítésére** is akadt példa a két világháború közötti időszakban. Egy vármegyei díjnok (alacsonyabb beosztású tisztviselő) 1934. január 13-án este, Kaposvárott álkulccsal betört a Somogy vármegyei alispán irodafőtisztjének irodájába, majd onnan ellopott négy kitöltetlen útlevelet.¹⁵⁰ Még a lopás során, az úti okmányokat az útlevelek hitelesítő bélyegzőjével lebélyegezte. A már másnap (vasárnap) felfedezett betörésről és hiányról tett feljelentés alapján a hamar gyanúba keveredett férfit a rendőrség harmadnap Gyékényesen elfogta. (A férfi magának és ismerőseinek akart útleveleket kiállítani, hogy Ciprusra utazzanak.) Az ügy kapcsán további három nőt, valamint

¹⁴⁵ › *Büntetőjogi Döntvénytár.*: 14. p.

¹⁴⁶ › Utlevélhamisító rendőrtisztviselő.

¹⁴⁷ › Az utlevélhamisítók az ügyészségen. ; Előállítottak egy ügyvédet ...

¹⁴⁸ › ZSITVAY – RUBINEK

¹⁴⁹ › A frankhamisítás bűnügyének vádirata...

¹⁵⁰ A korszakban, 1920. és 1945. között a vármegyei alispánok, a törvényhatósági joggal bíró városok rendőrkapitányai és a budapesti rendőrfőkapitány, illetve a magyar királyi külképviselők és diplomata útlevelek tekintetében a *Magyar Királyi Külgügyminisztérium* volt a magyar útlevélhatóság.

› SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012.* Op. cit.: 75., 178. p.

egy ügyészégi tisztviselőt is letartóztattak, akiről utóbb kiderült, hogy a lopásra szerveződött bűnszervezet vezetője volt. Az útlevelek közül kettőt végül az időközben megszökött és rendőrség elől bujkáló volt díjnok, illetve a volt ügyészégi tisztviselő akarta felhasználni külföldre szökéshez, azonban indulásuk előtt a rendőrség elfogta őket.¹⁵¹ Hasonló esetre külföldön is akadt példa a tárgyalt évtizedekben, illetve majd később is.¹⁵²

Az útlevel-kiállítások sajátos módjai közé sorolandók azok az esetek, amikor **más állam hatóságának megtevesztése céljából állít ki útlevelhatóság** valótlan adatokat (is) tartalmazó úti okmányt. Megjegyzendő, hogy ilyen esetben hamisításnak legfeljebb az idegen ország hatóságai részéről tekinthetők e cselekmények, hiszen a honi útlevelhatóság azt kellő felhatalmazással és állami érdekből tette és teszi. Ennek sajátos változata volt majd 1944-ben egyes semleges állam budapesti követségének, konzuli képviseletének embermentő védlevelével és útlevel-kiállítása. Különösen a II. világháború időszakában a hadviselő felek kísérletet tettek, esetenként meg is valósították az ellenséges hatóságok által kiállított okmányok utánzását vagy hamisítását, abból a célból, hogy ügynökeik, kémeik és szabotőrök tevékenységét biztosítsák. Az ilyeneknek idővel nyilvánosságra került eseteit e könyv utolsó fejezete tárgyalja.

A teljes terjedelmében **utánzott útlevel** a korszakban csak nyomdagépek, nyomdai eljárások útján történhetett érdemi minőségben. Azonban a legtöbbször így is a rendőrség határforgalmat ellenőrző vagy a külképviseleti útlevelhatóságok (konzulátusok) tagjai számára könnyen felismerhető volt. Egy magyar férfi 1919. közepső harmadában kitöltetlen lengyel útlevelet (véltetően egy lapos, konzulátusi ideiglenes úti okmányt) szerzett meg (feltehetően a budapesti lengyel külképviseletől, illetéktelenül), amit aztán több száz példányban sokszorosított, s azok megismerését hónapokon keresztül végezte október elejei letartóztatásáig. Ezek valódi hitelesítésének látszatának keltése céljából készítettetett utánzott körbélyegzőt és aláírás-bélyegzőt is. Az útlevelutánzatok mellett magyar útlevelekbe lengyel vízumot is hamisított. (A hamis úti okmányokért 800, a vízumokért 400 akkori [már inflálódo] koronát kért.) A hamisító férfit az egyik magyar útlevelbe utánzott lengyel vízum miatt indított nyomozás buktatta le.¹⁵³ Nem sokkal később, 1920. tavaszán, egy másik esetben az egy lapos csehszlovák útlevelek utánzását kezdték meg okmányhamisítók. Ezek közül több is átadásra, felhasználásra került, s azok közül hamarosan volt olyan, amelyik a budapesti csehszlovák külképviselet látókörebe került.¹⁵⁴ Fél évtizeddel később, a már említett 1925. év végi ún. frankhamisítási ügyben érintett dr. NÁDOSY Imre országos rendőrfőkapitány hat román útlevel utánzatát készítette el – utánzott román rendőrségi határátléptető-bélyegző lenyomatokkal ellátva azokat –, a hamis francia pénzjegyeket külföldre szállítók úti

¹⁵¹ › SZÖLLŐSY ; Szakállas Jenő védője azt kéri, ... ; Útleveleket lopott egy megyei díjnok.

¹⁵² Az akkor már romániai Arad városában 1925. őszén egy útlevel-hamisító testvérpárt állított elő a rendőrség, akik kitöltetlen útleveleket jogosulatlanul személyesítettek meg, s jó minőségben utánzott bélyegző lenyomatával keltették a hitelesítés látszatát.

› Nagyszabású útlevel-hamisítást lepleztek ...

¹⁵³ › Az útlevelhamisító.

A férfi három évvel később ismét vízumhamisítás miatt került letartóztatásra.

¹⁵⁴ › Hamis utlevek Cseh-Szlovákiába.

okmánnyal történő ellátása végett.¹⁵⁵ (A korabeli román útlevelek a korszakban általános magasnyomtatással, vízjel nélküli papírra készültek, a lapok és a borító tűzőkapoccsal volt egybe rögzítve.) Az állami útlevelelhamisítások közé tartozik az az eset, amely a magyar belügyminisztérium látókörébe került. Egy bizalmas értesülés szerint a csehszlovák állami nyomda az 1922 M magyar útlevelel (1929-es változatának, altípusának) utánzatainak gyártását kezdte meg 1936. közepén. Ezért a magyar határrendészeti hatóságok figyelmét külön felhívták a magyar útlevelel utánzatokra. Az esetlegesen (várhatóan csehszlovák ügynökök által) felhasznált darabok felfedése esetén a *Magyar Királyi Belügyminisztérium* illetékes osztályát haladéktalanul értesíteni kellett.¹⁵⁶ Az 1937 M magyar útlevelek utánzatának elvi lehetőségét segítette elő az a körülmény, hogy az előre nyomott illetékJegyes ügyvédi meghatalmazás nyomtatvány a magyar útlevelekkel azonos vízjelet tartalmazott 1938. szeptember közepétől. A csak kerettel és illetékbélyeg képével kiegészített fejléc résszel nyomtatott üres ív egy magyar útlevellap nyomtatására elegendő volt, s a beszerzési ár akár mindössze 60 fillér is lehetett (illetve ennek többszöröse, négy-szeres illetékig).¹⁵⁷ (Ez a nyomtatvány majd még 1948. után is beszerezhető volt, amikortól már új típusú magyar útlevelet személyesítettek meg az útlevelelhatóságok, illetve lejártak a korábban kiállított korábbi példányok is.)¹⁵⁸ Egy, vízjeles lapokra utánzott útlevelelhez 11 darab illetékJegyes ügyvédi meghatalmazás nyomtatvány lett volna szükséges.

Útlevelel utánzatok felfedéséről az 1920-as és 1930-as évek sajtója nem tett közzé jelentést Magyarországon, azonban külföldi esetet leközltek.¹⁵⁹ Azonban bankjegyutánzatok továbbra is előfordultak hazánkban is. A pengő-fillér pénznem 1926. évi bevezetésekor a bankjegyeket ofszet eljárással nyomtatták, amely kedvezett a hamisítóknak. Ebből eredően több pénzhamisítás eset is a rendőrség látókörébe került (akárcsak korábban az inflálódó korona utánzatai is). Az első pengő bankjegysorozat címleteit továbbra is különböző módon utánzták: kézzel rajzoltak, vagy vízfestékekkel festettek másolatot, de akadtak nyomdai úton, könyomtatással (litográfiával) vagy fotótechnikai úton készült nyomólemezekkel sokszorosított hamis darabok is. Csak Baranya vármegyében, 1927. őszén hatféle hamis 5 pengős bankjegy kapcsán folytatott nyomozást a rendőrség.¹⁶⁰ A rövid időn belül gyarapodó hamisítások miatt, négy év múlva új, immár metszetsmélynymomatással készült nyomatréteget is tartalmazó bankjegy-sorozatot bocsátott ki a *Magyar Nemzeti Bank*. A magyar bankjegyek ekkortól, bő egy évtizeden keresztül forgalomba hozott címletei világszínvonalúak voltak, de alkalmi hamisításai azoknak is előfordultak.

¹⁵⁵ › A frankhamisítás bűnügyének vádirata... op. cit. ; ZSITVAY – RUBINEK op. cit.

¹⁵⁶ › SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012*. Op. cit.: 82. p.

¹⁵⁷ › Loc. cit.: 100–101. p.

¹⁵⁸ › HODOBAY: 93–99. p.

¹⁵⁹ Csehszlovák útlevelek adathordozó oldalainak (első négy oldal, azaz két lap) cseréjéhez 1930. júniusában készített hamis útlevellapokat egy, korábban bankjegyhamisításért elítélt csehszlovák férfi. Az útlevellapokat az akkor főállásban grafikusként dolgozó brnoi hamisító könyomtatás (litográfia) módszerével nyomtatta.

› Brünnben hamisították ...

¹⁶⁰ › Baranya vármegyét elárasztották hamis ... ; Hamis ötpengős. ; Így is lehet pénzt hamisítani. ; Kiss István, a kisteleki... ; Pénzhamisítót fogtak el Szegeden.

Az 1944. év tavaszától a háborúban semleges államok budapesti külképviseletei több tízezer zsidó vallású magyar állampolgárnak nyújtottak védelmet védleveleik révén. Azonban ennél sokkal többen szorultak rá. Több csoport is létrejött azokban a hetekben, hónapokban, amelyek a védlevelek különböző minőségű utánzatait állították elő. Jellemzően végül az eredetik többszöröse lett a hamis példányok száma. Ez miatt azonban a nyilaskeresztes fegyveresek idővel számos esetben az eredeti védleveleket is hamisnak minősítették, minden különösebb vizsgálat vagy indok nélkül, s ez akár a jogosult deportálásához, meggyilkolásához is vezetett. Ez ellen az érintett külképviseletek diplomatái számos alkalommal írásban is tiltakoztak a magyar Külügyminisztériumnál. Azonban számos esetben a hamis okmányok is megmentették felhasználóikat.¹⁶¹ Ebben szerepe lehetett egyes utánzatok eredete, illetve ebből következő eredetivel megegyező minősége is. Számos csoport hamisított 1944. tavaszától különféle igazolást és iratot magyarországi zsidók részére, egyes példányokat igen jól utánzott aláírásokkal sikerült ellátni.¹⁶² Az 1944. őszétől alkalmazott egyszerűbb svájci védlevél-nyomtatvány utánzása azoknak sikerült megtévesztésre alkalmas minőségben, akik műhelyeiben a kellő ismeret, adat és esetleg eszköz birtokában voltak. A magyar kormány által engedélyezett 7.800 fő (család) védlevéllel történt ellátását követően, az azokat kiállító *Idegen Érdekek Képviselő Kivándorlási Osztályának* néhány munkatársa engedély nélkül folytatta a védlevelek kiállítását a hivatal Budapest, Vadász utca 29. szám alatti épületében, az „Üvegház”-ban. A svájci védlevél-nyomtatványok eredetijének pontos mását nyomdában gyártatták le, amely folyamatosan pótolta a fogyatkozó készleteket. (A nyomdát váltani és az alapanyag-készletet időről időre költöztetni kellett, mivel a helyszíneket nem tudták minden esetben sokáig titokban tartani. Készültek védlevél-utánzatok az *Antiqua Nyomdai és Irodalmi Rt.* és az *Officina* budapesti nyomdájában is, sőt az *Athenaeum* nyomdában is, amely igen népes munkaközösséget foglalkoztatott.) Esetenként azonban gyorsabban fogytak el, mint ahogy titokban után tudták azokat gyártani. A még kitöltetlen okmányokat éjszakánként LUTZ alkonzul Budapest, Szabadság téri irodájának íróasztalából kilopott bélyegzővel a helyszínen lebélyegezték; miután végeztek és a bélyegzőt visszatették, távoztak hivatalnyitás előtt. A hitelesítéshez később a svájci követség gumibélyegzőjének utánzatát készítették el, vélhetően azért, hogy a kitöltetlen védlevelekkel ne kelljen minden éjjel az utcán menni-jönni. Egyes visszaemlékező becslések szerint 100 ezer, de mindenképpen több tízezer ember részére állítottak ki az engedélyezett mennyiség feletti védlevelet.¹⁶³ Egy kisebb hamisító csoport POLLATSCHEK Jenő-

¹⁶¹ › Az államelnöki pár másodszor is... ; KARSAI: A Szálasi-rendszer „zsidópolitikája”. ; KARSAI: Zsidómentők a népbíróság előtt.

¹⁶² › FUCHS

¹⁶³ › BARZILAY ; KATONA ; KULCSÁR: Egy elfelejtett embermentő. ; KULCSÁR: Máig őrzi titkait ... ; LÉVAI ; SALAMON: Pro domo. ; SIPOS-SZAMUELLY

Zsidó fiatalokból álló szervezetek egy csoportja már két éve készített hamis iratokat, amikor 1944. nyarán megkezdtek a svájci védlevelek utánzását. Addig jellemzően Szlovákiából és a megszállt Lengyelországból menekülők, valamint szökött munkaszolgálatosok részére készítettek hamisítványokat (anyakönyvi kivonatokat és egyéb igazolásokat) 1942-től. Idővel a rendőrségi bejelentő lapok lettek a legnagyobb számban utánzott iratok (minden bel- és külföldi személynek rendelkeznie kellett vele), amelyekre már vallásuk miatt megkülönböztetett magyarországi lakosoknak is szüksége lett. Ez utóbbiakból 1944. decemberéig nagyjából 60–80 ezer darabot készítettek és töltöttek ki.

› BARZILAY

nek Budapest, Dob utca 94. szám alatt található nyomdaüzemében készített utánzott svájci védleveleket (a kis nyomda négy nyomdagéppel, de csak néhány fős személyzettel bírt). 1944. őszének második felében, késő délutáni zárás után – kihasználva a szomszédságban még zúgó gépek hangját – naponta 100 darab utánzott okmányt nyomtattak (a svéd menlevélhez használt papírhoz és betűtípushoz hasonlót nem tudtak beszerezni).¹⁶⁴ Azonban ezek az utánzatok könnyen beazonosíthatók lettek, mivel az utánzott hitelesítő körbélyegző lenyomatának francia országmegnevezése „S U S S E” volt („I” betű nélkül, nagyobb betűtávolsággal kialakítva) az eredeti és helyes „SUISSE” helyett.¹⁶⁵ Maga a nyomtatvány is több eltéréssel bírt, a fejléc azonossága ellenére: zárójelek kevésbé íveltek, a magyarnyelvű hónapnév a keltezésben nagy kezdőbetűs, nagyobb szóközökkel szedett a kétnyelvű szöveg. A nyomda tulajdonosa (aki maga nem vett részt a hamisításban, csak rendelkezésre bocsájtotta a nyomdát) sikeresen elmenekült 1944. október végén, a hamisítást végző nyomdászsegédet novemberben elfogták és azután nyomtalanul eltűnt.¹⁶⁶

A svéd követség 1944. nyarán WIESMEYER Emilt, az *Antiqua Nyomdai és Irodalmi Rt.* akkori vezetőjét bízta meg a védlevelek, a „Schutz-pass”-ok legyártásával. Azonban WIESMEYER néhány ott dolgozó nyomdással éjjelente e védlevelek „utánzatainak” ezreit gyártatta le. Megjelenésükben az okmányok nem voltak utánzatok, hiszen ugyanaz a nyomda állította elő, azonos papírra és az eredetivel azonos részletekkel; ezek „csak” jogilag voltak utánzatok, mivel nem az arra jogosult megrendelésére készültek. Az így készült példányok darabszáma elérhette a 20 ezret. Az előbbi mellett svájci védlevelek és egyéb, embermentéshez felhasználható okmány (anyakönyvi kivonatok és keresztlevelek) utánzatait is nyomtattatta.¹⁶⁷ Az előbbiekből eredően az *Antiqua* üzemében utánzott svéd védlevelek tökéletes utánzatok voltak, legfeljebb a megszemélyesítés és a hitelesítés esetleges hibáiból lehetett következtetni utánzat mivoltára. Azonban azt is vélhetően legfeljebb az okmányokat eredetileg kiállító személyek azonosíthatták be, akik nyilván azt nem tették, hiszen a céljuk az üldözöttek bármi nemű mentése volt.

Amikor 1944. december elején Ángel SANZ-BRIZ ügyvivő diplomata, a budapesti spanyol követség vezetője elhagyta Magyarországot, a követség hivatalát azonban nem ürítette ki. A hátrahagyott hivatali felszerelések mellett különféle nyomtatványok és hitelesítő bélyegzők is maradtak. Ezeket – a követség irodájába

¹⁶⁴ > FUCHS op. cit. ; *Nyomdász Évkönyv és Útikalauz, 1943.*: 59. p.

¹⁶⁵ > FUCHS op. cit. [E forrás P. J. monogrammal idézi POLLATSCHEK Jenőt, az ő visszaemlékezése 1944. szeptemberére és októberére tette a svájci védleveleknek nyomdájában történt utánzását. Azonban a nagy számban hamisított svájci védleveleket október végétől állították ki LUTZ alkonzul megbízásából. Így a hamisítás kivitelezésének helyes időszaka valószínűleg 1944. október legvége és november első fele lehetett.] ; LÉVAI op. cit.

¹⁶⁶ > FUCHS op. cit.

Az óbudai téglagyárban 1944. őszén, már deportálásra összegyűjtött zsidó vallásúak eredeti és utánzott védleveleit is eredetinek ismerte el a svájci követség helyszínre érkező diplomatája. Azonban a valódi védlevelek több ismertető jelét ismerő, deportálást felügyelő rendőrtisztviselő kikényszerítette, hogy a svájci követség képviselői ténylegesen csak az eredetieket minősítse valódinak, és szűrjék ki a hamisítványokat. Ellenkező esetben az eredetieket is érvénytelennek minősítik. A magyarországi német követ, Edmund VEESMAYER 1944. november végén jelentette, hogy egyik alkalommal száz svájci védlevélből harmincat találtak hamisnak, míg egy munkaszolgálatos táborban 1.500-ból 1.100 darabot.

> KARSAI: Zsidómentők a népbíróság előtt. Op. cit. ; L. I.

¹⁶⁷ > B. KÁDÁR ; CZENE ; LÉVAI op. cit.

való addigi bejáratosságát kihasználva – SZAMOSI László, az egyik, üldözött vagy munkaszolgálatos szülők hátrahagyott gyermekeit és árvákat gondozó budapesti intézmény vezetője, Giorgio PERLASCÁval – egy Budapesten tartózkodó olasz üzletemberrel együttműködve – felhasználta különféle, az üldözötteknek védelmet, mentességet igazoló iratok kiállítására.¹⁶⁸

Azonban a különböző védleveleknek a korszakban nem csak utánzatait készítettek, hanem eredetieket törlés-átírással vagy hozzáírással hamisítottak is. Előbbieket SZAMOSI László budapesti gyermekgondozó és -mentő intézmény vezetője saját kezűleg végezte. Ő idővel észrevette, hogy otthoni írógépük azonos betűtípussal rendelkezik, mint a LUTZ svájci alkonzul felügyelete alatt működő Vadász utca 29. alatti hivatal egyik készüléke. Ennek segítségével már akár a hamisítás felfedésének esélye nélkül is elkészítette a svájci védlevelek egyes darabjain a hozzáírásokat. Volt olyan okmány, amelyet több alkalommal is újraírt és felhasználtak, hogy azzal menetszázadokból vagy deportáló gyűjtőhelyekről kimentsék az ő és felesége, illetve más segítők által gondozott gyermekek szüleit.¹⁶⁹

Útlevelek tartalmi hamisítása igen széles körű volt már az 1920-as években is. Ez esetekben eredeti úti okmány egy vagy több részletét jogtalanul módosítottak abból a célból, hogy az ellenőrző hatóságot vagy egyéb személyt megtéveessenek. Ez lehetett gyermek jogosulatlan bejegyzése, illetve a rendőrhatóságok által vélelmezetten vagy ténylegesen keresett személy részéről a személyleírás és/vagy név, születési adatok megváltoztatása. Ilyen felfedésére került sor 1915. őszén is, amikor egy galíciai illetőségű osztrák állampolgár törölt és átírt amerikai (USA) útlevelet próbált az Amerikai Egyesült Államok budapesti főkonzulátusán érvényesíttetni. A konzuli tisztviselő felfedte a hamisítást és értesítette a budapesti rendőr-főkapitányságot, a kiküldött nyomozó a személyt előállította. (Az elkövető a felhasznált útlevelet a korábbi Egyesült Államokbeli tartózkodása során [5 dollárért] vásárolta, az azon szereplő nevet pedig a világháború elején, az orosz cári haderő galíciai betörése idején hamisította meg, hogy elkerülje a túszként történő elhurcolást.)¹⁷⁰

A jogosultak adatai mellett az úti okmány az érvényességi idejének, illetve területi érvényességének jogosulatlan módosítása is a hamisítások között szerepel(hetett). Utóbbihoz például a csak egy vagy néhány ország felsorolása mellé továbbiakat írtak be: az 1920-as évek elején már ismert volt az a magyarországi hamisítási módszer is, amikor az Európára érvényes útlevelel területi érvényességhez jogosulatlanul hozzáírták Észak-Amerikát vagy Amerikát.¹⁷¹ Időbeni érvényesség meghosszabbításának példaként említhető az az eset, amikor 1938. őszén egy magyar állampolgárságú férfi és felesége érkezett repülőgéppel Budapestre, akik közös magyar útlevelelben szerepeltek. A magyar beléptető útlevelel-ellenőrzés során az okmányt kezelő rendőr felfedte, hogy az abban található meghosszabbítás bejegyzése és a hitelesítő (eredeti) körbélyegző-lenyomat elhelyezése jogtalan volt, míg az azt hitelesítő aláírás pedig utánzott. Az útlevelet kezelő rendőr ezt a meghosszabbítás szabályainak ismerete alapján fedte fel, mivel a személyek huzamosabb ausztriai tartózkodása ellenére, és ideje alatt a budapesti rendőrfőkapitányság volt a jelzett

¹⁶⁸ › SALAMON: *Harc a gyermekotthonokért* ...

¹⁶⁹ › Loc. cit.

¹⁷⁰ › A hamis utlevél.

¹⁷¹ › Hogyan dolgoznak az útlevelel- és ...

meghosszabbító hatáság.¹⁷² Az időbeni meghosszabbítás gyakorlata 1937. februárig az volt, hogy nem csak az érvényesség 4. oldalán tüntették fel az új lejárat dátumot, hanem az egyik szabad lapoldalon, formaszöveget tartalmazó bélyegzőlenyomat használatával is rögzítették azt, az ottani bejegyzés keltezésével és teljes hitelesítésével. Ez 1937-től abban változott, hogy a formaszöveg az útlevebben előre volt nyomtatva, de annak kitöltését továbbra is aláírással és bélyegzőlenyomattal kellett hitelesíteni. Egyes magyar- és németországi útlevelelkitöltő tisztviselők a hamisítás felfedésének megkönnyítése céljából a korszakban bevett gyakorlatot követett: az „1”-es számjegyek fölé egy pontot helyeztek el. (Így, az abból átalakított, hamisított „4”-es vagy „7”-es, esetleg „9”-es számjegyeket könnyebben felismerhették. Azonban gyakran nehezebben volt azonosítható a „3”-as „8”-asra történt átírása, illetve ritkábban az „5”-ösnek „6”-osra való módosítása.)

A tartalmi hamisítás megvalósulhatott 1915-től a kötelezően csatolt fénykép megváltoztatásával, jellemzően annak cseréjével vagy – meg nem engedett módon – utastársként történő hozzáadással is. (Ebben az időben az útlevebbe akár utólagosan is fel lehetett venni a feleséget vagy gyermeket. Ez esetben a házastárs fényképét az útlevelelhatóság utólag csatolta a férj fényképe mellé, vagy a belsőbb szabad oldalak egyikére.¹⁷³ Ezt az eljárást kihasználva dolgozhattak a hamisítók is, mivel ilyenkor gyakori volt az eltérő kézírással történő rovatkitöltés, és a hitelesítő bélyegzőlenyomat is esetenként eltérhetett.)

Magyarországi kommunistáknak Budapesten, 1922. szeptember második felében történt letartóztatásai során előkerült a pénztáruk is, amelyben – egyéb hamis(ított) iratok mellett – 20 darab hamisított osztrák és román útlevelet, továbbá az osztrák, csehszlovák és román határ átlépésére jogosító, hamisított vagy kitöltetlen úti igazolványokat foglaltak le.¹⁷⁴

Mindezek mellett a legegyszerűbb és legnyilvánvalóbb útlevelel-hamisítás közé tartozott egy ukrainai illetőségű férfi 1921. júliusi tette, amikor a területi érvényesség bejegyzést (hogy ne legyen felismerhető az úti célját érintő korlátozás) tintával leöntötte, s azzal az okmánnyal kísérelte meg a határátlépést.¹⁷⁵

A tartalmi hamisítások a magyar útlevebben egyre gyakoribbá váltak az 1930-as évek közepére.¹⁷⁶ Ezért esetenként külföldi észrevételek, sőt kritikák is érték a magyar útlevelet. Azonban megjegyzendő, hogy számos európai ország útlevele akkor kevesebb, illetve kevésbé kifinomult védelmi elemekkel rendelkezett, mint a magyar (például a francia útlevelek vízjel nélküli papíron, egyszerű [részletszegény]

¹⁷² > SOM: *A magyarországi légi határforgalom és ellenőrzése.*: 102. p.

¹⁷³ Rendkívül egyedi, de nem példa nélküli eset volt, amikor két 10 év alatti testvérpár közül az idősebbik volt az útlevelelre jogosult személy, míg két évvel fiatalabb öccsét gyermekként jegyezték be. Útlevelel-képként a két testvér közös képe került csatolásra (a közös, családi fényképek elfogadása és csatolása nem volt ritka azokban az években).

¹⁷⁴ > Eddig 106 a kommunista összeesküvők száma. ; Százhatra emelkedett a Budapesten ...

¹⁷⁵ > Elitáltak egy útlevelelhamisító hadifoglyot.

¹⁷⁶ 1936. januárjának második felében, a budapesti rendőr-főkapitányság a *Kommunisták Magyarországi Pártjának (KMP)* vezetőségének egyes tagjait letartóztatta. Ennek során az egyik vezető párt-tisztviselő, egy ismert röntgenorvos zsebében két hamisított magyar útlevelet találtak, s egy harmadik a lakásának parkettakockái alatt kialakított rejtkehelyről került elő. (Az egyik útlevelel fényképcsere és utánozott meghosszabbítás által volt hamisítva. Az orvos röntgenkészülékének rejtkehelyén időnként kitöltetlen, vagy hamisításra váró útlevelet tartott korábban.)

> BORSÁNYI ; A Főkapitányság hivatalos közleménye...

alnyomattal bírtak, a dán és finn úti okmányok pedig alnyomattal sem rendelkeztek). Az 1922 M (1922. és 1937. között kiállított) magyar útlevél tekintetében, az 1930-as évek középső harmadában elkövetett tartalmi hamisítások 60–70 %-át vegyi törlés útján valósultak meg. Ehhez hamisítási módszerhez általában a korszak papírkereskedéseiben is beszerezhető tinta-eltávolító vegyszereket, fehérítőket alkalmaztak. Igen gyakori volt az ilyen módon végrehajtott, személyes adatok törlése, majd újra- vagy átírása. A korszakban (és az követően) végrehajtott fényképcserék-nél a behelyezett új fényképen hiányzó nedvesbélyegző-lenyomatot gyakorta körző segítségével alakították ki, amely így árulkodó tűszúrásnyomot hagyott az eredeti lenyomat közepén.¹⁷⁷ Útlevél meghamisításhoz (fényképcseréhez vagy egyes adatok [név, születési dátum, területi vagy időbeni érvényesség] hivatalos módosítását imitáló „hitelesítéshez”) szükséges, a budapesti rendőr-főkapitányságon, illetve annak *Útlevélosztályán* alkalmazott lenyomatokat utánzó fém (száraz, illetve nedves lenyomatok készítésére szolgáló) bélyegzőket foglaltak le budapesti kommunista pártiroda 1932. júliusi házkutatása során. Ezeket használni kívánó személyek Bécsben gyártatták le, a rendőrségi vizsgálat pedig jó minőségűnek értékelte az azokkal készített lenyomatokat.¹⁷⁸ (Ilyen és hasonló, szervezett okmányhamisító csoportokat és műhelyeket Európa több nagyvárosában is felfedtek a rendőrségek, többek között Bécsben, Berlinben, Marseille-ben és Varsóban is, de kisebbekre többször derítettek fényt.¹⁷⁹) Egyéni elkövetésre, felhasználásra is akadt példa: 1932. tavaszán egy, börtönbüntetés elől külföldre szökni kívánó magyar mérnök egy budapesti kávéházban hamisított útlevelet vásárolt 40 pengőért. Azonban a kiléptető határrendőri útlevél-ellenőrzés során felfedésre került a bűncselekmény és eljárást indítottak a férfi ellen.¹⁸⁰

A magyarországi hamisítás-felfedésekből, a külföldi észrevételekből, külföldi útlevelek jellemzőiből nyert tapasztalatok, illetve a magyar igények figyelembe vételének eredményeként vezették be az 1937 M magyar útlevelet. Ez, ahogy korábban említésre került, már módosított biztonsági papír felhasználásával készült. Így már a különböző vegyszerekre jól láthatóan reagáló adalékanyagokat is tartalmazott, továbbá e hordozóanyag egyedi felületkezelése miatt az előírttól eltérő (összetételű) tintával felvitt írás megfolyt. Ez jelentősen elősegítette a törlés, illetve az át- és hozzáírás felfedését. Ezen túlmenően a módosított okmányfűzés a lappcsere, az új fényképrögzítési megoldás a fényképcsere felismerését könnyítette meg.¹⁸¹

A közokirat-hamisítások másik, gyakori oka volt a fennálló **vízumkötelezettség** okozta nehézségek megkerülése volt. Az I. világháború ötödik hónapjára döntően általánossá vált Európában a vízumkötelezettség. A háborút lezáró békék után idővel számos, elsősorban korábban semleges vagy egymással (korábban) szövetséges ország feloldotta e kényszert. Azonban a magyar állampolgárokkal szemben ez 1930-ig teljes körűen fennmaradt, s 1930. és 1939. között is csak néhány ország

¹⁷⁷ > BARABÁS op. cit.

¹⁷⁸ > Hurokra került Korvin-Klein ... ; Kommunista bandát lepleztek le a fővárosban. ; Kun Béla intézi Szovjetországból...

¹⁷⁹ > A fényképek segítségével sikerült ... ; A nemzetközi csekkcsalótársaság tagjai... ; Nagyszabású nemzetközi útlevélhamisító ... ; RUFFY ; U.

¹⁸⁰ > Utlevélhamisító mérnököt ...

¹⁸¹ > SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012.* Op. cit.: 82–95. p.

részéről került felfüggesztésre a vízumkötelezettség.¹⁸² Magyarországon, az 1920-as évek legelejétől több eset is ismertté vált a nyomozóhatóságok előtt, amikor csalók azzal az ígérettel csaltak ki pénzt jóhiszemű személytől, hogy utazási célországukba érvényes útlevelet és vízumot igényelnek.¹⁸³ Az ilyen, közokirat-hamisítással nem járó esetek mellett azonban volt olyan is, amikor vízumhamisításra is sor került. Ez utóbbinak több módja is ismert volt. (A korszakban a beutazási engedélyek, útlevel-láttamozások [ezek mai szóval: vízumok] bélyegzőlenyomat formájában kerültek az úti okmányok lapjaira, azt kézírással töltötték ki, s azt legtöbb országban aláírással és nedvesbélyegző-lenyomattal is hitelesítették. Ebből eredően a vízumhamisítás a bélyegzőhamisítások körébe tartozott.)

1) Egy eredeti és érvényes vízumot tartalmazó oldal eltávolítása egy útleveleből, majd a felhasználni kívántba történő beillesztése. Mivel 1929-ig a magyar útlevelek sorszámozott oldalakkal nem rendelkezett, ezért ez ügyes kezű ember szinte észrevétlen módon, különösebb gyakorlat nélkül is végrehajthatta a lapcserét. (A legtöbb külföldi útlevel még az 1970-es években is azonos hiányossággal bírt, ráadásul az oldalfűzött úti okmányokban, mint amilyen a brit, a francia, a ciprusi, a pakisztáni vagy a nigériai is volt majd még akkoriban is [az 1960-as évekig az ausztrál és a kanadai szintén ilyen volt], az okmányfüzet nem volt teljes mértékben széthajtható, kinyitható, amely körülmény a hamisítóknak kedvezett.) Azonban a korszakban igen gyakori volt, hogy a vízümbélyegző-lenyomat megfelelő rovatába, vagy az fölé írták a beutazási engedélyre jogosult nevét is. Ennek módosítása viszont könnyebben felismerhető nyomot hagyott.

Nem volt ritka, hogy az előző, bevont útleveleből az illetékes útlevelhatóság (ho-ni vagy külképviseleti) kivágta a tartózkodási engedélyt tartalmazó lapoldalt az eredeti útleveleből, majd az újonnan kiállítottba beillesztette (a hátsó belső előzőkbe, azaz az útlevel hátsó borítójának belső oldalára). Ezt azonban megfelelő módon hitelesítette is: általában nedves körbélyegző lenyomatokkal.

2) A másik módszer a vízümbélyegző-lenyomat utánzása volt, eredeti másolása vagy a vélt tartalom kialakítása által.

Egy férfi 1919. novembere és decembere között legalább 15 osztrák beutazási engedélyt (vízumot) hamisított. A vízümkhamisítványokhoz szükséges osztrák követségi bélyegzők képét a hamisító által igényelt osztrák vízum távirati igérvényének hitelesítéséről másoltatta, oly' módon, hogy a távirat ceruzával írt szövegét radírral eltávolította. A visszamaradt nedvesbélyegző-lenyomatok alapján pedig egy budapesti gumi- és fémbélyegző készítő üzemmel legyártatta a bélyegzőket. Az ügyvéd bűntársa közvetítésével szerzet ügyfelek útleveleibe előbbiek segítségével hamisított vízumokat.¹⁸⁴ Egy kissé későbbi esetben két – korábban már útlevelhamisításért két ízben is elítélt – férfi bűntársaival 1922. december elejéig legkevesebb 52 csehszlovák vízumot hamisított a konzulátushoz vízumért érkezők megtévesztésével, azok tudta nélkül. A négyfős hamisító bűnszövetkezetre két magyar állampolgár csehszlovák határon történt feltartóztatása derített fényt, akik útlevelében általuk utánzott vízum volt. A csehszlovák követség előtt bérkocsisként várakozó két hamisító zsebeiből a rendőri előállítása során tíz darab, már utánzott vízummal

¹⁸² > SOM: *A magyarországi légi határforgalom és ellenőrzése*. op. cit.: 74., 82–83., 104–105. p.

¹⁸³ > Sy.: Egy cipőgyáros-fogtechnikus... ; G.: Csalás amerikai vízum...

¹⁸⁴ > Elfogott útlevelhamisító.

meghamisított magyar útlevele volt.¹⁸⁵ Egy másik esetben, 1924. december elején a budapesti rendőrfőkapitányság nyomozói intézkedtek egy zsebtolvajjal szemben, akinek a zsebéből a budapesti francia követség utánczott bélyegzője került elő. A nyomozás során felderítettek egy igen termékeny vízumhamisító csoportot, amelynek tagja volt egy korábbi belügyminisztériumi díjnok is. E bűnszervezet 1924. szeptemberében – miután a budapesti francia követség felfedte az egy éve folytatólagosan készített és vízumkérelmekhez csatolt utánczott franciaországi munkaigéreti bizonyítványokat – áttért utánczott francia vízumoknak magyar útlevelebe történő hamisítására. Ezen túlmenően hamis magyar bélyegzőkkel iratokat készítettek, hogy azok segítségével szerezzenek magyar útleveleket az ügyfeleik, elsősorban munkanélküli magyar bányászok részére. A csoport tagjai leendő ügyfeleiknek magukat az igénylők és a francia konzulátus és / vagy magyar hivatalok közötti közvetítőnek adták ki, s az utánczatokat pedig eredetiként adták át a gyanútlan felhasználóknak. A vizsgálat eredménye szerint nagyjából kétezer személy részére készítettek és adtak át utánczott francia vízumot, amelynél az egyik hiba az volt, hogy a keltezésnél a hónapot nem „arab”, hanem római számmal írták, valamint meghatározott adatok felvitele az akkor Budapesten alkalmazott rozsdavörös szín helyett piros tintával volt felvezetve. (A *Magyar Királyi Belügyminisztérium* már november második felében figyelmeztette az illetékes magyar hatóságokat hamis francia vízumok felbukkanására.) Házkutatás során feltárták a hamisítók budapesti műhelyét.¹⁸⁶ Egy későbbi, 1939. évi esetben büntetett előéletű magyar állampolgár Budapest belvárosában működő vésnőknél bélyegzőt készíttetett, amely lenyomata a brit mandátum alatt álló Palesztinába érvényes vízumot utánczott.¹⁸⁷ Ennek segítségével, több utazni szándékozót is megtévesztve (azt a látszatot keltve, hogy az illetékes brit követség felé közvetítőként jár el), azok útleveleit hamis beutazási engedélyekkel látta el. A jóhiszeműen utazó magyarok útleveleiben található vízum a palesztinai brit hatóságoknak egyből gyanússá vált, mivel azok nem tartalmazták a szükséges brit konzuli illetékbélyeget. A korábban kertészsegédként dolgozó magyar hamisítót egy órásmester is segítette a bűncselekmények elkövetésében.¹⁸⁸

3) A vízumhamisítás kivitelezésének egy igen ritka módját kísérelte meg egy fiatalember 1930. októberében. A 21 éves férfi október 20-e este álkulccsal betört Hollandia budapesti főkonzulátusára, abból a célból, hogy az ott található vízumbélyegző és hitelesítő körbélyegző segítségével jogosulatlanul helyezzen el útlevellát-

¹⁸⁵ › Letartóztatott vízumhamisító társaság.

¹⁸⁶ › Elfogták a vízumcsalók két felhajtóját is. ; Kétezer magyar munkást... ; Kivándorlási hiénák a bíróság előtt. ; KY ; Nagyarányú vízumhamisítást lepleztek ... ; Nagyszabású vízumcsalást leplezett le ... ; Útlevellamisító bandát leplezett le ...

¹⁸⁷ Az 1930-as években továbbra is bélyegzőlenyomat képezte a brit beutazási engedélyt (vízumot): a Budapesten (és a legtöbb konzulátuson) használt keretes lenyomat első sora a területi érvényesség feltüntetésére szolgált (az Egyesült Királyság vagy valamelyik függő területének, domíniumának megjelölése itt történt). A lenyomatot a megfelelő rovatban aláírással kellett ellátni, s a lenyomat alatt a király képmását ábrázoló konzuli illetékbélyeget (az egyszeri beutazásra érvényes esetében 8 shillingest, vagy ekkora összeget [igen ritkán, megfelelő címlet esetén 9 shillinget] kitevő több címletűt) ragasztottak be, amelyet a külképviselet nedves körbélyegző-lenyomatának hitelesítésével egyúttal érvénytelenítették az(oka)t, megakadályozva az illetékbélyegek újbóli felhasználását.

› [Korabeli brit vízumbélyegző-lenyomatok és megszemélyesítésük alapján]

¹⁸⁸ › Sy.: Szigorított dologházra ítélték... ; G.: Palesztinába szóló vízumot hamisított. ; G.: Palesztinai vízumot hamisított.

tamozást az útlevelebe. Mindezt – vallomása szerint – csak azért tette, mert nem volt pénze megfizetni a vízumilletéket, azonban, ennek ellenére Hollandiába akart utazni. (A férfit a konzulátusnak az esti órákban a munkahelyére visszatérő egyik tisztviselője által riasztott rendőrként fogta el, miközben előbbi még az irodahelyiségekben kutatót.)¹⁸⁹ Azonban még az eredeti bélyegzők használata mellett is több körülmény leleplezhetett volna a hamisítást, amely a budapesti holland vízumokra jellemző sajátosság volt. Ide sorolható, hogy hosszú idő óta ugyanaz a főkonzul hitelesítette a budapesti holland vízumokat, amely aláírás a magyar határrendőrök és holland csendőrök előtt is ismerős lehetett.¹⁹⁰

4) A vízumcsalások gyakori módja volt, amikor a **vízumkiadó külképviseletet tévesztették** meg. Ez történhetett valótlan nyilatkozattal, illetve a csatolt iratok meghamisítása vagy hamisítása révén. Ilyen esetre derült fény 1921. január közepén is, amikor a budapesti osztrák követség tisztviselőit olyan hamis okirattal tévesztették meg, amely azt állította, hogy a vízumigénylők a *Magyar Királyi Népjelölti és Munkügyi Minisztérium* megbízásából utaznak Ausztriába.¹⁹¹ A vízumcsalások egy másik része útlevelel-hamisítással párosult. Ezen esetekben a jóhiszemű utazni szándékozó – akik megbíztak ismeretlen, gyakran a konzulátusok körül felkínálkozó közvetítőkben – általában akkor szembesült a megkárosításával, amikor a hamisítást a vízumkérelem elbírálásakor vagy a magyarországi határátlépés során felfedték.¹⁹²

Ritka eset volt, amikor a csalást elkövetők az utazni szándékozók részére útlevelelnek mondott kitöltött nyomtatványt értékesítettek. A budapesti Keleti pályaudvar környékén, 1918. szeptemberében őrizet alatt nem álló orosz hadifoglyok egy csoportja bűnszervezetet működtetett. Ők hasonló sorsú honfitársaiknak, úti okmánnyal történő hazautazásuk biztosítása ígéretével – kihasználva utóbbiak magyar nyelv ismeretének hiányát – általános postai készpénzfeladási szelvényeket töltöttek ki, és azokat útleveleként értékesítették a megtévesztett és kihasznált személyeknek. Meglehetősen sok orosz férfi esett a csalók áldozatául, amíg az elkövetők nem kerültek előállításra.¹⁹³

Az **útlevelekhez és vízumokhoz köthető csalások** miatt a *Magyar Királyi Állami Rendőrség Budapesti Főkapitánysága* nyomozócsoportot állított fel az 1920-as

¹⁸⁹ > Betörő a holland konzulátuson.

¹⁹⁰ Az 1920-as, 1930-as évek fordulóján továbbra is bélyegzőlenyomat képezte holland beutazási engedélyt (vízumot), amely viszonylag kevés kitöltendő rovattal rendelkezett: a vízumnapló számát, a kiállítás dátumát és a készpénzbevételi naplószámat kellett kézzel beírni. A rovatok kitöltését esetenként a főkonzul helyettese vagy más tisztviselő végezte, azonban a hitelesítést a főkonzul: a külképviselet nedves körbélyegző-lenyomatával (ebből egyidőben kétféle is alkalmazásban volt Budapesten), illetve a főkonzul aláírásával. A budapesti holland főkonzul az 1911-től az 1943-ig (32 éven át!) ugyanaz a férfi, Jan CLINGE FLEDDERUS volt, (ő az öccsétől vette át a tisztséget, aki 1907-től szolgált a magyar fővárosban). Az aláírással történő hitelesítést ritkább esetben (például szabadság, betegség) arra feljogosított más konzuli tisztviselő végezte, így az 1930-as évek legvégén fia, J. D. FLEDDERUS (aki majd 1947-ben lett budapesti főkonzul). A főkonzul és helyettese saját, egymástól eltérő kialakítású lenyomatot alkalmazott, illetve utóbbi személy a „Voor” szóval jelezte a lenyomat főkonzul megnevezése előtt, hogy a főkonzul nevében hitelesített.

> Az új hollandiai főkonzul. ; [Korabeli budapesti holland vízumbélyegző-lenyomatok és megsemmisítésük alapján]

¹⁹¹ > Letartóztattak egy postatakarékpénztári ...

¹⁹² > Hogyan dolgoznak az útlevelel- és ... op. cit. ; SOM: *A magyarországi légi határforgalom és ellenőrzése*. Op. cit.: 102. p.

¹⁹³ > Orosz foglyok üzletei hamis útlevelekkel.

évek második harmadára.¹⁹⁴ Azonban, ahogy az előbbi példák időrendjéből is kitűnik, a későbbi években is létrejöttek Magyarországon visszaélő, megtévesztő csoportok, illetve tevékenykedtek egyéni csalók is.

•°◊°•

¹⁹⁴ › Hogyan dolgoznak az útlevel- és ... op. cit.

Útlevelek védelmi jellegzetességeinek fejlődése az 1940-es és 1980-as évek között

Nemzetközi útlevekszabványok a II. világháborút követően

Az útlevelek nemzetközi egységesítésében az 1920-as párizsi előírásokat 1927-ben követte újabb, ekkor a menekültek úti okmányaiét határozták meg. A hatalmas emberáldozatokat követelő II. világháború, majd az azt követő korai hidegháborús időszak a kommunista országokból a menekültek még nagyobb és a korábbiaknál vegyesebb tömegét eredményezte. Az 1945-ben alapított – hamarosan a *Népszövetség* helyébe lépő – *Egyesült Nemzetek Szervezete* keretén belül 1951-ben egyezmény született a menekültekről, úti okmányaik meghatározásával és leírásával,¹⁹⁵ majd az 1954-es hontalan személyek jogállásáról szóló egyezmény rögzített szabványos megjelenést és tartalmat.¹⁹⁶ Mindkettő az 1920-as útlevel-elrendezés elvét követi, de néhány módosítással (az első oldal kibővítése újabb rovatokkal, valamint a meghosszabbítások rovatainak alkalmazása az 5. és a 6. oldalakon). Az illetékes magyar hatóság a hontalan vagy menekült személyek részére egészen az 1960-as évekig állított ki a párizsi előírásoknak megfelelő elrendezésű úti okmányt, holott a magánútlevel már 1937-től eltért attól (Magyarország az 1951-es és az 1954-es egyezményekhez még sokáig nem csatlakozott, és az okmányokra vonatkozó rendelkezéseit sem alkalmazta addig.)

A magánútlevelek ismételt egységesítését – más utazási előírások, mint a határellenőrzés és bejelentkezési kötelezettség témával egyidőben – tárgyalta az 1963. augusztus 21-e és szeptember 5-e között Rómában, „Egyesült Nemzetek Nemzetközi Utazási és Turizmus Konferenciája” címmel, 87 állam (köztük Magyarország és más szocialista ország képviselőjének) részvételével megrendezett értekezlet; azonban a résztvevők mindössze nem kötelező érvényű javaslatokat fogalmaztak meg.¹⁹⁷ A Rómában elfogadott ajánlások alapján az 1920. évi nemzetközi útlevekszabvány méretét (15,5×10,5 cm) és terjedelmét (32 oldal) megtartották, azonban előbbi már legnagyobbként került meghatározva, illetve utóbbit legkisebb mennyiségként rögzítették. A védelmi elemekre vonatkozóan nagyon általánosan, konkrétumot nem tartalmazó módon tettek javaslatot. Az okmánypapír esetében ajánlották, hogy az láthatóvá tegye a törlést, átírást, jogtalan beavatkozást. A fűzésnek a lappcserék elleni védelmet kellett szolgálnia; azonban az ilyen hamisítás elleni okmányvédelem területén az oldalak perforációját – a korábbi tapasztalatokra hivatkozva, érdekes módon – nem tartották célravezetőnek, hasznosnak, ezért már nem ajánlot-

¹⁹⁵ › 1989/15. tvr.

¹⁹⁶ › 2002/II. tv.

¹⁹⁷ › *Recommendations on International ...*: 1–4. p. ; *Transport and Communications Bulletin*.

ták.¹⁹⁸ Ekkorra már egyre több ország tért el az 1920-as útleveleszabványtól, illetve a legtöbb részletében azt megerősítő 1963-as ajánlástól. A nem-szocialista országok esetében a növekvő határforgalom miatt, annak gyorsabb ellenőrzése kívánt újabb, előnyösebb egységes kialakítást, s az okmányhamisítások elleni védelem is követelményeket támasztott. Az 1920-as útleveleszabványt még számos ország az 1970-es és az 1980-as években is alkalmazta, igaz mérete tekintetében esetenként eltérő kivitelben.¹⁹⁹ Mindeközben az Amerikai Egyesült Államok (USA) útlevelhatóságai által 1961-től megszemélyesített, egyszerűbb, és így gyorsabb ellenőrzést biztosító elrendezéssel bíró (a 2. oldalon a jogosult adatait és az okmány érvényességét, a 3. oldalon a jogosult arcképét hordozó) útlevelek egyre szélesebb körben váltak elterjedté elsősorban a kapitalista országok körében.²⁰⁰ (Egyes szocialista országok is vezettek be hasonló, de egy oldallal több kiterjedésű megoldást.)

Az elektronikus adattárolásban egyre fejlettebb nyugat-európai vállalatok közül egy francia kísérletet tett az útlevelek fejlesztésére. Az *Egyesült Nemzetek Szervezetének* repüléssel foglalkozó szakosított szerve, az *Nemzetközi Polgári Repülési Szervezet* (*International Civil Aviation Organization; ICAO*) által összehívott 1968. májusi értekezleten bemutatott egy kísérleti példányt. Az a kártyanaptár méreténél nem volt nagyobb, s mágnescsíkokon tárolták a jogosult legfontosabb személyes adatait (köztük a nevét, állampolgárságát, korát, nemét, lakcímét, foglalkozását, testmagasságát). A próbának alávetett úti okmány-javaslat műanyag-kártya kialakítású volt, s előoldalán a tulajdonos arcképét és szabad szemmel olvasható adatait tartalmazta, míg a hátoldalán helyezték el az adattároló kilenc mágnescsíkot. A szándék szerint a számítógépbe – olvasóeszköz segítségével – ennek útján lehetett bevinni a kívánt adatokat (akárcsak a későbbi bankkártyákról), mellőzve a – még gyakorta kézzel kitöltött útlevelekből kiolvasott – adatok lassabb gépírását. A kezdeményezést az *ICAO* mellett az *Interpol* (*Nemzetközi Bűnügyi Rendőrségek Szervezete*) is támogatta, s utóbbinak 1968. októberi ülészakán az napirendi pontként is szerepelt. Az *ICAO* arra tekintettel kezdeményezte az ilyen megoldások kidolgozását, hogy a légiközlekedésben egyre többen utaztak, s a repülőgépbe történő beszállás előtti ellenőrzések idejének lerövidítése, vagy legalábbis a növekvő forgalom ellenére is szinten tartása igen fontos volt a légitársaságoknak. A határon átlépők ellenőrzésének gyorsítása mellett a biztonság növelésében pedig az *Interpol* is érdekelt volt. A felvázoltak alapján, a határforgalom-ellenőrző hatósági személynek a francia fejlesztésű elektronikus útlevel fényképével kellett összevetni az okmányt

¹⁹⁸ › *Recommendations on International ...* op. cit.: 8. p.

¹⁹⁹ Ausztrália 1964-ig, Pakisztán és Görögország 1969. végéig, Ausztria 1970. végéig, a Német Szövetségi Köztársaság az 1950-es évek második felétől 1974-ig, Brazília még az 1970-es évek közepén is, Thaiföld az 1970-es évek végéig, Belgium még 1980-ban is, Izrael 1981-ig (jobbról balra rendezve), India még 1981-ben, Portugália az 1980-as évek elejéig, Törökország 1959-től az 1980-as évek közepéig, Spanyolország 1988-ig, Ciprus 1990-ig, az Egyesült Királyság 1993. végéig is még ezen elrendezés szerinti útleveleket személyesített meg. Valamint hosszabb-rövidebb időszakig az előzőeken túl: Barbados, Botswana, Gambia, Írország, Jamaika, Luxemburg, Mauritius, Sierra Leone, Tanzánia, Uganda és Zambia.

²⁰⁰ Ausztrália 1965-től, de alkalmazta Brazília, Dél-Afrikai Köztársaság, Guinea-Bissau, Kanada, Koreai Köztársaság (Dél-Korea), Malajzia, az 1970-es évek elejétől Mexikó és Sri Lanka, továbbá Uruguay, illetve Thaiföld az 1980-as évektől, Zöld-foki-szigetek, valamint más elrendezésben, de két, szemköztí oldalra rendezve a Német Szövetségi Köztársaság 1975-től 1987-ig, Hollandia, Olasz- és Svédország is.

átadó személyt, míg a számítógép a kiolvasott adatokra keresett találatot az adatbázisban.²⁰¹ A kártyának – a határátlépések megtörténtét rögzítő átléptető-bélyegző – és a beutazásokat engedélyező vízumbélyegző-lenyomatok elhelyezésére szolgáló – útlevélfüzethez történő csatolása még könnyen megoldható lett volna. Azonban azokban az években még igen költséges volt a számítástechnikai háttér kiépítése, még ha azt csak a legforgalmasabb átkelőhelyre telepítik is. Mindezek a korszakban hátráltatták a kártya kialakítású úti okmány bevezetésének lehetőségét. Végül e fejlesztést nem követte rendszerbe állítás (még a számítástechnikában fejlett „nyugati” országokban sem), és a bő egy évtizeddel későbbi nemzetközi szabványosítás sem vette igénybe az eredményeit. (Útlevelek esetében az elektronikus adattárolás első gyakorlati, széleskörű alkalmazása majd csak 1998-ban, Malajziában kezdődött meg.)

A **kommunista / szocialista országok** által létrehozott *Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa (KGST)* tagállamai nem dolgoztak ki egységes útlevélszabványt. Ezekben az országokban a számítástechnikai fejlődés és fejlesztés pedig sokáig nem az útlevel-ellenőrzés gyorsításának elősegítését tartotta célnak. Idővel több szocialista ország felismerte, hogy az ellenőrzés gyorsítását és biztonságának fenntartását szolgálja az, ha a gyakorlati igényeknek megfelelően átalakítják az útleveleket. E megoldásnál pedig egyes esetekben más keleti blokk ország útleveleit is figyelembe vették. A *KGST* tagállamai közül, a füzet alakú útlevélnak 90 fokkal elforgatott adathordozó oldalai először a csehszlovák úti okmányoknál jelent meg. E kialakítás valószínűleg abból ered, hogy az 1946-ban bevezetett útlevélnél a fényképes (3.) oldalon kialakított két fénykép keretvonala és aláírás rovatok 90 fokkal elforgatva voltak kialakítva (hogy nagyobb fényképek és egymástól kissé messzebb lehessenek elhelyezve), míg az 1–2., és 4–5. oldalon lévő rovatok és kitöltésük rendes állásúak voltak. Ez a megoldás azonban az adatok ellenőrzéséhez és kijegyzékeléséhez nem csak az okmány lapozását tették szükségessé, hanem forgatását is. Ebből eredően a későbbi, 1965. évi új útlevélváltozatnál már a rovatokat is 90 fokkal elforgatva alakították ki. Továbbá négy oldal helyett háromra csökkentették a személyazonosító és érvényességi adatok elhelyezését (személyleírás a 2., fénykép és gyermekek bejegyzése a 3., míg az érvényesség rovatok a 4. oldalon voltak elhelyezve). Az évtized végére a lengyel hatóságok is azonos megoldást alkalmaztak. Magyarország 1972-ben, a csak európai szocialista országokra érvényes útlevelet alakították ki az előbbi elrendezés alapján (igaz a területi és időbeni érvényesség rovatainak oldala hagyományos állású volt). Vélhetően Magyarországon az elforgatott adathordozó oldal-elrendezés nem váltotta be a hozzá fűzött előnyöket, ezért az érintett oldalakat már 1974-ben hagyományos állásúra áttervezték és azt már az szerint gyártották le. (Bár nem volt *KGST* tagállam Ausztria, de az 1971-ben bevezetett osztrák útleveleknél szintén három oldalra rendezett adatokat használtak, akárcsak akkor már a csehszlovák és lengyel útleveleknél is, néhány eltérés mellett.)

A biztonsági okmányok, köztük a **magyar úti okmányok fejlesztéséért, tervezéséért**, gyártásának ellenőrzéséért az 1950-es évek utolsó harmadában a *Belügy-minisztérium II. (Politikai Nyomozó) Főosztály II/10. (Operatív Technikai) Osztálya*

²⁰¹ › ASZÓDY ; Korszerű útlevel. ; [Szerkesztőségi közlemény, 1968.07.06.]

alá tartozó *II/10-c (Nyomda- és Összeköttetés-technikai) Alosztály* volt felelős.²⁰² A *II/10. Osztály* közvetlen alárendeltségébe egy négyfős írás- és okmányszakértő csoport is tartozott. Maga az osztály feladata nagyobb részt a belügyi fedett, operatív műveletek támogatása volt, amely mellett feladatként végezték az úti okmányok fejlesztését is. 1957. végéig az *II/10-c Alosztály* (és elődszervezete), illetve a megrendelő *BM* szervek (köztük a *KEOKH* és *Útlevélosztály*, a *Rendőrség* központi szervei vagy *BM Központi Személyzeti Osztály*), továbbá a gyártó nyomdák között nem volt rendszeres, tervszerű kapcsolat vagy közös egyeztetés. Addig előfordult olyan eset is, hogy a megrendelő a *II/10-c Alosztály* kihagyásával, közvetlenül kereste meg a gyártót és az elvárt okmányvédelmi elemek nélkül, egyszerű kialakítással készítette el a szükséges okmányt. Ez mind okmánybiztonsági, mind gyártási minőségben eltért a központilag elvártaktól. Azonban ezt a gyakorlatot a belügyminiszter 1957. december 2-ai parancsa egyértelműen megtiltotta, akkortól minden biztonsági okmány megrendelést az *II/10-c Alosztály* támogató döntését vagy módosítását követően gyártathattak le. Egyúttal a hamis(ított) vagy annak gyanúja alá eső okmányokat az *Alosztály* részére meg kellett küldeni szakértői vizsgálat céljából.²⁰³ A biztonsági okmányok tervezéséért és engedélyezéséért is felelős *II/10-c Alosztályt* az 1962. április 15-én bekövetkezett szervezeti átalakítást követően a *II/10-e (Nyomda-, Okmány- és Összeköttetés-technikai) Alosztályra* nevezték át. Ezzel egyidőben az osztály közvetlen alárendeltségében lévő szakértői csoportot *Írás-szakértői csoportra* és *Igazolvány részlegre* osztották.²⁰⁴

Az 1962. második felében jelentősen átszervezték a *Belügyminisztériumot*. Az okmány- és így az útlevéltervezés és a kapcsolódó engedélyezési feladatok az újonnan létrejött *III. Főcsoportfőnökség III/V. (Operatív Technikai) Csoportfőnökség III/V-2. Osztály* ügyrendjének része lett, amely rögzített feladata lett: a vegyészeti, a nyomdatechnika, az okmánykészítés és annak felügyelete. Az általános feladatait jellemzően az operatív tevékenységek támogatása tette ki, amely mellett végezte a magyar úti okmányok fejlesztését, illetve annak felügyeletét is. E szervezeti elem a magyarországi rendszerváltásig végezte a korábban meghatározott feladatait. Bár a következő évtizedekben történtek változtatások a feladataiban, azonban az osztály okmányokhoz kapcsolódó feladatai csak erősödtek.²⁰⁵ A *III/V-2. Osztályon* belül, 1970. őszén egy okmányszakértői csoportot hoztak létre, kezdetben 2 mérnök főtitst és 2 technikus tiszt beosztásával, azonban létszámuk hamarosan gyarapodott. E csoport feladata lett valamennyi magyar útlevel és hatósági igazolvány védelmi rendszerének tervezése, kidolgozása és a kapcsolódó kísérletek elvégzése. Előbbiekben túlmenően, feladata lett egy okmánygyűjtemény létrehozása és gondozása, valamint a kapcsolódó információk gyűjtése, különös tekintettel a nem szocialista államok úti okmányaira és azokhoz alkalmazott bélyegzőlenyomatokra. Illetékeségük lett a biztonsági okmányok gyártásának és előállítása biztonságának felügyelete, továbbá a *BM Határőrség* útlevel-ellenőrzési módszereinek kidolgozása,

²⁰² > 53/1957. BM. pcs. ; MÜLLER: Az operatív technikai osztály, 1956–1962.

A *II/10-c Alosztály* 1957. végén 42 fővel működött. E létszám okmányvegyészeti, nyomdatechnikai és összeköttetési csoportra tagozódott.

> MÜLLER: Az operatív technikai osztály, 1956–1962. Op. cit.

²⁰³ > 53/1957. BM. pcs. Op. cit. ; MÜLLER: Az operatív technikai osztály, 1956–1962. Op. cit.

²⁰⁴ > MÜLLER: Az operatív technikai osztály, 1956–1962. Op. cit. ; *NEB* összeállítás.

²⁰⁵ > EHRENBARGER: A *BM III/V. Csoportfőnökség* szervezettörténete 1962–1971 között.

illetve technikai eszközeinek fejlesztése is. Szintén az okmányszakértői csoport feladata volt a felfedett hamis (utánzott) és hamisított okmányok vizsgálata és országos hatáskörrel azok igazságügyi szakértése is. Mindezek mellett a rejtett hírszerző tevékenységet folytató személyek részére biztosítandó okmányok, illetve okmány-utánzatok ellenőrző vizsgálatát és véleményezését is végezték. (Az okmányszakértő csoportból az írásszakértőket 1972-ben kiemelték és önálló, immár nyolcfős alegység keretén belül, a csoportfőnök-helyettes közvetlen alárendeltségében dolgoztak tovább.) A *III/V-2. Osztály* a magyarországi rendszerváltásig végezte a meghatározott feladatait. Az 1971–1972-es átalakítás során a 83 fővel működő *III/V-2. Osztály*on belül két alosztály is szervezésre került: a nyomdatechnikai alosztály, illetve a vegyi és fotótechnikai alosztály (az előbbi 1987. végén már a *III/V-2 A. Alosztály*, utóbbi pedig a *III/V-2 B. Alosztály* fedőszámot viselte).²⁰⁶ 1973-ban, a meglévő okmányok védelmi rendszerének kialakítása, fejlesztése és újonnan bevezetendő biztonsági okmányok tervezése, illetve más hatóságoktól érkező szándék esetén előzetes engedélyezés céljára létrehozták a *BM Okmányvédelmi Szervet (OKSZ)*. A *BM OKSZ* meghatározta a gyártás során alkalmazandó alapanyagokat és technológiákat, valamint kijelölte az igénybe vehető nyomdát is. Később e szervezeti elem gyártásközi ellenőrzéseket is végzet.²⁰⁷ A magyarországi rendszerváltástól, 1990. májusától kezdődően a biztonsági okmányokhoz kapcsolódó hatósági feladatokat az újonnan létrehozott *Nemzetbiztonsági Hivatal Szakszolgálati Technikai Igazgatósága* vette át.²⁰⁸

Útlevelek egyes védelmi elemének fejlődése az 1940-es évektől

A két világháború között egyes országokban tapasztalható útlevélfelvételek a II. világháborút követően tovább folytatódtak, különösen az 1970-es és 1980-as években vettek újabb lendületet. Az útleveleknél használt védelmi elemek számos fajtáját, akárcsak korábban is, bankjegyek, illetve ritkán postai bélyegek gyártása során alkalmazták először közforgalom számára.

Az 1940-es évek második felétől kezdődően, lassú, de folyamatos fejlődés mutatkozott az úti okmányok **nyomathordozójának vízjeleit**, illetve azok egyre részletgazdagabbá tételét tekintve. A csehszlovák útlevelek papírja (az 1945. után első éveket nem számítva, amikor azok vízjel nélküliek voltak) negatív és pozitív kialakítású vízjelekkel készült. Az 1921-től alkalmazott brit vonalas negatív, véletlenszerűen elhelyezkedő vízjeltípusokat 1972-ben váltotta fel kéttónusú, pozicionált vízjelkép. Francia útlevél több évtized után 1953-tól tartalmazott ismét vízjelet, amely már kéttónusú volt. Az osztrák magánútlevelek, közel egy évszázad után, 1972-től rendelkeztek ilyen védelmi elemmel. Mindeközben, az olasz útlevelek már 1946-tól árnyalatos vízjelet tartalmaztak pozicionáltan: nagy méretű, arcot is védő sisakot homlokára feltolva viselő fiatal nő mellképét. A korszak magyar útleveleinek legkevésbé előnyös vízjelét a háborús károkkal és jóvátételekkel küzdő Magyarország időszakában készítették. Az 1948 M útlevél gyártásához felhasznált,

²⁰⁶ › 10-530/1972. [BM III] 20. b) alpont ; EHRENBERGER: A BM III/V. Csoportfőnökség szervezet-története 1962–1971 között. Op. cit. ; EHRENBERGER: A BM III/V. Csoportfőnökség szervezettörténete 1971–1990 között.

²⁰⁷ › 1/1975. BM. ut.

²⁰⁸ › 90/1990. MT. r.

ismétlődő, négyszeres kettőskeresztet ábrázoló, negatív vízjelképet készítő hengerszítát eredetileg bélyegpapírhoz készítették még 1924. elején. A bélyeghez gyártotthoz képest kétszeres papírvastagság miatt azok halványak lettek, ráadásul az ismétlődő kis alnyomat-minta tovább zavarta az azonosítást.²⁰⁹ (1./A melléklet; U14. vízjel, [VIII. sz. bélyegvízjel]) Jelentős változást már a következő év, 1949. hozott, amikor új útlevel nyomtatásához megrendelt papírban először alkalmaztak Magyarországon pozitív vízjelet úti okmányhoz (U15. vízjel; ezt 1954-ig alkalmazták). A vonalas vízjelhez 1955-ben történt visszatéréssel egyidőben pozicionált lett a magyar útlevelek nyomathordozójának e védelmi eleme (korabeli magyar elnevezéssel „passzerképes vízjel”), majd már 1958-tól kétárnyalatú vízjelet tartalmaztak a magyar útlevelek lapjai. Jelentős változás következett 1962-ben, amikor egy rövid ideig árnyalatossá (többtónusú, folyamatos átmenettel kialakított) vízjelet használtak a magyar útlevel papírjához: párban női mellkép, vállán búzakalász-köteget átvetve, illetve vállán kalapácsot tartó férfi mellképe (U21. vízjel; ún. „portré vízjel”²¹⁰). (1./B sz. melléklet) Az 1963-ban legyártott 1964 M útlevel első készletétől kezdődően kéttónusú vízjelet alkalmaztak a magyar útlevelekhez, azonban az már ismét véletlenszerűen helyezkedett el. 1984-től a már többtónusú, továbbra is véletlenszerűen elhelyezett vízjelet 2006-ban váltotta fel árnyalatossá, pozicionált vízjelkép. Holland útlevelek 1954-től tartalmaztak többtónusú (árnyalt) vízjelet, pozicionált elhelyezéssel.

Pelyhező rostszalakat (más néven jelzőrostokat) a magyar útlevelek lapjai az 1958 M útlevelcsalád „1958/magán/1962 egy fénykép” altípus példányaitól, 1962-től tartalmaztak (U21. vízjelet, „portré vízjelet” tartalmazó változattól): ritka előfordulással, eltérő hosszúságú, normál fényben rózsaszín, UV sugárzásban pirosan látható pelyhező rostszalakat tartalmazott, valamint halványsárga (erős fényben, nagyításban azonosítható, azonban a gyakorlatban nehezen kivehető), UV fénytartományban sárga színnel lumineszkálóakat használtak. Magyar úti okmányokhoz a későbbi években gyártott papíroknál eltérő színű és tulajdonságú rostszalak is alkalmazásra kerültek. Osztrák útlevelek normál fényben nem, UV sugárzásban kék színnel látható rostszalakat az 1950-es évek közepétől tartalmaztak. A svájci útlevelek papírja normál fényben látható pelyhező rostszalakat 1932-től tartalmazott, UV sugárzásra reagálókat 1959-től.

Útlevelek tekintetében a **metsztemélynyomtatás** XIX. század folyamán alkalmazott, fentebb ismertetett példáit követően, a XX. század legelejére azt már mellőzték az állami nyomdák, s szinte kizárólagosan magasnyomtatást alkalmaztak az útlevelgyártás során. Ez egyrészt költségkímélőbb volt, másrészt vélhetően igényt sem támasztottak a mélynyomtatás nyújtotta minőségre. Magyarországon az első, metsztemélynyomtatást is tartalmazó úti okmány az 1950 M útlevel lett, amelyet a budapesti *Pénzjegynyomda* – egyidőben az útlevelgyártás *Állami Nyomdától* történt

²⁰⁹ › SOM: Magyar magánútlevelek 1948 és 1955 között.

A vízjelkészítő hengerszita napjainkig is (2023.) megtekinthető a budapesti *Bélyegmúzeum* előterének vitrinében.

²¹⁰ Az U21. vízjelet („portré” vízjelet) több magyar úti okmány nyomtatásához is felhasználták: a külügyi hivatalos útleveleknél, kivándorló útlevelhez, konzuli útlevelhez, Romániába érvényes utazási igazolványhoz és hazatérési igazolványhoz is. Előbbiek után két–három évvel később, 1965. nyaratól, rövid ideig – a magyar személyi igazolvánnyal történő külföldre utazás engedélyezésekor kiállított – ún. „útlevellap”-hoz használtak ezt a vízjeles papírt.

átvételével – 1949. őszétől készített. A magán-, illetve szolgálati útlevel altípusok valamennyi lapjának egész alnyomata (alapnyomata) e technikával készült, míg az előre nyomtatott szövegeket magasnyomtatással vitték rá fel. Ez a nyomtatási mód az egyedi nyomatkép és -tulajdonság mellett biztosította, hogy a mechanikai törések illetve utánzatok könnyebben felismerhetők legyenek. A magyar útlevelek metszetsmélynymotatott felülete 1955-ben azzal gazdagodott, hogy a nyomatkép kétszínű lett, amely fokozat nélküli, folyamatos színátmenetet biztosító szivárvány-nyomás/írisznyomás festékezési eljárással készült (akárcsak a magyar bankjegyek főképei 1947-től kezdődően).²¹¹ A metszetsmélynymotatás akkor még nem terjedt el más államok úti okmányai körében, annak alkalmazása egyes országokban majd csak viszonylag későn kezdődött meg, s jellemzően csak az első belső előzéken jelent meg. Kanada és az Egyesült Királyság európai útlevelei már az 1940-es évek elején tartalmaztak metszetsmélynymotatott részleteket: az első belső előzék keretét, az azon belül olvasható előre nyomtatott, hatóságokhoz intézett felhívás szövegét, illetve a kanadaiiban az állami címet is. Hollandiában 1950-ben, a kanadai útleveleknél az 1950-es évek végén jelent meg ez a nyomtatási technika. A szovjet útlevelek már az 1950-es évektől bírtak metszetsmélynymotatott részletekkel, később már az alnyomat egészét azzal alakították ki. Az ausztrál úti okmányok 1965-től tartalmaztak metszetsmélynymotatott felületet, azonban az 1970-es évek első felében azt ofszettel váltották fel, s majd csak jóval később tértek vissza ehhez a nyomtatási módhoz. A japán útlevelhatóságok által kiállított úti okmányok 1969-től tartalmaztak ismét metszetsmélynymotatással készült nyomatképet. Számos európai ország is majd csak az 1990-es években készített metszetsmélynymotatott részleteket az útlevelek nyomtatásakor.

Metszetsmélynymotatással megvalósítható egyedi védelmi elem lett a **rejtett kép** (más néven: látens kép), amely párhuzamos vonalak alkotta felülete meghatározott helyen arra merőleges részletekkel bír. A vonalak egyik csoportjával párhuzamos surló fény világos, míg az arra merőleges, festékvastagság miatt kiemelkedő vonalak árnyékos/sötét felületeket adnak egyidőben (jellemzően rövidítéseket, szövegeket jelenítenek meg ezzel a módszerrel). A postabélyegeknél kissé korábban alkalmazott megoldást²¹² útlevelben elsőként Kanada alkalmazta, 1977-től: a kék színű, metszetsmélynymotatású 2. oldali fejléc vonalmintázatát megfelelő szögben megdöntve, surlófény segítségével vizsgálva ott a „CANADA” szó olvasható ki, míg a 3. oldal fejlécében egy juharfa-levél került így elrejtve. Magyarországon másodikként vezették be a rejtett kép kialakítását, 1984-től van jelen az úti okmá-

²¹¹ › Loc. cit.

²¹² Rejtett kép először a *Kanadai Posta* által 1974. márciusában és szeptemberében általános postai forgalom részére kiadott, „Keep fit” című, nyári és téli sportokat bemutató bélyegképein jelent meg. A torontói *Hunter Straker Templeton Ltd.*-nél tervezett bélyegeket a *Canadian Bank Note Company*-nál nyomtatták. A metszetsmélynymotatással készült főképet erősen megdöntve, surlófényben vizsgálva az XXI. (1976. évi montreali) nyári olimpiai játékok jelképe (olimpiai 5 karikára helyezett három boltív) volt azonosítható. (Bankjegyek esetében a *Holland Bank* által kiadott 1982. évi holland 50 gulden (forint) címleten jelent meg rejtett kép: a térképet ábrázoló oldal bal felső negyedében a beeső fény függvényében láthatóvá válik egy sötét ellipszis gyűrű közepén világos korong vagy ennek ellentéte. A *The Hongkong and Shanghai Banking Corporation* pénzintézet hong kongi 10 dollár címletű bankjegyei 1985-től tartalmaztak rejtett képet: a jobb alsó sarokban „10”-es értékjelző szám válik láthatóvá megfelelő körülmény fennállása esetén.)

› LAW

nyokban (akkor az első belső előzők rozettájába rejtett „MNK” rövidítés révén). Svájcban az 1985-ben bevezetett útlevel első belső előzőkén jelent meg e jellegzetesség, ott fém felület dombornyomásával alakították ki a hatszög alakzatban, surló fényben megjelenő svájci keresztek. Példaként, Svédországi útlevelei 1989-től tartalmaztak rejtett képet, Norvégiaé, Szlovákiaé és Csehországé 1993-tól, Ausztráliaé 1994-től, Romániaé 1995-től, Argentínaé és a Dél-afrikai Köztársaságé 1996-tól, Dániaé 1997-től, az Egyesült Királyságé és Belgiumé 1998-tól, Franciaországé 1999-től, míg Japáné és az Amerikai Egyesült Államoké majd csak 2006-tól.²¹³

A vékony vonalak alkotta alnyomatkép egy nehezebben utánozható részlete lett az úgynevezett **guilloche***, amely ismétlődően visszafordulva, sűrűn egymást keresztező, vonalháló-mintázat. Ez lehet kör vagy rozetta alakú, illetve hullámzóan vagy egyenes sávban kialakítva is. E mintának nyomtató felületre történő kialakításához is alkalmazható rajzolóeszközt (spirográf) Peter Hubert DESVIGNES 1827-től fejlesztette, s azt 1848-ra már véglegesítette. Magyar úti okmányoknál a metszet-mélynyomtatás megjelenésével egyidőben, 1950-től volt jelen, magánútleveleknél 1963-ig, míg hivatalos és konzuli útlevelek esetében az ezt követő évtizedekben is. Ezután jellemzően az egyedi mintázat vagy címer nyomatképének kiegészítése volt a guilloche részlet. Ez magánútleveleknél 1972-ben jelent meg (a szocialista országokba érvényes [1972 M] útlevelek bevezetésével egyidőben), majd máig a magyar útlevelek képi megjelenésének állandó része maradt (például rejtett képpel ötvözve vagy később: színváltó festékkel nyomva).

A korábban már több országban alkalmazott kisméretű betűk alkotta (szabad szemmel még éppen olvasható betűmérettel kialakított) alnyomati vagy előre nyomtatott szövegrészletek után az apró betűs **mikroírások** (mikroszöveg; nagyító nélkül nem kiolvasható szöveg- vagy számnyomat) viszonylag később jelentek meg. Ennek a jellegzetességnek a célja az útlevelekben is az volt, hogy a minőségi utánzást nehezítsék, illetve annak felismerését elősegítsék. Magyar útlevelek esetében 1984-től van jelen mikroírás, amely azóta is az alnyomat legjelentősebb alkotóeleme. A mikroírás elterjedése azonban világszerte csak az 1990-es években vált elterjedté, majd az ezredforduló idején lett általánossá, amely oka elsősorban a kereskedelmi sokszorosítógépek (fénymásoló gépek és irodai digitális nyomtatók) számottevő minőségi fejlődésének ellensúlyozásának célja lett.

Az éles fokozatok nélküli, folyamatos, lágy színátmenetet biztosító, ún. **írisz-nyomás** (a szemléletesebb angol kifejezés tükörfordítása alapján: **szivárványnyomás**) elsősorban az utánzatok könnyebb felismerését szolgálta, hiszen e színezési módnak utánzása az ezredfordulóig igen kezdetleges volt, s még a XXI. század legelején is bizonyos védelmet biztosított. Ez a nyomófelületet festékező módszer útlevelek esetében a XX. század közép-ső harmadában került bevezetésre: az Egyesült Királyság európai útleveleinél 1939-től alkalmazták azt az első belső előzők alnyomat-mintázatának nyomtatásakor (a domíniumi és gyarmati okmányok esetében, néhány terület korábbi kivételétől [például Málta, Gibraltár, Új-Foundland, Malájföld, majd 1952-től Ciprus] eltekintve, jellemzően az 1950-es évek végétől alkalmazták). E jellegzetesség az *Egyesült Nemzetek Szervezetének* úti okmányának minden oldalán jelen volt már 1954-ben is. Magyarországon az írisz-színezésű

²¹³ › EDISONTD ; PRADO

* Lsd. Szakkifejezések, fogalommagyarázatok.

nyomtatást a már említett 1955 M útlevél metsztemélynyomtatású alnyomatánál alkalmazták először, amely 1959. őszéig volt alkalmazva magánútleveleknél és 1962-ben a szolgálatiagnál (a magyar 1958 M útlevélcslád első két magánútlevél-alaptípusánál). Metsztemélynyomtatás során szivárványnyomású színezési eljárást akkoriban Magyarország egyedülként alkalmazta. Magyar útlevél ezt követően 1984-től (útleveleknél az ofszet nyomtatás bevezetésével egyidőben) tartalmazott ismét szivárványnyomatú részletet, amely máig megtalálható az úti okmányban. (Ekkortól a magyar útlevelek már csak a belső előzéke[ke]n tartalmaztak metsztemélynyomtatással készült nyomatrétegeket.) Az ausztrál és a csehszlovák útlevelek már 1965-től tartalmaztak ilyen színezésű nyomatot; előbbiek az 1970-es évek közepéig minden oldalon, utána csak a belső előzékeken, míg utóbbiak sokáig kizárólag az előzékeken. Szintén csak az előzéken volt megtalálható 1972-től az iraki útlevelekben is, míg a szaúd-arábiai útlevelek 1976-tól minden lapjukon bírtak e jellegzetességgel. Portugál útleveleknél 1989-ben jelent meg az írisznyomás. (Megjegyzendő, hogy a francia útlevelek 1954-től alnyomat-mintázat nélküli világoskék, vízjeles lapra készültek, oldalfűzéssel, a lapok oldalszámozása nélkül. Ez a tervezési konstrukciót egészen az 1990 legvégéig kiállított útleveleknél alkalmazták, amely a legkevésbé kedvezett a hamisak és hamisítások felismerésében.) Megjegyzendő, hogy a XX. század második felében már általános volt, hogy az útlevelek adathordozó és más oldalai is már valamilyen alnyomatot tartalmaztak. Azonban a francia hatóságok által kiállított útlevelek 1953. és 1985. között ezt teljes mértékben mellőzték, mindössze előre nyomtatott szövegeket, rovatcímeket tartalmazott. (1953. és 1964. között a családnév és az okmány iktatókönyvi száma egyszerű vízszintes vonalkázású mintán szerepelt, azonban 1965. és 1985. között már azt sem alakították ki.)

Az ofszetnyomtatással későbbiekben alkalmazott védelmi elem lett az **illeszkedő jel**. Ezt ún. szimultánnymtatással készítették, amikor a két oldal meghatározott alnyomati rétegét egyidőben, egymáshoz képest nagy illeszkedési pontossággal nyomtatták. Így a kétoldali ábratörredék átmenő fényben történő vizsgálata során jól azonosítható egységes képet, vagy egymáshoz pontosan illeszkedő képrészleteket alkot. Bankjegyek esetében már 1953-ban megjelent,²¹⁴ azonban még a biztonsági nyomtatás e területén is idő kellett az elterjedéséhez, s útlevelek esetében az ezredfordulót követően kezdett előfordulni. A svájci útlevelek már 1959-től ezzel a technikával készültek: a kétoldali alnyomat egésze – a keretes, oldalanként eltérő nyelvű állam-megnevezéstől eltekintve – fedte egymást (átmenő fényben vizsgálva azokat). Argentínai útlevelek 1996-tól, elsőként tartalmaznak képtörredékekből átmenő fényben egy új ábrát megjelenítő alnyomati részt, a svájci okmányok pedig 2001-től.²¹⁵

Az úti okmányok gyártása során **ibolyántúli (uv) fénytartományban is látható festékekkel** alnyomati réteget a XX. század első felében igen ritkán és jellemzően nem szándékkal nyomtattak az útlevelekben. E jellegzetesség a festékanyagban

²¹⁴ A *Holland Bank* 1953. évi 10 és 100 guldenes (forint) címletű bankjegyein, a vízjelmezőt keregető kétoldali nyomat alkotta az illeszkedő jelet. Az egyik oldali mintával részben azonos hátoldali lefedte az előbbi részleteit, ezzel a dupla nyomatú felületek markáns mintázatot adott az összképben. Az egymást kiegészítő kétoldali nyomatrészeket alkotta illeszkedő jel szintén a *Holland Bank* kiadásában, 1966-ban forgalomba bocsájtott 5 guldenes címletnél jelent meg először.

²¹⁵ › EDISONTD op. cit. ; PRADO op. cit.

megtalálható alkotóelem sajátossága volt, azonban még nem védelmi elemként került bele e korai évtizedekben. Az egyik legelső ilyen, normál fényben látható és UV fénytartományban lumineszkáló festékkel készített nyomatréteg az 1936-tól alkalmazott osztrák útlevéiben volt azonosítható (a kék nyomat zölden, a lila pedig narancs színnel vált láthatóvá). Azonban a későbbi sorozatok ezt mellőzték. A II. világháború után ilyen jellegzetesség elsőként a Német Szövetségi Köztársaság 1950-ben bevezetett útlevéiben volt megtalálható, ahol csak az egyik színnyomat bírt UV fénytartományban látható jellegzetességgel. Az Egyesült Királyság 1952. után alkalmazott útleveleinek belső előzékén kialakított szivárványnyomású nyomatréteg középső, sárga színe enyhén, sárga színnel lumineszkált; azonban ez csak a festék nem szándékos tulajdonsága volt (a brit útlevelek majd csak 1988-tól tartalmaztak normál fényben nem, csak UV sugárzásban látható nyomatot). Magyar útlevelek esetében **csak ibolyántúli sugárzásban láthatóvá váló**, már szándékosan elhelyezett **felülnyomatot** (fluoreszcens felülnyomást) első alkalommal az 1955-től megszemélyesített (1955 M) útlevélnél nyomtattak. Ott az első és hátsó belső előzéklapon normál megvilágításban nem látható nyomatréteget készítettek magasnyomtatással, amely UV fénytartományban zöldessárga színben válik láthatóvá: középen (a címernyomat környezetében) kör alakban megszűnő, hullámvonalakból álló mintázat. (5. sz. melléklet) Ez volt világviszonylatban az egyik legelső ilyen (normál fényben nem, csak UV sugárzásban látható) kialakítás. Ezen túlmenően, a barna és vörös színű metsztemélynyomtatású nyomat vörös festéke lumineszkál (fluoreszcens festék). Ugyanennek az útlevéltípusnak 1957. évi, utólagos (a már legyártott, de még meg nem személyesített okmányfüzetek) módosítása abban állt, hogy a fénykép elhelyezésére szolgáló 5. oldal alsó részére normál fényben nem, csak UV fénytartományban, szintén zöldessárga színben láthatóvá váló festékkel stilizált levélre emlékeztető egyszerű guilloche-mintát vittek fel magasnyomtatással. (Ez lehetővé tette, hogy a lapcserével megvalósított fényképes oldal cseréje könnyebben felismerhető legyen UV lámpa segítségével, ahol az rendelkezésre állt.) A magyar útlevelek 1963-ig bezárólag gyártott változatai tartalmaztak normál fényben nem látható UV-nyomatot, majd hosszabb szünet után ilyen jellegzetesség az 1984 M útleveleknél, 1984-ben jelent meg ismét. A korszakban még számos ország esetében jellemző volt, hogy az alkalmazott UV-reagens festék csak mély sötétségben kibocsájtott ibolyántúli sugárzásban vált láthatóvá. Magyar útlevelek – nem számítva a megszemélyesítés sajátosságait – majd 1964. és 1983. között nem bírtak ibolyántúli sugárzásban látható nyomdai jellegzetességgel. 1984-től megszemélyesített magyar útlevelek (1984 M útlevél) VÖRÖSMARTY Mihály „Szózat” című költeménye első versszakának, EGRESSY Béni által megzenésített kottáját jelenítették meg ibolyántúli sugárzásban, UV felülnyomat formájában. Ez, többször módosítva ugyan, de máig (2023. legvégén is) jellegzetessége maradt a magyar útleveleknek (5. sz. melléklet); 2006-ig minden második oldalpáron, azt követően minden oldalpáron megjelenítésre került. (Az 1984 M útlevél és majd az 1992 M útlevél alapkészlete és első utángyártásainak UV felülnyomatának reakciót, lumineszcenciát kiváltó festékanyag-összetevője az évtizedek előre haladtával folyamatosan halványult. Már közel három évtized elteltével is gyengén lumineszkált UV sugárzásban, négy évtizeddel később már szinte nem is látható.)

A harmonika-szerűen hajtogatott (leporelló) útlevél-lap elrendezést a II. világháborút követően mind ritkábban alkalmazták. Az olasz útlevelek mellett a törökök

is ilyen megoldással készültek, magánútlevél tekintetében mindkettő az 1960-as évekig. Magyarország esetében azonban az 1956-tól, a külföldön élő magyar állampolgárok részére megszemélyesítendő útlevelet (amely személyazonosító igazolvány szerepét is betöltötte; „1956 külföldön élő M útlevél” típus és altípusai) ezzel a módszerrel készítették, egyedülként a magyar úti okmányok történetében.²¹⁶ (2./B sz. melléklet) A jogosultak részére kiállított, új, 1957. évi címerrel nyomtatott új útlevélváltozat már hagyományos kialakítású (varrással fűzött belívek) volt. Az útlevéllapok rögzítéséhez az 1970-es évekre a leggyakoribb a fűzőszállal történő **varrás** vált. (Ausztriában 1970-ig tűzőkapcsos és madzagos-papírfelzetes rögzítést alkalmaztak; 1971-től személyesítettek meg az új útlevélsorozatot, amelynél már varrták a lapokat. Az argentin útleveleknél az 1970-es évek végéig, a hollandoknál még az 1980-es évek második felében is,²¹⁷ Portugáliában 1988-ig, a Szovjetunióban pedig 1991-ig tűzőkapoccsal rögzítették a lapokat.) Mind jobban elterjedt a gerincvarrás* vált, de még továbbra is számos országban oldalvarrású* kivitelezéssel készítették az útleveleket, köztük Egyiptomban 1953-ig, Jugoszláviában az 1970-es évek elejéig, Franciaországban 1990-ig, és az Egyesült Királyságban 1995-ig, Ciprus 2002-ig. A gerincvarrás során jellemző volt a kifutó (láncöltéses) varrás, azaz a fűzést a lapok méretre vágásakor egyidejűleg elvágták, a lebomlás ellen a ragasztás védett. Egy korszerűbb megoldás volt a visszaöltött (úgynevezett interlock) varrás, amikor a lapok életől beljebb megfordították a varrási irányt és ugyanazokba a lyukakba néhány öltést újraöltöttek. Ezt a megoldást elsők között a chilei okmányokon alkalmazták, már 1966-ban; az első három színű, ráadásul egyedi UV-jellegzetességgel bíró sodort szállal visszaöltött fűzést a norvég útleveleknél alkalmazták, már 1986-ban. A magyar útlevelek 2008-ig kifutó, 2009-től visszaöltött fűzéssel készültek.²¹⁸ A gerincvarrásnak egyedi megoldásait is alkalmazták úti okmányok gyártása során. Ezek közé tartozott a kelet-német 1955-ös (a következő évtized elejéig használt) útlevélsorozat, a 24 oldalas változata két (háromöltéses) füzetből került kialakításra; ebből eredően a fűzés a 6/7. oldal és 20/21. oldal között látható volt, míg a másik oldalukat a gerinc takarta. A lapoknál nagyobb méretű borítóhoz a két füzet közül az első elülső fedőlapja, míg a másodiknak az utolsó fedőlapja lett ragasztva. A két füzet egymáshoz a 14. (első, 4 lap alkotta füzet záró oldala) és a 15. oldal (második, 3 lap alkotta füzet fedő oldala) gerinchez közeli sávjánál történt ragasztás által rögzült (ezt dupla füzetes, félig rejtett gerincfűzésnek nevezhetjük). (2./B sz. melléklet) (Előbbinek 52 oldalas változata is hasonló módon készült, azonban ott egy harmadik, középső füzetet is alkalmaztak, amelyet kizárólag az első és utolsó füzetekhez, a gerinc menti sávnál ragasztva rögzítettek; a füzetek ott 4, 5 és 5 laposak voltak.) Egy másik példa volt az 1962. és 1979. között megszemélyesített magyar konzuli útlevél. Annál a megfelelő lapkiosztású és elrendezésű lapköteget szokásos módon gerinc mentén varrták, azonban az okmány kinyitását követően a varrás két oldalról is láthatóvá vált. Azaz a kötészet során, az útlevél borítótábláihoz ragasztandó előzéklapok két, egymástól független fél lapból álltak és nem egy tel-

²¹⁶ › SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012*. Op. cit.: 33. p.

²¹⁷ A holland útleveleknél a középső a borítón kívülről befelé tűzte a lapokat, míg a felső és alsó az előzéklap és a borító között rejtve marad.

* Lsd. Szakkifejezések, fogalommagyarázatok.

* Lsd. Szakkifejezések, fogalommagyarázatok.

²¹⁸ › SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012*. Op. cit.: 33. p.

jesből, mint az általában lenni szokott (másként, nem a lapok alkotta füzet külső felületét ragasztották a táblákhoz, hanem a gyári füzet tényleges 3. és 4. oldalát; ezt mindkét oldalán rejtés nélküli gerincfűzésnek nevezhetjük).²¹⁹ (2./B sz. melléklet) Az előbb ismertetett fő változatok mellett az 1960-as évek legvégén kifejlesztésre került a műanyag rögzítés is. E megoldás során a gerincnél sűrűn és egyenletesen lyukasztott lapokat egy – megfelelő hőmérsékletre hevített prés által – műanyag sínrel rögzítették az előzéklap nélküli műanyag borítóra. (A megolvadt, préselt sín olvadó felülete a papírlapok lyukain keresztülhatolva közvetlenül érintkezett a műanyag borítóhoz, amelyhez kihűlés után tartósan rögzült.) (2./A sz. melléklet) Ezt első alkalommal Svédország használta: 1970-től, e megoldást majd Egyiptom 1983-ban, míg Dánia 1985-ben vezette be. Ezt, a végül szélesebb körben el nem terjedt lapfűzési módszert Svédország 1988-ig alkalmazta útleveleinél, Dánia 1997-ig, míg legtovább az egyiptomi útleveleknél volt ilyen kialakítás: 2008. januárjáig.

Az **útlevelek sorszámozása** az 1980-as évekig nagyon sok ország esetében magasnyomtatással történt. A sorszámozás számos esetben csak a páros vagy a páratlan oldalon jelent meg, azonban egyaránt előfordult, hogy valamennyi oldalon megtalálható volt. Azonban nem volt példa nélküli, hogy a sorszámozás csak az útlevél egyetlen oldalán jelent meg, magasnyomtatással (esetleg megszemélyesítés során további egy helyen feltüntetve). Ilyenek voltak például a brit útlevélsorozatok egészen 2006-ig, a kanadaiak 2012. végéig, illetve az 1980-as évek elejétől az Amerikai Egyesült Államokban kiállított útleveleknél, 2020-ig.²²⁰ Ez a megoldás viszonylag könnyen volt hamisítható: egyes számjegyek átírásával (például 9-esből 8-as, stb.) vagy lapcsere esetén az eredeti lapból kivágott sorszámmal a behelyezett újon található felülragasztásával. A hamisítás elleni védelmet jobban szolgálta a lyukperforálással történő sorszámozás, ez esetben a lyukasztással eltávolított részeket nehéz volt pótolni, illetve az új lyukak is feltűnők lehettek a többihez viszonyítva. Ez utóbbi sorszámozási módot idővel majd egyre több ország alkalmazta, s az 1990-es évek végére vált széles körben elterjedté, de több ország még a XXI. század első évtizedében is magasnyomású sorszámozással látta el az útlevéllapokat. A 2020-as évekre azonban ez lett az egyedül alkalmazott lapsorszámozási mód, amit lézergravírozás kivitelezés esetén mind több ország (egyes lyukhelyek esetében) nem csak kör formában, hanem háromszög, négyzet és/vagy csillag formában

²¹⁹ › Loc. cit.: 33. p.

²²⁰ Az Egyesült Államok útlevelei, 1961-től az okmány borítóján és a lapok első felén lyukperforálással készült sorszámmal hordozott, majd 1964-től (E-sorszámbetűjeltől) az 1980-as évek elejéig (illetve az ezredforduló előtt a külképviseleteken kiállított útlevéltípusoknál) a borító és az első három lap volt sorszámmal lyukasztva. (Az 1932. és 1961. közötti úti okmányokban az adathordozó oldalakat követő lapok felső külső sarkát egységesen „USA” rövidítésű lyukperforálással látták el.)

A sorszámnak lapokon történő szerepeltetésének hiánya (ebből eredően a lapcsere felismerését nem megkönnyítő megoldás) abban eredhet, hogy a fenti példaként felhozott országok okmányjaiban ez a hamisítás vélhetően elenyésző mértéket tett ki a megrendelő ismerete szerint. (Hiszen ezek az állampolgárok korlátlanul utazhattak külföldre, és a Föld sok országába, ha kellett is vízum, akkor különösebb nehézség nélkül meg is szerezhették azt.) Azonban lapcserét nem csak vízum hamisítása érdekében követtek el hamisítók, hanem a fényképcserét megoldhatták a teljes fényképes oldal cseréjével (egy másik útlevélből vett üres lapra nyomtatott utánzott előre nyomtatott szöveggel kialakítva az új fényképes oldalt). (A XXI. század legelején ezért vált ajánlottá, hogy az adathordozó oldal alnyomata eltérő legyen az útlevél többi lapjaitól. A magyar útleveleknél ezt a megoldást már 1992-től alkalmazták.)

is alakított ki. A török útlevelek esetében az úti okmányok között sajátos típus perforálást tartalmaztak 1959-től és 1970-es évek folyamán: a „T.C.” rövidítés kialakításakor a tűk csak átszúrták a lapokat, azonban nem távolítottak el papírdarabkát (nem képezték kör alakú papírhiányt, lyukat), ezt egy okmányon belül nem egyszerre, hanem lapoldal-csoportonként végezték el. Ez kedvezőtlen eljárás volt, mivel lapcserekor könnyen visszadolgozhatták a papírt, illetve újrászúrhatták a betűket. Később ezt elhagyták és már csak a korábban is alkalmazott magasnyomtatású sorszámozás volt egyes oldalakon látható. A vizsgált korszakban, Magyarországon kiállított magánútlevelek (egy szűk évnvi időszakot 1958–1959-ben nem számolva) 1963. legvégéig lyukperforációval minden oldalon sorszámozásra kerültek, a külügyi útleveleknél 1983. végéig.²²¹ Azonban 1964-től a magánútlevél, 1984-től 1991. legvégéig pedig már valamennyi útlevéltípus csak magasnyomású sorszámozott, azt is csak a páratlan oldalakon. (3. sz. melléklet) A lyukperforálás a magyar útleveleknél majd az 1992-től kiállított útleveleknél tért vissza, amelyet az első szűk másfél évtizedben tú (1992 M, illetve 1998 M típusú útleveleknél, az okmány lapjainak első felének perforálásával), majd 2006-tól lézervény égetésének segítségével alakítottak ki (2006 M útlevél, valamennyi oldalszámozott lap esetében).

Másolás elleni védelmet, illetve a korabeli utánzatok könnyebb felismerését fokozta az **optikailag változó/váltakozó megjelenésű elem** (angol megnevezése: diffractive optically variable image device, ennek rövidítése: DOVID; esetenként röviden optically variable device, OVD) alkalmazásának kezdete, amely a felület megdöntésével vagy a fény beesési szögének, irányának megváltoztatásával változó képet vagy eltérő színű megjelenést biztosító felület volt (ilyen például a hologram is). Állami címert tartalmazó hologramcímekét egyes közel-keleti országok alkalmazták útleveleikben; ilyen Jemen úti okmányában volt megtalálható. Másolás elleni védelmet fokozta az 1985-re, a svájci Zug városában működő *OVD Kinegram* AG által kifejlesztett, hologramtól eltérő megoldás, a KinegramTM.²²² Az új védelmi elem számítógéppel tervezett és segítségével alumíniummal bevont fóliára kialakított, fényvisszaverődés segítségével térbeli relief vagy mozgó hatást imitáló felület (címke) volt. Ezek diffrakciós (elhajlásos) rácsok szuperpozíciója révén adják vissza a képet a felület síkjának vagy a nézési szög változtatásával. Ezt első alkalommal Szaúd-Arábia útleveleinél alkalmazták, 1985-től: a fényképes oldal hátoldalára ragasztott nagyméretű címke holografikus hullámvonalakon arab nyelvű feliratokat és állami jelképet (pálmafa tövében keresztbe tett kardokat) jelenített meg mozgathatósága hatására. Az 1988-ban bevezetett iraki útlevelek első, címloldalán helyeztek el ilyen fóliacímekét, ahol az állam jelképe holografikus kialakítással, míg az angol és arab feliratok vonalas kialakítással kerültek megjelenítésre. (Ezt a védelmi elemet bankjegyeknél 1988-ban alkalmazták első alkalommal.)²²³ Megszemélyesítéskor a

²²¹ A külföldön élő magyar állampolgárok részére kiállított „konzuli útlevelek” (azok új okmánnyal történő cseréjéig) 1969. decemberéig lyukperforált sorszámmal bírtak minden oldalon. A magyar diplomata, illetve külügyi szolgálati útlevelek az 1984 M útlevélcsalád bevezetéséig, 1983. utolsó napjáig szintén valamennyi oldalon lyukasztással jelenítették meg az okmány egyedi sorszámat.

²²² › *OVD Kinegram in Zug*.

²²³ A Reserve Bank of Australia által 1988. január 26-án kibocsájtott, világelső polimer (műanyag) pénzjegy, az 1988. évi ausztrál 10 dollár címletű bicentenáriumi emlékbankjegy tartalmazott első alkalommal optikailag diffrakcióval változó megjelenésű elemet. Az *Osztrák Nemzeti Bank* által 1988. ja-

fényképre kerülő címke hamarosan az adathordozó oldalt biztosító fólián került elhelyezésre (ennek ismertetése később olvasható), azonban ritkán önállóan (fólia nélkül) került felragasztásra a fénykép rögzítését követően. Utóbbira volt példa a jugoszláv útlevelek 1997. és 2008. között alkalmazott sorozata. Vízumbélyegen a Német Szövetségi Köztársaság helyezett el ilyen védelmi elemet először, 1989-től kezdődően.

Az **útlevélbörítő**hoz felhasznált anyagok közül a bőr alkalmazását ekkor már egyre inkább mellőzték (már csak legfeljebb diplomata útleveleknél fordult elő egyes országokban²²⁴), jellemző volt a II. világháború után a vászonnal, műanyaggal átítatott vászonnal fedett karton. A teljesen műanyagból készült borító (amelyre belülről a lapok alkotta füzet fedőlapját, mint előzéklapot ráragasztották) az 1960-as években jelent meg. Az elsők között a mexikói magánútleveleket látták el ilyenekkel, már 1961-ben (a borító valamivel nagyobb volt, mint a belső lapok mérete). A magyar magánútleveleknél ezt a megoldást – köztes, vékony kartonlap alkalmazásával – az elsők között, az 1963-tól gyártott 1964 M (magán és szolgálati) útlevélnél vették be, majd 1984-től valamennyi magyar úti okmány (néhány kishatárforgalmi okmányt nem tekintve) ilyen borítókialakítású lett. A csehszlovák és francia magánútlevelek borítója 1965-től készült műanyagból. Mára ez borító terjedt el általánosan a Föld országai között.²²⁵ A korábban tárgyalt, műanyag sínnel rögzített útlevéllapokkal készített úti okmányok borítói előzéklap nélküliek voltak, azok kizárólag műanyagból álltak. Ezen túlmenően, rendhagyó módon, ilyen műanyag borítással gyártott svéd útlevelek szolgálati változatának belső oldalára átlátszó fél

nuár 4-ei dátummal, de csak 1988. október közepén kibocsájtott 5000 schilling címletű bankjegy volt a második, amely ilyen védelmi elemmel készült.

²²⁴ Bőrrel fedett borítóval készült diplomata útleveleket adtak ki Svédországban, Görögországban és Kolumbiában az 1980-as évekig, Portugáliában 1988-ig, Svájcban 2002-ig, Lengyelországban 2005. végéig (itt addig a külügyi szolgálati útlevélnél a borítója is bőrből készült), a 2010-es évek elejéig Líbiában, továbbá Németországban 2017. elejéig, valamint jelenleg (2023-ban) is ilyen anyaggal vonják be Olaszország és Vatikán diplomata útleveleinek borítóját.

› EDISONDTD op. cit. ; PRADO op. cit.

A bőr alkalmazásának mellőzését az előkészítéséből következő költsége, a kikészítéséhez felhasznált anyagok vegyi hatásai és az élőlények felé tanúsított általános hozzáállás változása mellett indokolta még egyes országok fő vallási szempontjai is. A bőr eredetét kellően körültekintően volt célszerű megválasztani, hiszen sertésbőr bevonatú úti okmány felhasználása az arab országokban okozhatott gondot, míg a marhabőrből készülteké például Indiában.

²²⁵ A magánútlevelek borítójának színe kezdetben, az alkalmazott papír nyers alapszíne volt általában. Azonban már a legelső német füzet alakú útlevelek borítójának külső lapja barnára volt színezve, míg a belső fehér volt. A magyar magánútlevelek borítójának színe kezdetben, 1937-ig barnás vajszerű volt, 1937-től sötétzöld, 1948-tól sötéték, 1950-től bordó, 1964-től világoskék, amely mellé a csak szocialista országokba érvényes változat pirosas bordó színe 1972-től, az előbbivel párhuzamosan alkalmazva lett bevezetve. 1984-től 2006-ig sötétkék volt az alkalmazott borítószín, majd 2006-ban az Európai Unió szabványához igazodva ún. „burgundi vörös” (bordó) lett. A borítók nyomata ma már jellemzően arany/arany színű vagy ritkán ezüst/ezüst színű. Azonban egyes államok a korábbi évtizedek során alkalmaztak fekete színű, illetve igen ritkán többszínű nyomatot, vagy dombornyomást. Magyarországon, amikor nyomattal bírt a borító, akkor a kezdetektől azt fekete színnel alakították ki. Az arany(szerű) fólianyomás 1937-ben jelent meg és 1954-ig használták a magyar magán- és szolgálati útleveleknél, amelyet a festékezés nélküli dombornyomású kialakítás követett 1963-ig. 1964-től alkalmazott magánútlevelek arany színű fólianyomású borítóval bírtak, majd 1979-ben azt ezüst színre változták (a csak szocialista országokba érvényes 1972 M útlevélnél a borítónyomatának színe már 1972-es bevezetésekor ezüst színű volt). Végül 1984-től máig arannyal látható az állam- és okmány-megnevezés, valamint közte a címer.

oldalnyi zsebet hegesztettek (mellékletek vagy egyéb, tetszőleges tárgyak tárolása végett). A műanyag borításnak korai jellemzője volt a bőrutánzat kialakítása; később ezt különleges mintázattal (például dombornyomott alakzatokkal) váltották fel vagy egészítették ki.

Az útlevelek előre nyomtatott rovatcímei az évtizedek előre haladtával két vagy többnyelvűek lettek, elősegítve ezzel is azok értelmezését, s így rövidítve az ellenőrzés idejét. (Franciaországban 1953-tól kétnyelvűek a magánútlevelek, franciául és angolul tartalmazzák az előre nyomtatott szövegeket.) Az egynyelvű úti okmányt kiállító országok köre az 1960-as évekre lecsökkent, az elsősorban már csak az amerikai kontinens államaiban maradt jellemző. (Olaszországban 1961-ig voltak olasz egynyelvűek az útlevelek, majd azt 1962-től négy nyelvű típusra váltották fel; Chilében 1967-ben, Peruban és Kolumbiában csak az 1970-es évek második felében, Mexikóban 1982-ben lettek kétnyelvűek a magánúti utazáshoz kiállított úti okmányok.) Az Amerikai Egyesült Államok is viszonylag későn váltott kétnyelvű okmányokra: magánútlevelei csak 1976-tól tartalmazzák már két nyelven előre nyomtatott és kitöltött adatokat.²²⁶ A magyar útlevelek 1950. és 1957., valamint 1964. és 1991. között, magyar–oros–francia, majd 1998-tól kezdődően elsődlegesen magyar–angol–francia háromnyelvűek voltak; 1949-ig, majd 1957. és 1963. között magyar–francia kétnyelvűek voltak, később, 1992. és 1998. között elsődlegesen magyar–angol nyelven voltak a rovatok feltüntetve. A magyar útlevelek megszélyesítése 1963-ig az előre nyomtatott rovatok nyelvein történt (háromnyelvű változatok esetén, esetenként az orosz nyelvűt nem töltötték ki), azonban 1964. és 1991. között csak magyarul; 1992-től kezdődően a megszélyesítés magyar–angol két nyelvű lett.

A **megszélyesítési technikákat** tekintve, Magyarországon magánútleveleket 1964-től személyesítették meg írógéppel. Akkortól a magyar útlevelhatóságok egyúttal egyedi, vegyileg nehezen eltávolítható, barnás sötétlila tintával átitatott írógép-festékszalagot használtak. (Kézzel történő kitöltés még egyes magyarországi vidéki hivatalokban előfordult az évtized közepső harmadában.)²²⁷ Az említett írógépi kitöltés mellett már 1964-től egyes hivatalokban alkalmaztak tűs nyomtatást is. Magánútlevel tekintetében Ausztrália honi útlevelhatóságai 1965-től személyesítették meg útleveleit írógéppel, Csehszlovákiában számos útlevelhatóság már 1972-ben is alkalmazta azt. Az említett magyar példát megelőzően Svájc egyes útlevelhivatalai már 1957-től, Német Szövetségi Köztársaság egyes útlevelhatóságai 1961-től alkalmazta ezt a kitöltési módot, a Koreai Köztársaságban már 1970-ben is ilyen eljárással személyesítették meg az úti okmányokat. Az írógép ütőkarjai végén elhelyezkedő betűk kialakítása egyes országok esetében egyedi volt, nem csak alakjukban, hanem felületükben is: vonalakból, vagy csak pontokból alakítottak ki egy-egy betűt, számjegyet (utóbbiakra emlékeztetett a később bevezetett, számítógép útján vezérelt tűs nyomtatás nyomatképe). A számítógép vezérelte tűs nyomtatást, mint úti okmány megszélyesítési eljárást az 1980-as évek közepén kezdték el használni; ilyen nyomtatót Svájc útlevelhatóságai 1985-től alkalmaztak. A brit útleveleket a gépi olvasásra is alkalmas sorozattól, 1988-tól személyesítették meg ilyen

²²⁶ Az USA-ban 1976-tól, az ún. bicentenáriumi útlevel típus bevezetésétől lett angol–francia két nyelvű, az úti okmányokat majd 1998-tól angol–francia–spanyol háromnyelvűre változtatták.

²²⁷ › SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012*. Op. cit.: 40. p.

módon, akkor már számítógéphez csatlakoztatott tús mátrix nyomtatóval. Mindeközben sok ország honi útlevelhatóságai még az 1980-as évek második felében is kézírással, tollal töltötték ki az útleveleket, köztük Hollandiában, Franciaországban, Görögországban, Belgiumban, Spanyolországban, Portugáliában, Finnországban (1986-ig), továbbá az Egyesült Királyságban is.

A Föld legtöbb országának útlevei a XX. század utolsó negyedéig jellemzően a feleség és gyermekek bejegyzését is lehetővé tették (a családtagokat is tartalmazó úti okmányokat a korszakban „családi útlevelnek” hívták), azonban jellemzően csak az útlevelre elsődlegesen jogosult (férj; vagy férj nélküli úti okmányokban az anya) egyidejű utazásával voltak felhasználhatók. A gyermekekről gyakorta csak minimális személyazonosító adatot közöltek (név, nem, születési év/dátum), fényképet csak ritka esetben. Ez pedig a gyermekek beazonosítását nagyban nehezítette, illetve az utazók részéről akár visszaélésre is lehetőséget adott. (Magyarországon 1950-től a gyermekek fényképét is csatolták valamelyik belsőbb oldalra, életkortól függetlenül.) Ritkaságszámba ment, de nem volt példa nélküli, hogy amennyiben a nemzeti szabályozás lehetővé tette, akkor az idősebb testvér útlevelébe a fiatalabb testvér került családtagként bejegyzésre. Az Amerikai Egyesült Államokban ilyenre még az 1970-es évek elején is volt példa, akárcsak ugyanakkor az Egyesült Arab Köztársaság (Egyiptom) külképviseletein, Szaúd-Arábiában még az 1990-es években, míg a Moldáv Köztársaságban pedig majd a 2000-es évek elején is. Magyar útlevelekbe 1964-től nem lehetett házastársat bejegyezni, majd 1988-tól a gyermekek bejegyzésére sem volt lehetőség.²²⁸ (Portugál útlevelekben az 1990-es évek végéig lehetőség volt akár a feleség, mint elsődleges jogosult mellett a férjet, mint útítárs házastársat bejegyezni. Az Amerikai Egyesült Államok 1973-tól alkalmazott útleveleiben az előre nyomtatott rovatcím alapján már lehetőség volt a feleség útlevelébe útítárs házastársként bejegyezni a férjét is. Azonban utóbbi országban 1981-től házastárs vagy gyermek bejegyzésének lehetőségét megszüntették.) Az Európai Unió szabályozása alapján 2012. nyarától a tagállamok útleveleibe úti társat bejegyezni nem lehetett, az újonnan kiállított útlevelre csak egy személy lehetett jogosult (egy okmány, egy személy elve).²²⁹

Bár a hamisíthatóság megnehezítését, illetve annak könnyebb felismerését szolgálta a belga útlevelhatóságok gyakorlata az 1970-es évekig, miszerint a keltezést és érvényességi dátumokat szavakkal írták ki. Azonban ez rendkívül megnehezítette a francia folyóírást nem olvasó / értő tisztviselők és határőrök dolgát, mivel számjegyekkel ezek a dátumok igen sokáig nem kerültek közlésre.

A **fényképek hitelesítését** a kezdetektől (a XX. század legelejétől) nedves, ritkábban szárazbélyegző-lenyomattal végezték. Ritkának számított ezeknek egyidejű alkalmazása, annak ellenére, hogy jobban szolgálta a fényképcsere felismerését. A fénykép rögzítését ragasztás mellett számos országban, egyes időszakban gyűrűkapoccsal (lyukszeg/ringli) ritkábban tűzőkapoccsal végezték. (A norvég útlevelek fényképeit 1992-ig általában tűzőkapocsokkal rögzítették.) Ez nem változott egészen az 1980-as évekig, amikor a fóliák használta számos országban az előbbieket mellőzését eredményezte, legfeljebb bélyegzőlenyomatot használtak még egy ideig egyes

²²⁸ › Loc. cit.: 43. p.

²²⁹ › BALLA: *A biometrikus adatokat ...*: 67. p. ; SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012*. Op. cit.: 43. p.

országok hatóságai (például Irakban, Svédországban). Az aláírással történő fényképcsatolás-hitelesítés azonos célt szolgált, azonos módon, mint a száraz- vagy nedvesbélyegző-lenyomat; az aláírás a fényképről az útlevellapra átfutott, így egyik része az előbbire, másik pedig utóbbira esett. Ennek alkalmazása esetén jellemzően az első belső előzéken kialakított útlevelhatósági felhívás alatti keltezésnél szintén szerepelt ugyanannak a hitelesítő tisztviselőnek az aláírása, mint akié az arcképen is szerepelt. Így az útlevelet ellenőrző hatósági személynek volt összehasonlítási alapja. Fényképcserenél az eredeti helyett behelyezett fényképen az eltávolított aláírásrészletet utánozni kellett, amely hasonló felfedési lehetőségeket nyújtott, mint a nedvesbélyegző-lenyomatok utánzásai esetében. Aláírással (gyakorta bélyegző lenyomatával együtt) hitelesítették a beragasztott fényképet például Indiában és Pakisztánban (1950-es és 2000-es évek között), majd Bangladesben is, általában nedves- és/vagy szárazbélyegző lenyomat egyidejű alkalmazásával; Magyarországon, Európában és Észak-Amerikában e módszert nem alkalmazták.

A **fényképes oldal** egésze vagy egyes részének meghamisítása ellen, vagy legalábbis annak könnyebben felismerhetővé tétele, továbbá a felület fizikai **védelme** érdekében a fejlesztés már az 1950-es évek elején megkezdődött. Ennek eredményeként Izrael Állam a magánútleveleinek fényképeit a szakzsargonban „**ablakos**”-nak nevezett megoldással biztosította 1952-től kezdődően. Ez két összeragasztott útlevellap között rögzítette a fényképet, amely az egyik oldal megfelelő felületének korábban történt kivágása által a képes oldala azonosítható volt.²³⁰ A megoldásnak idővel két hátránya mutatkozott: a kiállító hatóságok részéről a növekvő kiállítási darabszám miatt már időigényes volt a kivitelezése, másrészt az arckép egyes részleteit kitakarhatta. Magyarországon egyetlen úti okmány esetében került e technika alkalmazásra: az „1956 külföldön élő M útlevel” leporelló lapelrendezésénél az 5. oldalon előre kivágott négyzet volt található. Ez mögé kellett becsúsztatni és beragasztani a fényképet, majd összeragasztani a leporelló-hajtás szerinti hátoldallal (a 6. oldal hátsó, leporelló hajtás szerinti belső felével). Ezt követően fényképet szárazbélyegző lenyomatával hitelesítették. (6./A sz. melléklet) Ezt a megoldást csak megközelítőleg 1959-ig alkalmazták magyar hatóságok, az új címerrel nyomtatott változat már nem leporelló lapelrendezésű volt és a fénykép is a magánútlevelekkel azonos, hagyományos módon lett rögzítve. Azonban jobb megoldás még két évtizedig nem adódott, azonban ezt sem vezették be más országban, Görögországot kivéve, ahol 1970-től alkalmazták azt. Ennél számottevően több előnnyel bírt a másik irány, amely az 1970-es évek középső harmadában kezdett elterjedni. Malajzia 1973-ban új korszakot nyitott azzal, hogy a teljes fényképes oldalt bevart és az okmány egyedi sorszámaival (lapokkal együtt) perforált (nyomat nélküli) **átlátszó, öntapadó műanyag fóliával fedte** megszemélyesítés után. Nedvesbélyegző-lenyom-

²³⁰ Az „ablakos” fényképbiztosítás kialakítása során az útlevelelre jogosult (és úti társa) fényképét ráragasztották a megfelelő oldalra. A szemközti oldal megfelelő része nyomdailag kivágott részlettel (kezdetben kör, majd rövid időn belül ovális alakban) rendelkezett (úti társ esetén egy erre a célra szolgáló eszközzel kivágták a mellette lévő felületet is, vagy utóbbi fényképét kivágás nélkül a 3. oldal felszínére ragasztották). E kivágott lap fénykép felőli oldalát ragasztóval vonták be, majd ráhelyezték a fényképes lapra, amely így a fénykép külső részeit is lefedte. Ezáltal a fényképet felülről is egy papírlap fedte oly módon, hogy a képmás teljes mértékben ellenőrizhető maradt. A fényképcserehez a hamisítónak a két, összeragasztott lapot először szét kellett húznia, amely eleve szakadáshoz vezetett volna. Az így biztosított fényképeket festékezett szárazbélyegző lenyomatával hitelesítették.

mattal a fólia ráhúzása előtt, szárazzal pedig utána hitelesítették a képmás csatolását. Ennek a megoldásnak előnye az öntapadó felületben és a teljes átlátszóságában rejlett (azon kívül az idővel belülről rányomtatott mintázat fényképcsere esetén általában megsérült, illetve a hamisító által használt új fólia hamis mivolta is könnyebben megállapítható volt). Ez az újítás igen összetett és jelentős volt azokban az években. Szintén 1973-ban Izrael az „ablakos” fénykép-biztosítási megoldást felváltotta a fényképet tartalmazó oldal felét fedő fóliával (az részlegesen áthajlott a lap hátoldalára, a külső él mentén). Ez utóbbi megoldást később egyre több ország átvette, elsőként az Egyesült Királyság, 1975-ben. A brit útlevélhatóság akkortól a lapoldalnál keskenyebb, de azt mindkét oldalon teljes magasságában fedő, nyomat nélküli fóliát alkalmazott,²³¹ ezt követően szárazbélyegző lenyomataival hitelesítették a fóliával fedett fényképet oldalt. A japán hatóságok szintén még 1975-ben megkezdték a fólia használatát, amely az útlevél fényképes oldalának felét, az arcképmást és tágabb környezetét fedte le a lapnál kisebb méretben, s szárazbélyegző-nyomattal hitelesítették azt. A libanoni útlevelek fényképes oldalát 1975-től már szintén a perforált sorszámot tartalmazó bevarrt öntapadó fóliával fedték, a brazil hatóságok pedig 1976-tól alkalmazták ugyanezt, ugyanekkortól az iraki hatóságok szintén az útlevél részét képző, de sorszám nélküli fóliával fedte a jogosult képmását tartalmazó oldalt. A brazil úti okmányok esetében a fólia mind a fényképes, mind az azzal szemközti adathordozó oldalt teljes egészében lefedte.²³²

Nyomatot tartalmazó fóliát e japán útlevelekben alkalmaztak elsőként: az alsó negyedben kialakított világoszöld ismétlődő minta a fényképcsere felismerését volt hivatott elősegíteni. Ilyen fóliát másodikként Magyarország útlevélhatósága alkalmazta útlevélben. Az első így kiállított útlevélfajta az 1964 M útlevél 1980. januárjától megszemélyesített, külföldön élő magyar állampolgárok részére kiállított változata volt, már a kezdetektől. Már akkortól a fólia barna, keretszerűen kialakított hullámvonalak alkotta (magasnyomtatással kialakított) nyomattal rendelkezett. Magánútlevelek tekintetében Magyarországon 1984-től került bevezetésre a fólia, amely nyomata az egész felületet fedő, rácsszerűen elhelyezett, apró „V” alakok (magánútlevelek esetén kék, hivatalos útleveleknél barna színű nyomatváltozatban). (6./B sz. melléklet) Nyomtatott mintázattal rendelkező fóliát alkalmazott a Koreai Köztársaság már 1982-ben is, a brit útlevélhatóságok 1982-től helyeztek el ilyet a fényképes oldalra, míg Indiában 1983-tól bevart és nyomatos fólia került elhelyezésre (akkor már Malajziában is nyomatos fólia volt alkalmazásban); az Amerikai Egyesült Államok honi hatósága 1984-től alkalmazott nyomatatott fóliát az adathordozó oldalon. A fóliával fedett fénykép, illetve adathordozó oldal az 1980-as évek végétől kezdett szélesebb körben terjedni, s az 1990-es években vált általánossá. A fólianyomatot tekintve volt kísérlet az ún. moiré-minta alkalmazására is, amely egy

²³¹ A brit hatóságok által alkalmazott 7 cm széles öntapadó fóliának nyomatos felét a felragasztott fényképpel már ellátott lapra helyezték, míg a nyomat nélkülit a lap hátoldalára; ezáltal nem csak a fénykép(ek), hanem a területi és időbeni érvényesség bejegyzések is fóliával védve voltak.

²³² A belga hatóságok 1977-től alkalmaztak fényképet fedő fóliát, azonban az csak a képmásnál kétszer nagyobb felületet fedett le, száraz-, vagy még felragasztás előtt nedvesbélyegző-nyomattal hitelesítették azt. További példaként, a finn és spanyol útlevelek teljes fényképes oldalát már 1977-től fóliával fedték, a kolumbiai és malajziai már 1978-ban, az argentinoknál, a szingapúriaknál, a bahreiniéknél és bahama-szigetekiekénél már 1979-ben, míg az ausztrál és nepáli útleveleknél 1981-től, a franciáknál 1984-től alkalmazták ezt.

megfelelő távolságú párhuzamos vonalakkal rendelkező átlátszó műanyag kártya alkalmazásával (ráhelyezését követő mozgatásával) a fóliára nyomtatott feliratnak mozgó hatást kölcsönzött. Ilyen volt a szaúd-arábiai útlevelek fóliája nyomtatának egyes részletei 1985-től, és a szingapúriaké 1986-tól 1999-ig. Ez azonban nem volt hatékony megoldás, részben az egyedi eszközigénye, részben a nyomat sérülésének nehéz azonosíthatósága miatt. Egyes országok az 1990-es évek folyamán átlátszó, hártypapír-szerű kivitelezést alkalmaztak az adathordozó oldal felülről történő borítása érdekében (köztük Franciaország 1990-től, Csehország 1993-tól, Lengyelország az 1990-es évek végétől, Hong Kong és Belgium 1998-tól, Szingapúr 1999-től és Észtország 2002-től), azonban ezt is idővel felváltották más megoldással. (Ennek oka részben az volt, hogy az az útlevel erősebb, gyakori meghajtása miatt gyakran szakadt a fénykép körül.)

Az útlevelek megszemélyesítése során alkalmazott bélyegző **párnafesték ultraibolya fénytartományban** lumineszkáló jellegzetessége szintén a XX. század közepéig döntően véletlen-, illetve alkalmoszerű volt. Azonban szándékos jellegzetességként, magyar útlevelek esetében ez 1953. végén jelent meg első alkalommal, az akkor bevezetett új, sötétebb rózsaszín festék UV sugárzásban narancsos piros színnel, élénken lumineszkált. (1955-től az újabb, kissé lilás piros párnafesték élénken pirosan lumineszkált.) Magyar útlevelhatóságok 1983-ig alkalmaztak ilyen tulajdonsággal bíró párnafestéket. Az ibolyántúli sugárzás jellegzetességeit még a XX. század középső harmadában is elsősorban laboratóriumi körülmény között ellenőrizhették, tekintettel arra, hogy a szükséges speciális lámpa az átkelőhelyek túlnyomó többségében a legtöbb országban még nem állhatott rendelkezésre.

A megszemélyesített adatokban történt hamisítás és a fényképcsere felismerését szolgálta a nyugat-németországi *Siemens* vállalat 1976. első felében ismertetett, majd a következő év második felében bemutatott fejlesztése. Annak eredményeként a bemutatott útlevelek és füzet alakú személyazonosító igazolványok adathordozó- és fényképes oldaláról készített holografikus képet az okmány elválaszthatatlan részévé tették. A hologramfóliára (hélium-neon lézerrel) rögzített kép azonosításához egy televízió-képernyővel kiegészített berendezés volt szükséges. A fejlesztés még kitért arra is, hogy e megoldással nem csak analóg, hanem digitális adatok is tárolhatók, illetve azok számítógép segítségével kiolvashatók legyenek.²³³ Ez a megoldás később nem került bevezetésre egyik ország részéről sem, amelyben közre játszhatott az akkori előállítási idő- és költségvonzata, illetve az, hogy az azonosításhoz elektromos berendezésre volt szükség minden nagyobb ellenőrzési helyen (határátkelőhelyen). (Hasonló elgondolás, de jelentősen továbbfejlesztett, azonosításhoz már eszközfüggetlen megoldás a német útleveleknél jelent meg 2001-ben.)

Egy sajátos elem volt az államforma és / vagy állami jelkép megváltoztatásakor, az államfő halálát követően a régi megnevezésnek felülnyomása. A kiállító állam részére fontos volt, hogy az okmányt már a változást követő állapotban adják ki, azonban a külföldi ellenőrző hatóság részére inkább zavaró volt és nehézséget okozhatott az utólagos módosítás hitelességének vizsgálata. A II. világháborút megelőzően nem volt ritka az új koronás államfő nevének feltüntetése a régi út-

²³³ › Hologram a személyi igazolványban. ; Útlevel-ellenőrzés a holográfia segítségével. ; Útlevel-ellenőrzés holográfiával.

levélkészletek felhasználásakor.²³⁴ A XX. század második felében mind ritkábban alkalmazták ezt, a korábban ezzel a megoldással élő országok is.²³⁵ Magyarországon 1945. után szintén előfordul ilyen. Első alkalommal 1946-ban, a köztársaság kikiáltását követően kezdetben gumibélyegzővel felülbélyegzés, majd nyomdai felülragasztás, végül nyomdai felülnyomás útján takarták ki a királyságra utaló részeket. Az 1949. évi új állami címer (köznyelvben „Rákosi-címerként” vált ismertté) bevezetését követően az 1946. évi címet (köznyelvben „Kossuth-címerként” vált ismertté) felülragasztották, a borítón pedig a címke az új állami jelkép mellett az ország új hivatalos nevét („Magyar Népköztársaság”) is megjelenítette a régiék kitakarása mellett. Az utolsó, már meglévő készlet nyomdai módosítására az 1957. évi állami címer (köznyelvben „Kádár-címerként” vált ismertté) bevezetését követően került sor. Akkor a meglévő, még ki nem töltött egyes útlevétípusok dombornyomott borítójának állami címet ábrázoló részletét nyomdai présgép segítségével az újjal felülpréselték. Ezáltal esetenként a korábbi címer egyes részletei ugyan még kissé láthatók maradtak, azonban kívülről már az új állami címer vált láthatóvá. Azonban az alnyomat még továbbra is a korábbi, az 1949. évit viselte magán. Ezt a megoldást az „1956 külföldön élő M útlevel” esetében alkalmazták; a magánútlevelek 1957. június elején legyártott készletének borítóján már eleve az új címer volt kialakítva, míg a lapok alnyomata továbbra is az előzőt ábrázolták.

Az előbbiekből kitűnik, hogy összességét tekintve, de számos részletét kiemelve is, a magyar útlevelek az 1950-es évektől korának magas színvonalát képviselte, a hamisítás elleni védelemben kellően kivitelezett, egyes tekintetben pedig kifejezetten jól védett úti okmányoknak számított.

Az **átléptető-bélyegző lenyomatok** védelmi elemeit tekintve az 1950-es évektől továbbra is igen változatos eljárást követtek a különböző országok. Sok országban továbbra is igen változatos volt a lenyomat képe: Olaszországban 1945-től átkelőhelyenként eltérőt használtak 1996-ig, Norvégiában 2001-ig. Összsképileg egységes (de például esetenként még méretileg is eltérő) lenyomatot Franciaországban, Jugoszláviában, Dániában és 1947-től az Amerikai Egyesült Államokban

²³⁴ Az eredeti előre nyomtatott szövegek átírására országonként, illetve korszakonként eltérő megoldást alkalmaztak. A kihúzás, majd az új név kézzel történő beírása mellett alkalmaztak felülbélyegzést, illetve nyomdai felülnyomást, felülragasztást is. I

› SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012*. Op. cit.: 172–173. p.

²³⁵ Az olasz hatóságok 1945. késő tavaszától a fasiszta vezetésű Olasz Szociális Köztársaság útlevélekészleteit használták a kezdeti időszakban. Az ilyen útlevelek borítóin a nevezett állam megnevezését egy nagyobb barna papírral felülragasztották, amelyre az 1922. előtti olasz címet és a „Regno d’Italia” feliratot nyomtatták arany színnel. Az első oldali állam-megnevezéseket szintén a régi-újra változtatták, míg a belső lapokon minden oldal alnyomatában a fasiszta vesszőköteges jelvényt függőlegesen vonalkázott álló téglalappal felülnyomtatták. Az egyiptomi útlevelhatóságok a királyság megszűnését, a köztársaság kikiáltását követően, 1953-ban a még ki nem adott készlet útleveleinek minden oldal alnyomatát szürke színnel felülnyomták az új címerrel és állam-megnevezéssel. Majd 1958-ban az Egyesült Arab Köztársaság létrehozásával az addigi Egyiptomi Köztársaság elnevezést, az új államszövetséghez illeszkedően, az eredeti útlevel-alnyomaton az 1953. évi megoldással, díszes, kaligrafikus arab írással felülnyomtatták.

Az Egyesült Királyság és külbirtokai útlevelhivatalaiban az első belső előzők felhívását VI. György halála után, II. Erzsébet államfői tisztségének kezdetétől (1952. februárjától) a „His” névmásokat kézzel áthúzták, vagy akár áthúzás nélkül is, „Her”-re írták át a módosított tartalmú készletek leszállításáig. Bélyegzőlenyomattal bélyegezték felül a korábbi állam-megnevezést Irakban 1958. nyaratól, Dél-Afrikában 1961. tavaszától, Iránban 1979-től.

használtak. Egységes határátléptető-lenyomatok voltak az Egyesült Királyságban, 1951-től a Német Szövetségi Köztársaságban és Hollandiában (utóbbi országban majd az 1980-as évektől, egyes átkelőhelyen az aktuálisan szabványostól több részletben is eltérő lenyomatot is alkalmaztak), Csehszlovákiában, Lengyelországban, Romániában, Argentínában, Chilében, Izraelben, 1947-ig az Amerikai Egyesült Államokban is, valamint 1980. nyarától Franciaországban és 1983-tól Spanyolországban. Az egyes államközösségek, amelyek a határellenőrzést egymás viszonylatában megszüntették (az Északi Útlevel Unió 1958-tól, illetve a Benelux államok 1970-től), nem alkalmaztak egységes lenyomatot a vizsgált korszakban, sőt a vízümbélyegzőik legfeljebb tartalmilag voltak hasonlóak. A háború okozta nehéz anyagi helyzet miatt Magyarországon az ismét országosan egységes lenyomatot 1947-ben vezették be, a budapesti légi kikötőben használták ennek kisebb módosításokkal készült változatát. 1952-ben bevezetett új bélyegzőlenyomattól kezdődően teljesen egységesek lettek azok (ez az 1954-ig használt lenyomat eltérő volt ki- és beléptető lenyomat esetén, azt követően már azonosak lettek). Egyes átkelőhelytípusokhoz köthető egyedi védelmi elemeket 1965-től, bonyolultabb vonalmintázatú részleteket 1967-től tartalmaztak a magyar lenyomatok. A magyar átléptető-bélyegzők gumi nyomófelületét 1965-től minden év nyarán, általában a korábbiaktól teljesen eltérő lenyomattal váltották fel, egészen 1989-ig. Ibolyántúli sugárzásban lumineszkáló párnafestéket 1957-ben rövid időre (a narancs színű festéknél), majd 1959-től alkalmaztak a magyar határátkelőhelyeken (akkori elnevezéssel forgalomellenőrző pontokon). A két színű párnafestékkel 1970. nyarától készültek az átléptető-bélyegző lenyomataink; 1991-től azonban az átlépés irányának vagy a másodlagos ellenőrzésnek megfelelően három szín közül alkalmaztak egyet; 1993 közepétől ismét két-színűek lettek. Az előbbieket vizsgálva a magyar lenyomatok egyenletes, egységes és rendkívül magas színvonalúak voltak 1991-ig. (Még a szocialista országok között is, ahol gyakorta a „tökés” országokénál védelmi elemekkel gazdagabban kialakított lenyomatokat alkalmaztak.)

A beutazást és tartózkodást engedélyező **vízümbélyegző lenyomatok** 1945. után is még huzamos ideig számos országban külképviseletenként eltérőek voltak. Magyarország egységes lenyomatot alkalmazott a II. világháborút követően is mindvégig. Egységes lenyomatot alkalmaztak még Németország, az Amerikai Egyesült Államok külképviseletei is (utóbbiak az 1970-es évekig jellemzően eltérő időben tértek át az újabb egységes lenyomat vagy eljárás bevezetésére). Utóbbiak már 1961-től – az utánpótlás könnyebb felismerése érdekében – a vízumot olyan módon festékezett párnával készítették, hogy a lenyomat kilenc sávban, négy-öt, egymást váltó színnel legyen látható; 1965-től az első kisebb változat bevezetését követően pedig hét sávban és három színnel.²³⁶ Hasonlót majd 1979-től a japán külképviseleteken is alkalmaztak. Országoként összképileg egységes lenyomatot

²³⁶ Az Amerikai Egyesült Államok több külképviseletén már 1978-ban egy alnyomattal készült és sorszámozott bélyeget kezdtek el alkalmazni, amely a vízümbélyegző-lenyomatot hordozó lapról átfűtött a szemközti lapra, és maga a lenyomat is részlegesen rá került elhelyezésre. Ez a lapcserével történő vízumcserét volt hivatott felismerhetőbbé tenni. Az USA egyes külképviseletein az 1980-as évek közepétől a vízumra jogosult fényképét a vízumlenyomatot viselő lap hátoldalára ragasztották és egyik oldalán festékezett szárazbélyegző klisé lenyomatával hitelesítették azt. (A régi, derékszögű sarkos, egyszínű lenyomatot elvétve, de egyes külképviseletek majd még az 1970-es évek elején is alkalmazták.)

például Hollandia, Belgium, Franciaország és az Egyesült Királyság konzulátusai használtak. Egyes országok, köztük az utóbbi három, továbbá Olasz- és Görögország konzuli illetékbélyeget is alkalmazott, amely az esetleges vízumutánzást is segített felismerni. Vízumbélyeget a II. világháború után elsőként az Egyesült Királyság használt 1973-tól (azonban számos külképviselet még egy évtized múlva is a korábbi bélyegzőlenyomatokat használta), amely metszetsmélynymatot és magasnyomású sorszámozatot is tartalmazott. Bulgária 1978-tól, másodikként használt címke formátumot, amelyet 1981-ben Ausztrália,²³⁷ 1982-ben Kanada,²³⁸ 1983-ban a Német Szövetségi Köztársaság,²³⁹ 1986. nyarán Spanyolország, 1988-ban Franciaország, majd 1991-től például Olaszország, a Benelux államok és az Amerikai Egyesült Államok követett.²⁴⁰ A magyar vízumkiadó hatóságoknál az első, nyomdai úton előállított, öntapadó vízumbélyeget 1989. tavaszán vezették be, amelynek a címváltás miatti, 1991-ben módosított rajzolatú változata 1998-ig volt alkalmazva. (Az első magyar vízumbélyegek ofszet nyomtatással és magasnyomású sorszámozással készültek, UV nyomatuk nem volt.) A vízumbélyegző-nyomatok alkalmazását majd csak a 2000-es évek elején váltották fel a legtöbb országban a nyomdai úton előállított vízumbélyegek.

Az okmányellenőrzés során alkalmazott technikai eszközök és segédletek fejlődése az 1940-es évektől

Az 1950-es és 1960-as években Magyarországon felfedett útlevéhamisítások (fényképcserék, átírások, lapcserék) nagy része, a tapasztalatok alapján segédeszköz nélkül is felismerhető volt. A határátkelőhelyek részére biztosított **technikai eszköz** az 1950-es évek végén jellemzően kéz nagyító volt, illetve több helyen már rendelkeztek egyszerű módon kialakított ibolyántúli (uv) sugárzást kibocsájtó lámpával is.²⁴¹ A budapest-ferihegyi (határ)forgalom-ellenőrző pont (FEP), azaz határátkelőhely az 1960-as évek elejétől rendelkezett előbbi fénytartományban történő vizsgálatra alkalmas eszközzel, valamint akkortól már mikroszkóppal is a jelentős nagyítások alatt történő vizsgálat céljára. Abban az évtizedben már „Sz-330” típusú okmányvizsgáló berendezés is megtalálható volt Budapest nemzetközi repülőtér határátkelőhelyén. Az 1960-as évek végén „technikai tiszt” megnevezéssel külön beosztásokat rendszeresítettek a nagyobb magyar átkelőhelyeken, akinek feladata ismerni az úti okmányokat, készítési módjukat és azok hamisításának felismerési

²³⁷ Már az 1960-as évek közepén is volt alkalmazásban egyes külképviseleteken alnyomatos, magasnyomású sorszámmal ellátott vízumbélyeg, azonban ez nem vált állandóvá és általánossá.

²³⁸ Már az első kanadai vízumbélyeg ofszet eljárással szivárványnyomású vékonyvonal kialakítású alnyomattal és magasnyomású sorszámozással készült. A második sorozat, 1986-tól már metszetsmélynymatot is tartalmazott.

²³⁹ Már az első nyugat-német vízumbélyeg ofszet eljárással szivárványnyomású vékonyvonal kialakítású alnyomattal és fekete magasnyomatású szövegekkel készült. Ennek harmadik sorozata, 1989-től már optikailag változó elemet is tartalmazott. A Német Szövetségi Köztársaság egyes külképviseletein az 1990-as évek elejétől a vízumra jogosult fényképét a vízumbélyeget viselő lap hátoldalára ragasztották és kétoldalt párhuzamosan rádlizó-lyukasztó klisé, illetve a külképviselet kör alakú szárazbélyegző lenyomatával hitelesítették azt.

²⁴⁰ Az Amerikai Egyesült Államok első, 1991-es vízumbélyegének (amely már metszetsmélynymotattott fejléccel bírt) bevezetésével párhuzamosan továbbra is alkalmazták a korábbi vízumbélyegző-nyomtatott, sőt, utóbbit majd még rövid ideig az újabb, 1995-ös vízumbélyeg bevezetése után is.

²⁴¹ JÓZSA ; LENGYEL: Tapasztalatok FEP-en, pártmunkában.

lehetőségeit (ezeken felül ő volt felelős az okmányokról szükséges képi dokumentációk elkészítéséért is).²⁴²

A magyar belügyminiszter képviselőjében, 1947. utolsó napjaiban intézkedtek arról, hogy az 1948. január 1-től kiállításra kerülő (1948 M) új magyar útlevél egy-egy **mintapéldányát a magyar határátkelő-helyek részére** megküldjék. Azonban azok elkészülte késedelmet szenvedett, így kézbesítésükre majd csak a megszemélyesítés megkezdését követően került sor.²⁴³ Az 1949. októberétől bevezetett új diplomata útlevélből a magyar külügyminisztérium összesen két példányt biztosított a magyarországi határforgalom-ellenőrzésért felelős hatóság részére.²⁴⁴ Az 1950-es évek közepétől – az immár forgalom-ellenőrző pont megnevezéssel meghatározott – magyar határátkelőhelyek rendelkeztek a magyar hatóságok által kiállított útlevelek és más úti okmányok esetenként teljesen vagy részlegesen kitöltött mintaeredeti példányaival (albumba rögzítve), továbbá a magyar idegenrendészeti és külképviseleti hatóságok által alkalmazott, beutazást, tartózkodást vagy visszatérést engedélyező bélyegzői lenyomatainak mintáival. Ez egyrészt az útlevélkezelői állomány képzését biztosította, másrészt az esetleges hamisítási gyanú beigazolását, cáfolását szolgálta. (Ez a gyakorlat a későbbi évtizedek folyamán is fennmaradt egészen a 2010-es évek elejéig, amikor a valós okmányeredetük gyűjteményeit felváltották az elektronikus képi adatbázisok.)

A fényképet hitelesítő szárazbélyegző-lenyomatok elő- és hátoldali részleteinek ellenőrzésére, összehasonlítására több lehetősége is volt az útlevélkezelőknek. Egyéb hiányában pontosan illeszkedő hegyes végű csipesz is megfelelő volt; azonban az 1980-as években már volt külön e célból rendszeresített „csipesz”: egyik végén zsanérral rögzített két fém lap, amely végeiben egy-egy üveglencse volt fel-festett, pontosan illeszkedő keresztvonallal. A két fémlap és lencse közé helyezett útlevéllap egy adott pontot így azonosítani, jelölni lehetett a másik oldalon. (Tiltott mód volt, ennek ellenére az 1990-es években még ritkán ugyan, de alkalmazott gyakorlat volt egyes útlevélkezelők részéről, hogy szárazbélyegző lenyomatának ellenőrzéshez túvel szúrták át a fényképet és alatta az útlevéllapot, egyes címer- és / vagy betűrészletek kétoldali elhelyezkedésének összehasonlítására.)

Az útlevélhatósági jogkör központosított időszakában (különösen az 1950-es években és az 1960-as évek elejéig) gyakorlott útlevélkezelők idővel a magyar útleveleket hitelesítő vezető tisztviselők aláírását megismerhették. A *BM Útlevél-osztály* vezetőjén és néhány kijelölt helyettesén kívül mások nem írták alá az útlevélet, illetve az ismételt kiutazási engedélyeket. Ebből eredően, különösen utóbbiak utánzatai esetében ez segítség lehetett a hamisak felismerésében.

A határátkelőhelyeken történő szakszerű és felkészült útlevél-ellenőrzést a hivatásos állományú útlevélkezelők, majd az 1960-as évek végétől az ő létszámukat kiegészítő sorállományú segéd-útlevélkezelők megfelelő **okmányismereti alap- és szinttartó képzése** biztosította. Ennek helyi szintű lehetőségét teremtette meg, hogy a nagyobb határátkelőhelyeket az *BM Határőrség Országos Parancsnoksága* az 1950-es évek végén ellátta okmánygyártást, nyomdai eljárásokat ismertető és bemutató füzetekkel, segédlettel. Ezek között volt, amelyik az alapszintű oktatást, s

²⁴² › SOM: *A magyarországi légi határforgalom és ellenőrzése*. op. cit.: 189., 220–221. p.

²⁴³ › 330.153/1947.IV/2. BM. sz. irat

²⁴⁴ › 74.450/1949. KüM. táj.

volt amelyik a középszintű vagy annak kiegészítő képzését támogatta. A magyar rendőr tiszthelyettesek képzésének része volt az 1970-es években a személyi igazolványok és útlevelek védelmi elemeinek oktatása is. Ehhez rendelkezésre állt a *BM Kun Béla Tiszthelyettes-képző Iskolában* útleveleket bemutató tablók is.²⁴⁵ (A leendő segéd-útlevelkezelő határőr sorkatonák katonai alapkiképzése, illetve a határ- és idegenrendészeti szakosító képzése, beleértve az úti okmányok védelmi elemeit és az okmányok meghamisításainak felismerési módszereit, két hónapig tartott az 1980-as évek első felében, amikor határőrök részére a sorkatonai szolgálat 1981-től az addigi 24 hónap helyett immár 18 hónap volt.²⁴⁶) Az útlevelkezelők és segéd-útlevelkezelők oktatását szolgálta a határőrségi országos és területi képzési helyek részére az 1970-es évek közepén biztosított diafilm-gyűjtemény. A több száz diafilm-kockából álló gyűjtemény segítségével a magyar és számos külföldi útlevel mintapéldányait oldalról-oldalra vetíthették ki a megfelelő vetítőkészülék segítségével. (A kockák 50 darabos, megfelelő címkével ellátott, erre a célra készült műanyag dobozokban voltak tárolva.) A *BM Tanulmányi és Kiképzési Csoportfőnöksége* 1966-ban adta ki a „Fontosabb külföldi úti okmányok gyűjteménye” című 206 oldalas, puhaborítós segédletet, amelyben egyes útlevelek főbb oldalainak képe mellett a magyar vízumok, kiutazási és tartózkodási engedélyek, illetve határátléptető lenyomatok is ismertetésre kerültek. Közel másfél évtizeddel később, a *BM Határőrség Országos Parancsnoksága* megrendelésére, a *BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség* kiadásában 1979. végén jelentett meg „Az okmányellenőrzés” című kézikönyv. Ez a magyarországi beutazás és tartózkodás szabályainak összefoglalását, az úti okmányként elismert okmányfajták ismertetését és számos külföldi útlevel borítójának, magyar vízumok és tartózkodási bejegyzések, magyar átléptető-bélyegzőlenyomatok képeit tartalmazta 208 oldal terjedelemben. Ennek tízezer példányban történt kiadása lehetővé tette, hogy ne csak az útlevelkezelők, hanem a rendőrségi igazoltatások segédlete is lehessen, amit elősegített a kiadvány mérete is, amely alapján nagyobb zsebben elhelyezhető volt, műanyag borítása pedig a tartósságot és a felületi szennyeződéstől való védelmet biztosította.

A felfedett úti okmány-hamisítás, illetve visszaélés (ún. személycsere) esetről **képi dokumentációt kellett készíteni**, amelyhez az 1950-es évek közepétől a legjobb fényképeket a ferihegyi és a szobi (vasúti) forgalom-ellenőrző pont (határátkelőhely) határőrei készítették. Ezeknek, központi elvárásokhoz igazodó egységes elkészítése céljából az 1960-as évek végén létrehozták az említett „technikai tisztt” beosztást.²⁴⁷ Az útlevelhamisítások rögzítése mellett az 1970-es évektől már az addig nem ismert eredeti úti okmányok fényképezése is a határátkelőhelyek feladata lett.²⁴⁸ Ezt a célt szolgálta fényképezőgép-állvány és fényképezőgép, fekete-fehér filmmel. Az 1980-as évek elején a *BM Határőrség Országos Parancsnoksága* egyes magyar határforgalom-ellenőrző pontok (FEP) és határőr (készenléti) zászlóalj részére biztosított állvány nélküli lapfényképező készüléket is. A Szovjetunióban gyártott „Sz124M” típusú (oroszul „C124M”) fotóreprodukciós készülék („Аппа-

²⁴⁵ › GARAY

²⁴⁶ › GÉMES: Az útlevelkezelő. ; SOM: *A magyarországi légi határforgalom és ellenőrzése*. Op. cit.: 306. p.

²⁴⁷ › SOM: *A magyarországi légi határforgalom és ellenőrzése*. Op. cit.: 220–221. p.

²⁴⁸ › SOM: *A magyarországi légi határforgalom és ellenőrzése*. Op. cit.: 151. p. ; SZENDREI: Új módszerek, új rendszerek.

пат Фоторепродукционный”) egyenes talapzatára borítóval kellett kiteríteni az úti okmányt úgy, hogy a fényképezendő oldal(ak) felül legyenek. Erre rá kellett helyezni a készülék képkalkító részét, amelyben cserélhető, kazettás filmtekercsre készültek el a negatívak. A készülék és tartozékai nagy fatáska révén hordozható volt, azonban meglehetősen nagy tömege és terjedelme korlátokat szabott. A 220 voltos hálózattól független működését 12 voltos akkumulátor biztosította. Előbbiekből eredően a berendezést azon átkelőhelyeken is alkalmazhatták, ahol az ellenőrzés hivatali épülettől távol (például vonaton, hajón) történt, azonban a készülék meglehetősen nehéz és terjedelmes volt a szűk helyen történő mozgáshoz.

Az okmányszakértői vizsgálatok végrehajtása céljából az 1961-ben alapított, az *Országos Rendőr-főkapitányság* alárendeltségében működő *Bűnügyi Technikai Intézet* (a korábbi *Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal* utódja) rendelkezésére állt már az 1960-as évek első felében ún. elektronoptikai átalakító is. Ez az akkor új készülék lehetővé tette, hogy nagyításban, különböző fényszűrők segítségével infravörös fénytartományban vizsgálják meg az okmányokat. Újszerűsége abban rejlett, hogy elődjeitől eltérően már nemcsak fényképfelvétel volt készíthető, hanem élőképpen volt látható a vizsgált terület. (A fel- és leszerelhető fényképezőgéppel természetesen fényképfelvételek is készíthetők voltak.)²⁴⁹

Ismertté vált magyarországi útlevel-hamisítás esetek példái az 1940-es és 1980-as évek között

Magyarországon, 1945. áprilisára elvonult frontot követő nehéz gazdasági időszakban felélénkült a csempészet, miközben a határforgalom-ellenőrzés szervezete egyes határszakaszokon csak lassan állt helyre a fegyverszünet által kijelölt korábbi (1937-es) határok mentén. A külföldre utazás korlátozása egyeseket hamisított útlevel felhasználására sarkallta. Ilyen eset volt az 1946. végén, a hegyeshalmi határátkelőhely útlevelkezelője által felfedett hamisítás is, amelyet egy Ausztria felé kilépésre jelentkezett, aranytárgyakat csempészni szándékozó magyar nő által átadott útlevelben hajtottak végre.²⁵⁰

A Magyarországról külföldre, különösen a nem szocialista országokba történő utazás rendkívül szigorú feltételek mellett volt csak megoldható az 1940-es évek második felétől fokozatosan.²⁵¹ Ez az 1950-es évek legelejére tovább szigorodott, aminek következményeként a határforgalom is mérséklődött (Az 1950. évben valamennyi viszonylatban mindössze 31 ezer személy lépte át a magyar államhatárt, szerény enyhülés hatására 1952-ben már megközelítőleg 90 ezer, míg 1953-ban 170 ezer fő tehetett ugyanezt.) Azonban a legtöbb utazás hivatalos út volt, magán vagy kivándorlás célú határátlépés kezdetben igen csekély volt. Az 1950-es évek Magyarországról ellenben sokan akartak távozni, a legtöbben ezt az aknazárral is védett határázaron keresztül kísérelték meg.²⁵²

²⁴⁹ › KERTÉSZ

²⁵⁰ › [Szerkesztőségi közlemény: 1947.01.01.]

A nő a nála lévő, csempészni szándékozott 60 darab, monarchia-korabeli aranyérmét (10 vagy 20 koronás címletek lehettek) és 2 aranygyűrűt kínálta fel megvesztegetésként, így e cselekményéért is felelősségre vonták.

²⁵¹ › BENCsik – NAGY: 12–20. p.

²⁵² › ORGOVÁNYI: Disszidálási kísérletek ...

A magyar kormány 1960-as évek legelején nyitott a turizmus felé, s nem csak a szocialista országokból érkezők, hanem a nyugati valutát hozó tőkés országok felé is mind jobban. Ez a kelet-német és nyugat-német állampolgárok számára a Balatont fő találkozóhellyé tette, ahol mindkét fél szívesen látott volt. E körülmény 1961. után egyre több kelet-német állampolgár részére a nyugatra szökés lehetőségét is biztosítani sejtette, amelyben sokszor nyugati rokonaik vagy ismerőseik segítségét is megkapták.²⁵³ Ekkortól nem csak a járműben megbújások növekedtek meg, hanem mind több útlevél-hamisítás is felfedésre került. Az 1960-as évek legelejétől a hamisított vagy más adataira kiállított útlevél felhasználását Magyarországon már legnagyobb arányban külföldiek követték el. Az 1960-as évek végére a magyar államhatáron elfogott kelet-németek aránya 70 % körül volt.²⁵⁴ Míg a kelet-német állampolgárok a hamisított útlevelekkel jellemzően Ausztria felé kívántak kilépni, addig a csehszlovákok, lengyelek és magyarok elsősorban Jugoszlávia felé kerülve kívántak nyugatra utazni.

A magyarországi bankjegytűntetések a forint pénznem 1946-os bevezetését követően is időről-időre előfordultak, különösen az első, csak ofszet eljárással készült sorozat volt könnyebben utánozható.²⁵⁵ Azonban a papírpénzjegyek hamisításához

²⁵³ > BENCSIK: *Kelet és nyugat között.*: 323. p. ; ORGOVÁNYI: Tiltott határátlépési esetek ...

²⁵⁴ > BENCSIK: *Kelet és nyugat között.* op. cit.: 323. p. ; JÓZSA op. cit.

²⁵⁵ Az első forint bankjegysorozat – a férfi munkásfejet ábrázoló 10, illetve a munkásnőt megjeleltető 100 forint – címletei voltak kedveltek a hamisítók körében, mivel azok még továbbra is csak ofszetnyomtatással készültek, igaz, vízjeles papíron. Mindössze 5 hónappal a bevezetésüket követően már lefoglaltak 10 és 100 forintos utánpótlásokat. Azokban az években továbbra is előfordultak kézzel rajzolt, (ki)festett, illetve könyomtatással utánpótlott példányok egyaránt. (Egy nyírbátori kocsmásként, 1947. júniusában egy férfi 100 forint címletű bankjegyeket utánpótlott, oly’ módon, hogy indigó segítségével másolta át az eredeti rajzolatát, majd megfestette a színeket. A kezdetleges utánpótlás ellenére jól sikerültek a hamisítványok. A házkutatáskor az utánpótláshoz használt eszközöket (indigó, prés, tus, tinta, tisztaszesz) és 11 félkész darabot foglaltak le. Egy terjesztő „társnak” ajánlkozó próbarendőrléplezte le a hamisítót, miután a hamisító megmutatta a műhelyét és elmesélte, hogy Mátészalkán 300 darab hamis 100 forintos címletet rejtett el, amit valamivel korábban hozott át Romániából történő távozásakor. Kézzel rajzolt hamisítványok majd még az 1960-as években is felfedésre kerültek. Debrecenben és környékén 1948. áprilisában fedtek fel viszonylag nagyobb számú, vízjel nélküli papírra fényképezési eljárással és kézi retussal készített könyomtatú utánpótlásokat a 100 forintos címletből.)

> Hamis százforintosok kerültek forgalomba. ; Hírek Budapestről. ; Letartóztatottak egy pénzhamisítót. ; [A budapesti Rendőrség-történelmi Múzeum állandó kiállításának részét képező, bankjegyhamisítást bemutató tárlatában két kézzel rajzolt 100 forintos bankjegy is látható volt 2014. júniusában.]

Ezek a körülmények vezettek rövid időn belül, 1947. nyarán és 1948. nyarán a forint bankjegyek cseréjéhez. Akkortól azok már metsztemélynyomtatott felületet is tartalmaztak: a 10-es és a 20-as címlet csak a portré oldalon, míg a 100-as, majd az 1953-ban bevezetett 50-es mindkét oldalon. (Az első, 1946. évi 10 forintos címlet mindössze 21 hónapig volt forgalomba, míg az akkor kibocsájtott 100-as pedig 4 év 10 hónapig.) Az 1960-as években metsztemélynyomó lemezt is készített egy bankjegyhamisító 10 forintosok utánpótlása érdekében, azonban annak több részlete (például a portré oldal ovális rozettái, guilloché lécei) elnagyolt volt.

> [A budapesti Rendőrség-történelmi Múzeum állandó kiállításának részét képező, bankjegyhamisítást bemutató tárlaton bemutatott, lefoglalt nyomólemez; 2014. június.]

Azonban nem csak magyar bankjegyek hamisítványai bukkantak fel Magyarországon. Már a pengő erőteljes, 1945. utáni inflációja idején is kedvelté váltak az értékálló külföldi pénzek, amelyeket azonban az átlagos magyarországi lakosság lényegében nem is ismert. Még 1946. augusztusa előtt hoztak forgalomba Magyarországon eredeti 1 és 2 amerikai dolláros címletekből, az értékjelző számok vegyi úton történt eltávolítása és újrajzolása által külföldön meghamisított bankjegyeket. Nem sokkal ezután, 1946. novemberében Nyíregyházán került forgalomba az eredeti 10 amerikai dolláros bankjegyből hamisított 50-es címletet, az első számjegyek, illetve a „Ten” szavak „Fifty”-re történő átrajzolásával.

használt eljárások, technikák alkalmazása teljes vagy részleges útlevélutánzatok (például egyes lapoldalak) magyarországi előállítására nem ismertek a tárgyalt korszakban. **Utánzott útlevelekre** még igen kevés példa akadt az 1960-as évekig Magyarországon. Azonban ilyeneket külföldön az 1960-as években már számos esetben használtak fel, akár sikerrel is (például, egy müncheni nyomdász, hamisító különböző országok útlevelek utánzatait készítette, fajtánként akár 20–30-as darabszámokban is). Jellemzően nem fotómásolatok és retusálásuk alapján készültek a nyomólemezek, hanem újraalkották a nyomatképet (ez a megoldás a korszakban az ellenőrző személyek részére, összehasonlítási referencia-okmánnal összehasonlítva, könnyebben észrevehető különbözőségeket eredményeztek). A jelenség akkor még elég ritka volt, ezért célzott ellenőrzés kellett, hogy felfedésre kerülhessenek.²⁵⁶

A magyar határátkelőhelyeken felfedett **tartalmi hamisítások** között nem volt ritka a lapcsere, elsősorban másik okmányból vízum vagy kiutazási engedély áthelyezése céljából. A területi és időbeni érvényességet is alkalmanként jogosulatlanul megváltoztatták.²⁵⁷ (Az 1970-es évek közepén, minden évben ezer fölötti esetben kíséreltek meg külföldre utazást területileg, de főként időben nem érvényes úti okmánnal.²⁵⁸ Ez ugyan nem minősült semmikor sem úti okmánnal való visszaélésnek/hamisításnak, azonban vélhetően voltak közöttük olyanok is, akik a magyar határőrök éberségének kijátszásával kívántak jogosulatlanul utazni.) Jellemzően a magánútlevélek közül kerültek ki a meghamisított úti okmányok, azonban igen ritkán fényképcsere diplomata útlevéleket is felfedtek magyar határőrök, olyan országokét is, amelyek birtokosai viszonylag ritkán lépték át a magyar államhatárt.²⁵⁹

A fényképcsere mellett gyakorta mechanikai (például radírgumi, éles/hegyes eszköz által történő) vagy valamilyen kémiai anyag által vegyi törlést, majd átírást is alkalmaztak. Az átírás történhetett törlés nélkül is, például dátum egyes számjegyeinek átformálása céljából. Esetenként a kiállító hatóság kézzel vagy írógéppel történt megszemélyesítést átalakították (egyes számokat, betűket módosítottak másra) vagy azokhoz hozzáírtak.²⁶⁰

Esetenként a hamisítások összetettek voltak. A fényképcsere esetén számos esetben a születési évszám átírását is megkívánta, hogy életkorban az elkövetőhöz

› Fő – Jf ; Hogyan kerültek hamis dollárok ...

²⁵⁶ › NYÍRI

Tekintve, hogy igen sok ország az útlevélgyártás során még az 1960-as években is magasnyomtatást alkalmazott egyszerű alnyomattal, a hamisítók ezzel a technikával – amely a korszakban (még) a legelterjedtebb és leginkább hozzáférhető volt – viszonylag hasonló másolatokat, utánzatokat tudtak készíteni. Azonban számos részletet eltérő technikával vagy eltérő (tulajdonságú) alapanyag felhasználással kellett kialakítaniuk, például esetenként a borító nyomatát. Viszont a felhasználó által útba ejtett átkelőhelyeken, a ritkábban előforduló útlevelek esetében egyes utánzatokat – kellő gyakorlat vagy összehasonlítási alap hiányában – nem ismertek fel az útlevélkezelők.

²⁵⁷ › GAZSÓ: Utasforgalom Kelebián és ... ; GÉMES: A tompai határátkelőhely ... ; H. TÓTH ; JÓZSA op. cit.

Az eredeti hatósági kiegészítést, kiterjesztést és módosítást mindig körbélyegző lenyomatával és az aláírásra jogosult néhány személy valamelyike kézjeggyel hitelesítette. Utóbbiakat az útlevélkezelők (akik akkor hivatásos állományúak, gyakorta tisztek voltak) ismerhették is a mindennapi munka során szerzett gyakorlatból.

²⁵⁸ › GAZSÓ: Növekszik az idegenforgalom ... ; GAZSÓ: Utasforgalom Kelebián és ... op. cit.

²⁵⁹ › GAZSÓ: Növekszik az idegenforgalom ... op. cit. ; GAZSÓ: Utasforgalom Kelebián és ... op. cit. ; HALÁSZ: Monsieur Attasé.

²⁶⁰ › NÉMETH: Vigyázat! ...

igazítsák az okmány adatait.²⁶¹ Az okmányban szereplő fénykép kicserélésére jellemzően két módszer alkalmaztak az okmányhamisítók: az eredeti fénykép eltávolítását követően újak beragasztásával, illetve az eredeti képmás bennhagyása mellett, az elkövetőt ábrázoló fénykép felső rétegének ráragasztása által. Mindkét esetben az esetleges hitelesítő lenyomat hiányát utánzás módszerével (kézi rajzolással vagy gumiból készült nyomófelülettel, illetve száraz lenyomatához például eredetiről készített gipszmintával vagy fémpénzzel megnyomva, esetleg hátulról megrajzolással) ráhamisították.²⁶² Személycserés (más adataira szóló útlevél) felhasználás vagy fényképcsere esetén gyakorta átléptető-bélyegző lenyomatokat is hamisítottak. A nem magyar útlevéllal történő személycserés vagy fényképcsere kilépő irányú elkövetések esetén a beléptető lenyomat utánzása is szükséges volt, hogy az adott okmánnyal külföldről érkezés látszatát kelthesse az elkövető. Ilyenkor jellemzően a magyar határátkelőhellyel szomszédos, vagy akár más államok átléptető lenyomatait is utánózták. A lenyomatok utánzatait esetenként bélyegző²⁶³ által készítették, azonban előfordult radírgumi és indigó, vagy egyéni hamisítás esetén kézi rajzolás útján hamisított is. Különösen utóbbiak felfedése volt általában könnyebb a szabálytalan betűk, minták és ábrák miatt.²⁶⁴ Ritkán ugyan, de előfordult, hogy a bélyegzőlenyomat-hamisítást végezni szándékozó próbautat tett Magyarországra vagy mást bízott meg ilyennel, hogy megismerje a magyar határőrség átléptető lenyomatát és színét. Sőt volt olyan is, aki külön vázlaton jegyez(tet)te, hogy a vízum-lenyomat melyik részére és milyen szögben kerültek azok elhelyezésre. Azokban az évtizedekben az átléptető-bélyegzők lenyomatai mellett számos esetben szocialista országok útleveleinek kiutazási engedélyei, vagy területi érvényességet jelölő (eredeti mellé kiegészítő vagy önálló) bélyegzőlenyomatok voltak utánzóva.²⁶⁵ Az 1960-as és 1970-es évek fordulóján egy magyar aranysempész csoport tagjai olaszországi tartózkodásuk során magyar kiutazási engedély lenyomatot utánzó bélyegzőt készítetttek, majd az azáltal meghamisított útlevelekkel többször is sikeresen átlépték a magyar államhatárt is, mielőtt arra fény derült volna.²⁶⁶ Az 1970-es évek elejétől már felfedésre került fototechnikai úton készített nyomólemez segítségével, rotációs nyomdai eljárással utánzott átléptető-bélyegző lenyomat is.²⁶⁷

²⁶¹ > MNL OL XIX-B-10-V-3-556-1966

²⁶² > ABINÉRI ; ÉRI ; HALÁSZ: A nagy mahináció. ; HALÁSZ: A titokzatos hátizsák. ; JÓZSA op. cit. ; KÖNYVES ; LELOVICS ; MÁNYOKI

²⁶³ Volt olyan utánzott bélyegző is, amelyet megfelelő méretű és az eredetihez hasonló típusú nyomdai ólombetűkből szerkesztettek össze, illetve volt olyan is, amelyiket fényképről készített pozitív matrica felhasználásával, rézlemezbe martak.

> HALÁSZ: A titokzatos hátizsák. Op. cit. ; LELOVICS op. cit. ; MÁNYOKI op. cit.

²⁶⁴ > ABINÉRI op. cit. ; Bécsi nő kettős bírósági... ; ÉRI op. cit. ; HALÁSZ: A nagy mahináció. Op. cit. ; HALÁSZ: A titokzatos hátizsák. Op. cit. ; JÓZSA op. cit. ; KÖNYVES op. cit. ; LELOVICS op. cit. ; MÁNYOKI op. cit. ; MNL OL XIX-B-10-V-3-556-1966 ; NÉMETH: Vigyázat! ... Op. cit. ; SOM: A magyarországi légi határforgalom és ellenőrzése. op. cit.: 242., 290. p. ; [Szerkesztőségi közlemény: 1979.02.02.] ; T. I.

²⁶⁵ > ÉRI op. cit. ; FEHÉR ; HALÁSZ: A BMW utasai. ; HALÁSZ: Bécsi bélyegzők. ; HALÁSZ: Élő csomagok. ; HALÁSZ: Fehér abroszon lila tinta. ; KARDOS Imre ; KÖNYVES op. cit. ; LENGYEL: Ketten hármat. ; NÉMETH: Vigyázat! ... Op. cit. ; TAKÁCS

²⁶⁶ > DRUCKER: 153. p.

²⁶⁷ > BALOGH ; FEHÉR op. cit. ; S. A.

A magyar határon az 1960-as és 1970-es években kilépni szándékozók között előfordultak jogosulatlanul megszemélyesített kitöltetlen külföldi útlevélek felhasználásai és azok felfedései is.²⁶⁸

A hamis, hamisított vagy más névre szóló úti okmányokat, akárcsak akkoriban számos más szocialista/kommunista ország esetében, legnagyobb arányban a jobb élet reményében külföldre utazni kívánó, de útlevélhez jogszerűen nem jutó magyar állampolgárok és a területileg csak a szocialista országokba érvényes útlevéllel rendelkező külföldiek követték el. Azonban akadtak már akkor is, akik egyéb bűncselekmény elkövetése miatt utaztak külföldre, vagy külföldről Magyarországra (például áru- vagy embercsempészet okán), de előfordult köztük belépni szándékozó, terrorcselekménnyel gyanúsított személy is.²⁶⁹

Az 1960-as évek végétől kezdett előfordulni a magyar határátkelőhelyeken a **nem létező állam, szervezet** vagy valós állam nem létező útlevéltípusának (a szaknyelv ezt „fiktív” úti okmányoknak nevezi) felhasználása. Ezekkel a megtévesztés módszerével kívánták az utazást megvalósítani. Azonban amíg Magyarország igen korlátozott körben kötött vízummentességi megállapodást, addig utánczolt magyar vízum nélkül legfeljebb csak repülőtéren átszállás során bízhattak sikerben Magyarországon az azt felhasználók.²⁷⁰ Külföldön is már számos esetben fedtek fel ilyen típusú, kitalált úti okmányokat, sokszor szocialista országokból Nyugat-Németországba kicsempészni kívánt kelet-németek esetében. Nem volt példa nélküli a nem valós államok és szervezetek diplomata „útleveleinek” felhasználása, vagy egyéb igazolvánnyal diplomáciai mentesség látszatát kelteni.²⁷¹

Az útlevélhamisításokat gyakran a külföldi, általában nyugat-német ismerős, rokon vagy más segítő maga hajtotta végre, amikor Magyarországra érkezett a kicsempészni szándékozott személy(ek)ért, otthonról hozott eszközökkel. Esetenként a hamisított úti okmányt felhasználók maguk végezték, így a kilépéskor felfedett és előállított személyeknél esetenként náluk voltak hamisításhoz használt eszközök is.²⁷² Azonban elfogásra kerültek Magyarországon működő hamisítók is. Külföldre szökés érdekében, már Budapesten tartózkodó lengyel állampolgároknak segített pénzért egy honfitársuk. Ő a Keleti pályaudvar környékén tevékenykedett, s utánczolt lengyel átléptető-bélyegző lenyomatokkal látta el úti okmányaikat, utazási engedélyeiket (betétlapjaikat). Hosszabb nyomozás és félrevezető tanúvallomások után 1979. tavaszán fogták el, egyik ügyfelének helyszíni azonosítása alapján.²⁷³ 1981. letelején azonosítottak magyar nyomozók egy csoportot, akik vezetőjük céljának elérésére fogtak össze útlevélhamisítás érdekében. A felbujtó-kezdeményszerző férfi külföldre utazása érdekében részben hamis adatokra útlevelet igényeltek, majd abban fényképcserét hajtottak végre és kiutazási engedélyt hamisítottak hozzá.

²⁶⁸ › H. I.

²⁶⁹ › GÉMES: Az útlevélkezelő. Op. cit.

²⁷⁰ A *BM Határőrség* belső folyóiratában, 1970. októberében tájékoztatták az olvasókat a hollandiai Frízföld (Friesland/Fryslan) lakosai által 1968. januárja óta kiállított, államként el nem ismert terület útlevéléről, kihangsúlyozva azt, hogy magyarországi beutazásra nem érvényes.

› NÉMETH: Nem érvényes!

²⁷¹ › NYÍRI op. cit.

²⁷² › ÉRI op. cit. ; HALÁSZ: A nagy mahináció. Op. cit. ; HALÁSZ: Utazzon Frankfurtba! ; LELOVICS op. cit.

²⁷³ › HALÁSZ: Az útlevélhamisító.

Bár a hamisított útlevéllal Magyarországról Románia felé sikeresen kijutott a csoportot irányító személy, azonban a román-jugoszláv határon felfedték a közokirat-hamisítást.²⁷⁴ Az 1980-as évek végén is működtek Magyarországon lengyel embercsempészek, akik kifejezetten lengyel útlevelek területi érvényességének meghamisítása által kívántak embereket Jugoszláviába csempészni.²⁷⁵

Általában személycserével kezdeményezték azt a kifinomult módszert, amikor más adataival, de az **elkövető fényképével igényelték magyar útlevelet**. Ilyenre az 1970-es években is volt példa Magyarországon, s ez majd a következő évtizedben sem volt másként. Jellemző volt, hogy a külföldre szökni szándékozó (például körözés alatt álló, vagy külföldre utazásra korlátozás alatt álló) személy a hozzá hasonló ismerősének személyi igazolványát elkérte, amelynek adataira kitöltött, de az elkövető fényképét tartalmazó kériólapal az illetékes rendőrkapitányságon leadta azt. Amikor az ott végrehajtott adategyeztetés során a személycserét nem fedték fel, a kérelmet befogadták és az útlevelet kiállították. (Ezt fondorlattal szerzett útlevélnak, vagy másként intellektuális közokirat-hamisításnak hívta a korabeli szakmai nyelv²⁷⁶.) Ezek felfedése viszont a korszakban még továbbra is igen nehéz volt, azonban sokat segíthetett az utazás egyéb körülményéből, esetleg az utazó (korábbi) útvonalának (vissza)követéséből levont következtetés, amely esetenként gyanakvásra, vagy további vizsgálatra adhatott okot.²⁷⁷

Bár nem jogosulatlanul és nem valótlan tényrt rögzítettek útlevéllbe, azonban a **hivatali hatalommal éltek vissza** az 1950-es évek első harmadában, az *Államvédelmi Hatóság Útlevélosztályának* egyes beosztottjai. A nyugati országokba és Izraelbe kivándorolni szándékozók részére a jogszabályban meghatározott útlevéldíj felett, jogszabály által nem rögzített igen magas összeg megfizetése ellenében adtak ki kivándorló útlevelet, amelyről az *Államvédelmi Hatóság* vezetői és a politikai vezetés is tudomással bírt, és amely állapotot megtűrt.²⁷⁸ Az 1957-ben, az akkori hivatali környezetet és eljárási szabályokat kihasználva a *BM Politikai Nyomozó Főosztályának* három beosztott tisztje több alkalommal is, anyagi ellenszolgáltatásért cserében útleveleket szerzett az azért fizetni tudók részére. A három tiszt a *BM Útlevélosztály* illetékes ügyintézőit megtévesztve, szolgálati érdekekre hivatkozva jutott az úti okmányokhoz. (Egyikük az útlevélkérő szolgálati jegyekre jogosulatlanul helyezte el a *BM II/4 Osztály* bélyegzőlenyomatát, illetve osztályvezetőjének aláírását is ráhamisította a nyomtatványokra.)²⁷⁹

²⁷⁴ > HALÁSZ: A nagy kombinátor.

²⁷⁵ > HALÁSZ: Bécsi bélyegzők. Op. cit. ; HALÁSZ: Élő csomagok. Op. cit. ; HALÁSZ: Fehér abroszon lila tinta. Op. cit. ; KARDOS Imre op. cit. ; KÖNYVES op. cit. ; LENGYEL: Ketten hármat. Op. cit.

²⁷⁶ E cselekmény az 1961. évi Büntető Törvénykönyv megfogalmazásában „közreműködik abban, hogy valakinek jogai vagy jogviszonyai lényegére vonatkozó valótlan adatokat, tényeket vagy nyilatkozatokat vezessenek közokiratba” volt. Az 1979-től hatályos büntető törvénykönyv pedig így fogalmazott: „közreműködik abban, hogy jog vagy kötelezettség létezésére, megváltozására vagy megszűnésére vonatkozó valótlan adatot, tényrt vagy nyilatkozatot foglaljanak közokiratba, büntettet követ el”.

> 1961/V. tv. Op. cit. 220. § a); 1978/IV. tv. Op. cit. 274. § (1) bek. c) pont.

²⁷⁷ > BAKONDI – NYÍRI ; P. R. ; VÉGVÁRI

²⁷⁸ > BENCsik: A kivándorlás és a magyar ... ; BENCsik – NAGY op. cit.: 19. p.

²⁷⁹ > 50/1957. BM pcs. ; 15/1958. BM. pcs.

Útlevelek védelmi jellegzetességeinek fejlődése az 1980-as évektől

Új nemzetközi útlevélszabvány kidolgozása és bevezetése

Az ICAO az 1960-as évek végét követően tovább dolgozott az okmányok elektronikusan történő olvasásának alkalmazható, bevezethető megoldásain. Már a francia fejlesztés 1968. évi bemutatásával közel egyidőben az ICAO-n belül felállították az *Útlevélkártya Munkaközösséget* („Panel on Passport Cards”). Feladata egy gépi olvasásra valamilyen formában alkalmas füzet vagy kártya alakú úti okmány megalkotása és szabványának kidolgozása lett. Frank KUBIC, az *Egyesült Államok Útlevélhivatalának* mérnök-igazgatója és Arno SEIDELMANN, az ICAO vezető tisztviselője 1975-ben megfogalmazta a lehetőségeket. Munkájukba idővel bevonták Ausztrália, Kanada és néhány más állam érintett hivatalának szakértő képviselőit is, valamint a munkaértekezleteken megfigyelőként az *Interpol* is részt vett.²⁸⁰ Az *Útlevélkártya Munkaközösség* határozmányainak eredménye az ICAO által 1980-ban „A Passport with Machine Readable Capability” (Útlevél gépi olvasási képességgel) címen kiadott műszaki és szabványleírás lett, amely a 9303-as Dokumentum számot kapta. (Ezt majd 2021-ig hét módosítás, bővítés követte.)²⁸¹ Az ICAO 1980. évi szabványa szerinti első, gépi olvasásra alkalmas, számítógéppel nyomtatott adatsorokat tartalmazó útleveleket már 1981. februárjában, az Amerikai Egyesült Államok útlevélhatósága kezdte meg kiállítani (azonban számos honi útlevélkiállító helyen a korábbi, géppel nem olvasható útlevélváltozatot adták ki még az 1988-ban is!). Ezt Ausztrália és Kanada már 1983-ban követte, Finnország 1987-ben, az Egyesült Királyság és a Német Szövetségi Köztársaság 1988-ban, majd Svédország 1989-ben, míg a szabványt kiadó *Egyesült Nemzetek Szervezete* 1991-ben vezette be.²⁸² (Egyes országok az első gépi olvasásra alkalmas útlevél kiállítását nem min-

²⁸⁰ › CHATWIN ; CONNOR ; *Doc 9303*. (2021): 1. p.

²⁸¹ › *Doc 9303*. (2021) op. cit.: 1. p.

Az ICAO a gépi olvasásra alkalmas útleveleknél bevezetett egységesített betűkészletét (az ún. OCR-B karaktereket) a svájci Adrian Johann FRUTIGER betűtervező grafikus készítette el 1965-ben. Ennek 1971-re elkészült, némileg módosított betűkészlet-változatát a *Nemzetközi Szabványügyi Szervezet* ISO 1073-2:1976 számon jegyezte be szabványként. Ez – akárcsak a korábban készült, FRUTIGER betűtípusával felváltandó amerikai tervezésű, emberek által nehezkesebben olvasható OCR-A betűk – alkalmas volt a korai gépi olvasásra: a nagybetűk és számok alkotta karakterek egységes szélességűek, egymástól jól elkülöníthetők és egyszerű vonalvezetésűek voltak.

› DELAMARRE – FRUTIGER – GÜRTLER ; OSTERER – STAMM: 176-179. p.

²⁸² › EDISONTD op. cit. ; PRADO op. cit. ; DOULMAN – LEE op. cit.: 192–193. p. ; SOM: *A magyarországi légi határforgalom és ellenőrzése*. op. cit.: 278. p.

Az ICAO úti okmányokra vonatkozó szabályozásának egy másik folyamánya lett, hogy az útlevélbe csatolt fényképek idővel egyre több országban egységes szabványok és követelményeknek megfeleltek. Ennek ellenére ezeket még sokáig nem vagy nem minden esetben követték kizárólagosan az államok útlevélhatóságai. Így például a 2000-es évek elejéig az Amerikai Egyesült Államok külképviseletein igényelt útlevél továbbra is írógépi kitöltésű volt, amelybe kötelezően, kizárólag 2×2 hüvelyk

den útlevélhivatalban végezték, azokat párhuzamosan adták ki a korábbi útlevélváltozattal, ilyenre került sor például az Egyesült Királyságban 1988. és 1993. között, illetve az Amerikai Egyesült Államokban még évekig 1981. után.) Azonban számos ország még a hosszabb távú tervei között sem kívánta még bevezetni az új szabványt, amely az ICAO tagországok részére is csak ajánlás volt. (Az első, önálló feldolgozásra képes, számítógéppel összekötött útlevéleolvasó készülékeket brit hatóságok, 1983. áprilisában helyezték üzembe, először a londoni Heathrow repülőtérén. Németországban elsőként a frankfurti repülőtérén: 1992-ben, Magyarországon az első ilyen berendezés 1994-ben került telepítésre, a budapest-ferihegyi légi kikötőben.)²⁸³

Ahogy korábban említésre került, a kommunista / szocialista országok nem hoztak létre többoldalú, államközi útlevélszabványt. Bár a csehszlovák és lengyel útlevelek kialakítása hasonló volt az 1980-as években, azonban azok nem közös szabályhoz igazodtak. Ezen túlmenően a KGST államai között, így Magyarországon sem volt még törekvés a gépi olvasásra alkalmas útlevelek bevezetésére. (Magyarországon 1975-től, viszonylatonkénti több lépcsőben, nagyobb átkelőhelyeken bevezetett kamerás-élőképes rendszer [ún. „FEP technikai rendszer”, rövidítve: „FTR”] fejlesztése után is, emberi erőforrás segítségével vitték be, illetve kérdezték le az elektronikus [mágnesszalagokon tárolt] nyilvántartásokban az utazó személy adatait.²⁸⁴ Ez az eljárás volt még alkalmazásban majd még az 1980-as évek legvégén is.)

Az Európai Közösség illetékes vezetői 1974. decemberében, majd 1975. decemberében célul jelölték meg egy, a tagországok részére egységes útlevélelvezetését. Ennek eredményként az *Európai Tanács* az első, útlevelek megjelenésének egységesítése céljából kiadott határozatát 1981. szeptember 19-én jelentette meg. Ez meghatározta az okmány borítójának egységes, „burgundi vörös” színét (RAL-4004 szín) és nyomatának felépítését, az egyes oldalak tartalmát, illetve az akkori tagállamok²⁸⁵ célul tűzték ki az egységes útlevélnak legkésőbb 1985. január 1-jén történő bevezetését. (A leírás az akkor már az ICAO által kiadott 9303-as Dokumentum vonatkozó szabványa szerint határozta meg a második oldalra helyezendő adathordozó oldal leírását. Azonban indokolt esetben lehetővé tette az egységes útlevélelvezetés mellett párhuzamosan [!] a korábbiak megszemélyesítését is.) Azon-

(5×5 cm) méretű fényképet csatoltak. A lengyel útlevelek a 2000-es évek közepéig még gyakorta tartalmaztak negyed- vagy félprofilból készült, képmást, amely igen gyakori volt az ottani személyazonosító okmányok mindegyikénél. A svéd útleveleknél nem volt ritka a félprofil vagy félig befordult vállal készült szembőlnézeti kép felhasználása a megszemélyesítés során. A brit útlevelek kiállítása során, az 1990-es évek végéig elfogadtak olyan fényképező-automatákban készült képmásokat is, amelyben színes háttér előtt, nagykabátban ült az igénylő személy. Ezen változtatott az ICAO 9303-as Dokumentum 1. részének 2006. évi módosított kiadása, amely képekkel is ábrázolva alkotta meg gépi olvasásra alkalmas úti okmányokban szereplő fényképek elvárásait, szabványait. Egyebek mellett ez kitért arra, hogy szembőlnézetből, világos háttér előtt, nem alul- vagy túlexponált képeket lehet elfogadni. Ekkortól jellemzően megszüntette a legtöbb ország a félprofil vagy zavaró háttérrel készült fényképek elfogadását.

› *Doc 9303*. (2006): IV-56–IV-58. p.

²⁸³ › SOM: *A magyarországi légi határforgalom és ellenőrzése*. op. cit.: 277–278., 330. p.

²⁸⁴ › BENCsik: *Az útlevelek ellenőrzése az ...*

²⁸⁵ Belgium, Dánia, az Egyesült Királyság, Franciaország, Görögország, Hollandia, Írország, Luxemburg, a Német Szövetségi Köztársaság és Olaszország.

ban az a minimum védelmi elemeket még nem rögzítette, illetve közvetlenül nem írta elő a gépi olvasásra alkalmas megszemélyesítést sem. Az elvárt védelmi tulajdonságok első alkalommal 1982. júliusában kerültek meghatározásra (azokat a magyar útlevelek 1984-től már tartalmazták), majd 2000. október 28-án újabb követte. Ez utóbbi rögzítette először az Európai Unióban, hogy az útleveleknek az ICAO szabványának megfelelően gépi olvasásra alkalmasnak kell lenniük.²⁸⁶ Magyarországon az első gépi olvasásra alkalmas útleveleket 1992. január 1-től állították ki (1992 M útlevél).

A 9303-as Dokumentum előírásainak megfelelően újratervezték a magyar útlevelet. A korábbi, 1984 M útlevél számos védelmi elemét megtartva (vízjel, alnyomat-minta, egyedi tipográfia), sok új részlet is szükségessé vált. Az előírtaknak megfelelően az adathordozó oldal a hátsó belső előzékre került, s a jogosult és érvényesség valamennyi adatát ott, egy oldalra rendezték és személyesítették meg. (1992 M útlevél; 6./B sz. melléklet) Az adathordozó oldal számítógép útján, tús (mátrix) nyomtatással történő megszemélyesítése kétféle betűtípussal történt, ahol a rovatok kitöltése eltért a gépi olvasásra alkalmas adatsorok nemzetközi szabvány OCR-B típusától. (Útlevelek megszemélyesítésére az 1990-es évek közepén, a *BM Adatfeldolgozó Hivatal*ban negyven darab különleges kialakítású nyomtató állt rendelkezésre.²⁸⁷) Az új útlevélfüzet immár gyárilag bevarrva tartalmazta az egyedi, teljes adathordozó oldalt fedő fóliát. Az útlevélkérelem adatait számítógépbe dolgozták be, amelyet kiegészítettek a személy részére megszemélyesített útlevélfüzet számával is.²⁸⁸ Az okmány nyelvezete a korábbi magyar-orsz-franciáról magyar-angolra változott (az adathordozó oldal rovatcímeinek 32. oldali fordítása magyar, angol, francia, kínai, orosz, spanyol és arab nyelven voltak olvashatók). Az oldalak számát 32-re csökkentették, mérete a nemzetközi szabvánnyal azonos lett. A korábban említettek mellett, példaként az első gépi olvasásra alkalmas útlevelet Szingapúr 1991-ben, Japán 1992-ben, Dél-Korea 1993-ban, Hollandia 1995-ben, Ausztria 1996-ban, Dánia és a Kínai Népköztársaság 1997-ben, Nigéria, Olaszország és Oroszország 1998-ban, Norvégia 1999-ben, Brazília és Málta 2000-ben, Portugália és Belgium 2001-ben, Svájc 2003-ban állította ki első alkalommal. Az utolsók között tett így, más országok mellett, Egyiptom: 2008-ban, Marokkó 2009. végén, míg Törökország 2010. júniusában, Algéria 2012-ben, Mauritánia pedig 2013-ban.²⁸⁹ A gépi olvasásra alkalmas úti okmány magyarországi bevezetése az ICAO szabványok alkalmazásának viszonylagos korai időszakára esett, megelőzve ezzel is az Európai Közösség (az Európai Unió előtti államszövetség) számos országát.

A gépi olvasású mezővel megszemélyesített útlevelek egyúttal egy részleges védelmi elemet is hordoztak magukban. Azon túlmenően, hogy szabványos betűkkel és számjegyekkel kerültek kitöltésre, az adatok megfelelő értelmezése végett a kitöltött adatok a szabvány szerint meghatározott karakterhelyeket foglaltak el. Az

²⁸⁶ > BALLA: A biometrikus adatokat ... op. cit.: 58–61. p. ; Resolution (1981) ; Resolution (1982) ; Resolution (2000)

²⁸⁷ > LENCSES: Idén még nem lesz új útlevél.

²⁸⁸ > [A Magyar Televízió 1992. január 3-a 19:30 kezdetű, „Híradó” című műsorának mozgókép-riportja. Web: <https://nava.hu/id/000111992/> (megtekintve: 2022. december 20.)]

²⁸⁹ > EDISONTD op. cit. ; PRADO op. cit.

egyes adatszoportoknak egységes matematikai képlet alapján kiszámítható eredménye, azaz ellenőrző számjegyei is feltüntetésre kerültek.²⁹⁰

Még az 1990-es évek elején sem volt ritka, hogy az **útlevelek megszemélyesítését** tollal, kézírással végezték. Ilyen volt például a dán útlevél is 1997-ig, illetve a norvég egészen 1999. tavaszáig. A képmások útlevelekben történő használatának kezdete óta azok hagyományos, papír alapú fényképek beragasztását és hitelesítését jelentette. Azonban annak különböző módszerű jogosulatlan cseréjének tapasztalatai indokolták, és a megszemélyesítés-technikai fejlődés pedig már lehetővé tette, hogy az 1980-as évek második felétől a képeket digitálisan feldolgozva, valamilyen nyomtatási technikával vigyék fel (integrálják) az adathordozó oldalra. Tették ezt gyakran új útlevétípus és a gépi olvasásra alkalmas mező kitöltésének bevezetésével egyidőben. Az **első, számítógép segítségével** megszemélyesített fényképpel készült útlevelet (ICAO szabvány és gépi olvasás alkalmazásának kezdetével) Finnország állította ki, 1987. októberétől; a képmást és az aláírást fotóeljárás útján alakították ki, míg a szöveges-számos adatokat tús nyomtatóval vitték fel az adathordozó oldalra. Ezt a Német Szövetségi Köztársaság követte, ahol 1988-tól a fénykép és minden adat fotóeljárás alkalmazásával került felvitelre az adathordozó oldalra. Thaiföld 1991-től, Japán 1992-től, majd, többek között a Dél-Afrikai Köztársaság 1996-ban vezette be a nyomtatással történő fényképfelviteli, megszemélyesítési eljárást útlevélben. A leginkább általános a lézernyomtatás (toner-; elektrografikus) és a tintasugaras (ink-jet) nyomtatás lett. Hőnyomtatási eljárások ritkábbak voltak és maradtak is; különösen a hőátadás útján festékszalagról képet kialakító technika igen anyagigényes.

Útlevelek fejlődése az 1980-as évektől

Az útlevelek egy oldalra rendezett adathordozó oldalait gyakorta valamilyen nyomatképpel ellátott **fóliával** biztosították egyrészt az eredetisége megállapításának elősegítése érdekében, másrészt az az esetleges utólagos felhúzáskor megsérült. Jellemzően a magasnyomtatás egyik változatát, flexográfiát alkalmazták a kialakításakor, azonban esetenként ettől eltérő technikával is készítettek mintázatot. Rácsmélynyomtatással (rotogravure) készült mintázat volt található 1992-től a lengyel és a lett útleveleket fedő fóliákon (előbbi 2001-ig, míg utóbbit 2002-ig). A magyar útlevelek fóliája 1992-től (1998-ig) csak UV fénytartományban látható, két sorban, 90 fokkal elforgatott kiscímert ábrázoltak. A gyakorlatban ez, átlagos/általános körülmények között történő vizsgálat során, alig volt kivehető, esetenként nem is volt egyértelműen azonosítható. Úgynevezett retroreflektív (azaz a fényforrás és nézési szög azonossága esetén vizsgálható) fóliákat az 1980-as évek közepétől számos ország alkalmazta, így Ausztrália 1984-től, Kanada 1985-től, Svédország 1989-től, Hollandia 1995-től, Argentína 1996-tól. Azonban ennek felületi kialakítása az esetleges hamisításokkor gyakran keletkező alnyomat-sérüléseket elhomályosította, így nehezítette azok felismerését. Ebből eredően, idővel más megoldásokat vezettek be (például Svédországban és Nigériában 1997-ig, Hollandiában 2001-ig, Kanadában és Argentínában 2002-ig, Luxemburgban 2006-ig volt alkalmazásban; Ausztrália útleveleiben volt megtalálható legtovább: 2022-ig, azonban 2009-től már egy kellően átlátszó, az alnyomat részleteit is azonosíthatóvá tevő, továbbfejlesztett fő-

²⁹⁰ > CONNOR op. cit.

liaváltozat került bevezetésre). A fólián irizáló nyomatot (egy sorban ismétlődő, korongokban elhelyezett állam hivatalos neve és címere mintát) tartalmazott az első horvát útlevelsorozat 1991-től (1999-ig), illetve egyszer az állami címert a norvég útlevelek első (és egyetlen) fóliás változata, 1993-tól.²⁹¹ Optikailag változó/váltakozó megjelenésű elemek (DOVID) adathordozó oldalt biztosító fólián történő alkalmazása a 2000-es években vált szélesebb körben elterjedté. (Szingapúrban 1993-ban, Ausztriában 1996-ban alkalmaztak először képét változtató jellegzetességet: az adathordozó oldalt akkortól fedő nyomatos bevart fólián helyezték el, hogy a lapra és a beragasztott fényképre egyaránt átértjen egy része.) Kezdetben elsősorban címke formátumú kivitelezésnek fóliára belülről ragasztásával jelentek meg, majd idővel a fólia nagyobb vagy egész felületén megjelenő, átlátszó/áttetsző változat – előnyössége miatt – kiszorította az előbbi megoldásokat. Utóbbi Dél-afrikai Köztársaság és Argentína útleveleiben 1996-ban jelent meg, Olaszország, az Egyesült Királyság, Zimbabwe illetve az Amerikai Egyesült Államok 1998-tól alkalmazta; további példaként: Brazília, Csehország és Horvátország 2000-től, Németország, Portugália és Románia 2001-től, Kanada és Ciprus 2002-től, Szlovákia 2005-től, Ausztria és Japán 2006-tól, Nigéria 2007-től, Egyiptom 2008-tól, valamint Izrael 2012-től.²⁹² Az első, az adathordozó oldalon olvasható adatokat és fényképet tartalmazó optikailag változó másodlatot Németország útlevelein vezették be 2001. novemberében, kiegészítve a fólia egyéb, minden úti okmányon azonos képeket adó, a felület megdöntésével változó DOVID részleteit.²⁹³

Az **első lézergravírozott** személyazonosító okmányt Szingapúr állította ki: személyi igazolványt 1991-től; egyúttal első alkalommal alkalmazta megszemélyesítés során a billenő effektust (változó lézerkép²⁹⁴). Európában a lézergravírozás megszemélyesítést Svájc vezette be elsőként 1995. január 1-jén a személyazonosító igazolványok tekintetében. Ezzel az eljárással az első útleveleket Finnország útlevelhatósága személyesítette meg 1997. január 1-től, amelyet Svédország követett, 1998. első napján.²⁹⁵ Magyarországon az első, teljesen lézergravírozott megszemélyesítési móddal rendelkező úti okmány az 1998. szeptember 1-től kiállított (1998 M) útlevél lett. Legtöbb védelmi elemében hasonlatos volt a korábbi (1992 M) változathoz, azonban az adathordozó oldala két polikarbonát réteg között vízzel ellátott biztonsági papírból készült, amely oldalszám nélküli, a 32 oldal terjedelem feletti külön lap volt (az addigi hátsó belső előzék helyett). A Föld országai között elsőként ezzel az új megoldással készült adathordozó oldal egyedi jellegzetessége volt, hogy az a biztonsági papír valamennyi elemét hordozhatta (például pelyhező rostszálak, vízjel), azonban a 0,2 mm vastag polikarbonát réteg miatt a megszemélyesítés lézergravírozás által volt kivitelezhető.²⁹⁶ Az adathordozó oldal optikailag

²⁹¹ › EDISONTD op. cit. ; PRADO op. cit.

²⁹² › EDISONTD op. cit. ; PRADO op. cit.

²⁹³ › PRADO 1

²⁹⁴ A párhuzamosan bordázott polikarbonát felület mögé, különböző dőlésszögben lézergravírozott adatok (ábrák, számsor, majd képmás) erőteljesebbé, halványabbá válnak a felület megfelelő irányú megdöntésekor.

²⁹⁵ › EDISONTD op. cit. ; PRADO op. cit.

A legelső lézergravírozott közokirat a finn gépjárművezetői engedély volt: 1990. október 1-től személyesítették meg, polikarbonát hordozófelületen.

²⁹⁶ › BALLA: Útlevélfelkészítés a rendszerváltástól napjainkig.

változó diffraktív elemmel (angol kifejezés rövidítése: „DOVID”) is bővült (jobb felső sarokban), amely a felület megdöntésével eltérő képet (az állami címer kettős keresztjéből átforduló és átalakuló országjelölő „H” betűt, és előtűnő mikroírásokat) adó jellegzetesség volt.

A XX. és XXI. század fordulóján ismét felmerült az **útlevéladatok elektronikus tárolásának** kérdése, de ezúttal már nem az adatbázisokban történő gyorsabb keresés érdekében, hanem az okmánybiztonság fokozása céljából. Az első, tömeges kibocsátás Malajzia útlevélfelhasználásának kísérleti fejlesztéséhez kötődik, amely az 1998-tól kiállított útlevelek kötelező részeként az adatokat (a borító megvastagítása segítségével oda elhelyezett) elektronikus adattárolón is rögzítette. Azonban a maláj hatóságokon kívül azt még más határellenőrző szerv nem tudta kiolvasni. Az ICAO 9303-as Dokumentum 2003-ban módosított változata újabb korszakot nyitó szabványa lett az adattartalom egységes elektronikus tárolási leírásának bevezetése. Ezzel lehetőség nyílt arra, hogy a határellenőrző hatóságok egyszeri fejlesztéssel valamennyi új elektronikus útlevél (e-útlevél) digitális adattartalmát ki tudja olvasni és a felírt adatok hitelességét legalább alap szinten ellenőrizze. Az első ilyen, az új szabványnak is megfelelő útlevelet Belgium útlevélfelhasználása állította ki 2004. november 15-től, másodikként pedig Thaiföld kezdte meg 2005. június 1-jén (Norvégia, Svédország és Ausztrália 2005. októberétől, Németország és Új-Zéland 2005. novemberétől személyesített meg elektronikus adatokkal is ellátott útlevelet; a következő évben számos ország vezetett be ilyen, sok esetben új kialakítású úti okmány-típus alkalmazásának kezdetével egyidőben, így Kanada 2013-ban).²⁹⁷ Az *Egyesült Nemzetek Szervezetének* úti okmányai 2012-től tartalmazzanak elektronikusan tárolt adatokat. Az elektronikus adattároló eszköz elhelyezésének leggyakoribb helye az útlevél borítója (elülső vagy hátsó tábla), vagy megvastagított adathordozó oldal lett. Azonban, például a japán és ausztrál útlevelekben az a középső két lapoldallal közé került rögzítésre, amellyel egyúttal a fűzés is lezárásra került.

Metszetmélynyomtatással vagy szitanyomtatással kialakított jellegzetesség volt a **színváltó festékkel készített nyomatréteg**; az így nyomtatott felület a nézési szög változtatásával eltérő, változó színekkel látható. Bankjegyek esetében 1987-ben alkalmazták először e védelmi elemet.²⁹⁸ (Az irizáló nyomat ezzel szemben egy áttetsző felület, amely jellemzően nem látható, azonban egyes nézési szögben gyöngyházhatás-szerűen megjelenő módon látszódik.) Útlevelek esetében 1996-ban jelent meg színváltó nyomat: az argentin útleveleknél alkalmazták azt első alkalommal. A svéd útlevelekben 1997-ben kezdődött az alkalmazása, a norvégban 1998-ban, a japánban 1999-től, a brazilban 2000-től, a belgában 2001-ben (a főlián kialakítva), az osztrákban és az egyesült államokbeliben 2006-ban. E tulajdonság magyar útleveleknél 2006. augusztusában jelent meg, míg a személyazonosító igazolványokon már 2000-ben alkalmazásra került, a kártya formátum bevezetésekor.²⁹⁹

Az Európai Közösség, majd Európai Unió az első hat, az útlevelek védelmi jellemzői egységesítése érdekében kiadott határozat után 2004. decemberében adott

²⁹⁷ › PRADO op. cit. ; Worldwide overview introduction of ...

²⁹⁸ Az első, színváltó festékkel is nyomtatott bankjegy a thaiföldi 60 baht címletű emlékbankjegy volt, amelyet 1987-ben bocsátott ki a *Thai Nemzeti Bank*.

²⁹⁹ › EDISONTD op. cit. ; PRADO op. cit.

ki új, immár a tagországok által kötelezően alkalmazandó rendeletet. Ez rögzítette az okmányok fizikai védelmének minimum követelményét. Ezen túlmenően először szabályozta az elektronikus adattárolókra vonatkozó szabályokat. Ez egyrészt rögzítette az ICAO előírásainak teljeskörű alkalmazását, másrészt megállapított határidőket is.³⁰⁰ Ennek megfelelően, a határidő utolsó napján, 2006. augusztus 29-én Magyarország is bevezetett elektronikus adattárolót tartalmazó új útlevelet (2006 M útlevél). Az Európai Unió rendeletével összhangban, a megjelölt utolsó napon, 2009. június 28-tól az elektronikus adat a magyar úti okmányok esetében is kiegészült a jogosult ujjlenyomatának képével (amely látható módon nem került megjelenítésre az úti okmányban).³⁰¹

A magyar útlevelek adathordozó oldala még 2024. legvégén is átlátszó polikarbonát és vízzel ellátott biztonsági papír alkotta rétegelt szerkezetből épült fel, amely kialakítás 1998-ban került bevezetésre. E kivitelezést hamarosan más államok részére gyártott útleveleknél is alkalmazták, illetve igények szerint fejlesztették. Ez a megoldás a lengyel és portugál útleveleknél is alkalmazásra került: előbbi ország magánútlevelei esetében 2001. májusa és 2018. novembere között, míg utóbbiában 2006. júliusától (folytatólagosan még 2024-ben is) kerültek megszemélyesítésre.³⁰² (A 2001. évben bevezetett lengyel magánútlevelet a magyar *Pénzjegynyomda Rt.* gyártotta, míg a 2006-os portugál útlevélcsaládnak csak az adathordozó oldalát.³⁰³) Ugyanilyen eljárással készült adathordozó oldalt alkalmazott a Zöld-foki Köztársaság is 2015-től kezdődően.³⁰⁴ Az Európai Unió 27 tagállama által 2024. utolsó napján kiállított magánútlevelek közül az adathordozó oldal már polikarbonátból készült 20 országban, míg még 5 államban megszemélyesítés után fóliával fedett papírból, illetve kettőben polikarbonát–papír–polikarbonát rétegelt szerkezetből állt. Előbbiekben túlmenően, Svájcban és Norvégiában polikarbonát, Liechtensteinben és Izlandon pedig fóliával fedett papír volt.³⁰⁵ A 2006-tól megszemélyesített magyar útlevél felváltására – figyelembe véve az akkor már eltelt bő egy évtized tapasztalatait és fejlesztési eredményeit – *Nemzetbiztonsági Szakszolgálat Szakértői Intézete* 2019. elején új magyar úti okmány-család tervezésébe kezdett.³⁰⁶

A **másodlagos fényképek** alkalmazása a hamisítók dolgát volt hivatott megnehezíteni, hiszen minél több képmást kellett kicserélni vagy módosítani, annál nagyobb eséllyel lehetett a jogtalan beavatkozást észrevenni. Ezt fokozta idővel a kiállító hatóságok részéről alkalmazott különböző fényképfelviteli technikák is. A

³⁰⁰ › 2252/2004/EK r. ; BALLA: *A biometrikus adatokat ...* op. cit.: 65. p.

³⁰¹ › Ki kicsoda a hamisítás elleni küzdelemben? [TÓTH Zoltán műszaki-termelési igazgató bemutatója.]

³⁰² › PRADO 2 ; PRADO 3

A portugál útlevelek 2006-tól lézergravírozással voltak megszemélyesítve, az adathordozó oldal egyúttal az útlevéltre jogosult lézerperforált másodlagos képével is el lett látva.

³⁰³ › *Rövid történeti áttekintés.*

³⁰⁴ › PRADO 4

A zöld-foki útlevelek lézergravírozással voltak megszemélyesítve, az adathordozó oldal egyúttal az útlevéltre jogosult lézerperforált másodlagos képével is el lett látva.

³⁰⁵ › PRADO op cit. [az Európai Unió 27 tagállamainak, valamint Svájc Liechtenstein, Izland és Norvégia aloldalai] (megtekintve: 2025. január 17. 22:30)

Az Európai Unióban papír adathordozó oldalról polikarbonátra legutóbb Ausztria és Görögország tért át, mindkettő 2023. decemberében, illetve Belgium még 2022. februárjában.

³⁰⁶ › BALLA: Útlevélfelkészítés a rendszerváltástól napjainkig. Op. cit.

lehetőséget és előnyt felismerve először Argentína helyezett el másodlagos fényképet: azt az adathordozó oldal hátoldalára nyomtatták, 1996-tól. A szingapúri és a japán útlevélfelhasználók 1999-ben követték, majd, többek között Csehország 2000-ben, Németország és Románia 2001-ben, Bulgária 2002-ben, Izrael 2012-ben vezette be az arckép ismétlését megszemélyesítéskor. Másodlagos fényképek felvitelének számos megoldását alkalmazták a különböző országok. Méretét tekintve ritkának számított, hogy az elsődleges képnél nagyobbban készült, leggyakoribb a kisebb megjelenítés, míg különösen a XXI. század harmadik évtizedétől az számos esetben azonos méretű volt. Kivitelezését tekintve ennél sokkal gazdagabb megoldások alakoztak. Kezdetben a megszemélyesítéssel azonos technikával és az adathordozó oldalon jelent meg. Idővel már harmadlagos képeket is alkalmaztak az előbbivel szemközti oldallal, ami normál fényben, vagy csak UV sugárzásban vált láthatóvá. A másodlagos fénykép elhelyezhető volt billenő effektusban (változó lézereképben) is, s számos ország alkalmazott lézerperforációs megjelenítést.³⁰⁷ Egyes országokban megjelentek már az elsődleges adathordozó oldal hátoldalára is felvitt képmások is. (Ilyen megoldást elsők között alkalmazott Argentína, 1996-tól, Japán, Szingapúr és Izland 1999-től, Németország, Belgium, Románia és Kuba 2001-től.) A magyar útlevelek először 1997. decembere és 1998. augusztusa között tartalmaztak másodlagos fényképet. Azokban a hónapokban az újonnan kiállított útlevelek adathordozó oldalára beragasztott képmást (digitalizálást követően) az 5. oldalon, úgynevezett érvényesítő címkén lézergravírozás módszerével megismételték. Ezt követően majd 2006. augusztusától tartalmaztak ismét másodlagos arcképet: egyedi megoldásként, a jobb felső sarok színváltó nyomata mögé, az elsődleges kép megközelítőleg $\frac{1}{6}$ -ára csökkentett méretben lézergravírozták azt.³⁰⁸ (Magyarországon első alkalommal az 1997. decembere és 1998. augusztusa között kiállított úti okmányok tartalmaztak másodlagos fényképet: az 5. oldalon beragasztott, lézergravírozott címkét helyezték el, amely a hátsó belső előzőkre rögzített papír alapú fénykép másolatát tartalmazta.)

Az **átléptető-bélyegző lenyomatok** védelmi elemeit tekintve sok államban történtek egységesítések, egyre több országnak nemzeti szabvány szerinti lenyomatai lettek valamennyi határátkelőhelyén. Magyarországon mindvégig országosan egységes lenyomat volt alkalmazásban, majd az a 2004. május 1-től a Schengeni Tér-

³⁰⁷ › EDISONDTD op. cit. ; PRADO op. cit.

Az összetettek között első példa volt a belga megoldás, 2008. és 2022. között. Ott az elsődleges fénykép tintasugaras felvitellel került rögzítésre, a másodlagos egy, a füzetbe varrt polikarbonát lapba lézergravírozással, illetve mellette harmadikként lézerperforálással, valamint negyedikként az adathordozó oldallal szemközti papíroldalon csak UV sugárzásban látható festékkel, tintasugaras nyomtatással. Azaz összesen négy helyen megjelenítve a jogosult képmását, illetve digitálisan az elektronikus adattárolóban rögzítve azt ötödikként. A legtöbb alkalommal ismételt fényképet Svédország alkalmazta, a 2012-től megszemélyesített útlevelekben öt helyen helyezték el azt, három különböző oldalon, valamint hatodikként a digitális másolatot az elektronikus adattárolóban rögzítve. Ezt majd Norvégia útlevélfelhasználója előzte meg 2020. októberében hat fényképpel és annak hetedik, digitális változatával. A XXI. század harmadik évtizedének elejétől mind gyakoribb volt, hogy a digitális képmáson kívül három helyen is elhelyezték a jogosult arcképét, de még az Európai Unió számos tagországa még továbbra is csak kettőt vitt fel. Az Amerikai Egyesült Államok útlevele 2020-ig, Ausztriáé 2022-ig csak egyszer tartalmazta a fényképet az elektronikus változat mellett.

› EDISONDTD op. cit. ; PRADO op. cit.

³⁰⁸ › EDISONDTD op. cit. ; HALABRIN

ségben addig alkalmazott szabványhoz igazodott. Az 1995-ben létrejött Schengeni Térség tagállamainak átléptető-bélyegző lenyomatai összképileg egységesek lettek, azonban országonként számos eltérés volt tapasztalható, már a kezdetektől.

A beutazást és tartózkodást engedélyező vízumok az 1990-es évektől egyre több országban nyomdai úton előállított öntapadó címkék voltak. Ez majd a 2010-es évekre általánossá vált. Azonban az évtized legvégére néhány ország áttért az elektronikus vízumok kiadására, amelyekkel egyidőben mellőzték az útlevéltre ragasztott vagy ahhoz csatolt vízumbélyegeket.

Az okmányellenőrzés során alkalmazott technikai eszközök és segédletek fejlődése az 1990-es évektől

Határátkelőhelyek az korábbi UV-lámpák mellett az 1990-es évektől voltak ellátva infravörös szűrővel és kamerás mikroszkóppal rendelkező (fekete-fehér képet adó) készülékkel. Ezekből legfeljebb egy-egy darabot biztosítottak az átkelőhelyek részére. A ferihegyi légi kikötő két határátkelőhelyének mindegyik útlevékezelő munkaadomását az 1990-es évek közepére felszerelték asztali UV-lámpával. Az évtized végén a közepes és nagy forgalmú magyar átkelőhelyeket felszerelték „Bíbor 2000” típusú, kompakt okmányvizsgáló berendezéssel is, amely szintén fekete-fehér televíziómonitorral rendelkezett, és beállított ultraibolya és infravörös fénytartományokban történő megvilágításban biztosított okmányvizsgálati lehetőséget. A retroreflektív útlevélfóliák ellenőrzésére szolgáló kis kézi készülékeket szintén biztosítottak a magyar átkelőhelyek részére, amelyekből az 1990-es évek második felére kellő mennyiség állt rendelkezésre, hogy a szolgálatban lévő útlevékezelők közül sokak részére kiadhasanak belőle feladatellátás idejére.

Nyugat-német, holland és amerikai (USA), nyomdai úton sokszorosított, okmányok és hamisítások külföldi képi dokumentációja (iratlefüzőkben tárolva vagy füzet formában kialakítva) a magyarországi rendszerváltást követő években vált elérhetővé a magyar *Határőrség* részére. Az 1990-es évek elején ezekkel a nagyobb magyar határátkelőhelyeket az *Országos Parancsnokság* ellátta, amely abban a korban jelentős előrelépésnek számított. Külföldi okmányeredetük is ebben az időszakban kerültek a főbb határátkelőhelyekre, a fentebb említett magyar okmányok gyűjteménye mellé.

A *Határőrség Országos Parancsnokság Határforgalmi Főosztály Szakigazgatási és Koordinációs Alosztályának* alárendeltségében 1994. január 31-től dokumentációs központ kezdte meg működését. Feladata a különböző határátkelőhelyeken felfedezett hamis/hamisított útlevelek és a kapcsolódó adatok központi feldolgozása, elemzése volt, továbbá a határőr igazgatóságok és a külföldi társhatóságok tájékoztatása is. Ehhez megfelelő technikai eszközöket kaptak, s egyre bővülő mintaokmány-gyűjteményt hoztak létre.³⁰⁹ A központot 2005-ben a *Határforgalmi Főosz-*

³⁰⁹ A központ munkáját megközelítőleg 300 példányos, számos ország okmányait tartalmazó mintaokmány-gyűjtemény alapozta meg. A központ technikai berendezései, az induláskor 80–100-szoros elektromos nagyító, mikroszkóp, uv-lámpa és infravörös ellenőrző készülék voltak, továbbá a képi dokumentálás készítéséhez szükséges állvány és fényképezőgép, illetve egy AGFA színes fénymásológép. Az 1990-es évek folyamán a dokumentációs központ nem csak egyes eredeti és hamis okmányról készített papír alapú dokumentációt, hanem kiadott féléves és éves jelentéseket, illetve összefoglaló dokumentációkat is.

› BALLA: Határforgalom-ellenőrzés és ... ; SZENDREI: Új módszerek, új rendszerek. Op. cit.

tály alárendeltségében, osztály szintű szervezetté alakították át *Dokumentációs Osztály* néven; a *Rendőrség és Határőrség* 2008. január 1-jei összevonásával feladatait az *Országos Rendőr-főkapitányság* akkor létrehozott *Határrendészeti Főosztály Dokumentációs Osztálya* vette át. Utóbbi szervezeti elem megnevezése 2022-től *Határforgalmi és Dokumentációs Osztályra* változott, kibővült feladatai okán.

Elektronikus határátléptető kapu (e-kapu, automata határellenőrző rendszer [automated border control, ABC]) Németországban első alkalommal Frankfurt am Main repülőtéren volt alkalmazva, 2009. augusztusától (kísérleti projektként, 2010. áprilisától általános működéssel). Az olaszországi Milánó-Malpensa repülőtéren 2014-től alkalmaztak ilyen rendszert. Magyarországon az első (és végül egyedüli), csak ujjlenyomat-alapú e-kapu a Budapest Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtéren volt alkalmazva, 2014. júniusától. Ezt, arcaazonosításon alapuló újabb berendezés és rendszer 2019. májusától, több lépcsőben került telepítésre a budapesti légi kikötőben, egyidőben a debreceni repülőtéren történő első bevezetés mellett.³¹⁰

A nagyobb magyarországi hatrátkelőhelyek részére 2013. őszén telepítették és üzemelték be a *foster + freeman* vállalat által gyártott VSC 40/H típusú okmányvizsgáló és archiváló készülékeket. Összesen 30 darab került akkor beszerzésre, amelyből 3 darabot a budapesti repülőtéren illetékes *Repülőtéri Rendőr Igazgatóság* kapott, 6-ot a *Csongrád megyei Rendőr-főkapitányság*, 5–5 darabot a Baranya és a Bács-Kiskun megyei szakirányítás és főbb határátkelőhelyeik, 3–3-at pedig a Szabolcs-Szatmár-Bereg és a Somogy megyeiek.³¹¹

A *Bűnügyi Technikai Intézet* 1990-ben a *Belügyminisztérium (BM)* alárendeltségébe került, egyúttal neve ***Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet (BSzKI)*** lett; 1994-ben ismét az *Országos Rendőr-főkapitányság* szervezetébe helyezték. A BSzKI okmányvizsgálathoz az 1980-as évek elejétől használt eszköze a *Projectina Universal Comparison Projector (UCP) 8032* összehasonlításra és televízióképernyőre történő kivetítésre is alkalmas berendezés, majd 1998-tól a *foster + freeman* vállalat kompakt készüléke, a (*Video Spectral Comparator*) VSC-1 típusú volt, amely fekete-fehér képet adó televíziókészülék útján jelenítette meg a vizsgálandó tárgy képét.³¹² A készülék különböző megvilágításban és normál fényen túli fénytartományokban biztosított vizsgálati lehetőséget, akár sokszoros nagyítás használata mellett is, még nagyobb iratok esetén is. 2010-ben beszerzésre került egy *Regula 4305MH* típusú okmányvizsgáló és képparchiváló készülék, amely már az elektronikus adattárolókat is ki tudta olvasni.³¹³ A BSzKI 2003-tól ismét a BM önálló intézetévé vált (a BM egyidejű megszűnésével, 2006-tól az *Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium* alatt működött), majd 2011. február 1-től az *Országos Rendőr-főkapitányság* irányítása alá került. A *Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet* 2017. január 1-jei hatállyal összevonásra került az *Igazságügyi Szakértői és Kutatóintézetekkel*. Az új szervezet ***Nemzeti Szakértői és Kutató Központ (NSzKK)*** néven végezte munkáját, irányításával kapcsolatos jogköröket az *Országos Rendőr-főkapitányság* vezetője gyakorolja. Kriminálisztikai szakértői tevékenysége keretében végzett, úti okmányokhoz kap-

³¹⁰ > SOM: *A magyarországi légi határforgalom és ellenőrzése*. op. cit.: 277–278., 425. p.

³¹¹ > 2246/39/2013. ált.

³¹² > FERENTZI ; MOHAROS et al.

UCP 8032-es berendezéssel az 1980-as években a *Magyar Nemzeti Bank Devizapénztára* is rendelkezett, hamisgyanús bankjegyek vizsgálatához.

³¹³ > MOHAROS et al. Op. cit.

csolódó feladata egyike a számos területnek, amelyben szakértői tevékenységet hajt végre. Az NSzKK *Kriminálisztikai Szakértői Intézetén* belül *Írás és Okmányszakértői Osztály* működik, valamint még 2023. végén is öt területi intézet (győri, kaposvári, szegedi, szolnoki és veszprémi) kompetenciájába is tartozik okmányszakértői tevékenység.³¹⁴ Az NSzKK 2017. májusában (a VSC-1-es készülékének leváltására) szerezte be a legkorszerűbbek közé tartozó *foster + freeman VSC-8000* típusú okmányvizsgáló és archiváló berendezést.³¹⁵

Nemzetbiztonsági Szakszolgálat (NBSz) és annak szervezetében működő **Szakértői Intézet** 1996. március 27-én kezdte meg működését. A biztonsági okmányok védelmével kapcsolatban az NBSz *Szakértői Intézet* részére hatósági feladatkör is kijelölésre került. Ennek keretében, kezdetben a biztonsági okmányok általános védelmi rendszerének kialakítása, az előállítás engedélyezése és a gyártó kijelölése, valamint és az okmányvédelem hatósági felügyelete került jogkörébe. Később ezt bővítették és részben módosították, így előbbieket mellett az okmányvédelmi rendszerek szinten tartása, valamint a biztonsági okmányok védelmének időszakonkénti felülvizsgálata, véleményezése és a szükséges változtatások kezdeményezése is feladatává vált.³¹⁶

Ismertté vált magyarországi útlevel-hamisítás esetek példái az 1990-es évektől

A magyarországi rendszerváltással egyidőben széles kör részére elérhetővé váltak a **fénymásoló készülékek**, azonban az még nagyon költséges volt (új készülék minőségtől és márkától függően az átlagos havi kereset legkevesebb 15–20-szorosa volt akkor, azonban használt készüléket akár negyed áron is lehetett vásárolni). Ezek hamarosan számos bankjegyhamisítás eszközei lettek, mivel viszonylag kis anyagi befektetéssel reméltek nagy hasznot. Fénymásolás útján készült, majd színezett 1.000 forint címletű bankjegyek utánzatait fedtek fel 1990. júliusában Baranya, majd Somogy megyében is.³¹⁷ Ez a sokszorosítási technika már az 1990-es évek első harmadában a színes fénymásológépek megjelenésével bővült,³¹⁸ s ez még elterjedtebb lett utánzott bankjegyek készítésénél,³¹⁹ valamint útlevelek, vízümbélyegek jogtalan előállítása során. A kezdetben néhány száz utánzott bankjegyet azonosítottak, azonban az 1990-es évek utolsó harmadára ez a szám 6–7.000 darabot is elérte évente.³²⁰ Minőségi ugrást majd az ezredforduló évei hozták el a hamisítóknak, amikor a számítástechnika, azon belül is a minőségi képszerkesztő programok terjedése és az egyre nagyobb felbontású digitális, **házi vagy irodai nyomtatógépek** (lézer, tintasugaras, majd hőnyomtatásúak) kis ráfordítás mellett is elérhetővé váltak. Ez követően jelentek meg az egyre kifinomultabb hamisítások, amelyek felismeréséhez már gyakorta erősebb nagyítóra volt szükség. Jó minőségű, teljes egészében **utánzott útleveleket** az 1990-es évek első harmadában kezdtek el felfedni a magyar ha-

³¹⁴ › NSzKK Szervezet és tevékenység. ; NSzKK Területi intézetek.

³¹⁵ › FERENTZI op. cit.

³¹⁶ › 86/1996. Korm. r. 3–4. § ; NBSz Hatósági tevékenység.

³¹⁷ › BOZSIK ; SZEGEDI

³¹⁸ Ezekből 1992. őszére már közel ezer darab volt ismert Magyarországon, amely legtöbbször az akkor legkedveltebb, legjobb tartott minőséget biztosító, japán típus volt.

› HALÁSZ: Hamis ezresek.

³¹⁹ › Hamis 50 márkások Borsodban. ; Száz hamis ezerforintos.

³²⁰ › S. B.

tárátkelőhelyeken, olyanokat, amelyek – nem kellően körültekintő útlevéllenőrzés során – már alkalmasak voltak akár a sikeres határátlépéshez is. A korszakban még jellemzően olyan útlevelek másolatait készítették el, amelyekkel Magyarország határait ritkán lépték át külföldiek; volt példa togói, kenyai, vietnámi és Costa Rica-i útlevéltútnázatokra is.³²¹ (A bankjegyeknél 1996-tól [Magyarországon 2007-től] egyre több esetben használták – a később „EURion” néven ismertté vált – másolás, nyomtatás elleni védelemként szolgáló, öt kör alkotta ismétlődő jelzés-mintát, amit sok esetben az alnyomati mintázatba terveznek bele és azzal egyidőben nyomtatják rá. Ez lehetővé tette, hogy a digitális eszközök felismerjék azt, hogy bankjegy másolását, sokszorosítását kívánja végrehajtani az eszközt használó személy, és megakadályozta azt. Útlevelek és személyazonosító okmányok körében sem ez, se hasonló megoldás nem került bevezetésre később sem.) Bár a gépi olvasású útlevelek ellenőrző számjegyeinek számítási módja már 1984. januárjában szélesebb olvasókör részére közölsre került (a *New Scientist* című brit folyóiratban),³²² ennek ellenére nem vált közismertté. Még közel két évtizedig ez még egyfajta védelmi elemet biztosított, illetve segítséget jelentett az utátnázatok, hamisítások felismerésére. Később, az internet terjedésével már nagyjából elvesztette ilyen tulajdonságát.

A Magyarországon az 1990-es években ismertté vált esetekben gyakorta nem magyar, hanem külföldi útlevelek kerültek meghamisításra. Ilyenre volt példa az 1997. márciusi pécsi rendőri felderítés eredménye is, amikor ötvennél is több, első-sorban horvát és jugoszláv meghamisított vagy hamisításra váró útleveleket találtak házkutatás során.³²³ Az előbbi esettel nagyjából egyidőben, szintén Pécsen, egy balesetet okozó, erősen ittas horvát férfivel szemben intézkedtek a rendőrök, amely során két gyanús útlevelet és útlevel-hamisításra alkalmas eszközöket találtak a járőrök.³²⁴

Az 1990-es évek első felének tendenciáját mutatja az az adat, hogy 1992. első nyolc hónapjához képest 1993. azonos időszakában már háromszor annyi hamis, hamisított, illetve más nevére szóló útlevel felhasználását fedték fel magyar határőrök. Az 1992. év egésze folyamán 2.091 közokirat-hamisítást, jellemzően útlevel-hamisítást fedtek fel Magyarország valamennyi határátkelőhelyén, 1993. január első és augusztus utolsó napja között már 3.200 fő esetében, s utóbbi év végéig ez a szám megközelítette már az ötezret.³²⁵ Az 1997. év egésze folyamán 2.386, 2000. évben 2.389 közokirat-hamisítás esetet dokumentáltak a határőrök valamennyi magyarországi viszonylat valamennyi határátkelőhelyén. Magyarország Európai Unióhoz csatlakozásának évében, a 2004. év egészében 3.326 közokirat-hamisítás esetet fedtek fel a magyar határátkelőhelyeken. A következő évben, 2005. folyamán már 5.456 hamisítás volt felfedve, amelyek közel felére a hegyeshalmi, illetve több

³²¹ › DANYI ; DEÁK ; HALÁSZ: Amatőr és profi hamisítók. ; SOM: *A magyarországi légi határforgalom és ellenőrzése*. op. cit.: 328–329. p.

³²² › CONNOR op. cit.

³²³ › BALOG

³²⁴ › UJVÁRI

³²⁵ › HALÁSZ: Amatőr és profi hamisítók. Op. cit. ; Hamisítják az útleveleket. ; SZENDREI: Új módszerek, új rendszerek. Op. cit.

Az 1995. év folyamán 156 személycserés elkövetés került a magyar hatóságok látókörébe, azonban 1996. márciusának végéig az ilyen esetek már elérték 160-at.

› HAJBA

mint ötödére a záhonyi határátkelőhelyen került sor. Magyarország teljesjogi schengeni tagságával – azaz a belső határokon folytatott határforgalom-ellenőrzés megszűnésével – egyidőben (2007. december, illetve légi határok esetében 2008. március) jelentős visszaesés következett be a közokirat-hamisítás felfedések terén és valószínűleg a felhasználásban is. A 2007. évben még 2.272 közokirat-hamisítás eset került rögzítésre, míg 2008-ban 1.282. Azonban a korábban tapasztalt évről-évre hullámzó mennyiségű elkövetési esetek 2010. után is tapasztalhatók maradtak: 2010. és 2017. között 1.308 és 2.210 értékek közé estek.³²⁶

A magyar *Határőrség* személyi állománya, elsősorban a határátkelőhelyeken 2002. folyamán összesen 1.892 hamis, hamisított vagy más névre szóló úti okmányt, vagy ritkább esetben egyéb közokirat bűncselekménynek minősített felhasználását fedte fel. Ebből 340-et a Budapest Ferihegyi Nemzetközi Repülőtér három határrendészeti kirendeltségén azonosítottak. Utóbbiak tekintetében az 1997. és a 2002. közötti évek voltak kiemelkedőek. Ezen időszakon belül is a 2000. év volt kiugróan magas; abban az évben 758 úti okmány-hamisítás eset kapcsán intézkedtek a ferihegyi határőrök, éves átlagban minden tízezer utasra 1,6 közokirat-hamisítás eset jutott (összehasonlításként: még 1993-ban a 221 eset alapján az előbbi érték 0,9 volt, majd később, 2015-ben a 180 eset és a dinamikusan növekvő teljes nemzetközi utasforgalom alapján már csak 0,17-es, majd 2019-ben 138 eset 0,08-as eredményt adott).³²⁷

Azonban nem csak a magyar államhatáron átlépni szándékozók esetében fedtek fel hamis, hamisított vagy más névre szóló útleveleket. Esetenként okmányhamisító csoport futárja által szállított hamisítványok kerültek felfedésre, ritkán nagyobb tételben is. Így például 1995. március 24-e hajnalban a nagylaki határátkelőhely pénzügyőrei egy autóbusz kerékdobja feletti kárpitja alá rejtve számos európai állam összesen 28 hamis, hamisított útlevelét, 4 személyazonosító igazolványát és 32 kitöltetlen forgalmi engedélyét találták meg.³²⁸ Hasonló esetek felfedésére később is sor került, volt, hogy a kitöltetlen vízumbélyegek mellett utánczó bélyegzőt is találtak gépkocsi rejtékhelyén. Rőszkén, a vámhivatal munkatársai, 2003. szeptemberében egy belépésre jelentkezett gépkocsiban találtak 150 különböző hamis, hamisított útlevelet, valamint több mint 100 adathordozó oldalt biztosító fóliát és 72 kitöltetlen vezetői engedélyt.³²⁹ Három hónappal később a nagylaki határvámhivatal munkatársainak beléptető vámvizsgálata során került elő egy tehergépkocsi pihenő-ágya alól 50 darab kitöltetlen görög útlevel, amelyet az Egyesült Királyságba kellett volna szállítania a gépjárművezetőnek.³³⁰ 2006. március közepén a rőszkei határátkelőhely vámhivatalának pénzügyőrei egy belépni szándékozó bolgár kamionban elrejtve 210 darab, különböző ország utánczó, de még kitöltetlen útlevelét találták meg (az okmányok úti célja akkor is az Egyesült Királyság volt).³³¹

³²⁶ > BALLA: *A biometrikus adatokat ...* op. cit.: 20–21. p.

³²⁷ > SOM: *A magyarországi légi határforgalom és ellenőrzése.* op. cit.: 530–531., 538. p.

³²⁸ > Okmánycsempész Nagylakon.

³²⁹ > ARATÓ ; MTI: Hamis okmányok.

³³⁰ > K. E.

³³¹ > MTI: Hamis útlevelek – százsámra.

A kutatás végeredményeként 100 darab francia, 25 litván, 20–20 dán, görög és norvég, továbbá 10 belga, megszemélyesítésre váró útlevelutánczat került elő.

Az okmányhamisítások közül a lapcsere az 1990-es években sem szűnt meg, oka és célja a korábbihoz hasonló volt: másik okmányban lévő vízumokat így helyezték át a felhasználni kívánt úti okmányba, esetleg bélyegző-lenyomatokat, kiutasítási bejegyzéseket kívántak így eltüntetni. A határátléptető-bélyegzőlenyomatok vízzel vagy vegyszerrel történő törlése sem volt példa nélküli.³³² A bélyegző-lenyomatok utánzása szintén előfordult, aminek több oka is lehetett. Az egyik, hogy az adott hamisított útlevél tekintetében megtévesztő bizalmat alkossanak, vagy az ilyen okmánnyal történő kilépési kísérletnél a meg nem történt belépés látszatát keltsék.³³³ Ezen kívül lehetett a valós tartózkodási idő ilyen módon az engedélyezett napokon belülré igazítása is. A valódi bélyegző-lenyomatokat számos esetben törlés és / vagy átírás módszerével meghamisították, jellemzően a be- és kiutazás között eltelt idő valódi hosszának leplezése érdekében.

Az 1992 M útleveleket az 1990-es évek közepére már egyre gyakrabban hamisították meg, elsősorban **fényképcsere** módszerével. A hazai és részben a külföldi felfedésekről a magyar *Belügyminisztérium* is értesült. A bajor belügyminiszter 1996. júniusában már levélben nehezményezte a magyar belügyminiszternél az említett útlevél könnyű hamisíthatóságát. Ezt a *Pénzjegynyomda* határozottan cáfolta, és a *Belügyminisztérium* is kiállt az útlevél biztonsága mellett, jelezve, hogy a fólia felhúzásával végrehajtott fényképcsere hamisítás véleményük szerint könnyű volt felismerni. Kissé később, 1996. július végén a *Nemzetbiztonsági Szakszolgálat Szakértői Intézete* a magyar útlevél fóliájának melegítéssel történő felemelését, majd a fénykép cseréjét akár olyan minőségben is elképzelhetőnek tartotta, amelyeket határőrök sem vennének észre. (Akkor már folyamatban volt az új magyar útlevél fejlesztése.) A bajor miniszter kérte a magyar hatóságoktól, hogy a fényképcsere felismerésének elősegítése érdekében a fénykép beragasztásakor, a fólia elhelyezése előtt, hitelesítő nedvesbélyegző-lenyomattal lássák el a fényképet.³³⁴ Ezt a magyar fél nem vezette be (csak a külképviseleti és a kormánybiztosi, kézi megszemélyesítéssel kiállított útleveleknél volt ez az eljárás, a kezdetektől mindvégig). Az 1995. év 12 hónapja folyamán 160, 1996. év első negyede (!) folyamán 165, novemberig pedig összesen közel 330 fényképcserés magyar útlevelet fedtek fel elsősorban határátkelőhelyeken.³³⁵ Az 1999. év folyamán a *Belügyminisztérium* összesen 476, 1998. augusztusáig kiállított 1992 M útlevél hamisításáról értesült, ebből nagyjából 30 volt érintett az érvényesítő címkével ellátott változatok közül.³³⁶

Az 1998. nyarán bevezetett 1998 M magyar útlevél lézergravírozással megszemélyesített adathordozó oldalát a bevezetése körüli hónapokban gyakorta szinte hamisíthatatlanként jellemezték, de volt olyan nyilatkozat is, amely szerint e megoldás: „a fényképcserés hamisítás lehetőségét kizárja”.³³⁷ Az első 1998 M, lézergraví-

³³² > A kimosatott útlevél. ; Jogellenesen. ; LENGYEL: Négerek a lányok alatt. ; M. Gy. ; T. J.

³³³ > SZENDREI: Arabok, szlovének, honi bűnözők.

³³⁴ > BALLA: Útlevélfejlesztés a rendszerváltástól napjainkig. Op. cit. ; BERTÓK – STEFAN ; LENCSES: Száznál több hatósági igazolványt kell felülvizsgálni.

³³⁵ > DUDÁS: Lézerfénykép az útlevélben. ; LENCSES: A sláger a jogosítvány és ...

Bajorországban a felfedett másfél ezer útlevél-hamisítás eset közül a legnagyobb csoportot a hamisított magyar útlevelek alkották.

> LENCSES: A sláger a jogosítvány és ... op. cit.

³³⁶ > VA.

³³⁷ > Dr. Konrád Károly belügyminisztériumi államtitkár válasza. ; Lézercímke a régi útlevélen.

rozott magyar útlevel hamisított (meghamisított adatokkal bíró) példányára 1999. júliusában egy házkutatás során akadtak a magyar rendőrök.³³⁸ Az új magyar útlevel első fényképcserés példányának felhasználása Magyarországon 2000. áprilisának legvégén került felfedésre a ferihegyi repülőtérén; az okmánytípust akkor másfél éve megszemélyesítették. A *Ferihegy-3 Határforgalmi Kirendeltségen* akkor felfedezett hamisítást meglehetősen jónak, „majdnem tökéletes” hamisításnak minősítették. Ezt követően néhány magyarországi példa is nyilvánosságra került; így 2001. májusának első felében, a barcsi határátkelőhely útlevelkezelő határőrei több, eredetileg lézergravírozott magyar útlevel fényképcseréjét fedték fel (az elkövetők elmondása szerint azokat Magyarországon vásárolták).³³⁹ Ennek elemzését követően a *Nemzetbiztonsági Szakszolgálat Szakértői Intézete* módosította az adathordozó oldal UV-nyomatát, amely lehetővé tette az újabb változatú okmányokban elkövetett fényképcsere könnyebb felismerését.³⁴⁰

Az évtizedek tapasztalatai alapján elmondható, hogy ha kezdetleges módszerrel és / vagy eredménnyel is, de mindig lesz olyan hamisító, aki a legbiztonságosabbra tervezett és gyártott okmányokat is meghamisítja. (Az azt megvásárló és felhasználó elkövetők pedig gyakorta nincsenek tisztában a hamisítás minőségében, annak tekintetében kénytelenek a hamisító szavában hinni; mindezek alapján az úti okmány védelmi szintje nem is feltétlenül akadályozzák meg a hamisítókat a bűncselekményük elkövetésében.) Azonban a hamisítók is folyamatosan fejlesztik eszköztárukat, és a kereskedelemben mind könnyebben és olcsóbban juthatnak egyre jobb minőségű nyomtatókhoz, s lézergravírozó berendezésekhez. Ezzel egyre jobb minőségi eredményeket is elérhetnek, ráadásul a világhálón nyilvánosan értékesített hamisítványok „piaci versenye” is igényelheti ezt. A védelmi elemek kiegyensúlyozott, helyes megválasztásával, valamint az okmányt ellenőrző hatósági személyek ellenőrzési módszereinek és lehetőségeinek figyelembevételével megalkotható – az adott korszakban, abban az időszakban elérhető technikai lehetőségeivel megvalósított – a hamisítások könnyebb felismerését biztosító újabb úti és személyazonosító okmány. Azonban nem feledhető az sem, hogy minél nehezebben hamisítható meg az útlevelek többsége, annál nagyobb lesz a jogosulatlan személy részéről történő felhasználás (személycsere),³⁴¹ mivel a hamis/hamisított úti okmány iránti kereslet jellemzően nem szokott csökkenni.

Kitöltetlen úti okmányok lopása, jogosulatlan megszemélyesítése. A magyar *Külügyminisztérium* és rendőrség vizsgálata folytán derült fény arra az 1994. április 21-én kiállított ideiglenes (kézzel kitöltött) útlevelekre, amely valótlan adatokat tartalmazott. A felfedezett közokirat-hamisítás nyomán elrendelt nyomozás más szabálytalanságot is felfedezett.³⁴²

A *Belügyminisztérium* egyik szerve által tárolt útlevelkészletből 1992-ben kétezer darab kitöltetlen okmány eltűnt.³⁴³ A magyar *Külügyminisztérium* konzulátusai

³³⁸ › SCHNEIDER

³³⁹ › FEKETE: Jó üzlet a magyar útlevel. ; Mégsem hamisíthatatlan az új magyar útlevel. ; sn

³⁴⁰ › BALLA: Útlevelfejlesztés a rendszerváltástól napjainkig. Op. cit.

³⁴¹ A fentiekhez hasonló következtetésekre és megállapításokra jutottak, mások mellett, BALLA Zoltán és MOLNÁR Ákos urak is.

› BALLA: Mi lesz veled, lézergravírozás? ; MOLNÁR: 145. p.

³⁴² › MTI: Hol vannak az útlevelek?

³⁴³ › F. Gy. A. ; Útlevelügy.

részére – ideiglenes útlevélként történő megszemélyesítés céljából – megküldendő 1992 M útlevélkészletből 1993. március 12-án, a minisztérium egy tisztviselője a *BM Adatfeldolgozó Hivatal*ban átvette a kirendelt mennyiséget. Ebből a készletből 1993. márciusa és 1994. nyara között nagyobb mennyiség ismeretlen körülmények között eltűnt, s mint az később kiderült, azokat valótlan adatokra, jogtalanul megszemélyesítették, majd elkövetők fel is használták. Ezek egy kis része felfedésre és lefoglalásra került magyar hatóságok részéről.³⁴⁴ Egy, 1993. nyarán folytatott nyomozás során egy gyanúsított által bérelt széfben két kitöltetlen magyar útlevelet találtak. Egy nemzetközi körözés alatt álló magyar férfinak egy budapesti lakásban 1995. elején történt elfogásakor két hamisított svéd útlevél mellett egy kitöltetlen magyar útlevelet is lefoglaltak a rendőrök.³⁴⁵ Száz darab kitöltetlen útlevelet nem találtak meg a *Belügyminisztérium* zuglói adatfeldolgozó hivatalában, az okmányok 1995. április 26-a és május 8-a között tűntek el.³⁴⁶ Négy és fél hónappal később, 1995. szeptember 13-a és 15-e között, a *Pénzjegynyomda* egyik dolgozója lopott el száz darabot tartalmazó készre gyártott útlevélköteget, amelyet az ellenőrzés kijátszásával, az öltöző ablakán adott ki az utcán várakozó társa részére. (Az okmányok közül később megközelítőleg 60 példányt, átlagosan 95 ezer forintos darabonkénti áron adták el ismeretlenek részére.) A bűncselekmény három nap múlva vált ismertté.³⁴⁷ Az 1992 M magyar útlevélből 1996. májusáig legyártott több mint 8 millió darabból, a különböző útlevél-kiállítási jogkörrel felruházott szervek és gyártó közül a *Külügyminisztériumtól* 380 kitöltetlen példány tűnt el, további 213 a *BM Adatfeldolgozó Hivatalból*, 128 darab két köztársasági megbízotti hivatalból, és 100 darab

³⁴⁴ > DANYI op. cit. ; MTI: Hol vannak az útlevelek? Op. cit.

³⁴⁵ > MÉSZÁROS ; PALKÓ

³⁴⁶ > I. Z.

³⁴⁷ > BALI – HORVÁTH ; DUDÁS: Még keresik az eltűnt útleveleket. ; Z. I.

Az eset után egy hónappal (1995. októberében) derült ki, hogy a *Diósgyőri Papírgyár*ból több alkalommal lopott ki egy ott dolgozó férfi bankjegy-nyomtatáshoz készített, de selejtesnek minősített papíriveket. (Egy rádióamatőr által hallott rádiótelefon-beszélgetés nyomán a rendőrség két férfit állított elő a bűncselekmény elkövetésének gyanúja miatt, az ő vallomásuk alapján vált ismerté az elkövetéssel gyanúsított papírgyári alkalmazott.)

> DUDÁS: A jegybank csak a papír ...

A *Pénzjegynyomdában* történtek után bő három hónappal, 1995. december 23-án Németországból, a *Drewsen Spezialpapiere G.m.b.H.* üzeméből, akár bankjegy nyomtatására is alkalmas, megközelítőleg 16 tonna mennyiségű biztonsági papírt szállítottak. Ezt német társhatósági tájékoztatás alapján a magyar titkosszolgálatok a magyar határig figyelemmel kísérték, azonban azt követően a szállítmány eltűnt látókörükből. A több raklapnyi biztonsági papírból jelentős mennyiséget tett ki a fémszállal ellátott, magyar 5000 forint címlet nyomtatásához is alkalmas változat. Az ellopott nyomathordozót fel is használták az érintett bankjegyek utánzatainak készítéséhez is, amelyből néhány száz darab hamarosan felfedésre került. Később, 1997. elején, Kiskunmajsán néhány ív fémszálas papírt a helyi nyomdában egy férfi próbálta meg értékesíteni, aki vélhetően nem tudta, hogy az nem közönséges papír és az milyen célra használható fel. Az eltűnt mennyiség nagy részét, közel 10 tonnát 1997. február 27-én fedezték fel, majd foglalta le a rendőrség egy soltvadkerti édességüzem raktárában, amelyből azonban csak 150 ív (1,5 kilogramm) volt a fémszálas változat. A továbbra is hiányzó készletből 633 csomag fémszálas biztonsági papírt 1997. július 5-én, Budapest VI. kerületében egy nyomdában, hamis bankjegy gyártása közben találta meg a rendőrség, majd július 8-án 373 csomagot Akasztón foglaltak le, azokban a napokban összesen 4,5 tonna mennyiséget. A budapesti nyomda házkutatása során két ofszet nyomdagépet, nyomólemezeket és fázisnyomatokat találtak; a nyomólemezek levilágításához szükséges filmet számítógép segítségével készítették.

> Demeter Ervin kérdése Nikolits István tárca nélküli miniszterhez. ; Felismerhető a hamis ötezres. ; MTI: Megvan a bankjegypapír. ; Pénzpapír édes társaságban. ; Soltvadkerten megtalálták tíztonnányi ...

pedig a *Pénzjegynyomdából*.³⁴⁸ Az ORFK Központi Bűnüldözési Igazgatóság Szervezett Bűnözés Elleni Osztályának információja alapján, a Budapesti Rendőr-főkapitányság motoros járőrei által 1997. augusztus 28-án megállított gépkocsiban 350 darab lopott, kitöltetlen eredeti magyar útlevélet találtak. A nyomozás során további hatszáz kitöltetlen, és korábban eltűnt útlevél került elő. A vizsgálat megállapította, hogy azok nem az 1992. évtől hiányzó példányok közé tartoztak, hanem egy másik, néhány hónappal korábban eltűnt készletből valók voltak.³⁴⁹ Később, egy körözés alatt álló magyar állampolgár (kétéves spanyolországi tartózkodás után) 1999. január 14-én jogosulatlanul megszemélyesített, de a körözésben szereplő nevére kiállított 1992 M magyar útlevéllel érkezett a madridi járattal Ferihegyre. A hamisítást a beléptető ellenőrzés során felfedték, a ruházat és csomag átvizsgálása során további két, hamis(ított) útlevélet találtak a személynél.³⁵⁰ Az előbbi esetek mindegyike az ellenőrzés és a biztonság fokozását, a számadási szabályok szigorítását eredményezte. Így az ezredfordulót követően ilyen esetekre már nem is került sor Magyarországon.

Az előbbiekhöz hasonló esetekre, szándékosságra vagy hanyagságra nem csak Magyarországon volt példa.³⁵¹ A belga külügyminisztériumból 1999-ben több kitöltetlen útlevél tűnt el.³⁵² Az Egyesült Királyságbeli Manchesterben, 2008. július 28-án a biztonsági szabályok megsértése (a teherautó vezetője út közben megállt új-ságot vásárolni) tette lehetővé, hogy 24 dobozban található 3.000 kitöltetlen brit útlevélet és vízümbélyeget ellopjanak a gépjármű rakteréből.³⁵³ (Magyarországon 1997. és 2017. között, elsősorban határátkelőhelyeken, jogosulatlanul megszemélyesített [lopott kitöltetlen] útlevél felfedésére mindösszesen 639 esetben került sor, több évben is meghaladta a számuk a 40-et.)³⁵⁴

A Marokkói Királyság budapesti nagykövetségére 1990. nyarán ismeretlen személyek betörték, amely során a páncélszekrényből eltulajdonítottak 1.600 dollár készpénzt és egy csekkfüzetet, illetve 2 darab már megszemélyesített és 31 darab kitöltetlen marokkói útlevélet. A tetteseket valamivel később az buktatta le, hogy amikor egy pilisvörösvári betörés során, 1990. július 21-én a rendőrök elfogták őket, az azután végrehajtott házkutatás során előkerültek a nagykövetségről lopott kitöltetlen úti okmányok.³⁵⁵

Az 1990-es évek második felében évente néhány száz hamisított magyar útlevél vagy arról kapott információ került a *Belügyminisztérium* látókörébe.³⁵⁶ 2000-ben a négymillió, még érvényes 1992 M útlevél közül 507 darab hamisított példányról értesült a magyar útlevélhatóság.³⁵⁷ Azonban nem zárható ki, hogy a külföldi fel-

³⁴⁸ > DUDÁS: Lézerfénykép az útlevélben. Op. cit. ; LENCSES: A sláger a jogosítvány ... op. cit.

A köztársasági megbízotti hivatalok közül kettő volt érintett ilyen eset által: a *Fővárosi Közigazgatási Hivatalból* 126, a *Nógrád megyei Közigazgatási Hivatalból* pedig 2 kitöltetlen magyar útlevél tűnt el.

> LENCSES: A sláger a jogosítvány és ... op. cit.

³⁴⁹ > F. Gy. A. Op. cit. ; MTI: Bianco útlevelek. ; Útlevélügy. Op. cit.

³⁵⁰ > Áfacsaló hamis útlevéllel.

³⁵¹ > LENGYEL: Négerek a lányok alatt. Op. cit.

³⁵² > MTI: Amerikai szigorítás.

³⁵³ > Milliókat érő útleveleket loptak el. ; MTI: Biztonsági kockázat.

³⁵⁴ > MOLNÁR op. cit.: 91–92. p.

³⁵⁵ > GA. J.

³⁵⁶ > TROSZT

³⁵⁷ > K. T.

fedések egy kisebb részéről nem kaptak értesítést, hiszen ott a nem magyar ajkú felhasználók körében nagyobb sikerrel bíztatott a felhasználásuk.

A már említett fényképcsere hamisítási mód mellett a korszakban sem volt ritka a más adataira szóló úti okmány (személycsere) sem. A más adataival, de az elkövető fényképével igényelt magyar útlevelekre még az 1990-es években is volt példa Magyarországon. Több ilyen esetre majd 1994. nyarán is fény derült. Egy esetben a kérelem leadása során, az ügyfél személyazonosítását követően, az ügyintéző figyelmének szándékos elvonása során cserélték ki a kérőlapra a csatolt fényképet.³⁵⁸ Igen ritkán, de az 1990-es évek első felében előfordult, hogy valamivel korábban elhunyt magyar állampolgár adataira igényelték leendő elkövetők útlevelet. Ezek a különböző nyilvántartások akkor még lassú átfutási ideje miatt fordulhattak elő.³⁵⁹ Valamennyi magyar határátkelőhelyen, az 1997. év folyamán 206 személycsere elkövetési mód került felfedésre, 1998-ban pedig 412. Az esetszámok 1999-től 2007-ig (Magyarországnak a schengeni térséghez történt csatlakozásáig) 140 és 447 között, igen hullámzó mennyiségben mozogtak. 2008. után a számuk jelentősen visszaesett, s 2017-ig már egy évben sem haladta meg a 100-at, azonban 30-nál sem volt kevesebb.³⁶⁰

Az otthoni számítógépekkel összekapcsolható házi lézergravírozó készülékek a 2010-es évek második felében váltak elérhetővé széles körben; az első, lézergravírozással megszemélyesített hamis(itott) okmányok az évtized második felében jelentek meg. Ez az elérhető technika igen gyorsan fejlődött, amivel lépést tartottak az okmányhamisítók is.³⁶¹

El-nem-ismert állam vagy szervezet által kiállított útlevel (ügynevezett fiktív úti okmány) felhasználása az 1990-es években sem volt példa nélküli a magyar határátkelőhelyeken átlépni szándékozók esetében. Ezek között is a leggyakoribbak a *World Service* nevű szervezet „útlevele”-i voltak, amelyet egyetlen állam központi igazgatása sem ismert el hivatalosan úti okmányként. Jellemzően elsősorban anyagi haszonszerzési céljából állította ki egy-egy csoport az ilyen jellegű megtévesztő okmányokat, amelyekbe az igénylő által nyilatkozott (akár valótlan) adatokat vezették fel.³⁶² Ezek jogi megítélése országonként változó, de jellemzően eleve nem minősítik ezeket közokiratnak, így azon államokban a közokirat-hamisítás ténye sem valószínűsíthető meg.³⁶³

Utánzott vízumbélyegeket jellemzően a Magyarországon átutazni szándékozók esetében fedtek fel. A magyar határátkelőhelyeken az 1993. év első hat hónapja során megközelítőleg fél ezer utánzott vízumot találtak úti okmányokban: ebből 159 német, 137 osztrák, 130 svájci, illetve, egyebek mellett 15 francia és 13 USA beutazási engedély volt. (Akkor elsősorban török és jugoszláv állampolgárok használtak fel ilyeneket.) Magyarországra belépni szándékozók közül 5 fő útleveleiben utánzott magyar vízumbélyeg felhasználásával kívánt beutazni.³⁶⁴

³⁵⁸ > BM álláspont az útlevel-ügyintézésről. ; HAJBA op. cit.

³⁵⁹ > HAJBA op. cit.

³⁶⁰ > BALLA: *A biometrikus adatokat ...* op. cit.: 20–21. p.

³⁶¹ > BALLA: *Mi lesz veled, lézergravírozás?* Op. cit.; TASI

³⁶² > DEÁK op. cit. ; MOLNÁR op. cit.: 125–126. p.

³⁶³ > MOLNÁR op. cit.: 121–123. p.

³⁶⁴ > DEÁK op. cit.

A hamisított (törölt, törölt és átírt vagy törlés nélkül átírt) **átléptetőbélyegző-le-nyomatok** mellett a XXI. század első két évtizedében magyar határátkelőhelyeken számos alkalommal került felfedésre utánczott bélyegzőlenyomat is. Ezek nem csak schengeni államok lenyomatai voltak, hanem más országoké is felfedésre kerültek (gyakorta a viszonylat szerinti szomszédos átkelőhelyé). Valamennyi, bélyegzőlenyomatokhoz kapcsolódó hamisítás felfedés száma a 2010-es 397 lenyomathoz képest folyamatos, egyenletes növekedés mellett 2015-ben már 1.308 hamis/hamisított lenyomatot ért el, következő évben 1.102 darab volt.³⁶⁵

·°°°°·

³⁶⁵ › BALLA: *A biometrikus adatokat ...* op. cit.: 20–21. p.

Állami útlevel-hamisítások és állami érdekből kiállított útlevelek történelmi példái³⁶⁶

Az állami hivatalok, szakszolgálatok régóta közreműködnek abban, hogy személyek megváltoztathassák személyazonosságuk egy részét, esetleg egészét. Ez történhetett törvény adta felhatalmazás alapján, állampolgári igényre történhet. A legáltalánosabb a férjezett név (vagy ma már a feleség nevének) felvétele, vagy az örökbefogadáskori új családnév. Ritkább, de ide sorolandó a névváltoztatás, illetve Magyarországon még a visszahonosításkor a név (vissza)magyarosítása vagy egy magyar név választása. Ez a személyi adatok egyik legfontosabbikát, a nevet változtatja meg, de akár a településnév az (új) állampolgárság és születési hely aktuális hivatalos nyelvén is eltérhet annyira, hogy az azonosságot idegen hatósági személy nem tudja felismerni. Ez(ek) akár oly mértékben is bekövetkezhet(nek), hogy a körözési vagy beutazási tilalmat tartalmazó nyilvántartások adataival nem egyeztethetők. Ez különösen az útlevelek többségének szűkebb adattartalma miatt tovább nehezedik.

Az üldöztetés elől menekülők részére is volt ország, amely lehetővé tette adatainak megváltoztatását.

Állami hatóságok akaratából következik be személyazonosság-csere például azon országokban, ahol a tanúvédelemben részesülő személyeknek ezt biztosíthatják.

Ugyanígy állami hivatalok, szakszolgálatok kellő felhatalmazás, érdekérvényesítési cél alapján változtatják meg a hírszerzésért és / vagy fedett műveletek végrehajtásáért felelős szervezetek külföldön tevékenykedő tagjainak személyazonosságát.

Ameddig ez saját állam okmányában történik, és már a saját államból kiutazáskor felhasználják az okmányt, akkor a közokirat-hamisítás bűncselekmény nem feltehető, illetve nem minden fél tekintetében valósul meg.

Az útlevel-hamisítás egyik sajátos körülménye, amikor azt egy ország állami szolgálata, hivatala, hatósága, vagy annak tagja, a feladatkörének teljesítése érdekében hajtja végre. Ezeket jellemzően különböző (nemzet)biztonsági, politikai vagy humanitárius célból tették. Ez akkor valósul meg maradéktalanul, ha azok csak akkor kerülnek nyilvánosságra, amennyiben azt a hamisításról rendelkező állam / hatóság azt szándékkal akarja, vagy már történelmi távlatokban derül rá fény. Az akarat nélküli nyilvánossága e cselekményeknek / eseményeknek, ha rövid időn belül kiderül, lényegében kudarcnak tekinthetők, hiszen rejtve maradás célját nem érték el. A történelmi példák, esetek rövid ismertetése az okok és célok, illetve a megvalósítás különböző módjait szemléltetik. (E fejezet kizárólag olyan eseteket és olyan

³⁶⁶ E fejezet SOM Krisztián: Állami útlevel-hamisítások történelmi példái. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXX. évf. (2020) 59-60. sz., 157–166. p., HU-ISSN 1216-6774 DOI: [10.31627/RTF.XXX.2020.59-60N.157-166P](https://doi.org/10.31627/RTF.XXX.2020.59-60N.157-166P) tanulmánynak bővített, részben átdolgozott változata.

mértékig mutatja be, amelyek és amennyire azok már eddig nyilvánosságra kerültek, és amelyek úti okmányokhoz kötődnek, és / vagy azokkal való visszaéléshez, bűncselekményekhez is kapcsolódnak.) Nem cél a cselekmények büntetőjogi elemzése, mindazon által azok vizsgálata csak az érintett országoknak az elkövetésekkor hatályos jogszabályainak figyelembevételével történhet. Ezen túlmenően, több eseményt a történelem eltérően ítél és ítélt meg, hiszen többnek célja az emberéletek megmentése volt a biztosnak vélt haláltól, kínzástól vagy jogtalan bebörtönzéstől.

Az állami hatóságok, szolgálatok részéről állami érdekből kiállított, valótlan / félrevezető adatokkal bíró útlevelek kiállításának és a végrehajtott közokirat-hamisítások tényleges okai, illetve az úti okmányok és a hamisítási módok különbözőek és változatosak voltak. Azonban a céljuk általában azonosak: a valótlan személyazonossággal megtévesszék az úti okmányt ellenőrző idegen hatóságokat, (tanú)védelem esetén pedig a védett személyre veszélyt jelentők körét.

Az érintett úti okmány honosságát tekintve, az lehetett:

1.) egy másik állam (akár baráti, akár semleges, akár ellenséges ország) hatósága által kiállított;

2.) saját állam hatósága által kiállított.

Utóbbi (2.) esetben az okmány minden részében eredeti, csak az abban közölt adatok egy része vagy egésze valótlan. Ennek előnye abban rejlik, hogy a fényképen (személyleírásban) szereplő személy valódi személyazonossága (és / vagy esetleg eltérő állampolgársága) rejtve marad(hat) az okmányt ellenőrző (jellemzően, elsősorban külföldi) hatóságok előtt.

Az úti okmány felhasználási módját tekintve azok azonosak a „polgári” életben előforduló esetekkel:

A) eredeti úti okmány más személy általi, jogosulatlan felhasználása (azaz személycsere);

B) eredeti úti okmány meghamisítása (például a fénykép cseréje, és / vagy utazási előzmények hamisítása);

C) eredeti úti okmánynak teljes utánzása;

D) úti okmányba valótlan adatok rögzítése (ez, mint említésre került, jellemzően a legkönnyebben saját állam útlevele esetén kivitelezhető).

A középkori világban még nem ismerték vagy nem alkalmazták az úti okmányok általános kötelezettségét. Ennek ellenére az akkori Magyarországon felfedésre került személyazonosság-csere (fondorlat) külföldi állami szolgálatban álló személy részéről. Ezek közül az egyik legelső a német-római császár megbízásából 1027-ben Bizáncba tartó Werner strassburgi püspök volt. A feladata az volt, hogy a bizánci császár és megbízója között egy Magyarország elleni szövetséget hozzon létre. Útja kényszerűen, akárcsak a korban sok, Szentföldre zarándoklónak, Magyarországon vezetett keresztül. A magyar határra érkezésekor magát már zarándok szerzetesnek álcázta, azonban ez kiderült, ebből következően I. István király megtiltotta belépését hazánkba.³⁶⁷ Az ilyen, és ehhez hasonló csalárd módokat megnehezítette az országhatárok átlépéséhez a XVIII–XIX. század fordulója tájáig a határátlépés feltételeként bevezetett általános és kötelező útlevélkényszer és az úti okmánynak előzetes, külképviseleti láttamozása (beutazás előzetes engedélyezte-

³⁶⁷ › SOM: A magyar határforgalom ellenőrzés, 1000–1301. Op. cit.

tése). Ekkortól már ezeknek hamisítása, meghamisítása, vagy jogosulatlan felhasználása vált szükségessé a valódi személyazonosságát az útba ejtett, vagy célország hatóságai előtt rejtteni szándékozó utazó részéről.

Állami szolgálatok, hivatalok által történt útlevél-hamisítására az elmúlt két évszázadban több példa is nyilvánosságra került. E fejezetben közokirat-hamisításként került tárgyalásra azon cselekmény, amely során kifejezetten egy másik ország hatóságának megtévesztése volt a cél.

A szakszolgálatok útlevél-hamisítási és -visszaélési tevékenységére nem csak az ismertté vált esetek adnak példát. A XIX. század utolsó harmadában az osztrák-magyar közös katonai hírszerző szolgálat, az *Evidenzbureau* (Nyilvántartó Iroda) szabályzat/utasítás alapján igyekezett más – szomszédos vagy leendő ellenséges – országok eredeti okmányait megszerezni. Ezekkel majdan visszaélve kívánták biztosítani, hogy az osztrák-magyar felderítők és ügynökök valódi kiléte, állampolgársága rejtve maradjon akár háborús helyzetben is.³⁶⁸

Más állam úti okmányának jogosulatlan felhasználása (személycsere) (1./A)

Erre példa az Osztrák-Magyar Monarchia katonai hírszerzésének 1872-es szolgálati utasítása is, amely az ellenséges országba küldött ügynök idegen ország útlevelével történő ellátását írta elő.³⁶⁹ Azonban tényleges felhasználás is napvilágot látott külföldön:

- Az első világháború egyik legelső, idegen állam úti okmányával történt visszaéléséhez kapcsolódó kémügye a hadműveletek megindítását követő harmadik hónapban napvilágra kerül. Egy amerikai állampolgár újonnan – az akkor szabályok szerint még fénykép nélkül – kiállított útlevelét az azt kiállító amerikai külképviseletről jogosulatlanul elhozta az Egyesült Királyságban működő német hírszerzési hálózat. (Az Amerikai Egyesült Államok 1917-ig a világháborúban semleges állam volt.) A más nevére, de azonos személyleírásra szóló úti okmányt pedig, a tökéletes amerikai akcentussal beszélő német Carl Hans LODY tartalékos fregatt hadnagy használta fel személyazonossága igazolására, a brit haditengerészet mozgásának megfigyelése során.

Más állam úti okmánya eredeti tartalmának meghamisítása (1./B)

Ennek végrehajtása a „lebukás” kockázatát is magában foglalja. Erre elsősorban olyan helyzetben kerül sor, amikor titkos ügynököket oly’ mértékben akartak fedni, hogy az a valódi állampolgárság rejtése által a megbízó állam valódi kiléte se derüljön ki. A források számos esetben hamis úti okmány felhasználásáról számolnak be; azonban azok gyakran nem tesznek különbséget hamis (teljes utáztat) és hamisított (eredeti okmány egy vagy több részletének jogosulatlan megváltoztatása) között. Ezért azok az esetek, amelyeknél valószínűbb a meghamisítás (például fényképcsere, vagy adatok jogosulatlan átírása), itt kerülnek ismertetésre.

- A *Greenpeace* nemzetközi környezetvédő szervezet „Rainbow Warrior” nevű hajója 1985. július 10-én az új-zélandi Auckland kikötőjében horgonyzott, amikor robbanás következtében félig elsüllyedt. (A szervezet hajója az akkori csendes-óce-

³⁶⁸ › PARÁDI – REGÉNYI: 73., 103–104. p.

³⁶⁹ › Loc. cit.: 103–104. p.

áni francia atomkísérletek elleni tiltakozás zászlóshajója volt.) A detonáció hatására egy portugál származású férfi is életét vesztette. Az *Új-Zélandi Rendőrség* nyomozása kiderítette, hogy a támadásért két, magát hamis(itott) (véltetően fényképcsere módszer által) svájci útlevelekkel igazoló, házaspár álcájával utazó francia állampolgár volt a felelős. Ezután hamar az egyik francia titkosszolgálatra, a *Külbiztonsági Főigazgatóságra* (*Direction Générale de la Sécurité Extérieure*; *DGSE*) terelődött a gyanú, amelynek hivatásos tisztje volt a két elkövető. Az eljáró új-zélandi bíróság végül a nyomozás eredményeit bizonyítottak láta. A francia elnök utasítására másodjára lefolytatott vizsgálat eredménye miatt a francia honvédelmi miniszter lemondott tisztségéről, továbbá a *DGSE* vezetőjét felmentették.³⁷⁰

- A dél-koreai *Korean Air Lines* 1987. november 29-ei KE-858 számú, Bagdad–Abu Dhabi–Bangkok–Szöul útvonalon közlekedő járatának Burma partjai előtt történt felrobbantásáért és az azon utazó 115 ember haláláért a nyomozás két észak-koreai állampolgárságú ügynököt gyanúsított. A minden jel szerint a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság szolgálatában és felsőbb vezetésének megbízásában álló idősebb férfi és fiatal nő még eredeti okmányaikkal érkeztek Budapestről Bécsbe, gépkocsival. Az osztrák fővárosban a budapesti észak-koreai összekötő ügynök két, hamisított japán útlevélet adott át nekik (a nő okmánya esetében véltetően fényképcsere mellett adatok tartalmi hamisítása is lehetett, a férfiában feltételezhetően csak előbbi beavatkozás történt). A vizsgálat szerint az okmányokban szükséges japán kiléptető-bélyegzők lenyomatát az észak-koreai hírszerzés utánzás módszerével hamisította. Az elkövetők leleplezését követően felkért japán okmányszakértők véleménye szerint a japán útlevelek nagy igényességgel lettek meghamisítva, szervezett háttérre utalt annak módja. A két észak-koreai ügynök – turistáskodó apalánya párnak álcázva –, a két hamisított okmánnyal kilépett Bécs–Schwechat repülőtérre, és repülőgéppel Belgrádba utazva ott belépett. E határátlépések sikerének feltétele volt, hogy az úti okmány adathordozó oldalainak meghamisításán túl utánzott osztrák beléptető-bélyegző lenyomat is szerepeljen benn. Így kerülve el, hogy a kilépéskor a hiányzó lenyomat miatt a hamisítás feltűnjön osztrák hatóságoknak. Néhány nap elteltével (mialatt a jugoszláv fővárosban megkapták a rádióba rejtett robbanószerkezetet) a belgrádi repülőtérrel – ismét a korábban hamisított okmányokkal kilépve – megkezdték bonyolult útjukat Bahreinbe.³⁷¹ A repült szakaszokat különböző légitársaságokkal tették meg Belgrád és Bahrein között, amely hosszú, körülményes és költséges is volt.³⁷² A két ügynök Abu Dhabiban – japán útlevelével

³⁷⁰ > KÖVES ; LÁSZLÓ ; UPI: Új-Zéland hazaengedi ...

Az elkövetőket gondatlanságból elkövetett emberölés és gyújtogatás miatt 10–10 év szabadságvesztésre ítélték. Franciaország a kiadatás megtagadása miatt elérte az Európai Gazdasági Közösségnél az új-zélandi termékekre a behozatali tilalom bevezetését. Ez erős, gazdasági nyomást gyakorolt a szigetállamra. Az *Egyesült Nemzetek Szervezete* főtitkáranak közbenjárására, az import-tilalom feloldásáért cserében, végül 1986. nyarán Francia Polinéziába szállították a két titkos ügynököt, akiknek ott három év szigorított katonai szolgálatot kellett letölteniük.

³⁷¹ > ENSZ BT S/PV.2791 ; SZABÓ: 125–131. p.

Az *Iraqi Airways* által teljesített Belgrád–Bagdad útvonal után, 3 órás átszállásra várakozást követően, légitársaságot váltottak. Ekkor a *Korean Air* Bagdad–Abu Dhabi közötti járatával utaztak tovább, majd újabb 6 órás csatlakozási idő elteltét követően, a *Gulf Air* Abu Dhabi–Bahrein járatával érkeztek meg Manamába.

³⁷² Korabeli vizsgálatok alapján, lényegesen olcsóbb és időben is rövidebb lett volna a Belgrád–Amman / Amman–Bahrein útvonal.

– kiszállt a dél-koreai repülőgépből, amely hamarosan nélkülük folytatta útját. Az elkövetők ezután Abu Dhabiból légi járatral Manamába utaztak, ahol hamisított útlevelekkel beléptek Bahreinbe (azokat összesen legalább négy hatósági ellenőrzés során használták fel). A *Korean Air Lines Boeing 707-300*-as repülőgépének Bengáli-öböl feletti robbanását követően igen hamar gyanússá vált a korábbi útszakasz két japán utasa. Ezután rendkívül rövid idő alatt kiderült – a Japánban lévő úti okmány nyilvántartásokat átvizsgálva –, hogy a női néven szereplő japán útlevelet meghamisították (véltetően az útlevel-nyilvántartás eltérő születési adatokat tartalmazott, és / vagy a név átírása esetén: azon a néven nem szerepelt kiadott okmány). A férfi úti okmányának vizsgálata során kiderült, hogy az útlevel eredeti tulajdonosa nem hagyta el Japánt a kérdéses időszakban. Azonban az útlevelét korábban kölcsönadta valakinek, akiről kiderült, hogy korábbi kémbotrány kapcsán Észak-Koreával hozták összefüggésbe. A hamisítások tényeiről értesített bahreini hatóságok, a két észak-koreai ügynököt a december 1-jei kilépésük során feltartóztatták. (Az okmányok alapos ellenőrzése, a személyek előállításakor az ügynökök öngyilkosságot követtek el. Azonban az elkövető nő azt túlélte, majd később részletes beismerő vallomást tett, az eljáró bíróság halálra ítélte. Kegyelem után börtönbüntetésre változtatták az ítéletet.)³⁷³

- Az izraeli *Hírszerzés és Különleges Műveletek Intézete* (*Ha-Mosszad leModi'in v'le-Tafkidim Mejuhadim*; közkeletű nevén: *Mossad / Moszad*) a nyomozások gyanú szerint számos külföldi művelete során használta fel idegen állam hamis(ított) útlevelét. Ilyenekre az 1970-es évektől több alkalommal is fény derült, minden esetben komoly diplomáciai bonyodalmakat eredményezve.³⁷⁴ Azonban a *Moszad*hoz köthető, nyilvánosságra került, a legtöbb hamis(ított) útlevelhez kötődő műveletére 2010-ben került sor. A palesztin *Hamasz* (*Harakat al-Mukavamah al-Iszlamiyah*) katonai szervezetének egyik alapító vezetőjét, Mahmúd AL-MABHUH 2010. január 20-án holtan találták egy Dubai-ban lévő szálloda szobájában. A rendőrségi nyomozás a természetes halálnak beállított gyilkossággal rövid időn belül 27, az izraeli titkosszolgálatához köthető személyt gyanúsított. A 27 férfi és nő hamis (utánzott) vagy fényképcsere módszerével meghamisított tizenkettő brit, hat ír, négy francia és négy ausztrál, továbbá egy csalárd módon szerzett német útlevelet használt fel a többnemzeti nyomozás eredménye alapján. (A gyanú szerint a brit útlevelek képeit és adatait akkor szerezte meg a titkosszolgálat, amikor az eredeti tulajdonosok

› ENSZ BT S/PV.2791 op. cit.

³⁷³ › ENSZ BT S/PV.2791 op. cit. ; SZABÓ op. cit.: 125–131. p.

³⁷⁴ E fejezetben tárgyalt esetek mellett, a későbbi nyomások megállapításai szerint, a *Palesztin Felszabadítási Szervezet* bejrúti irodájának 1973. évi megrohamozásának kivitelezése érdekében az izraeli *Moszad* három ügynöke brit hamis(ított) útlevelet használt fel utazásai során. Szintén 1973-ban – a müncheni olimpiai faluban elkövetett merénylet elkövetői elleni bosszúhadjárat keretében – az izraeli titkosszolgálat több ügynököt előállították, miután megöltek egy marokkói férfit, akiről tévedésből azt hitték, hogy azonos az egyik elkövetővel. Az egyik női ügynök hamis(ított) kanadai útlevelet használt fel, míg a többi brit és francia úti okmányok birtokában utazott be Norvégiába.

Feltételezések szerint a *Moszad* egy másik női ügynöke 1979-ben egy gépkocsiba rejtett bombával követett el merénylet Bejrútban; az utazása során hamis(ított) brit útlevelet használt.

A nyomozás szerint két izraeli titkos ügynök 1997. szeptember 25-én merényletet kísérelt meg Khaled MESHAL, a palesztin *Hamasz* egyik vezetője ellen. Az izraeliek ez esetben is hamisított kanadai útlevelekkel utaztak be Jordániába.

› A *Moszad* magára vállalta. ; Hamisított brit útlevelek. ; Hare az útlevelekért.

Izraelbe történő belépéskor akár 20 percre, alaposabb okmányvizsgálat ürügyével, az ellenőrzés helyszínéről elvitték.) Ezeket az úti okmányokat már az Egyesült Arab Emírségekbe történő beutazásuk során és az ott a tartózkodásuk során is felhasználták.³⁷⁵

Más állam úti okmányának teljes utánzás módszerével történő hamisítása (1./C)

Háborúk során, így már az I. világháború idején külföldi hírszerzés érdekében felhasználtak hamis (utánzott) úti okmányokat. A hadviselő Osztrák-Magyar Monarchia közös katonai hírszerző szolgálatának, az *Evidenzbureau*nak (*Nyilvántartó Irodának*) elhárító osztálya alá egy vegyészeti és fényképészeti csoport is tartozott, laboratóriummal. Ez – egyéb feladat mellett – utánzott (hamis) útleveleket, bélyegzőket és bélyegeket is készített a háborús évek során.³⁷⁶

A II. világháború során a hamis (utánzott) okmányok és úti okmányok gyártása és megszemélyesítése elengedhetetlenné vált a kémek, fedett ügynökök és szabotőrök és munkájának rejtésére az ellenséges területen. A lengyel haderő hírszerző szolgálatára már 1939. szeptemberét megelőzően három lengyel nyomdász segítségével szükséges okmányok utánzását és valódiak hamisítását végezte. A hadüzenet nélküli német támadást követően, még Varsó megszállását megelőzően a csoport külföldre menekült.³⁷⁷

A már hadban álló Egyesült Királyságban, okmányhamisító részleg létrehozása a brit *Különleges Műveletek Végrehajtása* parancsnokságának (*Special Operation Executive; SOE*) essex-i Briggens House-ba települt „*Special Training School 38*” („*S.T.S. 38*”) kiképző és kiképzendő lengyel állományának kezdeményezésére történt. Ők 1940. végén a Lengyelországból a háború legelején elmenekült három lengyel nyomdászt kértek fel, hogy leendő bevetéseikhez hamis iratokat készítsenek. A *SOE* vezetése 1941. februárjára felismerte az igény jogosultságát és a lengyel kezdeményezés alapján létrehozta a *Hamis Okmány Részleget* (*False Document Section*, kódnevén *Station XIV [XIV. Állomás]*, rövidítve „*STA XIV*”; „*Survey Research Station*”, azaz „*Felmérő Kutató Állomás*” fedőnévvel). Ennek a technikai csoport felállításával, szervezésével és vezetésével Morton Grainger BISSET századost bízta meg, aki a lengyelek mellé hamar átvezényeltetett számos korábban bevonultatott, polgári foglalkozásában nyomdászként, grafikusként dolgozó személyt, valamint a londoni *Metropolitan Police Service* egyik írásszakértő rendőret is. (A hadban álló Egyesült Királyság haderejei két szervezet révén végeztek ellenséges háterszági felderítéseket, szabotázs- és támogató műveleteket. Mind a brit *Titkos Hírszerző Szolgálat* [*Secret Intelligence Service; SIS*], mind a *SOE* rendelkezett a bevetésekhez szükséges hamis, hamisított okmányokat biztosító háttérszervezeti elemmel. Ezek egymás mellett párhuzamosan működtek, tapasztalataikat, információikat és készleteiket semmilyen szinten nem osztották meg, amely nem vált egyik

³⁷⁵ › AFP – MTI – Reuters: Elkábították ... ; KEPECS ; Kiutasították a Moszad-rezidenst. ; Kiutasította. ; London kiutasított egy izraeli diplomatát ...

³⁷⁶ › POKORNY: 97. p.

³⁷⁷ › TURNER: 134., 137. 140–141. p.

fél előnyére sem. Azonban a két hamisító-csoport között egyfajta rivalizálás is volt; több külső vélemény is a SOE okmányhamisítóinak munkáját tartották jobbnak.)³⁷⁸

A *SOE Hamis Okmány Részleg* („*SOE STA XIV*”) feladata útlevelek, személyazonossági okmányok és egyéb igazoló iratok hamisítása lett, amelyhez a nyomdagépek beszerzését és a szervezőmunkát követően, 1941. áprilisában foghattak hozzá. Az útlevel-hamisítások között voltak német útlevelek, német hatóságok által külföldi személyek részére kiállított útlevelek (úti okmányok), francia kiutazási-engedélyek, portugál és spanyol vízumok is, amelyekhez mind a gumibélyegzőt, mind az illetékbélyegyet a Briggens House-i hamisító-üzemben készítették.³⁷⁹ Eredeti okmányok, iratok és azok kiállítási módjainak, szokásainak (például a kitöltéshez, hitelesítő aláíráshoz, bélyegzőlenyomat[ok]hoz, illetve ujjlenyomathoz használt tinták és párnafestékek színének) gyűjtése sok odafigyelést és erőfeszítést igényelt. Gyakran csak rövid időre kaptak meg egy-egy okmányt, igazolványt, élelmiszerjegyet, amelyet fényképezés útján dokumentáltak. Sok iratot szereztek a műveletek végén visszahozott ügynököktől és az ő segítségükkel, gyakran a következő ügynököt szállító repülőgéppel vissza is küldték a kölcsön kapott iratot. A megszerzett eredeti okmányról nagy felbontású fényképezőgéppel felvételt készítettek, amely akár 50×60 cm méretre (azonban általában az eredetinek kétszeresére) felnagyított negatívja segítségével ezüstbromid nyomat készült. Ezen a szükséges módosításokat, javításokat – mivel a fényképezésből és az eredeti színösszeállításából eredően betűk, mintázatok eltérést mutathattak, illetve különböző hibák és nem kívánt részletek is fellelhetők voltak: a mintaként használt példány nyomatfogyatékosága, megszemélyesítése, gyűrődése, szennyeződése – egy műszaki rajzoló elvégezte, majd az így

³⁷⁸ › Loc. cit.: 39–40., 51–52., 71–75., 141. p.

A Briggens House-i katonai létesítmény „*Special Training School 38*” [S.T.S. 38] fedőneve 1942. áprilisától „*Station XIV*” [„*STA XIV*”] volt, amikor a megnövekedett igények és munka miatt ott megszüntették a kiképző tevékenységeket és az ingatlan akkortól már csak a nyomdai és hamisító részleg működését szolgálta. 1942. második felétől egyes időszakokban a félszáz főt is meghaladta a nyomdai és hamisító, illetve kisegítő személyzet létszáma.

› Loc. cit.: 67., 75. p.

A *Hamis Okmány Részleg* állományában a hamisítást végző szakemberek a polgári életben is már nyomdászati, grafikus képesítéssel (litográf művész, grafikus művész, műszaki rajzoló, retusőr, magas- illetve síknyomó nyomdászok, stb.) és gyakorlattal rendelkeztek. Ők, a háború idejére a brit hadsereg állományába kerültek és jellemzően örmesteri rendfokozatot kaptak. Ezzel egyrészt kedvező javadalmazást tudtak adni az érintettek, másrészt a művelet teljeskörű titokvédelmét is biztosították anélkül, hogy szakszervezetek bármely mértékben is befolyást gyakoroljanak a munkavégzésre.

› Loc. cit.: 86–88. p.

³⁷⁹ › Loc. cit.: 119., 141., 148–150. p., [192. és 193. oldalak közötti, oldalszám nélküli képmelléletek és magyarázó felirataik]

Az említettek mellett Briggens House-ban a megszállt Lengyelország és Németország bankjegyeit is nyomtatták, megtévesztésre alkalmas minőségben. Ezeken túlmenően születési anyakönyvi kivonatok, francia gépjárművezető-engedélyeket, különböző ellenséges és megszállt ország élelmiszer-fiadagjegyeit, menekülési térképeket, utazott konzervcímkeket is készítettek, sok más egyéb mellett. A francia hatóságok időről-időre változtatott személyazonosító igazolvány sorszámozási logikáját a brit hamisítók igyekeztek feltérképezni, de arra teljes rálátásuk sosem volt. Az adatgyűjtés egyre eredményesebb volt a francia élelmiszerjegyek területén; bár a jegyek borítója egységes volt a megszállt Franciaországban, azonban a jegyek érvényesítése, hitelesítése településenként eltérő volt. ebből eredően fontos lett a lehető legtöbb kiállítási mód ismerete.

› Loc. cit.: 38., 77., 119., 141., 148–150. p., [192. és 193. oldalak közötti, oldalszám nélküli képmelléletek és magyarázó felirataik]

elkészült képet visszakicsinyítették a megfelelő méretre. Erről közvetlenül készült a nyomatminta a fém nyomólemezzre, amely az eredetitől függően lehetett sík- vagy ritkán magasnyomó felület. A nyomtatáshoz mind fotólitográf, mind ofset, mind pedig magasnyomó nyomdagép a *SOE Hamis Okmány Részleg* nyomdaüzemének rendelkezésre állt. (Számos, eredetileg magasnyomtatással készített dokumentumot [például élelmiszerjegyeket] síknyomtatással utánozták.) Különböző hitelesítő (gumi)bélyegzőket is utánozták a szükséges lenyomat alkalmazása végett. A legyártott utánzatok mintanyomatainak egy részét a készítője ellátta nevével, s minden esetben a *SOE* okmányhamisító részlegének helyettes vezetőjének, Charles Frank ROBERTS századosnak – aki a háború előtt a brit *De La Rue* biztonsági nyomda (amely sok évtizedes bélyeg- és bankjeggyártási hagyománnyal és tapasztalattal bírt már akkor) nyomólemezz-vésnökéként dolgozott – jóváhagyó szignója után kerülhetett sorozatgyártásra.³⁸⁰ Az adott okmány vagy irat hamisításhoz szükséges, színre, súlyra és minőségre azonos papírt és kartonokat – biztonsági átvilágításon átesett, Kent grófságban fekvő – maidstone-i brit papírgyár szállította 1942-től. Az ott utánzott papírok minősége kifogástalan volt, megtévesztésre tökéletesen alkalmasak voltak. (A gépi gyártás technológiai szükségéből eredően a mindenkori igénynél jelentősen nagyobb mennyiség került legyártásra. Volt, hogy néhány tucat ív elkészítéséhez néhány tonnányi papírt kellett csináltatni.) Egyes célirányos felhasználású papírok vízjelének készítéséhez szükséges hengersizítát egy másik maidstone-i brit vállalattal készítették el. A(z utánzott) vízjelet készítő mintából a gyorsaság kedvéért csak egy darabot készítettek és helyeztek el a hengersizítára; az elkészült papírtekercs vízjelet tartalmazó részét ívekre vágták.³⁸¹ Esetenként – különösen, ha a rendelkezésre álló idő korlátozott volt – eredeti vízjeleket enyhén nyomott szárazbélyegző-lenyomat által utánozták,³⁸² ebből eredően azok minősége akár jelentősen is elmaradhatott az eredetiekétől. Amennyiben borítóra volt szükség, akkor rendelkezésre álltak műbőrök (bőrhatású puha műanyagok) is. Nem volt ritka, hogy – amennyiben megfelelő nyomathordozó rendelkezésre állt – a bemutatott igazolványról, iratról néhány napon belül már megszemélyesítésre kész hamisítványokat gyártottak le. Addig nem ismert okmány, jelentősen eltérő okmányváltozat legyártásához szorosabb határidőt nem tudtak teljesíteni, mivel a maidstone-i hengersizita-, illetve papírgyáraknak valamint a Briggens House-i hamisító nyomdaüzemnek egyaránt szüksége volt az okmány tüzetes vizsgálatára, amelyek között gépkocsival közel kétórányi távolság is volt.³⁸³ Szorosabb határidőre már csak legyártott utánzatok megszemélyesítését tudták teljesíteni. Az elkészült hamis okmányokat szükséges mértékig, különböző módon „öregítették”, azaz a huzamosabb,

³⁸⁰ › Loc. cit.: 38–39., 58., 81–84., 100–101., 172. p.

³⁸¹ › Loc. cit.: 38., 75–76., 82–83., 148–150. p., [192. és 193. oldalak közötti, oldalszám nélküli képmellékletek és magyarázó felirataik]

A papírok egy jelentősebb részét 1942. tavaszáig egy maidstone-i papíripari üzemmel készítették el, kézi merítéssel, az éppen kívánt mennyiség erejéig. Azonban a nyomathordozó megjelenése elmaradt a gépi papírok jellegzetességétől, mint amilyen eljárással az eredetiek is készültek. Ebből kifolyólag kezdték meg gépi gyártású papírok (szükségesnél szükségszerűen jelentősen nagyobb mennyiségű) gyártását a város egy nagyobb papírgyáránál. (Maidstone a XX. századi brit papírgyártás egyik központja volt, több nagyobb papírgyárral és beszállító vállalkozással.)

› Loc. cit.: 75–76. p.

³⁸² › Loc. cit.: 38. p.

³⁸³ › Loc. cit.: 33., 85–86. p.

gyakori használat látszatát keltették. Ennek egyik rendelkezésre álló eszköze volt az ibolyántúli sugárzást kiadó lámpa alkalmazása, vagy a fizikai koptatás.³⁸⁴ Egyes utánzatok az akkori általános ellenőrzési körülmények között megtévesztésig hasonlók voltak az eredetiekhez, azonban laboratóriumi (például ibolyántúli sugárzásban, kémiai vegyszerek hatásaival vagy erős nagyítás alatt végzett) vizsgálatok már megállapíthatták az eltéréseket.³⁸⁵ A *SOE Hamis Okmány Részleg* fennállásának négy éve során, 1945. nyaráig 275 ezer darab különböző okmányt, iratot és egyéb nyomdaterméket (például élelmiszerjegyet) készítettek és adtak ki ügynököknek.³⁸⁶

Azonban a XX. század békeidőszakaiban, egyes, hadban nem álló országok esetében is előfordult más államok útlevelutánzatainak készítése.

- 1936. augusztusában a magyar belügyminiszter tudomására jutott, hogy a prágai csehszlovák állami nyomda – a csehszlovák hírszerző szolgálat felkérésére – megkezdte magyar útlevelek minőségi utánzására az előkészületeket. Az onnan eredő hamisítványok felfedésekor követendő eljárásokról a magyar határforgalom-ellenőrző hatóságok külön utasítást kaptak a minisztertől.³⁸⁷

- Magyarországon az 1940-es évek második felében, a folyamatosan erősödő kommunista vezetés és kormányzat igényeihez igazodva, a *Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága* keretén belül már 1948. végén létrehoztak egy nyomdatechnikai részleget, amelyet Budapest II. kerületében, a Vörös Hadsereg útja 118. szám alatti ingatlanban helyezték el. Az új nyomda első feladatai között említendő a görög kommunisták részére személyi okmányok és fedőigazolványok gyártása.³⁸⁸ Az operatív technikai feladatokat (amelyben jelentős részt a lehallgatások tettek ki) az 1950-ben önállóvá tett *Államvédelmi Hatóság III. Főosztálya* hajtotta végre, 1953-ig. E feladatok – az *ÁVH* megszüntetésével egyidőben – a *BM IX. Osztály*hoz, majd az 1956. december végi ismételt átszervezéssel a *II/10. Osztály*hoz kerültek.³⁸⁹ A *Belügyminisztériumot* 1962. folyamán jelentősen átalakították; az okmányokhoz kapcsolódó feladatok végrehajtása *BM III. Főcsoportfőnökség V. (Operatív Technikai) Csoportfőnökség 2. Osztály (III/V-2. Osztály)* illetékessége lett. Ezek közé tartozott – már az 1972. évi ügyrend szerint is – az állambiztonsági feladatok végrehajtásához szükséges „külföldi úti és személyi okmányok, a kiállításukhoz szükséges bélyegek, bélyegzők és egyéb eszközök, anyagok készítése” is.³⁹⁰ Maga a *III/V. Csoportfőnökség* feladatai közé sorolták azt is, hogy e szervezeti egység ellátja „az

³⁸⁴ › Loc. cit.: 58., 84. p.

³⁸⁵ › Loc. cit.: 100–101. p.

³⁸⁶ › Loc. cit.: 76. p.

³⁸⁷ › SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012.*: 82. p.

³⁸⁸ › MÜLLER: Az operatív technikai osztály, 1956–1962. Op. cit. ; MÜLLER: *Politikai rendőrség a ...*: 191–192. p.

A Budapest II. kerületi Vörös Hadsereg útja korábban, 1945-ig Hidegkúti út volt, majd később, 1990-től Húvösvölgyi út lett. A házszám 1940-es évek közepén még 74. volt, azt az út átnevezését követően 118-ra változtatták. Az ingatlan két II. világháború előtti villaépülete mellett idővel több egy-szintes melléképületet is emeltek. A *BM Vörös Hadsereg útja 118. szám alatti épületeket* 1992. után bontották el, 2000-ben már üzemanyag-töltőállomás állt a korábbi főkapu és főépület helyén.

› [Az érintett terület 1963-ban, 1978-ban, 1988-ban, 1992-ben és 2000-ben készült légifényképei alapján. Web: <https://www.fentrol.hu/hu/> (megtekintve: 2024. október 18. 23:30)]

³⁸⁹ › CSEH

³⁹⁰ › 36-39-4/1972. [BM III/V] 22. b) alpont

állambiztonsági munkához szükséges okmányutánzási feladatokat”.³⁹¹ A fentiekből következik, hogy utóbbi feladatot a *III/V-2. Osztály* közreműködésével hajtották végre. Továbbá a *III/V. Csoportfőnökség* jogosult volt külföldi okmányutánzatok, vagy akár utánzott útlevéltartalmak (vízumok, határátléptető-bélyegzőlenyomatok) készítésére is, operatív tevékenység során történő felhasználás érdekében. Az állambiztonsági szolgálat fényképezési kutató szakrészlege szintén a *III/V-2. Osztály* alárendeltségében működött, akik esetleges bélyegző- és okmányutánzási feladatokat is segíthettek.³⁹² (A későbbi *BM III/V-2. Osztály* saját nyomdája, az alapfeladatai ellátásához szükséges okmányok, iratok mellett, számos nyomtatványt, űrlapot sokszorosított, továbbá minősített utasításokat, parancsokat nyomtatott, valamint adminisztratív bélyegzőket készített a *Belügyminisztérium* szervei és szervezeti elemei részére. A *BM III/V-2. Osztály* alapfeladataihoz szükséges nyomdatermékek és a „szigorúan titkos, különösen fontos” minősítésű iratok szedésének és sokszorosításának kivételével a többiek teljesítését 1973. áprilistól a *BM Házinyomda* vette át.³⁹³)

- Izraeli hírszerzéshez, de mindenképpen kormányhivatalhoz kötötte a nyomozás azt az 1986. nyarán történt esetet, amikor egy nyugat-németországi telefonfülkében, egy táskában, az izraeli nagykövetség borítékjában felejtettek 8 darab kitöltetlen, utánzott brit útlevelet. (Az esetre akkor derült fény, amikor a megtalálója a legközelebbi brit külképviseletnek átadta azokat és Londonban elvégzett okmányvizsgálat utánzottnak minősítette azokat. Az utánzott útleveleket, a korabeli gyanú szerint, izraeli titkos ügynököknek szánták. Az esetből komoly brit–izraeli feszültség keletkezett.)³⁹⁴

Más állam úti okmányába igénylés során valótlan adatok rögzítése (1./D)

Ilyenre a történelem során csak néhány esetet és okot találni. A kiállító hatóság részéről az igénylés folyamatában vagy azt követően az ilyen visszaélés felfedezésére jellemzően, elvileg a XXI. századtól áll rendelkezésre hatékony eszköz: számítógépes nyilvántartások. Az úti okmányt ellenőrző (határőri vagy rendőri) hatóságok részéről ezek azonosítása igen nehéz. Ennek oka az, hogy az útlevelet arra jogosult hatóság, az előírásainak megfelelő módon személyesíti meg. Ebből eredően minden kritériumnak és elvárásnak megfelel, a benne foglalt valótlan személyi adatok felfe-

³⁹¹ › 10-530/1972. [BM III] Op. cit. 20. b) alpont ; 36-39-4/1972. [BM III/V] Op. cit. 10. pont ; 26/1979. BM. pcs. 51. b) alpont

³⁹² Fényképezési eljárást alkalmaztak eredeti okmányról, bélyegzőlenyomatokról készítendő utánzatok esetén is (a fotómásolat negatívja alapján a nagyítást retusálták, amely az eredeti méretre kicsinyítését követően alkalmas volt nyomólemezzel, -lap készítésére). A II. világháború alatt, a már ismertetett a brit *SOE Hamis Okmány Részlege* („*SOE STA XIV*”) ilyen eljárást alkalmazott okmányutánzatok nyomólemezeinek készítéséhez.

Számos ország útlevele még az 1960-as években is elmaradt védelmi elemek egészét, vagy részleteit tekintve a magyarországiaktól; nyomdatechnikájukat és megszemélyesítésüket tekintve több országé is viszonylag egyszerű volt, bár akkor már egyre több ország törekedett az utánzás elleni védelem fokozására. A határátléptető bélyegzőlenyomatokat tekintve, a magyar az 1960-as évek második felétől negyed évszázadon keresztül világviszonylatban is a leginkább kidolgozott és védelmi elemekkel leginkább ellátott volt, igen sok országban átkelőhelyenként is eltérő változatot alkalmaztak, amely a saját határrendőrök munkáját is nehezítette az esetleges utánzatok felismerésében.

³⁹³ › 45-551/63. [BM III] 26. pont ; 10-420/1973 körlevél

³⁹⁴ › Brit útlevelet hamisított a Moszad. ; Tanjug: Hamis útlevéllal álcázott kémek.

désére legfeljebb gyanúoka lehet a határrendőröknek, azonban azt igazolni csak a kiállító hatóság nyomozása segítségével tudják.

- Új-zélandi nyomozás gyanúja szerint az izraeli titkosszolgálat, a *Moszad* két ügynöke 2004. márciusában új-zélandi útlevélhatóságtól kísérelt meg útlevelet szerezni egy mozgássérült férfi adatainak felhasználásával.³⁹⁵

- A már említett, Mahmúd AL-MABHUH 2010. január 19-ai dubai-i gyilkossága kapcsán az egyik, rendőrségi vizsgálat alapján az izraeli titkosszolgálathoz (*Moszad*hoz) köthető gyanúsított eredeti és érvényes német útlevéllel igazolta magát több alkalommal is. A nemzetközi nyomozás megállapította, hogy azt csalárd módon, valótlan tények és adatok közlésével (a majdani felhasználó fényképének csatolásával), egy titkosszolgálati közvetítő közbenjárásával szerezte meg a *Moszad*. Ezt az úti okmányt (is) az Egyesült Arab Emírségekbe történő beutazáskor és az ott a tartózkodás során felhasználták.³⁹⁶

Saját állam okmányába valótlan, megtevesztő adatok rögzítése (2./D)

Ilyenre a történelem során számos esetet és okot találni. Ezek felfedése a legnehezebb az úti okmányt ellenőrző külföldi hatóságok részéről. Ennek oka az, hogy azt az arra jogosult hatóság, az előírásainak megfelelő módon személyesíti meg. Ebből eredően minden kritériumnak megfelel; a benne foglalt valótlan személyi adatok felfedésére legfeljebb gyanúoka lehet a határrendőröknek, azonban azt igazolni nehezen tudják. Hiszen egy megkeresés kapcsán az azt kiállító állam a benne foglalt tartalmat valósnak fogja elismerni. (Megjegyzendő, hogy ilyen esetben hamisításnak legfeljebb az idegen ország hatóságai részéről tekinthetők e cselekmények, hiszen a honi útlevélhatóság azt a kellő felhatalmazással és állami érdekből tette és teszi.)

I.) Az ok lehet: humanitárius, abból a célból, hogy egyének vagy emberek nagyobb csoportjának, közösségének üldöztetése, életének veszélye elől menekítsenek személyeket. Ez esetekben gyakorta az állampolgárság tényleges megadása nélkül adtak ki úti okmányt vagy annak hiteles kivonatát, saját állampolgárnak elismerve a nevezettet vagy annak látszatát kelteni. Ezt néhány ismertté vált esetben a semleges államok külképviseleteinek munkatársai, vezetői honi hatóság felhatalmazása nélkül tették.

- KOSSUTH Lajos (1802–1894.), a magyar szabadságharc utolsó politikai vezetője az osztrák-orosz együttes támadás sikerei miatt, 1849. augusztusának második felében menekülni kényszerült Magyarországról. Az immár száműzetésben élő KOSSUTH-házaspár 1852. júliusában szintén álnévre kiállított útlevéllel utazott az Egyesült Államokból az Egyesült Királyságba, hogy útjukat rejtsek az esetleges osztrák kémek előtt. KOSSUTH Lajos ezután is élvezte más államok védelmét és bizalmát, így részére francia útlevélhatóság is állított ki útlevelet 1859. májusában, amelyben a magyar államférfit dublini illetőségűnek és „Georges Brown”-ként nevezte meg. (Abban az időben még előforduló eset volt, hogy egy ország más állam polgárai részére úti okmányt adott ki.)³⁹⁷

³⁹⁵ › MTI: Moszad-ügynököket büntettek. ; SITKEI

³⁹⁶ › LÁZÁR

³⁹⁷ › SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012.*: 53–54. p.

- Az osztrákok által megszállt Magyarországról KOSSUTH Lajos felesége, MESZLÉNYI Terézia Johanna (1809–1865.) menekülni kényszerült. 1849. december végén, Zimonyból Belgrádba átkelését követően ő – a szerb belügyminiszter közbenjárására – a belgrádi brit főkonzul által, angol álnévre és illetőségre kiállított brit útlevéllal utazott Szerbiában, majd rövid tartózkodás után belépett azzal Törökországba.³⁹⁸

- A németek által megszállt és a nekik politikailag elkötelezett magyar kormány által igazgatott Magyarországon 1944. nyaratól, a háborúban semleges államok budapesti követségeinek munkatársa(i) a zsidó vallású vagy más üldözött magyar állampolgárok részére „védlevelet”, vagy ideiglenes csoportos útlevelet, úti okmány állítottak ki. A céljuk ezzel az volt, hogy az üldöztetés, deportálás vagy a halálos veszély elől menekítsék őket. Ezekben az okmányokban azt közölték, hogy a nevezett személy(ek) az állampolgár(uk), vagy az államuk által kiállított csoportos útleveiben szerepelnek, illetve esetenként azt, hogy országukba beutazási vízumot szereztek, vagy állampolgárságot igényeltek és így útleveleire jogosultakká váltak. Ezek jellemzően nem fedték a valóságot, a céljuk a magyar hatóságok megtévesztése volt, hogy a jogszabályok, hatóságok, majd később szélsőjobboldali fegyverek által üldözött személyeket mentsék. Azonban e védleveleket a magyar kormányzat elismerte, az azzal rendelkezőkre nem alkalmazták a magyarországi korlátozó szabályokat, azonban október közepén hatalomra juttatott nyilaskeresztes párt fegyveres csoportjai már számos esetben nem fogadták azt el, még a kormányzati szándék ellenére sem.³⁹⁹ Azonban a jelentős számú hamisítványok miatt az eredetiek sem mindig jelentettek biztonságot.⁴⁰⁰ Az alábbi védlevelek a következő tartalommal kerültek kiállításra:

a.) Carl LUTZ svájci alkonzul Budapesten a II. világháborúban Magyarországgal szemben hadviselő államok konzuli érdekeit képviselte (elsősorban anyakönyvi, hagyatéki és más ügyintézkések voltak hivatalának feladatai). Az 1944. első felétől kiállított négymezős, fényképet és személyleírást tartalmazó német egynyelvű „Schutzpass” (azaz védőútlevel) nevű okmány ismertette az állampolgárságot, amely azonban minden esetben egy Magyarországgal szemben hadban álló ország volt (például Jugoszlávia, USA), és az okmányban szereplő valóságos állampolgárságának nem felelt meg. Az 1944. október 23-ai, előre nyomtatott dátummal kiállított védlevelek mindössze a jogosult(ak) nevét tartalmazta, valamint azt a tényt, hogy a nevezett személy „svájci csoportos ... utlevélben szerepel és ezért nevezett [személy] érvényes utlevél birtokában lévő személynek tekintendő”.

b.) A magyar kormányhoz akkreditált svéd királyi követség harmadtitkára, Raoul WALLENBERG, élvezve Carl Ivan DANIELSSON svéd királyi követ teljes támogatását, a svájci védlevelek első változatát alapul véve gyártatta le a svéd védlevelet. A jogosult(ak) számos adatának ismertetése mellett fényképet is tartalmazott és a követ aláírását is. Előbbiekén túl ismertette azt a tényt, hogy a nevezett személy „a Svéd Kir. Külügyminisztérium által jóváhagyott – repatriálás keretében Svédországba utazik. Nevezett a kollektív utlevélben is szerepel.” Azaz a jogosultat

³⁹⁸ > Loc cit.: 53–54. p.

³⁹⁹ > BÓDOG ; PELLE

⁴⁰⁰ > KARSAI: A Szálasi-rendszer „zsidópolitikája”. Op. cit. ; KARSAI: Zsidómentők a népbíróság előtt. Op. cit.

Svédország visszahonosítja, hazautaztatja, vagyis lényegében svéd állampolgárnak ismerte el az okmány birtokosát.

c.) Ángel SANZ-BRIZ budapesti spanyol konzul, a követség ügyvivője által kiállított francia egynyelvű okmányok megnevezése „ideiglenes csoportos útlevel” volt. Legfeljebb 4 fő részletes személyleírása és fényképe melletti előre nyomtatott szöveg lényegében kétértelmű volt, mivel azt ismertette, hogy: „Mi, Spanyolország konzulja Budapesten mindenki tudomására hozzuk, aki e spanyol útlevelet látja, hogy ... ezt a várost elhagyva utazik ...-ba”. Bár nem ismerteti, hogy a nevezettek spanyol állampolgárok, de a „spanyol útlevel” kifejezés megtévesztő lehetett, különösen a franciául kis mértékben, vagy egyáltalán nem beszélő magyar és német személyek részére. A fényképek egyesével a konzulátus hitelesítő bélyegzőjének nedves lenyomatával volt ellátva, akárcsak Ángel SANZ-BRIZ konzul hitelesítő aláírása is.

d.) A Vatikán budapesti képviselőének Angelo ROTTA pápai nuncius (követ) által hitelesített védlevele – az előbbieket megtévesztő, félreérthető állításai mellett – anynyit közölt, hogy a nevezett a pápai követség „védelme alatt áll”.

- 1979. novemberében az iráni forradalom elől több mint félszáz amerikai állampolgár – sokuk a nagykövetségük alkalmazásában állt – nem tudott időben elmenekülni Teheránból.⁴⁰¹ Míg legtöbbjüket irániak tartották fogságban, addig hatan különböző rejtékhelyeken, és más államok külképviseleteken letek menedékre. A vallási alapokra és Amerikai Egyesült Államok-ellenes politikára helyezkedő új vezetés hatóságaitól nem remélhették, hogy biztosítják elutazásukat. Az amerikai Központi Hírszerző Ügynökség (továbbiakban CIA) bevonásával az USA kormányszata igyekezett valamilyen módot találni az Iránban rekedt állampolgáraik, diplomáciai alkalmazottaik kimenekítésére, majd hazaszállítására. Az amerikai hírszerző szolgálat végül az a terv mellett döntött, hogy a kimenekítendőket egy alacsony költségvetésű kanadai film forgatócsoportjának állították be az iráni hatóságok előtt, akik fantasztikus filmjükhöz helyszínt kívántak keresni. (A fedőtörténet alátámasztására Észak-Amerikában komoly hírverést szerveztek, és számottevő háttértevékenységeket is folytattak.) Közben az Egyesült Államok kormányszata a kanadai kormánnyal is megállapodásra jutott. Így 1980. legelején a teheráni kanadai nagykövetség – a kanadai parlament titkos határozata, felhatalmazása alapján – megkapta azon kanadai útleveleket, amelyek az amerikai diplomáciai alkalmazottak képmásait, de valótlán személyi adatokat tartalmaztak. Az útlevelek – a meg nem történt határátlépés „igazolására” – utánczott iráni vízumot és utánczott iráni beléptető-bélyegző lenyomatot tartalmaztak, amelyet a CIA Iránba utazott munkatársai készítettek el Teheránban. Ehhez egy kanadai ismerős útlevelében lévő eredeti iráni vízum-bélyegző lenyomatot, illetve az amerikai ügynökök által használt útlevelbe, a teheráni érkezéskor kapott eredeti beléptető lenyomatot használták mintaként. (A kimenekítendő hatfős csoport ellátására 12 kanadai útlevel állt rendelkezésre [például felmerülő hamisítási hiba esetére], a biztonság kedvéért még 12 USA úti ok-

⁴⁰¹ Iránban, de különösen Teheránban 1978. őszén egyre terebélyesedett az iszlám forradalom, amely majd idővel az amerikai érdekeltségek elleni támadásokban is megnyilvánult. A forradalmi vezetés 1979. januárjában átvette a kormányzást, majd hagyta, hogy 1979. november 4-én diákok népes csoportja megrohamozza és megszállja az Amerikai Egyesült Államok (USA) teheráni nagykövetségét, s az ott tartózkodókat fogva tartásák.

mány is a helyszínen volt.) A csoport elutazását úgy időzítették, hogy az az iráni elnökválasztások utáni várhatóan oldottabb hangulatban folytatott ellenőrzés első napjaira essen. Ezen kívül – a várható iráni válaszlépés miatt – egyidejűleg Kanada teheráni nagykövetségét felszámolták, és annak végleges bezárását a művelet napjára elvégezték. A hamisított útlevelekkel rendelkező csoport 1980. január 28-án (a választást követő második napon) kilépésre jelentkezett a teheráni nemzetközi repülőtérre, s az útlevel-ellenőrzésen sikeresen átjutottak. A hat amerikai a Teheránból Zürichbe tartó menetrend szerinti *Swissair* járatral repült Európába. Ezzel közel egy időben a kanadai külképviseletet addig működtető négy diplomata is távozott Iránból. A leszállást követően, a Svájcba megérkezett hat amerikai a kanadai útleveleket egy CIA ügynöknek adták át. Kanada szerepe hamar napvilágra került, az iráni külügyminisztérium is már január 29-én értesült a történetekről és éles bírálatot fogalmazott meg Kanadával szemben.⁴⁰² Az eset az Irán és Kanada közötti viszonyt hosszú időre elhidegítette. (Azonban a nyugati világban nem okozott kedvezőtlen visszhangot, még az akkori Magyarországon is a napilapok csak tényekre szorítkozó, minősítés vagy vélemény nélküli cikkeket közöltek le az esetről.)

Ugyanebbe a csoportba tartozik a magyar szabadságharc végén történt egyik eset is. Azonban itt a valótlán adatokkal való kitöltést az úti okmányt felhasználóra bízta az útlevelet hitelesítő személy.

A korábbi fejezetben már tárgyalt esetben, BATTHYÁNY Kázmér külügyminiszter valótlán tényeket tartalmazó hivatalos iratának közbenjárásával 1849. augusztusának első felében KOSSUTH Lajos egy angol férfi adataira brit útlevelet igényelt a belgrádi brit konzultól. (Azonban annak megérkezését már nem várta meg, s álruhában Törökországba távozott.)⁴⁰³ A brit konzulátus néhány, kellő módon hitelesített, de kitöltetlen brit útlevelet küldött a magyar kormányzat részére, Lugosba, ahová azok augusztus 13-án érkeztek meg. Azonban a korábbi kormányzó onnan akkor már távozott, így nagy valószínűséggel a futár SZEMERE Bertalan volt miniszterelnöknél hagyta az úti okmányokat. Ő hamarosan, három úti társával, brit útlevelek segítségével utazott álnév alatt a török területeken, Vidinbe és tovább.⁴⁰⁴

Végül e csoportba kívánczik egy másik eset is, amikor azért adtak jog szerinti tényleges állampolgárságot és új nevet valakinek, hogy ezáltal megtévesszék a személyt üldöző idegen hatóságokat.

- SZENT-GYÖRGYI Albert (1893–1986.) neves tudós természettudományi (élettan) munkásságáért a 1937-ben megkapta a svédországi Nobel-díjat. A II. világháború végén, a német megszállást követően – korábbi titkos diplomáciai és ellenállási munkássága miatt – rejtőzködni kellett a német *Titkos Államrendőrség* (*Geheime Staatspolizei*; rövidítve: *Gestapo*) magyarországi szervezete elől. Ebben 1944. kora ősztől már Svédország budapesti követsége is segítségére volt, menedéket kapott először az enyingi evakuációs épületében, majd az ősz elejéről a budapesti hivatalában; azonban sejtették, hogy a német titkosrendőrség hamar kideríti tartózkodási helyét. A svéd követ közbenjárására SZENT-GYÖRGYI és akkori felesége, BORBÍRÓ

⁴⁰² › Elnökválasztás után. ; GERVAIS ; Iránban bezárták az amerikai bankok ... ; MENDEZ ; REICH

⁴⁰³ › JUNG ; *Kossuth Lajos összes munkái XV.* Op. cit. 535. sz. ; NÉMETH: Útlevelhasználat 1848–1849-ben. Op. cit.

⁴⁰⁴ › EGRESSY: 13., 18. p. ; JÓKAI op. cit. [HORVÁTH Lajos (1824–1911.) parlamenti képviselő viszszaemlékezésének közzététele az 1849. évről.]

Márta már 1944. októberére svéd állampolgárságot kapott (ez feltétele is volt, hogy a követség hivatali épületében tartózkodhasson nem látogatóként). A Nobel-díjas tudós részére Budapesten, 1944. október 10-én kiállított első útlevelet „SVENSSON” névre töltötték ki, amit majd a háborút követő években is használták utazásaik során.⁴⁰⁵ Ezzel az eljárással a svéd külképviseleti hatóság nem követett el jogsértést, azonban a szándéka egyértelmű volt: félrevezetni német és a velük együttműködő magyar hatóságokat a menekülő tudós és felesége biztonsága érdekében.

II.) Az ok lehet egy üldöz(tet)és elől korábban menekült személy személyazonosságának rejtése, hogy amennyiben útja származási helyére vezetne, vagy származási országának titkosszolgálatára külföldön üldöznék, akkor eredeti adatai rejtettek, ismeretlenek maradjanak. Ez részben történhetett a személy hivatalos és végleges névváltoztatási eljárása keretében is, azonban azok esetenként az aktuális igények szerint, valódi névváltoztatás nélkül történnek. A korábban már említésre került KOSSUTH és felesége, valamint SZEMERE és társai esete ide is illeszkedik.

- TELEKI László gróf (1811–1861) az 1848–1849-es magyar szabadságharcban kifejtett tevékenysége miatt – többek között a BATTHYÁNY-kormány párizsi követe volt – az Egyesült Királyságban élt az 1850-es években. 1860. novemberében John HAROLD álnévre kiállított brit útlevéllel⁴⁰⁶ utazott a szász fővárosba, Drezdába, hogy ott élő magyar hölgyismerőst felkeresse.⁴⁰⁷ A szász rendőrség a fővárosban mindvégig megfigyelés alatt tartotta, majd visszautazásának reggelén, december 16-án letartóztatták és négy nap múlva a szász-osztrák határra szállították, ahol átadták az osztrák hatóságoknak az azok által körözött magyar grófot. A szász hatóságok eljárása miatt nyugat-európai kormányok tiltakoztak, amely ellentétes volt már az akkori nemzetközi jogi gyakorlattal is.

III.) Az ok lehet továbbá egy állampolgár, vagy egy fedett ügynök rejtése, hogy valódi – esetleg korábban gyanúba vagy látókörbe került – személyazonossága titkolva maradjon.

- Magyarországon az 1920-es évek első felében elsősorban titkosügynökök vagy más, külföldi hatóságok előtt leplezni szándékozott személyek részére a *Magyar Királyi Állami Rendőrség Budapesti Főkapitányságának Útlevélosztálya*, felsőbb utasítás alapján állított ki valótlán adatokra útleveleket.⁴⁰⁸

- Lengyelországnak 1939. őszén történt német és szovjet megszállása következményeként, a Magyarországon tartózkodó menekült lengyelek egyik vezetőjének, Edmund FIETZ [FIETOWICZ] (1904–1944.) részére a *Magyar Királyi Belügyminisztérium* utasítására valótlán adatokra magyar útlevelet állítottak ki 1942-ben. Ez biztosította, hogy a lengyel férfi akadály nélkül légi úton, több átszállással (köztük Isztambulban is) Londonba repüljön, s a magyar kormány részéről titkos kapcsolatot is létesítsen az emigráns lengyel kormány felé.⁴⁰⁹ Az említett magyar úti okmány

⁴⁰⁵ > KARDOS István ; TASINÉ CSÚCS: 213–217., 256. p. ; TASINÉ CSÚCS – TASI

Már a háború után, az Amerikai Egyesült Államokban működő svéd konzulátus által kiállított svéd útleveleiben „Albert Emerich Szent-Györgyi” néven nevezték meg a Nobel-díjas tudóst. Magyar útlevéllel 1945-től ismét rendelkezett, amelyben „Dr. Szentgyörgyi Albert”-ként szerepelt.

> VARGA ; [527982 sorszámú magyar, 1945-ben kiállított útlevél tartalma alapján.]

⁴⁰⁶ > LUKÁCS

⁴⁰⁷ > CS. LENGYEL ; SOLYMOSI

⁴⁰⁸ > A frankhamisítás bűnügyének vádirata... op. cit. ; ZSITVAY – RUBINEK op. cit.

⁴⁰⁹ > ANTALL: 77. p. ; KAPRONCZAI: 181. p.

kiállításának célja nem a brit, hanem az útba ejtett hatóságok megtévesztése volt, hogy a németek és más szövetségesei részére ne derüljön fény a férfi valós személyazonosságára, állampolgárságára és különösen az úti céljára.

- Magyarországon, állambiztonsági feladat külföldi utazást igénylő eseteiben a fedési célból magyar magán és szolgálati útlevelet az 1970-es évek elejétől a *BM III/I-9. Osztály* (operatív dokumentációs szolgálat) állította ki. Az osztály az 1972-es ügyrend szerint „az operatív osztályok igényei szerint megfelelő okmányokat biztosítanak a végrehajtandó külföldi akciókhoz”.⁴¹⁰ A *III/I-9. Osztály* úti okmányaival kizárólag szolgálati célból lehetett utazni, amelyhez a kiutazási engedélyeket is az említett szervezeti elem adta meg. Az igénylés meghatározott szolgálati úton történt, a fedő adatokra kitöltött, külön erre rendszeresített útlevéligénylő lap és az operatív akció tervezetének csatolásával. Különösen indokolt esetben engedélyezhető volt, hogy egy operatív tiszt – különböző célú és jellegű operatív ügyek esetén – több, különböző fedő adattal rendelkező útlevéllal is ellátásra kerüljön. (Az útlevéllbe vízum, a szükséges [és a turista keretre érvényes szabályokkal azonos] valuta felvételét, továbbá a menetjegyek megvásárlása az útlevelek átvételét követően az akciót szervező szervezeti elem végezte.)⁴¹¹ Ilyen célból kiadott úti okmányok valószínűleg számos országban előfordulhattak. *III/V. Csoportfőnökség* feladatai közé sorolták egyebek mellett azt is, hogy e szervezeti egység „operatív szervek igényei alapján jogosult fedő-, személyi és más igazolványok, okmányok kiadására. Az operatív kombinációk érdekében legális személyi igazolványt is kiadhat.”. E jogosultsága a későbbi években is megmaradt.⁴¹² Fedési céllal útlevelet és lakhatási igazolványt (tartózkodási engedélyt) 1981-től a *BM Országos Rendőr-főkapitányság III. Csoportfőnökség* volt jogosult kiadni.⁴¹³

- A Magyar Köztársaság koppenhágai nagykövetségén 1996. július 10-én önként jelentkezett egy, akkor már közel négy éve (csak) magyar elhelyezés alapján *INTERPOL* nemzetközi körözés alatt álló magyar állampolgár. Megadta valódi adatait, de a konzulátus illetékesétől kérte, hogy a részére hazatérés céljából kiállított úti okmány ne a valós családnevére, hanem anyja lánykori családnevére kerüljön kiállításra. A konzul ez ügyben egyeztetett illetékes magyar hatóságokkal (azonban az ügy miniszteri szintre nem jutott el), amely alapján végül nem a valós családnévre lett kiállítva hazatérési igazolvány. Mindezt annak céljából, hogy a magyar körözés alapján ne a dán hatóságok fogják el, hanem arra Magyarországon kerüljön sor, és itt vonhassák felelősségre a gyanú szerint elkövetett cselekményekért. A körözött férfi hazautazásáról a magyar rendőrséget is tájékoztatták, így másnap, július 11-én Magyarországra érkezésekor már várták és elfogták, majd kezdeményezték előzetes letartóztatását. A belügyminiszter nyilatkozata szerint a koppenhágai kiutazásakor, a kiléptető dán rendőri ellenőrzés során a magyar állampolgár nem használta fel a

1942-ben és 1943-ban nem volt Isztambulba közvetlen légi járat Budapestről. A magyar fővárosból kiindulva a bulgáriai Szófiában éjszakázva lehetett átszállni a török nagyvárosba tartó repülőgépre. A Földközi-tenger térsége abban az időben hadműveleti terület volt, polgári légiforgalom nélkül.

⁴¹⁰ 67-121/1972. [BM III/I] 18. d) alpont

⁴¹¹ 5/1985. BM. int.

⁴¹² 36-39-4/1972. [BM III/V] Op. cit. 13. pont ; 36/1981. BM. pcs.: Az operatív célú fedőokmány-nal való ellátás és a fedőokmány alkalmazás alapelveinek szabályzata. 33. a) és b) alpont

⁴¹³ 36/1981. BM. pcs. Op. cit.: Az operatív célú fedőokmánnyal való ellátás és a fedőokmány alkalmazás alapelveinek szabályzata. 7. b) alpont és 33. c) alpont

valótlan adatot tartalmazó úti okmányt. A magyar konzul a koppenhágai repülőtéren végig kísérte a körözött férfit a *MALÉV* Budapestre induló repülőgépig, így a hazatérési igazolványt nem kérték el. (A nem valódi családnévre kiállított hazatérési igazolvány ügyében Magyarországon nyomozás és büntetőeljárás indult, amely az érintettek felmentésével zárult, bűncselekmény hiányának megállapítása alapján.)⁴¹⁴

Az „átlagos” állampolgárok esetében ezek több okból is előfordulhatnak, amelyek között szerepelnek az úgynevezett védett tanúk valódi személyazonosságának elrejtése is. Azonban ez utóbbi esetben nem cél más állam megtévesztése, illetve az jogszabályi felhatalmazás alapján, az abban lefektetett keretek között történik.

IV.) Az ok lehet még egy másik ország védelmét élvező személy elrablása, hogy saját vagy szövetséges állam területére szállítsák. Ezen elkövetési módhoz általában valótlan adatokra, de az elrabolt személy arcképével ellátott, a műveletet végrehajtó állam útlevelét használják fel. A kivitelezés sok esetben megkívánja, hogy az okmányt szükség esetén vízummal lá(tta)ssák el, illetve a valóságban meg-nem-történt határátlépést utánzott beléptető-bélyegző lenyomattal „igazolják”. Az alábbi esetről a rendelkezésre álló források alapján nem lehet egyértelműen megállapítani az okmány „hamisított” voltának mibenlétét. Az a lehetőség mellett, hogy valódi kitöltetlen útlevélbe az elrabolt személy fényképét helyezték be a hitelesítés előtt, nem zárható ki az sem, hogy egy valós személy úti okmányában a fényképet kicserélték.

- Adolf EICHMANN a német szélsőjobboldali *NSDAP* állampárt vezető tagja, az európai zsidók üldözésének vezető szervezője volt 1945-ig. A háború után sokáig bujkált a hatóságok elől, majd 1950-ben Ricardo KLEMENT álnévre igényelt okmánnyal és vízummal Argentínába költözött. 1959. végén a háborús bűnökkel gyanúsított EICHMANN által használt álnevet és tartózkodási helyét sikerült beazonosítani az izraelieknek. Minden jel szerint, Izrael Állam titkosszolgálat, a *Mossad* kezdte meg az előkészületet a célszemély Izraelbe szállítására. Az ezt követő néhány hónap során adatokat gyűjtöttek a célszemélyről a helyszínen, és további nyomozásokat folytattak a személyazonosság biztos megállapítása végett. Három izraeli ügynök még áprilisban megérkezett az argentin fővárosba, ahol EICHMANNt, rendszeres tevékenységeinek elemzése után, május 11-én estében elfogták. Az országból történő kicsempésztését és tartalék terveit előre kidolgozták. (Utóbbi érdekében az egyik ügynök – megtévesztéssel – egy argentin kórházba vetette fel magát, fejsérülést színélve, majd annak „enyhülésére” való tekintettel, EICHMANN általuk használt hamis adataira május 20-án zárójelentést kapott, amelyben a beteget hazautazni engedték Izraelbe.)⁴¹⁵ A német háborús bűnös elrablását egy hivatalos izraeli küldöttség argentinai látogatásához időzítették, amely az izraeli *El Al* légitársaság különjáratával érkezett Dél-Amerikába.⁴¹⁶ A három ügynök az elfogott és fogva tartott személyt 1960. május 21-én elkábította, hogy megelőzzék az esetleges ellenállását és a lábadozó bódultságának látszatát keltsék. Ezt követően az *El Al* egyenruhájába öltöztették be, hogy mint a különjáratú repülőgép személyzetének tagja hagyja el a dél-amerikai országot. A buenos aires-i repülőtéren az ügynökök sike-

⁴¹⁴ › DOMBROVSZKY ; Dr. Dávid Ibolya kérdése a belügyminiszterhez. ; FEKETE: Megvizsgálták Zemplényi hazatértét. ; MTI: Felmentették Pintér Sándort a vád alól. ; MTI: Zemplényi: nem felelős a külügy. ; MTI: Zemplényi: vádemelés. ; sts ; V.

⁴¹⁵ › GELLER – BARD ; HELLER: Mossad opens...

⁴¹⁶ › HELLER: Israel puts ... ; HELLER: Mossad opens ... op. cit.

resen átjutatták a kábult EICHMANNT, a személyzeti bejárónál ör jóhiszeműségét ki-játssza. A fogoly úti okmányának ellenőrzése estére, korábban az ő arcképével, de kitalált személy adataira – Ze'ev ZICHRONI névre – kiállított izraeli útlevet hamisí-tottak és tartottak kéznél. (Ezzel az okmánnyal megegyező sorszámú, és teljesen azonos adatokra, de más kézírással kitöltött, a műveletben résztvevő egyik izraeli ügynök fényképével ellátott izraeli útlevelet is készítettek.⁴¹⁷ Utóbbit vélhetően a kórházi igazolás megszerzéséhez szánták.) A férfit az izraeli légitársaság kor-mányzati különjáratával – rövid dakari műszaki leszállást közbeiktatva – Izraelbe szállították, ahol hamarosan bíróság elé állították.⁴¹⁸ (Az eset kapcsán Argentína til-takozott, a belügyeibe történt beavatkozásként értékelte az eseményeket, és ezért az *Egyesült Nemzetek Szervezetének Biztonsági Tanácsához* fordult. Izrael hivatalos nyilatkozata szerint az emberrablók magánszemélyek voltak, saját elhatározásukból cselekedtek. A két ország még az évben békés úton tisztázták az esetet.⁴¹⁹)

V) Egy sajátos mód volt, amikor a valótlán tény rögzítése (a tényleges kiállítás dátumnál korábbi keltezés feltűntetése) abból a célból történt, hogy egy útlevelet biztosan még elfogadottnak tekintsen a fogadó vagy egyéb ország.

- Lengyelországnak 1939. szeptember 1-jétől kezdődő német és szovjet meg-szállásának hatására jelentős számú lengyel polgári lakosság, majd később katoná-személyek menekültek a semleges Magyarországra. A lengyeleknek Franciaország-ba történő tovább menekülését a magyar hatóságok nem csak túrték, de részben elő is segítették. Lengyelország budapesti követsége megkezdte nagyobb számban ki-állítani részükre az útleveleket, azonban azokat visszadátumozva, 1939. szeptember 1-je előttire keltezték. Ezekről a magyar hatóságok hamar értesülést szereztek, azonban az érintett okmányokat érvényesnek fogadták el.⁴²⁰ A lengyel menekülők egy részére francia és brit úti okmányokat is kiállítottak már 1939. október folya-mán.⁴²¹ (Magyarország 1941. június 27-ig semleges maradt a II. világháborúban, ebből eredően minden ország úti okmányát elismerte, a különböző állampolgárookra vonatkozó beutazási és tartózkodási szabályok addig azonosak és egyenlők voltak.)

Útlevel utánzatok különleges esetei a hasonmás gyártások

Ezek során nem az eredeti útlevelet készítő nyomdával, hanem egy külképviselet által a székhelye szerinti országban megbízott üzemmel készítteti el a szükséges készletet. Ezek fizikálisan valóban az eredeti útlevelek utánzatai voltak, azonban azokat útlevelhatóság rendelte és személyesítette meg, s nem volt célja hatóságok vagy mások megtévesztése sem. Az ilyen magánútlevel-hasonmások legyártását az adott körülmények, utánpótlási nehézségek tették szükségessé. Az így készült úti okmányok számos részletükben eltértek a honi gyártásauktól, esetenként olyan mér-tékben, hogy az(ok) a közokirat-hamisítás (utánzás) gyanúját vagy bizonyítékát kel-tették az ellenőrző hatóságok tagjaiban.

- A berni *Magyar Királyi Követség* egy svájci nyomdától 1945-ben rendelte meg az 1937 M útlevel legyártását, miután kifogyó készleteit más módon pótolni

⁴¹⁷ › WJCT 1 ; WJCT 2

⁴¹⁸ › GELLER – BARD op. cit. ; HELLER: Israel puts ... op. cit. ; HELLER: Mossad opens ... op. cit. ; HOFFMAN

⁴¹⁹ › *Eichmann Supreme Court judgement.*: 4–5. p.

⁴²⁰ › ANTALL op. cit.: 34–35. p.

⁴²¹ › KAPRONCZAI op. cit.: 131., 183. 186–187. p.

nem tudta. Ezen okmány számos magyar helyesírási hibát hordoz, valamint hiányzik az egyedi fényképrögzítő megoldás is, továbbá az illetékbélyeg képe és a lyukasztott sorszámozás is. Azonban borítója és alnyomata is az eredetivel majdnem megegyező lett. („1937/berni” magyar útlevél-altípus)⁴²²

- A magyarországi kommunista közigazgatástól függetlenül – és magyarországi felhatalmazás nélkül – működő madridi *Magyar Királyi Követség* 1951. körül egy spanyolországi nyomdától rendelte meg az 1937 M útlevél hasonmásának gyártását – akkor Magyarországon már több mint 3 éve nem alkalmazták ezt az okmányt. Azonban több hibát is hordozott: az első két oldalán a sorszámozás az eredetitől eltért, s vászonnal bevont borítója sem volt tökéletes. („1937/madridi” magyar útlevél-altípus)⁴²³ E madridi hasonmás magyar útlevelek célja semmiképpen sem az eredeti okmány hamisítása (utánzása) volt, hanem egy magát törvényes külképviseletnek tartó hivatal kifogyó készletének utánpótlása, még ha az több védelmi elemnek híján is volt. Ezen úti okmányok megítélése a korszakban kétpólusú volt: a követség által kiállított útleveleket és hazatérési igazolványokat Spanyolország, mellett több más állam – köztük Portugália, Olaszország, Svájc, Ausztria, a Német Szövetségi Köztársaság, az Egyesült Államok és Kanada is – azt eredetinek ismerte el és határátlépéshez, tartózkodáskor elfogadta. Vélhetően így tettek a szokásos módon megszemélyesített hasonmás útlevelekkel is. Azonban a Magyar Népköztársaság kormánya, illetve szövetségesei azt nyilvánvalóan hamisítványnak, törvénytelen kiállításúnak tekintették volna, azonban az ilyen úti okmányok birtokosainak nem is állt szándékukban a szocialista/kommunista országokba utazni. A budapesti kormányzatnak nem volt tudomása a madridi magyar követség működéséről egészen az 1970-es évekig.⁴²⁴

⁴²² › SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012.* op. cit.: 36. p.

⁴²³ › Loc. cit.: 36. p.

⁴²⁴ › Loc. cit.: 99. p.

Summary

Krisztián SOM: “Development of passports and examples of its forgeries in Hungary in 19th–20th centuries”

· <·> ·

The initial stage of the development of the security features of passports, until the beginning of the 20th century

Already in the 11th century, royal letters of recommendation or letters of protection were issued in Europe for some of those who are traveling abroad. A record about one of the early Hungarian letters of recommendation issued to a traveller to abroad is from the time of king Géza II, in the middle of the 12th century. However, in those centuries, such documents were not condition, but possible facilitator and advantage of travel. Binding the border crossing to a permit or travel document is regulated first in the 17th–18th centuries, but at different times in each country. In Hungary, as early as the 1720s, a passport to abroad (“passuales” in Latin) was required to travel beyond the borders of the states of the HABSBURG rulers (including Hungary) for a specific group of people. These were issued in those decades by the *War Council* (“*Hofkriegsrat*” in German) at Vienna or the Hungarian *Royal Court Chancellery* (“*Királyi Udvari Kancellária*” in Hungarian) operating in the same place.

With the appearance of passports containing personal information in the 18th century, document controllers serving at the borders (or indepth of the country) had the opportunity to establish the traveler’s identity. However, this was only true in principle, as it depended on the passport contoller’s literacy and language skills. (In Hungary, passports to foreign countries were issued in Latin only until 1845, which at that time was hardly or not at all spoken in most countries, especially among those personel who are serving on the border. In addition, even in the first half of the 20th century, passports of some countries were printed and personalized exclusively in their own language.)

Misuse of travel documents go back quite a long time in the history of Hungary. This has become a method of evading the requirements for document-bound travel. Imitating or forging the content of travel documents was considered a rather sophisticated method in the early decades, since the knowledge of writing was not widespread, and it was an essential element of forgery. However, the use of the travel documents issued to other people’s data did not require special knowledge, since passports and books of wandering (of a guild trainee/lad) did not provide clues for personal identification, apart from a relatively general personal description.

Although an international perspective can be read below regarding the development of the security features (protection elements)⁴²⁵ of passports, the cases of travel document falsification described here are mainly crimes committed in Hungary or when crossing the Hungarian state border (or their attempts or preparations).

At the beginning of the 19th century, many travel documents produced by printing technology (even without background print) were difficult to imitate, since the printing press, designed fonts, detailed design of authentication stamp, and even the handwriting of the staff of the issuing authority (which showed the sufficiently practiced writing skills), made it difficult for many forgers. By the middle of the 19th century, the number of printing presses in use had increased, and it was no longer impossible for criminals with capital to purchase equipment (especially outdated ones). This is when the pictorial elements (ornate coat-of-arms and/or decorative frame) that help to protect and establish the authenticity of passports began to become common. The development of Hungarian passports, especially from the 20th century onwards, is closely linked to international results and experiences of forgeries and new features of security documents.

The papers used for printing passports in the 18th and 19th centuries, if they contained a **watermark**, then it was typically a factory watermark, and it was not designed according to the customer's (authority) needs. This can be considered as a protective element, however, since it could have been commercially available paper, so the existence of the watermark did not mean exclusive certainty of the authenticity of the travel document. A watermark can be considered a full-fledged security feature when it was created according to the unique specifications and conditions of the printing workshop that produced or government office that ordered the passport, and it was not commercially available. Among the first unique watermarks used only for travel documents was in the French passports to abroad from the second half of the 1810s. This already contained the name of the document and the portrait of the king.⁴²⁶ Until the very end of the 19th century, Hungarian passports typically did not even contain a factory watermark, which can be identified for the first time in the pages of the Hungarian travel documents in the "Type 1899" ("1899 M") passports, produced from 1899. In Hungarian passports, the first non-commercial watermark, was used from the end of 1904 (this can be identified in every pages). This negative, linear watermark contained the repeated words "ÁLLAMKINCSTÁR" between three wavy lines. (See appendix "1./A sz. melléklet". It

⁴²⁵ In this book, all production, printing or personalization procedures / methods and characteristics considered as security features of passports, which, due to their design and the difficulty of production, made it too complex or impossible in the given era to imitate completely identical to the original or capable of deceiving it, or significantly facilitated the recognition of the unauthorized change / modification.

⁴²⁶ The most unique and hard-to-imitate watermark of the 19th century was used in the passport issued by the passport authority (*Department of State*) of the United States of America from 1867 (then until the early 1890s). Most of the opened sheet (double page) of the travel document was contained multi-tone (shaded) watermark of the coat of arms of the United States of America: a bald eagle (*Haliaeetus leucocephalus*) with extended wings, standing on a field of stars running with the emblematic ribbon, grasping arrows and branches, between the words "UNITED STATES OF AMERICA" and "DEPARTMENT OF STATE" appeared above and below. (Subsequently, a similarly detailed, high-quality watermark was not used for the production of passport paper for several decades.)

should be noted that, for example, Austria and Germany did not use watermarks in their passport pages until the end of World War I.)

The medieval and early modern protection letters and later **passports were all handwritten**, in Hungary and abroad as well. The earliest surviving Hungarian passports date from the first decade of the 16th century, during the reign of king Vladislas (Ulászló) II of Hungary. All part of these travel documents were handwritten on paper, authenticated with a wax seal and the signature of an official of the royal chancellery. With the development of printing starting in the middle of the 15th century, and with the increase in demand, over time – typically during the 18th century (in France as early as 1695) – more and more countries started to use **passports containing pre-printed texts** with blank sections to fill in data by hand, use of pen and ink. Hungarian passports were already printed at the very beginning of the 19th century (non-changing parts of the text); at that time they did not even contain any decorative elements or coats of arms, the text prints were made entirely in Latin language (it was then the official language in Hungary) and were personalized in this language as well. In terms of pre-printed texts, coats of arms and decorations of the passports of different countries, letterpress printing⁴²⁷ was essentially common. However, in some countries, intaglio printing was used for travel documents produced for the domestic passport authorities (eg. in the USA). In the 19th century, it was common for the passports of most countries to have printed in one color, regardless of the printing method.

Before 1846, Hungarian passports were made by letterpress and in single color, without coats of arms or any decoration, and only contained pre-printed text, just like the passports of the Transylvanian governorship at that same time. After the Hungarian language was made official in all areas of public administration, by 1846 passports in Hungarian language were printed and completed, now displaying a frame line, a background print and the Hungarian coat of arms. Since then, Hungarian passports have been produced with two-color printing. Within a few weeks of the formation of the first responsible Hungarian government in April 1848, the *Royal Hungarian Ministry of the Interior* produced new passports with an ornate frame, coat of arms and backgroundprint. These were made by lithography (an off-set printing technique) in a private printing house in Pest city. The Hungarian passport issued from May 1849 was again letterpress. (Letterpress printing remained the printing technique for the background prints and preprinted texts of the Hungarian passport types until the end of 1949.) Two-color printing remained in the production of Hungarian passports until 1904, when the number of color prints on one page was increased due to the preprinted fiscal stamp image.

The large format passports of the 19th century were usually folded several times by the bearer. However, travel documents that were folded apart and then refolded at border crossings could tear over time, and their folded corners sometimes got punctured. This led to frequent damage, and the outer surface of the folded sheet was more exposed to dirt and moisture. The first **booklet-shaped passports** were produced and issued in 1863, in the Kingdom of Hanover (until 1862, the travel

⁴²⁷ Detailed explanation of terms related to printing procedures, security documents and personalization in different languages can be found here, in the latest version of The Council of the European Union PRADO Glossary: <https://www.consilium.europa.eu/prado/en/prado-glossary.html>

document of that state had one-page design, typically folded in half). By the end of that decade, this method of design had also become common in the states of the North German Confederation, and in the unified German Empire in 1870 as well (uniform appearance of background print, pre-printed texts, etc., in addition to specifics referring to the issuing state of the empire). As early as 1871, the passport authorities of Russia, and from 1878 Hungary, exclusively personalized passports to travel abroad in the form of a booklet, ahead of Austria, which did so from 1879. However, even in the first two decades of the 20th century, the presence and personalization of single-page travel documents folded in half was essentially common.

Before 1914, there was neither an effort nor demand to introduce **uniform passports**. This was partly due to the fact that many countries in transit or destination by most travelers did not require entrants to hold a travel document. Control at the borders of the mentioned states typically covered customs inspections only. As a result, only a smaller proportion of actual travelers applied for and received passports. Despite all this, the single-page passports of many countries showed similarities already in the first third of the 19th century. On the front of the single-page (or more often half-folded) form (often within an ornate frame), personal description columns were placed in the narrower left-hand column; while under the state coat of arms the right-hand two-thirds was occupied by the textual content, in which the name of the holder, the purpose of his/her travel and the validity of the document; at the bottom the pre-printed and filled-in contents regarding dating and authentication are placed. Regarding passports with a booklet design, the background print of the Austrian passport used from 1879 served as a model in the Western Balkan states of that time and some followed its page structure as well.

In a passport, the personal description data of the eligible person's were provided in text form by filling in the pre-printed text, generally by all countries of the world. However, this description was quite general. Especially in the second half of the 19th century (during the period of strongly growing travel, and emmigration from Europe), this became an increasingly vulnerable point for identification during passport control at border crossing points, where passports were required. The first use of **officially attached photograph** was forced by the requirements of the country of destination. By the first decade of the 20th century, several countries already prohibited the entry and immigration of Chinese workers, while study and business trips were only permitted under conditions. As a result, at the very beginning of the 20th century, the Chinese passport authorities issued passports with content adapted to the destination country and its regulations. On the Chinese passport valid for travel to the United States of America, a photo of a person who has been pre-approved for entry was pasted next to the English text of that travel document. This was authenticated by the impression of the dry stamp from the consul of the destination country. (On the part of the US, the goal was to curb abuses so that no one but the authorized person could use the travel document. This helped to eliminate the difficulties often caused by a general personal description.) The earliest extant passports with a photo date back to 1905, but such a travel document issued by the Chinese Consulate General at San Francisco – for traveling home and returning to the USA – has been known since 1892. Later, from 1912 the Australian government

also required that a photograph have to be attached to Chinese passports valid for entry into Australia.

Examples of detected passport misuse and forgery cases at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century in Hungary

During the mentioned period, counterfeit passports (which is an imitation in every element) can typically only be discussed in principle, since there are not many resources left to reveal such.

The **falsification** (forgery) of the contents of Hungarian passports was not without precedent in the decades of the 19th and 20th centuries. As an example transcribing of a passport issued in 1882 was detected in 1892, in which the year of issue and border crossing stamps were changed from 1882 to 1892 by the forger. At the beginning of 1903, members of the Hungarian gendarmerie unit at Dombóvár have caught a forgery group, one of the forger falsified (among other documents) passports as required by “clients”.

The most difficult to detect a passport forgery was when an **official of the issuing authority issued a passport without authorization** and/or based on false data. These documents met all formal and content requirements, so the inspection person has few clues to base his possible suspicions on. In late modern era and contemporary Hungarian history, there have unfortunately been few cases where an official of the passport authority included an untrue fact in a passport without authorization. However, this was not only a feature of Hungary, such a crime was also discovered in some European countries in different eras. However, there have also been cases where the applicant wanted to obtain a passport by deceiving the passport authorities. These forgeries, which are extremely difficult to detect when they had already been issued, usually become known only when the issuing authority suspects them.

Unauthorized personalization of original, but not yet filled in (blank) passports resulting from theft, burglary, or other misappropriation, as well as the detection of such, were probably extremely rare. In Hungary, this was not possible before 1905, as there was only one central passport authority (the passport office of the *Royal Hungarian Ministry of the Interior*, at Budapest). After that, however, the authority was transferred to regional and local authorities.

The **use of a passport issued for someone else's** (person-swapping; with the later technical term: misuse of passport by an impostor / look-alike) was very common in the examined period (the last third of the 19th century and the decade after the turn of the century). In Transylvania already in the middle of the 17th century, cases of impostors were known, even though traveling abroad at that time did not require a travel document. In the following centuries, despite the efforts to expand the personal description and details of the Hungarian travel documents, even in the last third of the 19th century, they still provided a fairly general personal description of the holder(s). In the absence of a photograph attached by the authorities, the border police at the time had little opportunity to uncover the crime of impostors (look-alikes). It was rare that the personal description differed significantly, or that it contained a special identification remark (e.g. missing fingers, limbs, liver

spot, etc.) that did not fit the unauthorized user of the document.⁴²⁸ Committing person-swapping was already common at the turn of the 19th and 20th centuries (despite the fact that the passports already contained a detailed personal description) and the detection of such cases was not rare and was a relatively well-known problem.⁴²⁹ In many cases, this is how they tried to circumvent the provisions of Hungarian legislation preventing emigration. In addition, many young men wanted to go abroad before completing their mandatory military service. All of this was facilitated by the fact that those who entitled to emigrant's passports also had a financial interest in sending their documents home to future offender or their helpers by post after traveling abroad. The latter is confirmed by the fact that it was common for would-be criminals to pay for emigrants' passports sent home, and this became known during police proceedings. (It should also be noted that only Hungarian and possibly Austrian authorities required passports from Hungarians emigrating to the United States of America; neither Germany, which might have gotten in the way, nor the destination country itself imposed such a condition.)

As early as the spring of 1901, a petition was sent to the *House of Representatives* of Hungary (“*Képviselőház*”), and then in July 1902, a proposal was made to the *Royal Hungarian Ministry of the Interior* that, in order to reduce emigration (among other reasons) the compulsory attachment of the holder's photograph and its authentication by the passport authority should be introduced in passports. Half a year later, during the parliamentary debate of the first Hungarian passport law in January 1903, a representative (member of parliament) raised the same point in his motion. However, in the answer speech of the minister of the interior at the time, he did not consider it as a sufficiently credible solution (!), as a result, the majority of the *Parliament* rejected the initiative. Three and a half years later, in the fall of 1906, a Hungarian journalist explained and substantiated in detail the necessity of attaching a photograph to the passport in an article. However, due to the lack of a legal requirement, Hungarian passports, like those of all foreign countries (except the aforementioned China), did not contain the photograph of the person entitled to the document until the turn of 1914–1915.

The development of the security features of passports during the First World War and in the following two decades

World War I shed new light on the problem that had already been raised several times in Hungary: in the absence of a photograph, the personal description alone does not provide sufficient data for reliable identification. From the beginning of August 1914, preventing espionage and the travel of spies became an even more important task than before. And for this, it was necessary to identify the person(s)

⁴²⁸ Already in 1898, the identity card of the *Royal Hungarian State Railways* (“*Magyar Királyi Államvasutak*”; “*MÁV*”), which provided a half-price discount on train tickets, contained a photograph, which was fixed with a ring clip and authenticated with a dry stamp impression.

⁴²⁹ A passport issued for someone else's data could be used for many reasons, but the method was the same. On the basis of an original and valid passport, the person handing it over - for the purpose of deception - pretends to be the person in the passport. The reason for this method of use was that it did not require any dexterity or practical experience, as there was no need to change the content of the travel document. In order to achieve a high degree of similarity, it was also possible to adjust the hair color and facial hair for men to the description (or to what is seen in the attached photo after 1915).

described in the travel document beyond any doubt. All of this came to the fore already at the end of October 1914, when a German secret agent who misused an original United States passport in accordance with the regulations at the time (without a photograph attached) was brought to court in Ireland (at that time part of the United Kingdom). He not only matched the personal description in the travel document, but also he spoke decent American English. Due to the impact of the previous event, the United States of America was the first to introduce the **compulsory attachment of the photograph of the owner** of the passports to any states, also supplemented by an authentication clause, on 21 December 1914.⁴³⁰ From 1 January 1915 Germany made it mandatory to attach a photograph when issuing a passport (and from that day on, a passport with a photograph and a sufficiently authenticated passport was required for all non-German citizens as a condition for crossing the border). On 20 January 1915, Hungarian and Austrian passport authorities, at the same time and on the same day (as the legislative amendments of the two countries entered into force) introduced the requirement for a photograph to be attached to the newly issued passports.⁴³¹ (See appendix “6./A sz. melléklet”) By the early spring of 1915, several countries made it compulsory for their passport authorities to affix a photograph to passports, such as Australia from 27 February 1915 and the United Kingdom. (The passport authority of the latter started attaching photographs to previously issued passports and certifying them already at the beginning of February 1915.)⁴³²

The first international passport standard

The *League of Nations* organized a conference between 15 and 21 October, 1920, with the aim of international regulation and facilitation of border crossing after the restrictions of World War I. 22 countries were represented at the meeting in Paris under the title “Conference on Passports, Customs Procedures and Through Tickets”. There, the uniform model and structure of the “international passport” issued to its citizens was defined.⁴³³ Of course, the purpose of this was to make it easier to check travel documents, which was general basic condition for border crossing, and

⁴³⁰ The legislation that changed the previous passport rules was signed by the President of the United States of America on 13th November 1914, and the Minister of Foreign Affairs, who also exercises passport authority, issued his executive order to foreign missions on 21 December. The rules regarding photographs and their attachment were determined by the latter, and were applicable from its date.

⁴³¹ The photograph with a maximum size of 9×14 cm had to be authenticated with a wet circular stamp impression (placed half on the photograph, half on the passport page), and it had to be accompanied by an officially certified clause, which proved that the photo was of the person entitled to the passport.

⁴³² However, the passport authorities of other states were also forced to do so, although they were not yet obliged to apply this according to their own legislation, but their citizens wanted to travel to a country where the presentation of a passport with a photograph was already a necessary condition for crossing the state border.

⁴³³ In addition to the document title, the first page of the uniform passport was used to prove the names and citizenship, the second page was designed for the registration of personal descriptions and children, the third page contained the photograph and signature of the document holder and his wife, while the fourth page contained the territorial validity, the dates of issue and expiry. Its size was defined as 155×105 mm, and it should contain 32 pages. In addition, pre-printed texts and their filling in had to be bilingual (one of which French as an example in addition to the official language of the exhibiting country.)

to shorten the time required for it. The latest date for the introduction of the so-called “international passport” or “standard passport” was set at 1 July 1921. Recommendations regarding security requirements were only formulated at the Geneva passport conference in 1926. These included (based on an Austrian initiative and example) the perforation of sheets and the protection of papers against erasure.

The passport standard were first used by the competent authorities of the United Kingdom and Czechoslovakia on 1 July 1921, and were introduced in the same year by Australia, Canada and Egypt. (Denmark also used its new passports for the first time in the fall of 1921, but they were in four languages and differed from the fixed standard in many of their elements.) The standard passport defined at the Paris conference of 1920 was introduced by the *Royal Hungarian Ministry of the Interior* in the fall of 1922, just in time for Hungary's accession to the *League of Nations* on 18 September 1922. (Type 1922 passport /“1922 M”/.)

Taking into account the location and arrangement of the data pages of the passports, the travel documents of the majority of the countries were identical to the passport standard of 1920 during the examined period, but especially from the second half of the 1920s. (However, the United States of America did not introduce an international passport standard in the 1920s and 1930s, nor did Argentina, Bulgaria, Chile, China, Danzig Free State, Finland, Germany, Japan, Romania, Sweden, Switzerland, Turkey. Portugal stopped using single-page passports in 1949 only, and at the same time they started using the 1920 passport standard.) The majority of countries complied with the requirement of at least bilingual (one of these options being French) texts and personalization, however, several other countries only produced and issued monolingual documents in his own official language.⁴³⁴

Development of security features of passports from the 1910s

There were no significant changes in the **watermarks** used in passport pages. Many countries still printed their travel documents on paper without any watermark. Where watermarks was used in the substrate, it was mostly linear and negative. The latter still was used in Hungary in the 1930s as well. Duo-tone (negative and positive) design was very rare, first appeared in German passports from 1923, then from 1937 Czechoslovakia used this design. Three-tone watermark (where the basic tone of the paper played a role in the design of the coat of arms) was used by Poland from 1931. Multi-tone (shaded) watermark in passports was started again to use by Soviet Union in its first standardized passports from 1926. The paper of this large, half-folded travel document features a three-dimensional shadowed representation of the state symbol in every detail (Earth, Sun, and even the ear of wheat) in the middle of the carpet-patterned text and line watermark pattern.

At the beginning of the 20th century, more and more countries used **background prints** on their passports, especially in the years of World War I and after. However, their elaboration (details of designs) and quality were different.

⁴³⁴ In addition to the travel documents of Denmark, Dutch and Swedish passports were also quadrilingual until 1931, while Finnish passports, which are still significantly different from the international standard, carried pre-printed texts and even filled-in data in six languages: Finnish, Swedish, and English, French, German, Russian (however, the personalization was usually only done in two languages, taking into account the travel destination).

The development of the security features of Hungarian passports was partially, but after 1928, already in all respects closely related to the already revealed or suspected forgeries. From the spring of 1928, unique **serial number** was perforated (punched) on the pages of Hungarian passports. (This solution was unique among the countries of the world at the time. See appendix “3. sz. melléklet”) As time progressed, the **binding of the sheets** with staples was replaced by sewing machines in more and more countries, but it was not common even at the end of the 1930s. It was introduced in Hungarian passports in 1937. (The first machine-stitched passports were the British ones, which were produced from 1921.) The passport booklet, made from a sheet folded like an accordion (“leporcello”), was considered a rare solution in the world. It was also rare to use two large rivets to fasten the pages to the covers (from outer cover sides).

In the middle third of the 1930s, falsifications of Hungarian passports were also increasingly discovered, and notifications were received not only from the Hungarian state border, but also from other countries. In order to take effective action against this, the *Royal Hungarian Ministry of the Interior* began working on a revised Hungarian passport at the very end of 1934. The *Royal Hungarian Police* (“*Magyar Királyi Rendőrség*”), as well as the *National Criminal Records Office* (“*Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal*”) and its laboratory also participated in the **development**, which commented on the proposals in the light of the forgery methods known up to that time. The new Hungarian passport was introduced in March 1937 based on analysis of foreign examples and on the basis of own initiatives. This was already printed on security paper, i.e.: in addition to the previous negative watermark, it also contained additives visibly reacting to various chemicals. In addition, due to the unique surface treatment of the paper, writing was bleeding if it was carried out with ink other than the prescribed one (so-called iron gall ink). The binding and photo fixing solution of the new passport has also been significantly improved.⁴³⁵ As a result of all this, the new document facilitated and made it easier to recognize not only the substitution of photos, but also subsequent content changes. (This was the “Type 1937” /“1937 M”/ Hungarian passport. See “6./A sz. melléklet”) However, in many countries at that period, development of passports on such a scale has not yet taken place.

Regarding **personalization techniques**, little changed over the centuries until the beginning of the 20th century. In the 1920s, in addition to the filled in fields with pen and handwriting, the dates began to be shown more widely with the use of a date stamp. Typewriters were not used for the personalization of passports for a long time, even in countries where the cover of the travel document was soft enough to pass between the machine's cylinders without breaking. In Hungary, the typewriter filling of diplomatic passports appeared in the 1920s, but it was not introduced for ordinary passports until three decades later. The passport authority of

⁴³⁵ The photo fixing solution in Hungarian passports used since 1915 (metal rivet ringlet eye and authenticating wet or dry stamp impression) was not changed until 1937. However, with the “Type 1937” (“1937 M”) Hungarian passport, this also changed significantly in Hungary. From then on, the photograph was attached to the first inner cover: it had to be pinned to the two spikes, then a coat-of-arms-shaped plastic tile and a ten-pointed, star-shaped metal plate were pressed onto it. In other countries it was common at that time for photo fixing with a rivet ringlet or without that the gluing, while authentication made with a dry or wet stamp impression.

the United States of America personalized its ordinary passports with a typewriter from 1931 (however, manual filling in at domestic offices was also possible at the very end of the 1940s, and remained common at consulates even longer), the same technique was used in Canada also from 1931, and some Brazilian authorities applied the same solution as early as 1937.

The development of technical tools and aids used during document control in the 1920s and 1930s

The technical equipment of the border crossing points in the period under review was essentially limited to manual magnifiers of various magnifications. No other device was really needed during the primary document examination at that age, since all security features of the passports at that time were visible in the normal light. Secondary and expert examinations required other, more complex equipments which was already available.

In the Hungarian *National Criminal Records Office* (“*Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal*”) which included the crime laboratory, a binocular (two-eyed) microscope was also available for stronger magnification, in the second half of the 1930s. Magnifications between fifteen and thirty times were usually used for document examinations, however, the device available in Budapest provided up to 1200 times magnification. During the examination, it was also possible to use color filters. In order to make the examination more convenient, the microscope was able to project the object of the examination in a correct color with the help of mirrors. The so-called *Hanau* quartz lamp, which was an ultraviolet (UV) radiation lamp used in the central crime laboratory of the police since the mid-1930s was able to detect possible forgeries. This was a general accessory not only of the Hungarian, but also of several other European crime laboratories. (During the era, travel documents and the inks used for authenticate them did not have intentional features visible in the ultraviolet radiation. However, some inks used for stamp impressions had such a feature, typically unintentionally.)

The *Royal Hungarian Ministry of the Interior* sent non-personalized samples (specimens) from the new Hungarian “Type 1937” (“1937 M”) passport, which was personalized from March 1937, not only to Hungarian passport authorities and partner organizations, but also to foreign ministries of the interior.⁴³⁶ This made it possible for foreign countries not only to learn about the security features of the new Hungarian passport, but also for some crime laboratories to have an authentic comparative piece.

For a long time, the language knowledge and experience of the passport controllers were used to translate and interpret foreign passports. However, this was of particular importance in the period of passports without photographs, since the personal description could only be read, and it was the only possibility to compare it successfully with the person handing over the document. The first, on a wider scale, but primarily intended for passport authorities – a travel document filling out translation aid – was the Hungarian-French passport dictionary, published by the *Royal*

⁴³⁶ Specimen Hungarian passports were sent to accredited embassies or legations as early as May 1848, when the newly established *Hungarian Royal Ministry of the Interior* sent its first passport to the above-mentioned foreign missions in Vienna.

Hungarian Ministry of the Interior, in the first decade of the 20th century. The constantly expanding Hungarian-French vocabulary and expression collection was re-published in the summer of 1928, which was sent to all Hungarian domestic passport authorities and consular missions abroad by the *Ministry of the Interior*. These enabled one-way translation from Hungarian to French, however, due to the grouping according to topic and target-oriented expressions, it could also provide quick help in translation in the opposite direction. In addition, a Hungarian regulation was issued for public in 1915, which contained all words and phrases in Hungarian and German used in travel documents at that time.

Examples of detected passport forgery cases from the outbreak of World War I to the mid-1940s in Hungary

From the beginning of the compulsory attachment of the photograph of the holder of the passport, from the end of December 1914, the falsification of travel documents using the method of person exchange (impostor / look-alike) became more difficult. As a result, photo substitution appeared soon.⁴³⁷ From the early period, in addition to gluing, metal ring eyelet were also used by authorities to attach photographs, which not only ensured a permanent connection to the passport page, but also made its intentional removal more difficult and easier to notice falsification. The first photo substitution forgeries in Hungary took place already during World War I. In April 1915, a Hungarian man obtained two passports filled in with false data by deceiving foreign consulates in Hungary. He later sold one to an acquaintance who made a living from burglaries, who exchanged photo in it to travel to the capital city of the enemy power, to London in the United Kingdom. In 1916, already during his trip to that country, the falsification of his passport was discovered in Germany, where the perpetrator was arrested. Another example was the case of September 1916, when a fugitive robber-murderer was caught in a Hungarian village. During the questioning of the suspect, it was determined from the Bulgarian passport found in his possession that the year of birth had been falsified by erasing and rewriting, and the photo had been removed from the first inner cover (without replacing it with a new one), the trace of which was intended to be covered by pasting a red paper seal.

The previous methods of forgery (erasing and rewriting, changing pages) and misuse of passport (look-alike impostors, requesting a passport with the data of another person) will continue to be implemented in the same way as before. During the 1930s, a case also became known in Hungary, when the perpetrator unauthorizedly personalized two passports stolen during a break-in at the office of a passport authority.

In this era, a passport that was **imitated in its entirety** (counterfeit) could only be made with printing presses and in a meaningful way. However, most of them were still easily recognizable by the border police control or by the consular pass-

⁴³⁷ When implementing this, the originally placed photograph was removed, and then a new one depicting the future unauthorized user was placed on the same surface of the passport. After that, the forger tried to imitate the part of the authenticating stamp impression on the photograph in some way (by drawing it by hand /in some cases using a coin or compass to form the regular circle/, or less often by using the impression of an imitated stamp).

port officers. In the middle third of 1919, a Hungarian man got an incomplete Polish passport (presumably a one-page, consular temporary travel document), which he then duplicated in hundreds of copies, and carried out the personalization of them for months until his arrest in early October. Not much later, in the spring of 1920, in another case in Hungary, document forgers began imitating single-page Czechoslovak passports. Several of these were handed over and used, and soon one of them came to the attention of the Czechoslovak mission in Budapest. (The press of the 1920s and 1930s did not publish reports on the detection of counterfeit Hungarian passports, but there were cases abroad.)

From the spring of 1944, during the World War II, the diplomatic missions of neutral states in Budapest provided protection to tens of thousands of Jewish Hungarian citizens through their protection letters (“Schutzbrief” in German, “védlevél” in Hungarian). However, many more people needed it. Several groups were created in the weeks and months that exhibited counterfeits (imitations) of those documents in different quality. Typically, the number of fakes ended up being several times that of the originals. Some groups had exact copies of the originals of the Swiss and Swedish protection letter forms produced in a printing house, and even several hundreds from the latter from the same place where the originals were made.

Forgery (unlawful alteration) of the content of passports was already widespread in the 1920s. In these cases, one or more details of the original travel document were unlawfully modified with the aim of deceiving the control authority (eg. police at the border, consulates) or other persons. This could be the unauthorized registration of a child, or the change of the personal description and/or name and birth data of the person conceivably or actually wanted by the police. In addition to the data of the bearer of the passport, the unauthorized modification of the period of validity and/or territorial validity of the travel document may also be included among the falsifications. From 1915, the content falsification could be realized by changing the photo that was obligatory attached, as mentioned earlier.

Another common reason for passport forgeries was to circumvent the difficulties caused by the general **visa requirement** introduced in 1914. After the peaces that ended the war, in the 1920s, a number of countries (mainly previously neutral or /formerly/ allied with each other) lifted this constraint. However, for Hungarian citizens, this was fully maintained until 1930, and between 1930 and 1939 the visa requirement was suspended by only a few countries. In Hungary, from the very beginning of the 1920s, several cases became known to the state police, when fraudsters cheated money from bona fide persons with the promise that they would require a valid passport and/or visa for their travel destination country. However, in addition to such cases that did not involve the falsification of passports, there were also cases where imitating of a visa took place. Two main methods of the latter were known. First method is by removing the original page from a passport with a valid visa and inserting it into the one which was wanted to use. The other was to imitate the visa (at that time mainly those were stamp impressions), by copying the original or creating the supposed content. In Hungary in the 1920s, many cases of the latter methods of forgery were known in particular.⁴³⁸ Due to the amount of

⁴³⁸ A very rare method of visa forgery was discovered in the capital of Hungary in October 1930. A man broke into the *Consulate General of the Netherlands* in Budapest with a fake key, with the aim of

the discovered fraud related to passports and visas, the *Budapest Headquarters of the Royal Hungarian State Police* (“*Magyar Királyi Állami Rendőrség Budapesti Főkapitánysága*”) set up a special investigative team for the second third of the 1920s.

Development of passport security features between the 1940s and 1980s

International passport standards after World War II

World War II, which required huge human sacrifices, resulted in an even larger and more mixed mass of refugees than before. Within the framework of the *United Nations* (UN; which was founded in 1945 and soon replaced the *League of Nations*) a convention on refugees was created in 1951 with the definition and description of their travel documents, and then the 1954 convention on the legal status of stateless persons fixed the standard appearance and content of their travel documents. Both follow the principle of the passport layout of 1920 standard, but with a few modifications (expansion of the first page with additional columns and the use of extensions columns on pages 5 and 6). The re-standardisation of ordinary passports was discussed by the UN specialist conference in the second half of 1963 in Rome. However, only non-binding proposals were formulated there. By this time, more and more countries had already deviated from the passport standard of 1920, and because of the increasing border traffic, faster control required simplified uniform designs of travel documents. Although the passport standard of 1920 was still used by many countries in the 1970s and 1980s, a passport with a simpler and thus faster control layout (all personal and validity data including photo had been arranged on two opposite pages) was personalized by the passport authorities of the United States of America from 1961 have become more and more widespread, primarily among capitalist (“western”) countries. (Some socialist/communist /so called “eastern”/ states also introduced a similar, but one page more comprehensive solution by the end of that decade.)

Among Western European companies that are advanced in electronic data storage, a French experimented with the development of passports. A pilot project was presented at the May 1968 meeting convened by the *International Civil Aviation Organization* (ICAO), the *United Nations* specialized body dealing with aviation (and hence passenger air traffic). It was no bigger than the size of a card calendar, and the holder's most important personal data were stored on magnetic strips.⁴³⁹ Finally, this development was not followed by introduction and installation (not

using the visa stamp and authentication round stamp found there to place a visa in his passport without authorization. However, his attempt failed, as an employee of the consulate returned to his/her workplace in the evening, and the alerted police patrol had caught him even while the would-be forger was still searching the office premises.

⁴³⁹ The travel document proposal submitted to the tests was in the form of a plastic card, and on the front side it contained the owner's photo and data that could be read in traditional way, while nine magnetic strips for data storage were placed on the back side. According to the intention, the desired data could be entered into the computer using a reading device (just like from later bank cards), avoiding the slower typing of the data, which was often read from passports filled out by hand. In addition to ICAO, the initiative was also supported by the *Interpol* (*International Criminal Police Organization*). However, in those years it was still very expensive to build the computer technology background, even if it is only installed at the busiest border crossing points.

even in “western” countries advanced in computer technology), and the international standardization more than a decade later did not make use of its results. (In the case of passports, the first practical, widespread application of electronic data storage began only in 1998, in Malaysia.)

Development of some security features of passports from the 1940s

The passport developments that have started in some countries between the two world wars continued after World War II, and gained new impetus especially in the 1970s and 1980s. Hungarian passports contained a multitone (shadow effected) watermark for a short time from 1962 (later, several-tone from 1984, then shadowed from 2006); from 1954, the passports of the Netherlands were printed on paper produced with a multitone watermark. Over time, some countries also started to use **security fibers in paper**. Since 1962, the pages of Hungarian passports have contained such, which were already visible both in normal and UV light. (For example, from the mid-1950s, Austrian passports contained fibers that were not visible in normal light, but those were blue in UV radiation.)

With regard to passports, the countries that used **intaglio printing** during the 19th century replaced it with other, more cost-effective processes. Thus, by the beginning of the 20th century, the state printers had already abandoned it, and letterpress printing was used almost exclusively in the production of passports. In Hungary, the first travel document to include intaglio printing was the “Type 1950” (“1950 M”) passport, which was produced by the *Pénzjegynyomda* (Hungarian banknote printing company) at Budapest from the end of 1949. The entire background print of all pages of the ordinary and service passports was made using this technique, while the pre-printed texts were applied with letterpress printing. (The European passports of the United Kingdom already contained intaglio details in the first endpaper in the late 1940s, this printing technique appeared in the Netherlands in 1954, and in the Canadian passports in the late 1950s). It was not until the 1990s that most of the European countries made intaglio details when printing passports, in the USA from 2006 only.

The so-called **guilloche** became a part of the underprint image formed by thin lines that repeatedly turn back and often cross each other, which is more difficult to imitate. For Hungarian travel documents, it was present from 1950 at the same time as intaglio printing (the guilloche detail was typically an addition to the printed image of the unique pattern or coat of arms).⁴⁴⁰

Excluding the minitext (text printed by small size letters) that can still be read with a sharp eye (typically print marks), **microtext** as a security feature typically appeared in the second half of the 20th century. In the case of Hungarian passports, since 1984 microprint is significant part of the background print, which has been its most major component ever since. However, the spread of microprinting worldwide

⁴⁴⁰ The hidden image (also known as: latent image) has become a unique protection element that can be implemented with intaglio printing. (Abbreviations and texts are typically displayed on the surfaces formed by parallel lines, in an oblique light, by tilting the surface.) This was first introduced in passports in Canada in 1977, then in Hungary: it has been appeared in Hungarian passports since 1984 (at that time through the abbreviation “MNK” hidden in the rosette of the first inner cover /endpaper/; See appendix “4. sz. melléklet”). (For example, the passports of Sweden from 1989, Norway, Slovakia and the Czech Republic from 1993 contained such a detail).

only became widespread in the 1990s, and then became general at the turn of the millennium. The reason for using such features was primarily the considerable quality development of commercial duplicating machines (photocopiers and office digital printers).

Providing a continuous, soft color transition without sharp steps, the so-called **rainbow printing** primarily served to make counterfeits easier to recognize, since the imitation of this coloring method was very rudimentary until the turn of the millennium, and even at the very beginning of the 21st century it provided a certain protection. This method of inking the printing surface was introduced in the case of passports in the middle third of the 20th century: in the European passports of the United Kingdom from 1939 when printing the background pattern of the inner cover (endpaper). This feature was present on all pages of the *United Nations* travel documents as early as 1954. In Hungary, rainbow printing was used for the first time from 1955, in the intaglio (!) background print of the “Type 1955” (“1955 M”) passport (See appendix “5. sz. melléklet”), which appearance was used until the fall of 1959. At the time, Hungary was the only one to use the rainbow printing coloring process during intaglio printing in passports. After that, Hungarian passports from 1984 (for passports at the same time as the introduction of offset printing) again contained a rainbow print detail, which can still be found in the travel documents. Australian and Czechoslovak passports already contained such a colored print from 1965.

A feature created by intaglio printing or silkscreen printing was the print layer made with **optically variable** (color-changing) **ink**; the text or pattern printed in this way can be seen in different colors by changing the viewing angle. In the case of passports, it appeared for the first time in 1996: it was used in Argentine passports, and from 1997 in Swedish passports as well. Then this feature spread rapidly in the field of passport production. It appeared on Hungarian passports in August 2006 (while on identity cards already in 2000).

In the first half of the 20th century, a background print layer with ink that becomes **visible under ultraviolet (UV) radiation** was very rarely and typically unintentionally during the production of passports.⁴⁴¹ In the case of Hungarian passports, the intentionally placed overprint, visible in UV radiation, was printed for the first time in the series personalized from 1955, “Type 1955” (“1955 M”). A print layer invisible in normal light was created on the front and back endpaper (inner side of the cover) by means of letterpress printing, which becomes visible in a greenish-yellow color in the UV radiation only. (See appendix “5. sz. melléklet”) This was one of the very first designs of its kind in the world (not visible in normal light, but only in UV radiation).

By the 1970s, sewing with thread had essentially become common for **fastening passport pages** (in Austria, staples and paper-covered strings were used until

⁴⁴¹ This characteristic was a feature of the component found in the paint material, but it was not yet included as a security element in these early decades. One of the very first print layers of this type (visible in normal light and made with ink that luminesces in the UV radiation) could be identified in the Austrian passport used from 1936 (the blue print became visible in green and the purple in orange). However, later series omitted this. After the World War II, such a characteristic was first found in the passport of the Federal Republic of Germany introduced in 1950, where only one color print had a characteristic visible in the UV radiation.

1970, while in Portugal, pages were fastened with staples until 1988). A more modern solution was the backstitched (so-called interlock) sewing, when the sewing direction was reversed inwards in a distance from the edge of the sheets and a few stitches were re-stitched in the same holes. This solution was among the first to be applied to Italian passports, already in 1978; the first three-color stitching with twisted thread, which also has a unique UV characteristic, was used in Norwegian passports as early as 1986. The Hungarian passports were made with outrunning sewing until 2008 and was sewn back (interlock) from 2009. In addition to the previously described versions, plastic stripe attachment was also developed at the very end of the 1960s. In the course of this solution, pre-punched passport page were attached to the plastic cover (without front endpaper) with a plastic rail; by a press heated to the appropriate temperature. This was first used by Sweden: from 1970, later by Egypt and Denmark. (See appendix “2./A sz. melléklet”) This page binding method, which eventually did not become more widespread, was used only by a few countries, the last such technique was used in Egyptian passports: until January 2008.

Until the 1980s, **passports were numbered** (by unique serial number, which contains in many versions letters as well) in many countries using letterpress. In many cases, these serial numbers appeared only on the even or odd pages, but it also happened that it was found on all pages. However, it was not without precedent that the numbering appeared only on one page of the passport, in letterpress (possibly in an additional place by handwritten during personalization). The protection against forgery was better served by numbering with hole perforation, which was used by more and more countries over time, and then became common by the end of the 1990s. The ordinary passports issued in Hungary during the examined period were numbered with needle (hole) perforations on all pages until the end of 1963, while the versions issued from 1964 to the end of 1991 only contained letterpress serial numbers on the odd-numbered pages. Perforated serial numbers returned to Hungarian passports in 1992, which were created initially with the help of needle and then, from 2006, with the help of burning laser light.

Diffraction **optically variable image device** (DOVID; or as a shorter version: optically variable device, OVD) is a surface that provides a changing image or appearance of different colors by tilting the surface or by changing the angle and/or direction of light source or view (such as a hologram). This was applied to banknotes for the first time in 1988, the purpose of which was to ensure easier recognition of copies. In passports this feature was used first time in Saudi Arabia, in 1985. It was rarely stuck on photo independently (without laminate), after the photograph was fixed; an example of the latter was the series of Yugoslav passports used between 1997 and 2008. The Federal Republic of Germany (West Germany) placed such a protection element first time on visa stickers, starting in 1989.

In terms of **personalization techniques**, ordinary passports in Hungary have been personalized with typewriters since 1964. From then on, the Hungarian passport authorities also used a unique, chemically difficult-to-remove typewriter ink ribbon impregnated with brownish dark purple ink. (Filling in by hand still occurred in some Hungarian regional offices in the middle third of the decade and at consulates still at later periods.) In addition to the aforementioned typewriter filling in, needle printing was also used in some offices from 1964. In terms of ordinary pass-

ports, domestic passport authorities of Australia personalized their passports with typewriter from 1965, and many passport offices in Czechoslovakia used it as early as 1972. The appearance of personalized passports with needle printing applied to telegraph machines began in the 1950s. Before the mentioned Hungarian example, some passport offices of Switzerland as early as 1957 used this filling method, and some passport authorities of the Federal Republic of Germany from 1961. Even in the second half of the 1980s, the national passport authorities of many countries filled out passports with handwriting and pen, including the Netherlands, France, Greece, Belgium, Spain, Portugal, Finland (until 1986), and also the United Kingdom.

From the beginning of use of **photographs** (from the mid-1910s) **were authenticated** with a wet, less often with a dry (embossing) stamp impression; it was rare to use them simultaneously. In addition to gluing, in some periods the photograph was attached in many countries with metal ring eyelet or rarely with staplers. This did not change until the 1980s, when laminates were start to use in more and more countries, resulting in the omission of the former, the use of wet stamp impression was still retained for a period by some passport authorities.

The development started already in the early 1950s in order to prevent the whole or some part of the photographic page from being falsified, or at least to make it easier to recognize, as well as to physically protect the surface. As a result, the State of Israel provided the photos of its ordinary passports with a solution so-called “window”, starting in 1952. (The photograph between two passport pages glued together, the page covered the top side of the photo was previously cutted out the corresponding surface of that page.) In Hungary, this technique was used only in one kind of travel document: in the folding page layout (“leprellő”) of the “Type 1956 passport for Hungarian living abroad” (“1956 külföldön élő M útlevele”), where page 5 had a pre-cut square for the photo. (See appendix “6./A sz. melléklet”) However, a better solution did not appear for two decades, but this technique was not introduced in any other country, except the previously mentioned ones and Greece, where it was used from 1970. The other direction, the use of plastic transparent foil (laminat), had significantly more advantages than this, in which Malaysian and Israeli passport production was also at the forefront. From 1973, the entire photo page of the Malaysian travel documents was covered by a(n unprinted) transparent plastic, stiched in laminat perforated with a serial number. In the same year, Israel replaced the “window” photo protection solution with a laminat covering half of the page containing the photo. Laminat was later adopted by more and more countries, the next being the United Kingdom and Japan in 1975 (both authenticated it with a dry stamp /embossing/ impression). The Japanese passports were the first to use printed foil laminat (covered half of the photo page) from the same time, while the Hungarian passport authority was the second to use such laminates in passports. In Hungary, the first type of passport issued by this security feature was the “Type 1964” passport subtype for Hungarian living abroad from January 1980, right from the beginning of use of that version. (See appendix “6./B sz. melléklet”) The photo page covered with foil began to spread more widely from the end of the 1980s, and became common in the 1990s.

The development of a West German company in the first half of 1976 was presented to detect the falsification of personalized data and the photo substitution: a

holographic image of the data page and photo side of test passport and booklet-shaped ID card was made an inseparable part of these documents.⁴⁴²

From the above, it is clear that, taken as a whole, but also highlighting several details, Hungarian passports from the 1950s represented the high standards of their time, were considered a travel document with adequate protection against forgery and, in some respects, particularly well protected.

Examples of detected passport forgery cases between the 1940s and 1980s in Hungary

Traveling abroad from Hungary, especially to non-socialist countries (out from the so-called “Eastern Block”), was possible under extremely strict conditions only, gradually from the end of the 1940s. This was further tightened by the very beginning of the 1950s, when the communist party ruled the country exclusively. Later, at the beginning of the 1960s, the Hungarian government opened up to tourism, and not only to people coming from communist/socialist countries, but also to citizens of capitalist (“Western”) countries who bring in and spend convertible currency. This made Lake Balaton the main meeting place for East and West German citizens, where both sides were welcome. Over time, this circumstance gave many East German citizens the opportunity to escape somehow to the West (first to Austria), in which they often received the help of their Western relatives or friends. From then on, not only did hidings in the vehicle increase, but more and more passport forgeries were also detected by Hungarian border guards.

During the decades following the 1960s, it was not uncommon among the revealed content forgeries to change pages, primarily for the purpose of transferring a visa or exit permit from another passport. The expiration date or territorial validity were occasionally changed without authorization. In some cases, the forgeries were complex, in addition to photo substitutions: the forger also made counterfeit border crossing stamps or exit permit. These imitations of stamps could be done with a stamp impression, but it happened with a cut-out eraser or indigo, rarely by hand drawing, especially the latter being easier to detect due to the irregular shape, letters and symbols. From the beginning of the 1980s, some stamp impression imitations, or even stamp surfaces, were created with the help of phototechnical processes.⁴⁴³ At the Hungarian border in the 1960s and 1970s, among those intending to exit, some unauthorized personalization of stolen blank foreign passports and their

⁴⁴² To identify the image recorded on the hologram film with a laser, a device with a television screen was required. This solution was not introduced later by any of the countries, which may have played a role in the length of the production time and cost at the time, as well as the fact that identification required electrical equipment at all major border crossings points. A similar concept, but a significantly improved, device-independent solution for identification appeared for German passports in 2001.

⁴⁴³ The counterfeit, falsified passports or use of someone else travel document (as look-alike), were committed by Hungarian citizens in large percentage in Hungary, who wanted to travel abroad in the hope of a better life, but did not legally have access to a passport, and by foreigners with a passport valid only for socialist countries. This was same in many other socialist/communist countries at the time, where several of their own citizens tried to flee abroad somehow. However, even then there were people who traveled abroad for committing other crimes, or from abroad to Hungary (for example goods or people smuggling), but there were also people who intended to enter and were suspected of terrorist acts.

detection occurred. From the end of the 1960s, the use of passports of non-existent state or organization (fantasy/camouflage travel documents) began to occur at Hungarian border crossings as well. With these methods of deception, they wanted to make the trip possible.

The development of technical tools and aids used in document control since the 1940s

At the end of the 1950s, the technical equipment provided to Hungarian border crossing points was typically a hand magnifier, and some places already had a simple lamp emitting ultraviolet (UV) radiation. The *Budapest Air Border Traffic Control Point* (“*Budapesti Légi Határ-Forgalom Ellenőrző Pont*”) (among Hungarian airports that was the only permanent border crossing point) has been equipped since the early 1960s with a device suitable for examination in the former radiation range, and since then with a microscope for high magnifications. In that decade, Budapest-Ferihegy International Airport already had a “Sz-330” type document inspection equipment. Since the 1990s, border crossing points in Hungary have been equipped with a device with an infrared filter and a camera microscope (producing a black-and-white image at that time).

In January 1948, the biggest Hungarian border crossing points were distributed with specimens of the newly issued Hungarian passports, while in the autumn of 1949 two pieces of the new diplomatic passports were provided to the authority responsible for passport control at the Hungarian borders. In the mid-1950s, a collection of sample travel documents and visas arranged in an album was made available to the larger Hungarian border control points. This made it possible to train passport controllers and to compare suspicious passports, visas with original ones.

The development of the security features of passports since the 1980s

From the end of the 1960s, the *ICAO* worked on solutions for the electronic reading of travel documents. A working group was established (“*Panel on Passport Cards*”) in 1968, which was joined over time by expert representatives of the relevant offices of some states. As a result of their work, in 1980 the *ICAO* issued a technical and standards specification: “A Passport with Machine Readable Capability”, which was the Document 9303. (This was followed by seven amendments and expansions until 2024.) The first passports containing **machine-readable** computer-printed data lines (zone) according to *ICAO*’s 1980 standard began to be issued in February 1981 by the passport authority of the United States of America. This was followed by Australia in 1984, Finland in 1987, the United Kingdom and the Federal Republic of Germany in 1988. However, many countries did not want to introduce the new standard, even in their longer-term plans, which was only a recommendation for *ICAO* member countries.⁴⁴⁴ (The authorities of the United Kingdom still issued

⁴⁴⁴ The first computer-connected passport scanners capable of independent processing were put into operation by the British immigration authorities in April 1983, for the first time at London Heathrow Airport border crossing point (port of entry). It was installed in Germany first at Frankfurt Airport in 1992, and in Hungary at Ferihegy Airport in 1994.

non-machine readable passports until the end of 1993, in parallel with the later introduction.)

The European Community⁴⁴⁵ published its first decision to standardize the appearance of passports on 19 September 1981. However, it has not yet recorded the minimum protection elements, nor has it prescribed machine-readable personalization requirement either. The required security features have been determined for the member states for the first time in July 1982 (these were already included in Hungarian passports from 1984), and another one followed on 28 October 2000. The latter established for the first time in the European Union that passports must be machine-readable in accordance with the *ICAO* standards. In Hungary, the first machine-readable passports were issued on 1 January 1992 (“Type 1992” /“1992 M”/ passport; see appendix “6./B sz. melléklet”) This fell on the relatively early period of the application of the mentioned *ICAO* standards, ahead of many countries of the European Community.

During the **personalization of passports**, even in the early 1990s, it was not uncommon to do so with a pen, handwriting. This was the case, for example, with the Danish passports until 1997, and the Norwegian passports until the spring of 1999 (as well as the Egyptian passports until 2007). Since the beginning of the use of photographs in passports, it has meant pasting and authenticating paper-based pictures. From the second half of the 1980s, the technological development of personalization made it possible for it to be digitally processed and transferred (integrated) to the biodata page by using a printing technique. In many countries often it was implemented at the same time as introducing a new type of passport and filling a machine-readable field. The first passport personalized with a digitalized photo was issued by Finland in October 1987, which country was followed by the Federal Republic of Germany in 1988. (Thailand from 1991, Japan from 1992 and, among others, the Republic of South Africa in 1996.) Ink-jet and laser printing (toner printing) have become the most common of these. Thermal printing processes were and remain less common; in particular this technique of creating an image from an ink strip (ribbon) by means of heat transfer is very material-intensive.

The first **laser-engraved** identity document was issued by Singapore: identity card from 1991; at the same time, they used tilting effect (changing laser image) for the first time. (Laser engraving personalization in Europe was first introduced by Switzerland on 1 January 1995, in ID cards for citizens.) The first passports were personalized with this process by the passport authority of Finland from 1 January 1997, followed by Sweden from the first day of 1998. In Hungary, the first passport with a fully laser-engraved personalization method was the new series issued from 1 September 1998 (“Type 1998” /“1998 M”/ Hungarian passport).⁴⁴⁶ Its biodata page made of security paper with a watermark between two 0.2 mm thick polycarbonate layers. By this unique, new solution feature the substrate could carry all the

⁴⁴⁵ Official name of the later European Union until 1995.

⁴⁴⁶ Laser engraving appeared first time in Hungarian passports on 22 December 1997, when a so called “authentication sticker” was personalized by that technique with the holder’s image and signature among few other data. This self adhesive label was attached on pages 5 in each renewed or newly issued Hungarian ordinary passports.

elements of the security paper (e.g. fibers, watermark), however, due to the polycarbonate layer, the personalization could be done by laser engraving.

At the turn of the 20th and 21st centuries, the question of **electronic storage of passport data** arose again, but this time not for faster searches in databases, but for the purpose of increasing document security. The first, mass issuance is linked to the experimental development of Malaysia's passport authority, which issued the first passport from 1998, where the data were recorded on an electronic data storage. However, apart from the Malaysian authorities, no other border control authority body could read it in the absence of a suitable tool. The version of ICAO Document 9303, amended in 2003, became the standard that opened a new era by introducing a uniform electronic storage description of data content and security. This made it possible for the border control authorities to be able to read the digital data content of all new electronic passports (e-passports) and check the authenticity of the written data at least on a basic level with a one-time development (e-data reader equipments and its software). The first passport of this type, conforming to the new standard, was issued by the passport authority of Belgium on 15 November 2004, and the second one was issued by Thailand on 1 June 2005. (From 2012, the travel documents of the *United Nations* contain electronically stored data.)

After the first six decisions issued by the European Community, and then the European Union in order to standardize the security features of passports, a new regulation was published in December 2004, which was mandatory for the member states. This established the minimum requirement for the physical protection of travel documents. In addition, it regulated the rules for electronic data storage for the first time. On the one hand, this established the full application of ICAO standards, and on the other hand, established deadlines. Accordingly, on the last day of the deadline, on 29 August 2006 Hungary introduced a new passport containing electronic data storage (passport “Type 2006” /“2006 M”). In early 2019, the *Institute for Expert Services* (“*Szakértői Intézet*”) of the Hungarian *Special Service For National Security* (“*Nemzetbiztonsági Szakszolgálat*”) began planning a new passport family to replace the Hungarian passport, which has been personalized since 2006, also in 2024 (with some modifications compared to the basic version).

The use of secondary photographs was intended to make the job of forgers more difficult, since the more images had to be substituted or modified, the greater the chance of noticing the illegal modification. This was enhanced over time by the various photo printing techniques used by the issuing authorities. Recognizing the opportunity and advantage, Argentina was the first to place a secondary photo: it was printed on the back of the biodata page, starting in 1996. Singaporean and Japanese passport authorities followed in 1999. The Belgian passports from 2008 contained the holder images four times, while the Swedish ones from 2012 five times, and both had a copy of the image stored in the electronic data storage (so called chip) as well.

Examples of detected passport forgery cases from the 1990s in Hungary

At the same time as the Hungarian socialist regime changed to democracy in 1990, photocopiers became available to a wide range of people, but they were still very

expensive.⁴⁴⁷ The years of the turn of the millennium brought counterfeiters a leap in quality, when computer technology, including the spread of quality image editing programs, and increasingly high-resolution home or office digital printers (laser, inkjet, and then thermal printers) became available at low cost. After that, more and more sophisticated forgeries appeared, the recognition of which often required a stronger magnifying glass. In the first third of the 1990s, higher-quality, fully imitated passports (counterfeits) began to be discovered at Hungarian border crossing points, which were already suitable for successful border crossing, if the passport control wasn't careful.⁴⁴⁸ In that era, copies of passports with which foreigners rarely crossed Hungary's borders were typically made; there were also examples of counterfeit passports from Togo, Kenya, Vietnam and Costa Rica.

The trend of the turn of the 20th and 21st centuries is shown by the data that, while 2,091 forgeries of travel related documents, typically passport forgeries, were detected at all border crossing points in Hungary during the whole year of 1992, 2,453 case in 2000, 3,329 in 2004, and 5,287 in 2005. In some cases, forgeries delivered by the courier of a document forgery group were discovered, rarely even in larger batches. Among the document falsifications, the substitutes of pages did not stop in the 1990s either, the reason and purpose being the same as before: visas in another document were transferred to the travel document they wanted to use, or they wanted to make stamp impressions disappear and deportation entries in this way. Erasing border crossing stamps with water or chemicals was also not without precedent. Imitation of these stamps also occurred, which could have had several reasons. Photo substitutions did not stop, and it also appeared in the case of passports with an integrated image in the early years of its use.

Based on decades of experience, it can be said that even with rudimentary methods and/or results, there will always be forgers who forge even the most secure designed and manufactured travel documents. (The future offenders who buy and use it are often not aware of the quality of the forgery, and believe the word of the forger; based on all this, the level of protection of travel document does not necessarily prevent the forgers from committing their crime.) However, the forgers are also achieving better and better quality results can also be reached, moreover, the “market competition” of counterfeits sold publicly on the internet may also require this.

In the 1990s in Hungary, internal and police investigations detected theft of **blank passports and unauthorized personalization** of such documents. However, at the turn of the millennium, the constantly tightening rules and the completely centralized personalization procedure eliminated this in Hungary. There were examples of cases similar to the above, intentional theft or negligent lost, not only in Hungary during the mentioned period. (In Hungarian border crossing points between 2010 and 2016, there were 300 cases where stolen blank and then unautho-

⁴⁴⁷ Depending on the quality and brand of a new device, it was at least 15-20 times the Hungarian average monthly salary at the time, but a used device was available for a quarter of the price.

⁴⁴⁸ Although the method of calculating the check digits of machine-readable passports was already published to a wider readership in January 1984 (in the British magazine “*New Scientist*”), it nevertheless did not become public knowledge. For almost two decades, this still provided a kind of protective element and helped to recognize counterfeit passports or counterfeit biodata pages. Later, with the spread of the Internet, it almost lost this help.

rizedly personalized travel documents were discovered, the most happened in 2011: 78 cases.)

There were also examples of Hungarian passports requested with someone else data, but with the future offenders photo, in the 1970s. Several such cases came to light in the middle of 1990s.⁴⁴⁹ Very rarely, but in the first half of the 1990s it happened that would-be criminals requested a passport based on the data of a Hungarian citizen who had died a little earlier. These could have occurred due to the slow turnaround time of the various registers/databases in those decades.

Home laser engraving devices that can be connected to personal computers became widely available in the second half of the 2010s; the first counterfeit documents personalized with laser engraving appeared in the next years. This available technique developed very quickly, with which the document forgers also kept up.

In the 1990s, the use of passports issued by an unrecognized state or organization (so-called camouflage/fantasy travel documents) was not unprecedented for those intending to cross Hungarian state border. Among these, the most common were the “passports” of the “*World Service Authority*” organization, which were not officially recognized as travel documents by state administrations of any country. Typically, one or another group issued deceptive documents of this kind, in which the (even untrue) information stated by the claimant was included primarily for the purpose of financial gain.

In addition to the already described passport forgery methods, visa and stamp forgeries have also been discovered at Hungarian border crossing points on several occasions.

Historical examples of passport forgeries by state authorities and passports issued in the interest of a state

For a long time, state offices and services have contributed to people being able to change their identity. This could have happened on the basis of authorization given by law, at the request of citizens. The most common is the use of the married name (or nowadays the wife’s family name as well) or the new family name at the time of adoption. Name changes are less common, but should be included here, as well as during the procedure of acquisition of citizenship the full name can be changed in some countries. There were also countries which made it possible to exchange identities for those who were forced to fleeing persecution. This may even occur to such an extent that they cannot be reconciled with the data of the search warrants or entry bans. Identity exchange occurs at the will of state authorities, for example, in countries where this can be provided to persons receiving witness protection.

Cases where a **passport authority issues a travel document containing untrue data** in order to deceive the authorities of another state are classified as a special way of issuing passports. There were and are few main reasons for this. The first reason can be humanitarian, with the aim of rescuing persons from the persecution of individuals or masses of people, from the danger of their lives. As an example from the spring of 1944 until the end of the year “protection letters” (“véd-

⁴⁴⁹ In one case, during the submission of the application, after the identification of the client, the attached photograph was replaced on the application form, deliberately distracting the administrator.

levél” or in German: “Schutzpass”) and passports were issued by some legation or consular representation of neutral states in Budapest, for persecuted Hungarian Jews. In these, either protection was provided by content written in a way that was understandable in several ways, or an untrue fact was reported in those documents (for example, about foreign citizenship or its imminent acquisition).

The second reason is to hide the identity of a person who has previously fled from persecution, so that if his journey leads to his former residence, or if the secret service of his country of origin pursues him abroad, then his original data will remain hidden and unknown. Several Hungarian statesmen and politicians, who fled abroad after the defeat of Hungarian Freedom War in the end of summer of 1849, received passports with pseudonyms (false identities) with the consent or acknowledgment of the host state.

The third reason can be when the goal is to hide a citizen or an undercover agent, so that his real identity – which may have previously come under suspicion or visibility by foreign authorities – remains hidden. (It should be noted that in such a case, these acts can be considered forgery on the part of the foreign country’s authorities, since the domestic passport authority did and continues to do so with sufficient authorization and in the interest of the state.) As an example, in Hungary in the first half of the 1920s, the *Passport Department of the Royal Hungarian Police Budapest Police Headquarters* (“*Magyar Királyi Állami Rendőrség Budapesti Főkapitányságának Útlevélosztálya*”) issued passports with untruth data, primarily for secret agents or other persons intending to hide from foreign authorities, based on higher instructions.⁴⁵⁰

In addition to the above, however, it was not without precedent that a passport of one's own state was issued with false data for the reason that a person enjoying the protection of another country could be kidnapped. It was a very rare case when an untrue fact related to the issue was recorded (noting a date earlier than the actual date of issue) in order to ensure that a passport was still considered accepted by the host or other country.

However, in addition to cases related to issuing own passports, several secret services (proven or presumed) falsified or misused travel documents of other countries. Their methods were as follows.

Unauthorized use of travel documents of another state. As an example the instructions of the military intelligence service (“*Evidenzbüro*”) of the Austro-Hungarian Monarchy issued in 1872 stipulated that the agent sent to an enemy country should be provided with a passport of a foreign country if necessary. During one of the very first spy investigations of World War I, it was revealed that a German secret agent had got a passport issued by the USA consulate in Berlin,⁴⁵¹ which he had used for his espionage activities.

⁴⁵⁰ As another example, a Hungarian passport on false data was issued for one of the leaders of the refugee Polish citizens staying in Hungary during World War II. This ensured that the Polish man could fly (with few transfers) to London in 1942 without any obstacles, and through him the Hungarian government would also establish a secret relationship with the Polish government in exile.

⁴⁵¹ The mentioned passport, together with many others, was sent to the German *Imperial Ministry of Foreign Affairs* in the matter of the visaing (in the first weeks of the World War), but that one was not returned to the USA consulate.

Falsification of travel documents of another state. This mainly happened in cases where they wanted to cover up the secret agents by concealing the real citizenship, so the commissioning state was not revealed either. Since the 1980s, several such cases committed by the secret services of various states have been exposed and received press coverage.

Making counterfeits (complete imitation) of travel documents of another state. In times of war, especially during World War II, the production and personalization of counterfeit (imitated) identity and travel documents became essential to hide the work of spies, undercover agents and saboteurs in enemy territory.⁴⁵² However, such cases also occurred in other periods of 20th century in times of peace, when the concerned countries were not at war. These were extremely rare and only one of such cases was made public, and the Hungarian government learned about the preparation of another case in time.

Contributing to false data being recorded in the travel document of another state. In such cases, by deceiving the passport authorities of another state, a state security service wanted to obtain a travel document containing the photo of the undercover agent, which were personalized by the appropriate authority in accordance with relevant regulations. Only a few cases of this have been uncovered throughout history.

Special cases are the **own passport reproductions by own authority**, during which the necessary set is produced not by the printing house that produced the original passport, but by a factory commissioned by a consulate or legation/embassy in the country in which it operates. These were physically imitations of the original passports, however, they were ordered and personalized by a passport authority, and were not intended to deceive authorities or others. Due to this, according to law of several countries these are not passport forgeries or crime, even if the finished products look like counterfeit pieces. The production of such ordinary passport replicas was made necessary by the given circumstances and supply difficulties. The travel documents produced in this way differed in many details from those produced originally, sometimes to such an extent that they raised the suspicion or evidence of counterfeiting of a passport among the members of the inspection authorities. Such cases were very rare and typical of the first half of the 20th century. In the case of the Hungarian passport “Type 1937” (“1937 M”), two versions of the reproduction are known (a version made in Zurich /Switzerland/ in 1945 and another one was made in Madrid /Spain/ around 1951).

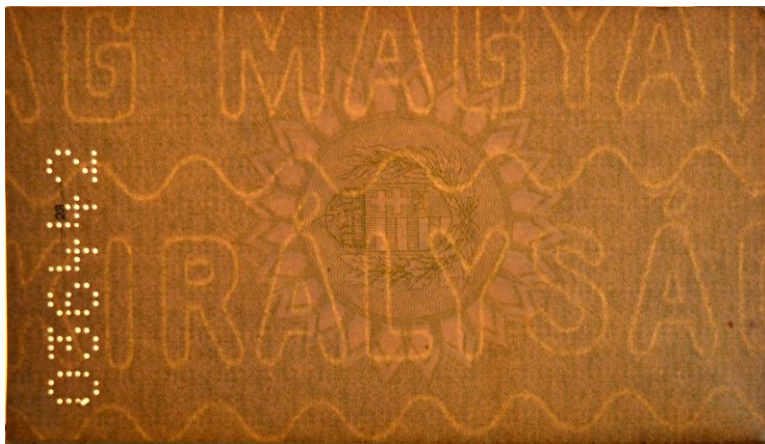

⁴⁵² The intelligence service of the Polish armed forces was already counterfeiting necessary documents and falsifying real ones before September 1939.

The British *Special Operation Executive* (SOE) set up a document forgery unit at Briggens House in Essex. Here, a wide variety of certificates, food ration cards and identity documents were imitated. For this, advanced imaging equipment and various printing presses required for reproduction were available. Paper identical to or similar to the original was produced through paper mills in Maidstone (in Kent). During the four years of the existence of the *SOE False Document Section*, until the summer of 1945, 275,000 different documents and other printed products were prepared and issued to secret agents.

1./A sz. melléklet

Magyar útlevelek vízjelei, 1904. és az 1940-es évek közötti (részletek)

A bal oldali képen magyar útlevélben első, minden lapban azonosítható egyedi vízjel látható (1904 M útlevél U11. vízjel). A középső képen az első, okmánypapírból készült 1937 M útlevél vízjele került bemutatásra. A jobb oldalon az 1948 M útlevél eredetileg bélyegpapírhoz készített hengerrszítával előállított vízjeles papírja (U14. vízjel), az útlevél alnyommatával, átmennő fényben; az oszlopokban és sorokban ismétlődő, halom álló négy kettős kereszt nehezen vehető ki. A képek nem azonos méretarányúak!

I./B sz. melléklet

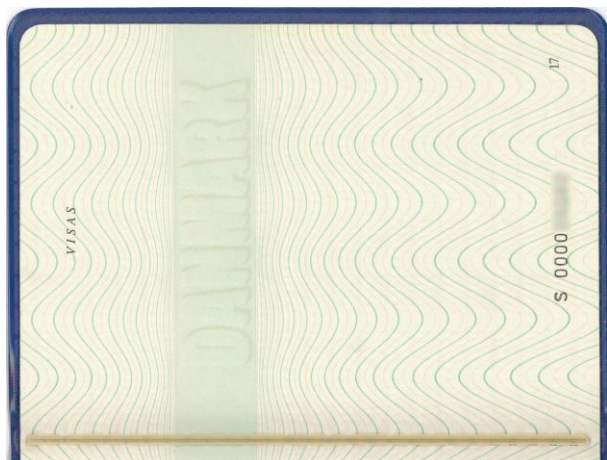
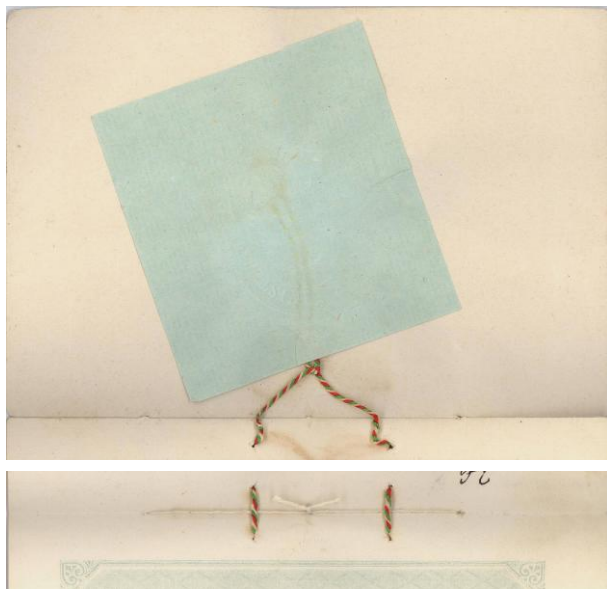
Magyar útlevelek vízjelei, az 1950-es és 1960-as években (részletek)

A baloldali képen az 1950 M útlevél gyártásához készített, Magyarországon úti okmányban először alkalmazott pozitív vízjel (U15. vízjel) látható, az útlevelel alnyomatával, átlátszó fényben. Középen és jobb oldalon az 1958 M útlevelek egyes alτύpusainak gyártásához is használt vízjel (U21. vízjel) az útlevelel alnyomatával, átlátszó fényben; a portrék párbán álltak egy útlevél lapoldalaiban: a nőivel átellenben a férfi mellkép volt látható, árnyaltos kivételben. A képek nem azonos méretarányúak!

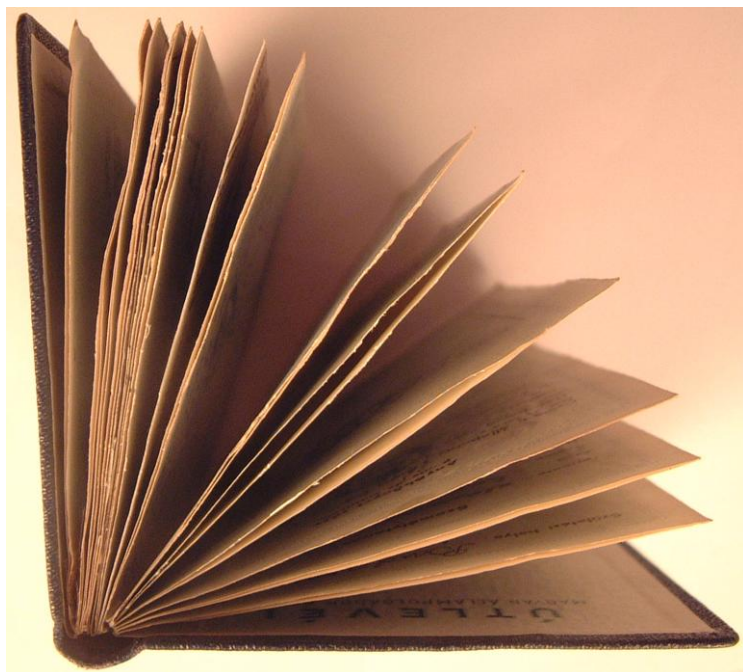
2./A sz. melléklet

Lapfűzési megoldások az 1870-es és 1990-as évek között (részletek)

A baloldali képpáron az első magyarországi fűzet kialakítású útlevel (1878 M útlevel) lapjainak zsineggel készített és közepén csomózott fűzési megoldása látható, amely biztosítását magyar nemzeti színű madzaggal végezték: az első oldalon átfordulva, az utolsó oldalig átszörték, majd csomózták, a madzagvéget pedig ragasztott papírfelzettel fedték le és szárazbéllyegző lenyomatával hitelesítették. A középső képen magyar útleveleknél 1929-től alkalmazott lapfűzési megoldás látható: a középső kapocs középről kijelölt lett tűzve, oly módon, hogy majdan a borító rejtsen a kapocs záródását, az alsó és felső kapocs már a borító vázszonnal fedett kartonját is rögzítve, annak külső része felől, közepén záródott. Jobbra a műanyag szines laprögzítési megoldás látható, dán szolgálati útlevelben. A képek nem azonos méretarányúak!

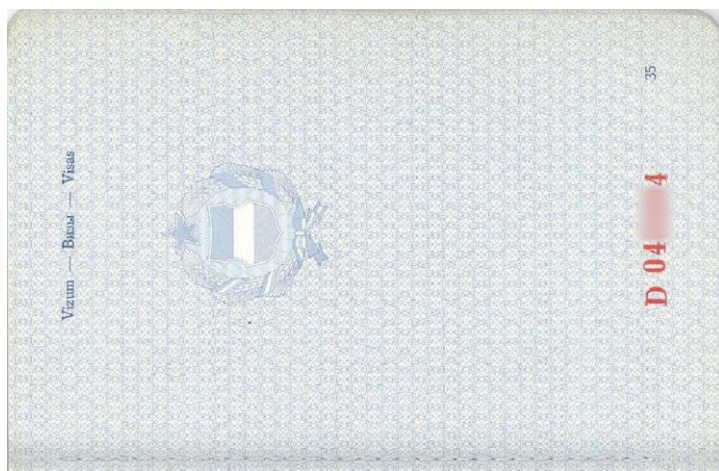
Lapfűzési megoldások az 1930-as és 1950-es évek között (részletek)

A baloldali kép az 1962 külföldön élő M útlevelet (külföldön élő magyar állampolgárok úti okmányát) ábrázolja, jól látszik a leperellő hajtogatási mód. A középső kép az 1962 konzuli M útlevél (külföldön élő magyar állampolgárok úti okmány) fűzési módszerét mutatja, gerinchez közeli részek nagytársa által; látható, hogy két lap áthajtásra került (a képen a gerinctől jobbra látható), ezáltal a fűzés két oldalról is látható volt. A jobboldali kép a keletnémet, 1955-től alkalmazott magánútlevél 24 oldalas változatának közeli képe, ahol látszik, hogy az okmányt egy háromlappos és egy négylappos fűzetből állították össze, a két fűzet pedig a belső fedőlappjuk gerinchez sávja mentén összeragasztásra került. A képek nem azonos méretarányúak!

3. sz. melléklet

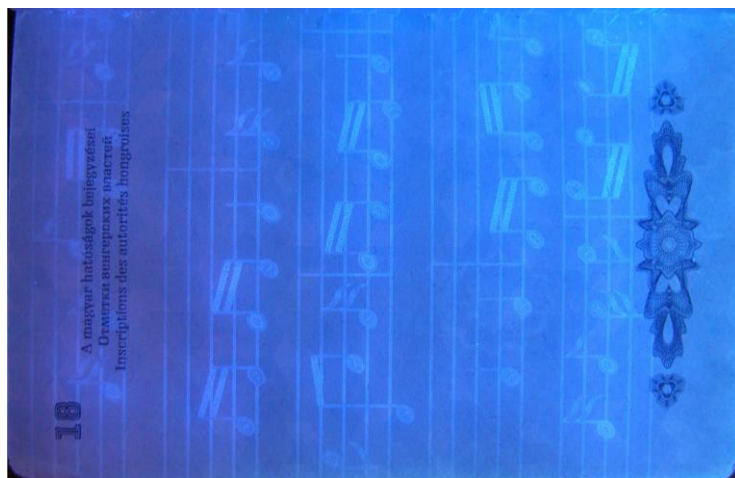
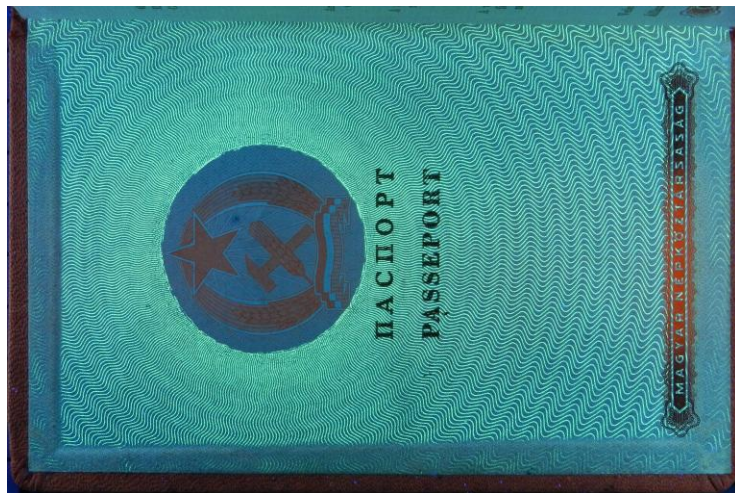
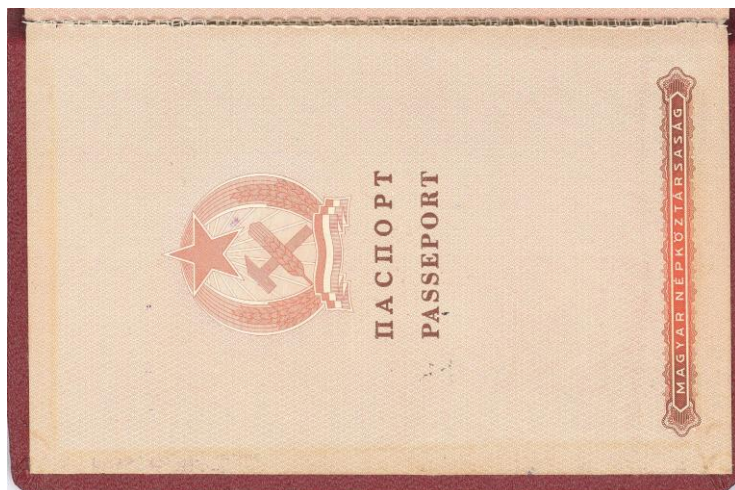
Útlevelek lapjainak sorszámozási megoldásai, magyar útlevelekben

Az 1922 M magyar útlevélnék 1928-tól alkalmazott lyukperforációs megoldásai láthatók a bal oldali és középső képen; a kezdeti nagylyukú és nagyméretű sor-számpereforálást bő negyed év elteltével felváltották a kisebb lyukú és összméretű sor-számmal. A jobb oldali kép magasy nyomási sor-számmozást ábrázol, amely (rövid időszakot 1958–1959-ben nem számítva) 1964 és 1991 között kiállított útlevelekben alkalmazott megoldás volt (a képen 1964 M útlevél egyik oldala látható).

A képek nem azonos méretarányúak!

Első, ibolyántúli sugárzásban láthatóvá váló felülnyomatok magyar útlevelekben

Az első, ultravioletta fényben látható, de normál fényben nem látható UV felülnyomat: az 1955 M magyar útlevél első belső előzéke normál fényben (bal szélső) és UV sugárzásban (középen); előző jellegzetesség mellett jól látható még, hogy a színámenetes metszetmelynyomtatási alnyomat középső, piros sávja UV sugárzás hatására erősen világoskék. A jobb oldali kép az 1984 M útlevél kontár ábrázoló UV felülnyomata látható (a minden második oldalpáron látható nyomtatásnak itt a bal oldali részlete került ábrázolásra; a felvétel 25 évvel a nyomtatását követően készült, napjainkban [2023-ban] már szinte alig azonosítható a jellegzetesség).

A képek nem azonos méretarányúak!

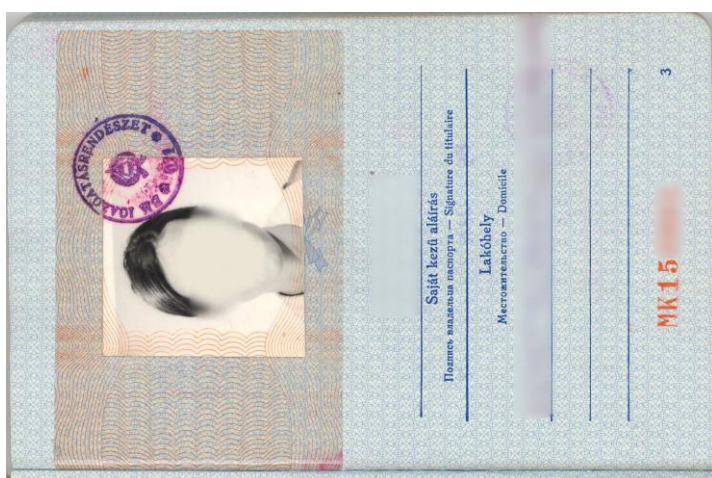
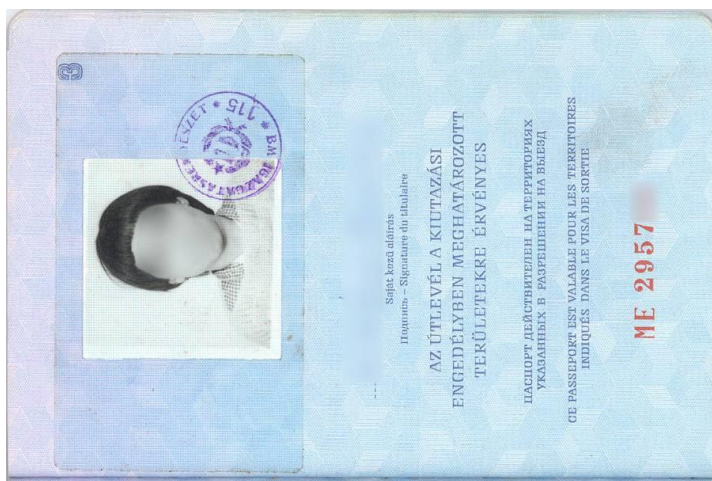
6./A sz. melléklet

Fénykép-rögzítési és -hitelesítési megoldások magyar útlevelekben, 1915. és az 1950-es évek között (részletek)

A baloldali kép a korai magyar fényképrögzítési és hitelesítési megoldást ábrázolja: a fényképet ragasztották be és gyűrűkapoccsal rögzítették, továbbá a hatóság száraz bélyegző-tenyomattal hitelesítették azt (a fénykép alsó éle mentén látszik annak ráfűtő részlete). Az 1937-ben bevezetett összetett fényképbiztosítási megoldás során (középen) a két útra szűrt, de nem ragasztott képmásra műanyag címet ábrázoló lapkát és tűzőt csillagot préselték. Jobb oldalon az ún. „ab-lakos” fényképbiztosítás magyarországi példája került bemutatásra: a leperrelő lapoldalak közé csúsztatott fényképet ragasztották (különösen a fénykép alsó és jobb éle körvonalazódik a bemutatott képen) és száraz bélyegző-tenyomattal hitelesítették azt. A képek nem azonos méretarányúak!

Fénykép-rögzítési és -hitelesítési megoldások magyar útlevelekben, 1980. és 1998. között

Balra a külföldön élő magyar állampolgárok részére 1980-tól kiállított magyar útlevel („altípus”) fényképes oldala és az akkor bevezetett nyomatos fényképbiztosító fólia látható. Középen az 1984 M útlevel fényképes oldala és annak nyomatos följáta látható (a nyomat apró „V” betűket tartalmaz, ebben a méretben nem látható). Jobbra az első, gépi olvasásra alkalmas magyar útlevel, az 1992 M útlevel adathordozó oldala látható, amely egészét bevarrt fólia borítja.

Forrás- és irodalomjegyzék

A lábjegyzetek forrásjelölésénél, kapcsos zárójelek között ismertetett tartalmak az alábbi felsorolásban általában nem szerepelnek; azok megtalálási helye, és / vagy eredete az adott helyen kerülnek részletesen ismertetésre. A források a *Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság* által kiadott *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historica Praesidii Ordinis)* című tudományos folyóiratának (HU ISSN 1216-6774) 2013. évi követelményei szerint kerültek ismertetésre. A forrásjelöléseket követő kapcsos zárójelekben az adott forráshoz kapcsolódó kiegészítő információk olvashatók. Az alább felsorolt forrásrövidítések alatt, zárójelben, dőlt számokkal a hivatkozás helyei kerültek feltüntetésre.

Számos, szerző ismertetése nélkül megjelent magyarországi újságcikk hírügynökségi, döntően a *Magyar Távirati Iroda* által kiadott jelentések szó szerinti, vagy esetleg kivonatos közlése.

MONOGRÁFIÁK, KISMONOGRÁFIÁK

ANTALL
(409; 420)	— ANTALL József, id.: Lengyel menekültek Magyarországon a háború alatt. In <i>Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 134</i> . Budapest, 2019, Magyar tudományos Akadémia. HU ISSN 1416-5368; HU ISBN 978 615 80535 4 9
BALLA: <i>A biometrikus adatokat ...</i>
(229; 286; 300; 326; 360; 365)	— BALLA József: <i>A biometrikus adatokat tartalmazó úti és személyazonosító okmányok biztonságnövelő hatása a határ-, illetve közbiztonság alakulására</i> . Budapest, 2019, Dialóg Campus Kiadó. 187 p. HU ISBN 978-615-6020-50-5 /Dissertationes Doctorales/
BENCSIK: <i>Kelet és nyugat között.</i>
(353; 354)	— BENCSIK Péter: <i>Kelet és nyugat között</i> . Budapest, 2019, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. 439 p. HU ISBN 978-963-416-176-9 /Magyar Történeti Emlékek Értekezések HU ISSN 2063-3742/
BENCSIK – NAGY
(251; 278)	— BENCSIK Péter – NAGY György: <i>Magyar úti okmányok története 1945–1989</i> . Budapest, 2005, Tipico Design Kft. 244 p. HU ISBN 963-7623-35-3
DOULMAN – LEE
(39; 43; 93; 282)	— DOULMAN, Jane – LEE, David: <i>Every Assistance & Protection. A History of the Australian Passport</i> . [Minden segítséget és védelmet. Az ausztrál útlevél története.]. Sydney, 2008, The Federation Press. 256 p. AU ISBN 978- 186287-682-8
HUBER
(37)	— HUBER, Anja: <i>Fremdsein im Krieg. Die Schweiz als Ausgangs- und Zielort von Migration, 1914–1918</i> . [Külföldinek lenni háborúban. Svájc a migráció kiinduló- és célországa, 1914–1918] Zürich, 2018, Chronos Verlag. 336 p. CH ISBN 978-3-0340-1411-3
KALMÁR
(6)	— KALMÁR Péter: <i>A kétezer éves papír</i> . Budapest, 1980, Gondolat Könyvkiadó. 128 p. HU ISBN 963-280-907-6 /Gondolat Zsebkönyvek, ISSN 0133-0489/
KAPRONCZAI
(409; 421)	— KAPRONCZAI Károly: Lengyelek és magyarok. In <i>Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 134</i> . Budapest, 2019, Magyar tudományos Akadémia. HU ISSN 1416-5368; HU ISBN 978-615-80535-4-9
MÜLLER: <i>Politikai rendőrség a ...</i>
(388)	— MÜLLER Rolf: <i>Politikai rendőrség a Rákosi-korszakban</i> . 2012, Jaffa Kiadó. 240 p. HU ISBN 97-615-5235-15-3
NOVÁK
(19)	— NOVÁK László: <i>Grafikai sokszorosító művészetek</i> . Budapest, 1925, Novák László kiadása. 136 p. /Grafikai művészetek könyvtára, 1./
PARÁDI – REGÉNYI
(368; 369)	— PARÁDI József – REGÉNYI Kund Miklós (BODA József szerk.): <i>1872 Felderítő-szolgálati utasítás. Anleitung zum Kundschaftsdienste</i> . (Ford.: ARTNER Ramóna – REGÉNYI Kund Miklós) Budapest, 2014, Nemzet-

- biztonsági Szakszolgálat és Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 141 p. HU-ISBN 978-963-89-8284-1 /A magyar rendvédelem-történet hagyatéka. 1. HU-ISSN 2064-4728/
- PEGLER-GORDON (40; 41; 42) — PEGLER-GORDON, Anna: *In Sight of America. Photography and the Development of U.S. Immigration Policy*. [Amerika szeme láttára. Fényképészet és az Egyesült Államok bevándorlási politikájának alakulása.] Berkeley, 2009, University of California Press. 344 p. US ISBN 978-05-2025-298-1 /American Crossroads. 28./ DOI: <https://doi.org/10.1525/9780520944633>
- POKORNY (376) — POKORNY Hermann: *Emlékeim. A láthatatlan hírszerző*. Budapest, 2000, Petit Real Könyvkiadó. 168 p. HU ISBN 963-9267-03-01 /Hadtörténelmi Levéltári Kiadványok, HU ISSN 1417-9598/
- SOLYMOSI (407) — SOLYMOSI József (szerk.): „Barátja, Kossuth”. *Forráskiadvány Kossuth Lajos Hadtörténelmi Levéltárban és Hadtörténelmi Múzeumban őrzött irataiból*. Budapest, 2003, Hadtörténelmi Levéltár – Petit Real Könyvkiadó. 211 p. HU ISBN 963-9267-00-7 /Hadtörténelmi Levéltári Kiadványok. HU ISSN 1417-9598/
- SOM: *A magyar úti okmányok, 1848–2012*. (14; 27; 32; 34; 35; 46; 49; 66; 69; 72; 81; 88; 91; 115; 120; 123; 124; 126; 128; 134; 136; 137; 138; 150; 156; 157; 181; 216; 218; 219; 227; 228; 229; 234; 387; 397; 398; 422; 423; 424) — SOM Krisztián: *A magyar úti okmányok, 1848–2012*. Budapest, 2014¹, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 335 p. HU ISBN 978-963-89-8283-4 /Segédtudományok a magyar rendvédelem-történet szolgálatában. 1. HU ISSN 2064-5333/ DOI: [10.31626/HU-ISSN2064-5333.I](https://doi.org/10.31626/HU-ISSN2064-5333.I)
- SOM: *A magyarországi légi határforgalom és ellenőrzése*. (172; 182; 192; 242; 246; 247; 248; 282; 283; 310; 321; 327) — SOM Krisztián: *A magyarországi légi határforgalom és ellenőrzése. A kezdetektől 2019-ig*. Budapest, 2020, Som Krisztián kiadása. 679 p. [2 kötet] HU ISBN –
- SZABÓ (371; 373) — SZABÓ Miklós: *Légi katasztrófák. Terror a levegőben – megrázó tragédiák 1968 és 2004 között. Jogellenes cselekmények Sárga Könyve 1968–2004*. Pécs, 2006, Alexandra Kiadó. 337 p. HU ISBN 963-37-0028-0
- TEVAN (19) — TEVAN Andor: *A könyv évezredes útja*. Budapest, 1984², Gondolat Könyvkiadó. 316 p. HU ISBN 963-281-362-6
- TURNER (377; 378; 379; 380; 381; 382; 383; 384; 385; 386) — TURNER, Des: *The secrets of Station 14. Briggens House, SOE's forgery and Polish elite agent training station*. [A 14-es állomás titkai. Briggens house, a SOE hamisításai és a lengyel különleges ügynökök kiképző állomása.] Cheltenham, 2022, The History Press. UK ISBN 978-0-7509-9619-8
- VONHÁZ (4) — VONHÁZ István: *A szatmármegyei német telepítés*. Pécs, 1931, saját kiadás. 527 p.
- Vous Papiers SVP!* (8) — *Vous Papiers SVP! Identités de papier dans les Basses-Alpes de 1789 à 1944*. [Papírjait legyen szíves! Azonosító papírok a Basses-Alpes-ban 1789 és 1944 között.] 2012, Conseil Général des Alpes-de-Haute-Provence Archives Départementales. 66 p. FR ISBN 978-2-86-004-006-8
- TANULMÁNYOK
- BAKONDI – NYÍRI (277) — BAKONDI György – NYÍRI Lajos: *Fondorlatok a tiltott határátlépés érdekében. Belügyi Szemle, XXVI. évf. (1988) 12. sz. 39–43. p.* HU ISSN 2062-9494

- BALÁS (56) — BALÁS Elemér: Az útlevelelhamisítás mint közokirathamisítás. *Büntető Jog Tára - Polgári Törvénykezés*, 31. köt. (1895) 13. sz. (dec. 26.) 185–195. p.
- BALLA: Határforgalom-ellenőrzés és ... (309) — BALLA József: Határforgalom-ellenőrzés és útiokmány-hamisítás 2005–2017 között. *Magyar Rendészet*, XVIII. évf. (2018) 3. sz. 39–57. p. HU ISSN 1586-2895
- BALLA: Mi lesz veled, lézergravírozás? (341, 361) — BALLA Zoltán: Mi lesz veled, lézergravírozás? *Határrendészeti Tanulmányok*, XVI. évf. (2019) 2. sz. 4–16. p. HU ISSN 2061-3997
- BALLA: Útlevelelfejlésztés a rendszerváltástól napjainkig. (296; 306; 334; 340) — BALLA Zoltán: Útlevelelfejlésztés a rendszerváltástól napjainkig. *Belügyi Szemle*, LXVII. évf. (2019) 1. sz. 147–153. p. HU ISSN 2062-9494 DOI: [10.38146/BSZ.2019.1.12](https://doi.org/10.38146/BSZ.2019.1.12)
- BARABÁS (125; 177) — BARABÁS Béla: A közokirathamisítással kapcsolatos bűncselekmények nyomozása a gyakorlatban. *Magyar Rendőr*, VIII. évf. (1941) 7. sz. 82–84. p.
- BENCSIK: A kivándorlás és a magyar ... (278) — BENCSIK Péter: A Kivándorlás és a magyar állampolgárság, 1948–1978. *Századok*, CLVI. évf. (2022) 4. sz. 811–834. p. HU ISSN 0039-8098
- BENCSIK: Az útlevelek ellenőrzése az ... (284) — BENCSIK Péter: Az útlevelek ellenőrzése az országhatáron, 1945–1989. *Kutatói Füzetek*, (2005) 12. sz. (Ünnepi szám Ormos Mária 75. születésnapjára.) 59–71. p. HU ISSN 1416-0986
- BÓDOG (399) — BÓDOG Gyula: A magyarországi zsidóság önmentési mozgalmak a holocaust időszakában. *Valóság*, XXXVIII. évf. (1995) 6. sz. 63–72. p. HU ISSN 0324-7228
- CSEH (389) — CSEH Gergő Bendegúz: A magyarországi állambiztonsági szervek intézménytörténeti vázlata (1945–1990). 73–90. p. In GYARMATI György (szerk.): *Trezor, a Történeti Hivatal évkönyve. 1999*. Budapest, 1999, Történeti Hivatal, HU ISSN 1585-3993 /1./ DOI: [10.31626/HU-EISSN2530094X.1.TOM.103-120.P](https://doi.org/10.31626/HU-EISSN2530094X.1.TOM.103-120.P)
- DELAMARRE – FRUTIGER – GÜRTLER (281) — DELAMARRE, Nicole – FRUTIGER, Adrian – GÜRTLER, André: Az OCR-B: az optikai olvashatóság céljára kidolgozott, szabványosított ábécé. *Magyar Grafika*, XII. évf. (1968) 2. sz. 16–22. p.
- DIENES (5) — DIENES Istvánné: Az útlevelel hazai történetéből. 177–234. p. *A Közlekedési Múzeum Évkönyve VIII. 1985–1987*. Budapest, 1987, Közlekedési Múzeum. HU ISSN 0133-4646
- EHRENBERGER: A BM III/V. Csoportfőnökség szervezettörténete 1962–1971 között. (205; 206) — EHRENBERGER Róbert: A BM III/V. Csoportfőnökség szervezettörténete 1962–1971 között. *Betekintő*, XI. évf. (2017) 3. sz. HU ISSN 1788-7569 Web: https://betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2017_3_ehrenberger.pdf (megtekintve 2024. december 13. 14:00)
- EHRENBERGER: A BM III/V. Csoportfőnökség szervezettörténete 1971–1990 között. (206) — EHRENBERGER Róbert: A BM III/V. Csoportfőnökség szervezettörténete 1971–1990 között. *Betekintő*, XII. évf. (2018) 1. sz. HU ISSN 1788-7569 Web: https://betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2018_1_ehrenberger.pdf (megtekintve 2024. december 13. 14:00)
- HALABRIN (308) — HALABRIN Zsuzsanna: Biztonsági okmányok gyártása a XXI. században – lehetőségek és képességek. *Határrendészeti Tanulmányok*, XVI. évf. (2019) 2. sz. 17–25. p. HU ISSN 2061-3997
- MÁNYOKI (262; 263; 264) — MÁNYOKI László: Hamisított útlevelel kilépésre jelentkező személy elfogása a határállomáson. *Belügyi Szemle*, IV. évf. (1966) 3. sz. (március) 38–88. p.
- MÜLLER: Az operatív technikai osztály, — MÜLLER Rolf: Az operatív technikai osztály, 1956–1962. *Betekintő*, V. évf. (2011) 3. sz. HU ISSN 1788-7569

- 1956–1962. (202; 203; 204; 388) Web: https://betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2011_3_muller.pdf (megtekintve 2024. december 13. 14:00)
- NÉMETH: Útlevelhasználat 1848–1849-ben. (46; 65; 403) — NÉMETH György: Útlevelhasználat 1848–1849-ben. *Hadtörténelmi Közlemények*, CXXXII. évf. (2019) 1. sz., 92–132. p. HU ISSN 0017-6540
- ORGOVÁNYI: Disszidálási kísérletek ... (252) — ORGOVÁNYI István: Disszidálási kísérletek földön, vízen, levegőben, 1950–1956. *Betekintő*, X. évf. (2017) 2. sz. HU ISSN 1788-7569 Web: http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2017_2_orgovanyi.pdf (megtekintés 2018. február 18. 22:00)
- ORGOVÁNYI: Tiltott határátlépési esetek ... (253) — ORGOVÁNYI István: Tiltott határátlépési esetek a nyugati határon. *Rubicon*, XXX. évf. (2019) 335. sz. (2019/7. sz.) 24–35. p. HU ISSN 0865-6347
- OSTERER – STAMM (281) — OSTERER, Heidrun – STAMM, Philipp: *Adrian Frutiger – Schriften. Das Gesamtwerk*. [Adrian Frutiger – Írás. A teljes munka.] Basel, 2014², Birkhäuser. 464 p. ISBN 978-3-03821-524-0
- MOHAROS et al. (312; 313) — MOHAROS István et al.: A kriminalisztikai szakértés ötven éve. *Belügyi Szemle*, LIX. évf. (2011) különszám 11–28. p. HU ISSN 2062-9494
- SOM: A magyar határforgalom ellenőrzés 1000–1301. (1; 367) — SOM Krisztián: A magyar határforgalom ellenőrzés 1000–1301. In PARÁDI József (szerk.): *Ünnepi tanulmányok GÁSPÁR László 65. születésnapja tiszteletére*. 103–120. p. Budapest, 2015, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, HU ISBN 978 615 80 3090 8 /Salutem, 1., HU ISSN 2416-2078/ DOI: [10.31626/HU-EISSN2530094X.I.TOM.103-120.P](https://doi.org/10.31626/HU-EISSN2530094X.I.TOM.103-120.P)
- SOM: Az 1922 M magyar útlevel, 1922–1937. (118; 119) — SOM Krisztián: Az 1922 M magyar útlevel, 1922–1937. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXVI. évf. (2016) 51. sz. 57–74. p. HU ISSN 1216-6774 DOI: [10.31627/RTF.XXVI.2016.51N.57-74P](https://doi.org/10.31627/RTF.XXVI.2016.51N.57-74P)
- SOM: Magyar magánútlevelek 1948 és 1955 között. (209; 211) — SOM Krisztián: Magyar magánútlevelek 1948 és 1955 között. In PARÁDI József (szerk.): *Ünnepi parergák MEZEY Barna 65. születésnapja tiszteletére*. 93–114. p. Budapest, 2018, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, HU ISBN 978-615-80-3096-0 /Salutem, 5., HU ISSN 2416-2078/ DOI: [10.31626/HU-EISSN2530094X.VTOM.63-114.p](https://doi.org/10.31626/HU-EISSN2530094X.VTOM.63-114.p)
- VÉGVÁRI (277) — VÉGVÁRI István: Hamis útlevellel külföldön és itthon. *Belügyi Szemle*, XXVII. évf. (1989) 6. sz. 80–81. p. HU ISSN 2062-9494
- ZSITVAY – RUBINEK (148; 155; 408) — ZSITVAY Tibor – RUBINEK István: A frankhamisítási bűnügy politikai hátterének megvizsgálására kiküldött parlamenti bizottság jelentése eljárásának befejezéséről és eredményéről. *Nemzetgyűlési Irományok*, 1922/XVII. köt. (1926) 132–216. p.

KÉZIRATOK, DOKUMENTUMOK

- ENSZ BT S/PV.2791 (371; 372; 373) — Egyesült Nemzetek Szervezete Biztonsági Tanács 1988. február 16-án, angol nyelven kelt S/PV.2791 irata a 2791. ülésről. Web: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/PV.2791 (2015. április 8. 23:00-ai állapot szerint)
- Demeter Ervin kérdése Nikolits István tárca nélküli miniszterhez. (347) — Demeter Ervin (MDF) – Nikolits István tárca nélküli miniszterhez – „Hogyan tűnhetett el a titkosszolgálat szeme elől tíz tonna, hamis bankjegy előállítására alkalmas pénzpapír?” címmel. *Országgyűlési Napló*, 1997. évi tavaszi ülésszak, 246. sz. (február 18.) 600–601. p.
- Dr. Dávid Ibolya kérdése a belügyminiszterhez. (414) — Dr. Dávid Ibolya (MDF) – a belügyminiszterhez – „Valóban jogszerűnek tartja-e az eljárást: a dániai magyar külképviselet hamis úti okmányokat állított ki egy nemzetközi szélhámós érdekében?” címmel. *Országgyűlési Napló*, 1996. évi őszi ülésszak, 198. sz. (szeptember 10.) 79–80. p.

- Dr. Konrád Károly belügyminisztériumi államtitkár válasza. (337) — Dr. Konrád Károly belügyminisztériumi államtitkár válasza: Erkel Tibor (MIÉP) – a belügyminiszterhez címzett – „Hol van egy magyar világtűlevél érvényességi határa?” címmel. *Országgyűlési Napló*, 1998. évi őszi ülésszak, 40. sz. (december 8.) 3644–3645. p.
- MOLNÁR (341; 354; 362; 363) — MOLNÁR Ákos: *Az úti okmány szerepe a határforgalom ellenőrzésben*. PhD értekezés. Budapest, 2017, NKE. 272 p.
- TASINÉ CSÚCS (405) — TASINÉ CSÚCS Ildikó Mária: *Szent-Györgyi Albert politikai és közéleti tevékenysége Magyarországon*. PhD értekezés. Eger, 2019, EKE. 295 p. DOI: [10.15773/EKE.2020.006](https://doi.org/10.15773/EKE.2020.006)

DOKUMENTUMGYŰJTEMÉNYEK, GYŰJTEMÉNYES KÖTETEK, DÖNTVÉNYTÁRAK

- Büntetőjogi Döntvénytár.* (145) — LENGYEL Aurél: *Büntetőjogi Döntvénytár. XXII. köt.* Budapest, 1930, Franklin-Társulat. 159 p.
- Grill-féle Döntvénytár* (68) — VARVIK Béla – GYOMAI Zsigmond (szerk.): *Grill-féle Döntvénytár. Büntetőjog és Bünvádi Eljárás. II.* Budapest, 1906, Grill Károly Könyvkiadóvállalata. 395 p.
- Kossuth Lajos összes munkái XV.* (65; 403) — BARTA István et al. (szerk.): *Kossuth Lajos összes munkái XV. köt.* Budapest, 1955, Magyar Történelmi Társulat.
- Passport Conference held at Geneva ...* (110) — *Passport Conference held at Geneva from May 12th to 18th, 1926.* [Útleveélkonferencia, amelyet Genfben 1926. május 12-től 18-ig tartottak.] (C. 423. M. 156.) Geneva [Genf], 1926, League of Nations Organisation for Communication and Transit. 169 p.
- Recommendations on International ...* (197; 198) — *Recommendations on International Travel and Tourism. United Nations Conference on International Travel and Tourism. Rome, 21 August – 5 September 1963.* [Ajánlások a nemzetközi utazásokhoz és turizmushoz. Az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Utazási és Idegenforgalmi Konferenciája. Róma, 1963. augusztus 21. – szeptember 5.] (E/CONF. 47/18) S. I., s. a., United Nations. 39 p.
- Replies of the Governments ...* (99; 100; 101; 102; 103; 104; 105; 106; 107) — *Replies of the Governments to the enquiry on the Application of the Resolutions relating to Passports, Custom formalities and Through tickets.* [A Kormányok válasza az Útlevelekhez, Vámeljárásokhoz és Átutazójegyekhez kapcsolódó döntések alkalmazásáról szóló megkeresésre.] Népszövetség, 1922, Genf. 70 p.

KATALÓGUSOK

- Chinese–Australian Journeys.* (80) — Jones, Paul: *Chinese–Australian Journeys. Records on Travel, Migration, and Settlement, 1860–1975.* [Kínai–Ausztrál Utazások. Utazási, Migrációs és Letelepdedési Nyilvántartások, 1860–1975.] [Canberra], 2005, National Archives of Australia. 286 p. ISBN 1-920807-30-6
- HODOBAY (158) — HODOBAY Andor: *Az illetékjegyes nyomtatványok, úrlapok, kártyazárjegyek és illetékbélyegzések katalógusa.* Budapest, 2016, Hodobay Andor kiadása. 140 p. HU ISBN 978-963-12-3704-7

SZABVÁNYLEÍRÁSOK, KÉZIKÖNYVEK, TANKÖNYVEK

- Doc 9303.* (2006) (282) — *Doc 9303. Machine Readable Travel Documents. Part 1.* [9303-as Dokumentum. Gépi Olvasású Úti Okmányok. 1. Rész.] 1. köt. S. I., 2006⁶ International Civil Aviation Organization. ISBN 92-9194-753-9
- Doc 9303.* (2021) (280; 281) — *Doc 9303. Machine Readable Travel Documents. Part 1.* [9303-as Dokumentum. Gépi Olvasású Úti Okmányok. 1. Rész.] 1. köt. Montréal, 2021⁸ International Civil Aviation Organization. ISBN 978-92-9265-291-3

- DRUCKER (266) — DRUCKER Tiborné et al.: *Igazgatásrendészet IV. A BM Igazgatásrendészeti Csoportfőnökség utlevélrendészetének feladatai.* [Budapest], 1973, BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnöksége. 174 p. ÁBTL 4.1. – A-3855-4
- KASSICS (44) — KASSICS Ignác: *Praxis politica civilis et stylare politicorum latino-hungaricum, ...* [Polgári politikai gyakorlat és a politikusok stílusa latin-magyar, ...] I. könyv Pozsony, 1841, s. a. 418 p.

HÍRÜGYNÖKSÉGI JELENTÉSEK, KÖZLEMÉNYEK, BESZÁMOLÓK

- AFP – MTI – Reuters: Elkábították ... (375) — AFP – MTI – Reuters közleménye: Elkábították az áldozatot. *Magyar Szó*, LXVII. évf. (2010) 48. sz. (március 1.) 2. p. SK ISSN 0350-4182
- MTI: Amerikai szigorítás. (352) — [A Magyar Távirati Iroda jelentése.] Amerikai szigorítás. *Új Szó*, LIV. évf. (2001) 252. sz. (november 2.) 3. p.
- MTI: Bianco útlevelek. (349) — [A Magyar Távirati Iroda jelentése.] Bianco útlevelek. *Észak-Magyarország*, LIII. évf. (1997) 202. sz. (augusztus 30.) 2. p. HU ISSN 0133-0357
- MTI: Biztonsági kockázat. (353) — [A Magyar Távirati Iroda jelentése.] Biztonsági kockázat. *Új Szó*, LXI. évf. (2006) 176. sz. (július 30.) 6. p.
- MTI: Felmentették Pintér Sándort a vád alól. (414) — [A Magyar Távirati Iroda jelentése.] Felmentették Pintér Sándort a vád alól. *Észak-Magyarország*, LIV. évf. (1998) 149. sz. (június 27.) 2. p. HU ISSN 0133-0357
- MTI: Hamis okmányok. (329) — [A Magyar Távirati Iroda jelentése.] Hamis okmányok. *Új Néplap*, XIV. évf. (2003) 214. sz. (szeptember 13.) 10. p. HU ISSN 0865-915X
- MTI: Hamis útlevelek – százsámra. (331) — [A Magyar Távirati Iroda jelentése.] Hamis útlevelek – százsámra. *Népszabadság*, LXIV. évf. (2006) 69. sz. (március 23.) 21. p. HU ISSN 0133-1752
- MTI: Hol vannak az útlevelek? (342; 344) — [A Magyar Távirati Iroda jelentése.] Hol vannak az útlevelek? *Kelet-Magyarország*, LIII. évf. (1996) 142. sz. (június 19.) 11. p. HU ISSN 0133-2058
- MTI: Megvan a bankjegypapír. (347) — [A Magyar Távirati Iroda közleménye.] Megvan a bankjegypapír. *Kelet-Magyarország*, LIV. évf. (1997) 159. sz. (július 10.) 5. p. HU ISSN 0865-9133
- MTI: Moszad-ügynököket büntettek. (395) — MTI közlemény: Moszad-ügynököket büntettek. *Népszava*, CXXXII. évf. (2004) 165. sz. (július 16.) 2. p. HU ISSN 0133-1701
- MTI: Zemplényi: nem felelős a külügy. (414) — [A Magyar Távirati Iroda jelentése.] Zemplényi: nem felelős a külügy. *Észak-Magyarország*, LIII. évf. (1997) 170. sz. (július 23.) 2. p. HU ISSN 0133-0357
- MTI: Zemplényi: vádemelés. (414) — [A Magyar Távirati Iroda jelentése.] Zemplényi: vádemelés. *Kelet-Magyarország*, LIV. évf. (1997) 37. sz. (február 13.) 13. p. HU ISSN 0133-2058
- [MTI közlemény: 1921. 02.22.] (143) — [A szerző ismertetése nélkül, az MTI közleménye: A belügyminisztérium nyomozó osztálya, ...] *Magyar Távirati Iroda*, 1921. február 22-ei 3. kiadás.
- Tanjug: Hamis útlevéllal álcázott kémek. (394) — *Tanjug* közleménye: Hamis útlevéllal álcázott kémek. *Magyar Szó*, XLIV. évf. (1987) 74. sz. (március 17.) 4. p.
- UPI: Új-Zéland hazaengedi ... (370) — *United Press International* hírügynökség közleménye: Új-Zéland hazaengedi a francia ügynököket. *Magyar Hírlap*, XIX. évf. (1986) 166. sz. (július 16.) 2. p. HU ISSN 0133-1906

MEMOÁROK és NAPLÓK

- EGRESSY (404) — EGRESSY Gábor: *Egressy Gábor Törökországi naplója, 1849–1850*. Budapest, 1997, Terebess Kiadó. 279 p. HU ISBN 963-04-6197-8

CIKKEK

- A bankóprás. (51) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] A bankóprás. *Tolnavármegye*, III. évf. (1893) 25. sz. 5. p.
- A bolgár kertész gyilkosa. (140) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] A bolgár kertész gyilkosa. *Magyarország*, XXIII. évf. (1916) 270. sz. (szeptember 28.) 10. p.
- A cimborá. (59) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] A cimborá. *Budapesti Hirlap*, XII. évf. (1892) 354. sz. (december 23.) 9. p.
- A Coroianu hamis útlevéle. (59) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] A Coroianu hamis utlevele. *Kolozsvár*, VIII. évf. (1894) 211. sz. (szeptember 15.) 2. p.
- A fényképek segítségével sikerült... (179) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] A fényképek segítségével sikerült megállapítani, hogy a hamisított utlevelekkel kiket akartak Amerikába csempészni. *Déli Hirlap*, VI. évf. (1930) 162. sz. (július 19.) 2. p.
- A Főkapitányság hivatalos közleménye... (176) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] A Főkapitányság hivatalos közleménye a leleplezett kommunista szervezkedésről. *Magyar Országos Tudósító*, 1936. február 4-ei 4., 5. és 6. kiadás
- A frankhamisítás bűnyégének vádirata... (149; 155; 408) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] A frankhamisítás bűnyégének vádirata elmond sok ismeretlen részletet. *Délmagyarország*, II. évf. (1926) 26. sz. (február 2.) 3-4. p.
- A hamis útlevel. (170) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] A hamis útlevel. *Budapesti Hirlap*, XXXVII. évf. (1917) 39. sz. (február 8.) 14. p.
- A hamisbankók azonnali felismerése. (130) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] A hamisbankók azonnali felismerése. *A Rend*, VI. évf. (1926) 56. sz. (július 21.) 3. p.
- A kimosatott útlevel. (332) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] A kimosatott útlevel. *Kelet-Magyarország*, LIII. évf. (1996) 142. sz. (június 19.) 11. p. HU ISSN 0133-2058
- A kivándorlásról. (79) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi válasz.] A kivándorlásról. *Ung*, XXXVIII. évf. (1900) 29. sz. (július 22.) 1–2. p.
- A kuria és az ex-lex. (76) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] A kuria és az ex-lex. *Békésmegyei Közlöny*, XXXI. évf. (1904) 30. sz. (április 10.) 5. p.
- A másoló-gép. (51) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] A másoló-gép. *Szentesi Lap*, XX. évf. (1890) 54. sz. (május 6.) 3. p.
- A Moszad magára vállalta. (374) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] A Moszad magára vállalta. *Új Magyarország*, VII. évf. (1997) 234. sz. (október 7.) 1–2. p. HU ISSN 1215-0185
- A nemzetközi csekkcsalótársaság tagjai... (179) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] A nemzetközi csekkcsalótársaság tagjai végigszelhámuskodták egész Közép-Európát. *Népszava*, LV. évf. (1927) 96. sz. (április 29.) 5. p.
- A Nemzetközi Kriminálisztikai Akadémia magyar tagja. (133) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] A Nemzetközi Kriminálisztikai Akadémia magyar tagja. *Magyar Rendőr*, VI. évf. (1939) 3. sz. (február 1.) 58. p.
- ABINÉRI (262; 264) — ABINÉRI Ottó: Minden hamis volt. *Határőr*, XXXII. évf. (1977) 42. sz. (október 21.) 7. p. [HU ISSN 0865 719X]

- Áfacsaló hamis útlevél-
(350) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény, MTI közlemény alapján.] Áfacsaló hamis útlevéllel. *Napi Magyarország*, III. évf. (1999) 13. sz. (január 16.) 2. p. HU ISSN 1418-0863
- Aki a saját utlevelét adja el.
(71) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Aki a saját utlevelét adja el. *Szamos*, XL. évf. (1908) 1. sz. (január 2.) 3. p.
- Állat az emberben.
(77) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Állat az emberben. *Zemplén*, XXXIII. évf. (1902) 19. sz. (március 20.) 3. p.
- ARATÓ
(329) — ARATÓ László: Hamiskártyások. *Délmagyarország*, LXXXVII. évf. (1997) 49. sz. (február 27.) 5. p. HU ISSN 0133-025X
- ASZÓDY
(201) — ASZÓDY János: Repülő bűnözők. *Magyarország*, VI. évf. (1969) 27. sz. (július 6.) 10. p.
- Az államelnöki pár másodszor is...
(161) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Az államelnöki pár másodszor is fogadta Lutz konzult és feleségét. *Új Kelet*, XL. évf. (1959) 3174. sz. (január 6.) 2. p.
- Az új hollandiai főkonzul.
(190) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Az új hollandiai főkonzul. *Pesti Hírlap*, XXXIV. évf. (1912) 87. sz. (április 11.) 10. p.
- Az útlevél-gyártó.
(63) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Az útlevél-gyártó. *Fővárosi Lapok*, XXV. évf. (1889) 236. sz. (augusztus 29.) 1746. p.
- Az útlevélgyártó díjnak.
(63) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Az útlevélgyártó díjnak. *Fővárosi Lapok*, XXV. évf. (1889) 244. sz. (szeptember 6.) 41. p.
- Az útlevélhamisító.
(153) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Az útlevélhamisító. *Pesti Napló*, (1919) 118. sz. (október 3.) 7. p.
- Az utlevélhamisítók az ügyészségen.
(147) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Az utlevélhamisítók az ügyészségen. *Az Est*, XIII. évf. (1922) 74. sz. (március 31.) 3. p.
- BALI – HORVÁTH
(347) — BALI Zoltán – HORVÁTH Ildikó: A nyomda dolgozója lopta el az útleveleket. *Népszava*, CXXIII. évf. (1995) 234. sz. (október 5.) 1–2. p. HU ISSN 0133-1701
- BALIKÓ
(20) — BALIKÓ László: Intaglio technika avagy a metszetmélynyomatás. A hamisítás elleni védelem legrégebbi és legkevesebb sikerrel utánzott eljárása. *Magyar Grafika*, LVIII. évf. (2014) 5. sz. (november 1), 7–13. p. HU ISSN 0479-480X
- BALOG
(323) — BALOG N[ándor]: Útlevel-hamisítás – nagyüzemben. *Új Dunántúli Napló*, VIII. évf. (1997) 83. sz. (március 25.) 5. p. HU ISSN 0865-9133
- BALOGH
(267) — BALOGH Tamás: Embercsempészet, hamis pecsétel. *Csongrád Megyei Hírlap*, XLIV. évf. (1987) 93. sz. (április 21). 8. p. HU ISSN 0133-0101
- Baranya vármegyét el-
árasztották hamis ...
(160) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Baranya vármegyét elárasztották hamis ötpengős bankókkal. *Körösvidék*, VIII. évf. (1927) 249. sz. (november 4.) 3. p.
- BARZILAY
(163) — BARZILAY István: Amiről keveset mesélnék. *Új Kelet*, LIV. évf. (1973) 7529. sz. (április 16.) 9. p.
- Bécsi nő kettős bírósá-
gi...
(264) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Bécsi nő kettős bírósági ügye Budapesten. *Népszabadság*, XXV. évf. (1967) 195. sz. (augusztus 19.) 12. p.
- BERTÓK – STEFAN
(334) — BERTÓK László Attila – STEFAN Lázár: Átorozott útleveleink. Embercsempészek „okmányrongálása”. *Új Magyarország*, VI. évf. (1996) 155. sz. (július 4.) 1., 4. p. HU ISSN 1215-0185

- Betörő a holland konzulátuson. (189) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Betörő a holland konzulátuson. *Budapesti Hírlap*, L. évf. (1930) 240. sz. 13. p.
- Bírószági szakértői kinevezések. (133) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Bírószági szakértői kinevezések. *Magyar Rendőr*, V. évf. (1938) 12. sz. (június 15.) 274. p.
- Biztosan felismerhetők ezentul a ... (130) — [A szerző ismertetése nélkül, a *Berliner Zeitung* cikke alapján közölt szerkesztőségi beszámoló.] Biztosan felismerhetők ezentul a bankóhamisítások. *A Ma*, II. évf. (1926) 163. sz. (július 23.) 2. p.
- BM álláspont az útlevél-ügyintézésről. (358) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] BM álláspont az útlevél-ügyintézésről. *Békés Megyei Hírlap*, XLIX. évf. (1994) 216. sz. (szeptember 13.) 4. p. HU ISSN 1215-1068
- BODROGAI (135) — BODROGAI András: Külföldiek ellenőrzése a csendőrség gyakorlatában. *Csendőrségi Lapok*, XXII. évf. (1932) 5. sz. (március 1.) 136–140. p.
- BORSÁNYI (176) — BORSÁNYI György: Munkások orvosa. *Magyar Hírlap*, X. évf. (1977) 42. sz. (február 19.) 4. p. HU ISSN 0133-1906
- BOZSIK (317) — BOZSIK László: Hamis ezerforintosok Baranyában. *Új Dunántúli Napló*, I. évf. (1990) 119. sz. (augusztus 1.) 1–2. p. HU ISSN 0865-9133
- Brit útlevelet hamisított a Moszad. (394) — [A szerző ismertetése nélkül, a *The Sunday Times* cikke alapján készült szerkesztőségi beszámoló.] Brit útlevelet hamisított a Moszad. *Békés Megyei Hírlap*, XLII. évf. (1987) 63. sz. (március 16.) 2. p. HU ISSN 1215-1068
- Brünnben hamisították ... (159) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Brünnben hamisították Sochorovskyék utleveleit. *Prágai Magyar Hírlap*, IX. évf. (1930) 166. sz. (július 24.) 9. p.
- BUDAY (79) — BUDAY Barna: Kirándulás. *Nyirvidék*, XXII. évf. (1901) 23. sz. (június 9.) 1–2. p.
- CHATWIN (280) — CHATWIN, Charles: The story of standardisation. [Az egységesítés története.] *Keesing Journal of Documents & Identity*, 36. sz. (2011. október) 3–9. p. NL ISSN 2542-6400
- CONNOR (280; 290; 322) — CONNOR, Steve: The invisible border guard. [A láthatatlan határőr.] *New Scientist*, CI. évf. (1984) 1391. sz. (január 5.) 9–14. p. UK ISSN 0028-6664
- Coroianu utlevele. (59) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Coroianu útlevele. *Budapesti Hírlap*, XII. évf. (1892) 359. sz. (december 29.) 6. p.
- CS. LENGYEL (407) — CS. LENGYEL Beatrix: Teleki László – az Országgyűlés halottja. Kiállítás a Magyar Nemzeti Múzeumban. *História*, XXXIII. évf. (2011) 8. sz. 26. p.
- CZENE (167) — CZENE Gábor: Több ezer embert mentett meg az ismeretlen magyar világháborús hős. *Népszabadság*, LXXIII. évf. (2015) 199. sz. (augusztus 26.) 5. p. HU ISSN 0133-1752
- DANYI (321, 344) — DANYI: Előretörnek az útlevélutánzatok. *OrszágHatár*, L. évf. (1995) 18. sz. (augusztus 28.) 14–15. p. HU ISSN 0866-5230
- DEÁK (321; 362; 364) — DEÁK József: Lába kél sok útlevélnek. *OrszágHatár*, XLVIII. évf. (1993) 33. sz. (augusztus 16.) 4–5. p. HU ISSN 0866-5230
- DOMBROVSZKY (414) — DOMBROVSZKY Ádám: Zemplényi-napok a BM-ben. *Kelet-Magyarország*, LIII. évf. (1996) 167. sz. (július 18.) 9. p. HU ISSN 0133-2058
- Döghéből Amerikába... (71) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Döghéből Amerikába indult. *Nyirvidék*, XVI. évf. (1895) 7. sz. (február 17.) 4. p.
- DUDÁS: A jegybank csak a papír ... (347) — DUDÁS Gergely: A jegybank csak a papír minőségére ügyel. *Népszava*, CXXIII. évf. (1995) 247. sz. (október 20.) 12. p. HU ISSN 0133-1701

- DUDÁS: Lézerfénykép az útlevéiben. (335; 348) — DUDÁS Gergely: Lézerfénykép az útlevéiben. *Népszava*, CXXIV. évf. (1996) 102. sz. (május 2.) 1., 3. p. HU ISSN 0133-1701
- DUDÁS: Még keresik az eltűnt útleveleket. (347) — DUDÁS Gergely: Még keresik az eltűnt útleveleket. *Népszava*, CXXIII. évf. (1995) 252. sz. (október 27.) 12. p. HU ISSN 0133-1701
- Eddig 106 a kommunista összeesküvők száma. (174) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Eddig 106 a kommunista összeesküvők száma. *Egri Népijság*, XXXIX. évf. (1922) 217. sz. (szeptember 24.) 1. p.
- Egy tanító bűne. (77) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Egy tanító bűne. *Zemplén*, XXXIII. évf. (1902) 82. sz. (augusztus 14.) 3. p.
- Elcsipett kivándorlók. (60) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Elcsipett kivándorlók. *Esztergom és Vidéke*, XV. évf. (1893) 65. sz. (augusztus 13.) 3. p.
- Elfogott bélyegzőhamisítók. (61) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Elfogott bélyegzőhamisítók. *Tolnavármegye*, XIII. évf. (1903) 10. sz. (március 8.) 3. p.
- Elfogott utlevélhamisító. (184) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Elfogott utlevélhamisító. *Pesti Napló*, LXXI. évf. (1920) 2. sz. (január 2.) 7. p.
- Elfogták a vizumcsalók két felhajtóját is. (186) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Elfogták a vizumcsalók két felhajtóját is. *Nemzeti Ujság*, VI. évf. (1924) 265. sz. (december 13.) 8. p.
- Elítéltek egy utlevélhamisító hadifoglyot. (175) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Elítéltek egy utlevélhamisító hadifoglyot. *Uj Nemzedék*, III. évf. (1921) 153. sz. (júl. 14.) 5. p.
- Elnökválasztás után. (402) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi összefoglaló.] Elnökválasztás után. *Magyarország*, XVII. évf. (1980) 5. sz. (február 3.) 5. p. HU ISSN 0464-4956
- Előállítottak egy ügyvédet ... (147) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Előállítottak egy ügyvédet útlevéلمانipuláció miatt. *Az Est*, XIII. évf. (1922) 73. sz. (március 30.) 5. p.
- Elővigyázat az útleveleknél. (64) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Elővigyázat az útleveleknél. *Sopron*, XXIX. évf. (1899) 186. sz. (augusztus 15.) 4. p.
- ÉRI (262; 264; 265; 272) — ÉRI Ottó: Szerencse vagy tudás? *A Hazáért*, XXVII. évf. (1972) 15. sz. (április 12.) 4. p.
- F. Gy. A. (343; 349) — F. Gy. A. [FEKETE Gy. Áttila?]: Megtaláltak 600 kitöltetlen útlevelet. *Népszabadság*, LV. évf. (1997) 211. sz. (szeptember 10.) 23. p. HU ISSN 0133-1752
- FEHÉR (265; 267) — FEHÉR Béla: Vagonok világa. *A Hazáért*, XXVI. évf. (1971) 28. sz. (július 14.) 8–9. p.
- FEKETE: Jó üzlet a magyar útlevé. (339) — FEKETE Gy. Áttila: Jó üzlet a magyar útlevé. *Népszabadság*, LVIII. évf. (2000) 101. sz. (május 2.) 23. p. HU ISSN 0133-1752
- FEKETE: Megvizsgálták Zemplényi hazatértét. (414) — FEKETE Gy. Áttila: Megvizsgálták Zemplényi hazatértét. *Népszabadság*, LIV. évf. (1996) 195. sz. (augusztus 22.) 4. p. HU ISSN 0133-1752
- Félbemaradt hamisítás. (50) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Félbemaradt hamisítás. *Tolnavármegye*, I. évf. (1891) 12. sz. 5. p.
- Felismerhető a hamis ötezres. (347) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Felismerhető a hamis ötezres. *Petőfi Népe*, LII. évf. (1997) 84. sz. (április 11.) 1. p. HU ISSN 0133-235X

Fő – Jf (255)	— Fő – Jf: Felgöngyölítette a rendőrség a hamis 100 dollárosokkal üzérkedők csoportját. <i>MTI Belföldi Hírek</i> , 1948. augusztus 28-ai 6. (11:10) kiadás
FUCHS (162; 164; 165; 166)	— FUCHS Ávrám: Fegyverrel, tollal, imával. <i>Uj Kelet</i> , XLVIII. évf. (1967) 5683. sz. (március 31.) 2. p.
G.: Egy nagyszabású okirathamisítási ... (141)	— G.: Egy nagyszabású okirathamisítási bűnper a tábla előtt. <i>Magyar Országos Tudósító</i> , 1943. október 18-ai 6–7. törvényszéki kiadás.
G.: Csalás amerikai vizum... (183)	— G.: Csalás amerikai vizum ígéréssel. <i>Magyar Országos Tudósító / Törvényszék</i> , 1939. szeptember 26-ai 1. törvényszéki kiadás.
G.: Palesztinába szóló vizumot hamisított. (188)	— G.: Palesztinába szóló vizumot hamisított. <i>Magyar Országos Tudósító / Törvényszék</i> , 1940. február 6-ai 1. törvényszéki kiadás.
G.: Palesztinai vizumot hamisított. (188)	— G.: Palesztinai vizumot hamisított. <i>Magyar Országos Tudósító / Törvényszék</i> , 1939. október 24-ei 1. törvényszéki kiadás.
GA. J. (355)	— GA. J.: Bizsut loptak ékszer helyett. <i>Pest Megyei Hírlap</i> , XXXIV. évf. (1990) 196. sz. (augusztus 22.) 5. p. HU ISSN 0133-0659
GARAY (245)	— GARAY Ferenc: Látogatás a „Kun Béla” iskolában. <i>Dunántúli Napló</i> , XXXIV. évf. (1977) 172. sz. (június 24.) 3. p. HU ISSN 0133-2007
GAZSÓ: Növekszik az idegenforgalom ... (258; 259)	— GAZSÓ Béla: Növekszik az idegenforgalom a röskei határátkelőhelynél. <i>Délmagyarország</i> , LXVII. évf. (1977) 162. sz. (július 12.) 8. p. HU ISSN 0133-025X
GAZSÓ: Utasforgalom Kelebián és ... (257; 258; 259)	— GAZSÓ Béla: Utasforgalom Kelebián és Hercegszántón. <i>Petőfi Népe</i> , XXX. évf. (1975) 30. sz. (február 5.) 4. p. HU ISSN 0133-235X
GÉMES: Az útlevélező. (246; 269)	— GÉMES Gábor: Az útlevélező. <i>Petőfi Népe</i> , XXXIX. évf. (1984) 217. sz. (szeptember 15.) 3. p. HU ISSN 0133-235X
GÉMES: A tompai határátkelőhely ... (257)	— GÉMES Gábor: A tompai határátkelőhely hétköznapijai. <i>Petőfi Népe</i> , XXXIV. évf. (1979) 98. sz. (április 28.) 3. p. HU ISSN 0133-235X
GERVAIS (402)	— GERVAIS, Marty: Iran rescue: Our bashful heroes. [Iráni mentés: szégyenlős hőseink.] <i>The Windsor Star Saturday</i> , XCIII. évf. (1981) 75 sz. (március 28.) C8. p.
H. I. (268)	— H. I.: Változatos módszerek. <i>Magyar Rendőr</i> , XXVII. évf. (1973) 31. sz. (augusztus 2.) 6. p.
H. TÓTH (257)	— H. TÓTH József: Nem boszorkányság: lelkiismeretesség! <i>A Hazáért</i> , XXIV. évf. (1969) 28. sz. (július 9.) 4–5. p.
HAJBA (325; 358; 359)	— HAJBA Ferenc: Trükkök magyar útlevéltre. <i>Népszabadság</i> , LIV. évf. (1996) 116. sz. (május 18.) 32. p. HU ISSN 0133-1752
HAJNAL (65)	— HAJNAL István: <i>Kossuth-emigráció Törökországban</i> . I. köt. (Iratok az 1848–49-i emigráció történetéhez.) Budapest, 1927, Magyar Történelmi Társulat. 930 p.
HALÁSZ: A BMW utasai. (265)	— HALÁSZ Kálmán: A BMW utasai. <i>Határőr</i> , XXXIII. évf. (1978) 12. sz. (március 24.) 8–9. p. [HU ISSN 0865 719X]
HALÁSZ: A nagy kombi-nátor. (274)	— HALÁSZ Kálmán: A nagy kombinátor. <i>Határőr</i> , XXXVI. évf. (1981) 12. sz. (március 20.) 6. p. [HU ISSN 0865 719X]
HALÁSZ: A nagy mahináció. (262; 264; 272)	— HALÁSZ Kálmán: A nagy mahináció. <i>A Hazáért</i> , XXVII. évf. (1972) 13. sz. (március 29.) 5. p.

- HALÁSZ: A titokzatos hátizsák. (262; 263; 264) — HALÁSZ Kálmán: A titokzatos hátizsák. *A Hazáért*, XXIX. évf. (1974) 45. sz. (november 6.) 5. p.
- HALÁSZ: Amatőr és profi hamisítók. (321; 325) — HALÁSZ Kálmán: Amatőr és profi hamisítók. *OrszágHatár*, XLVIII. évf. (1993) 17. sz. (április 26.) 14–15. p. HU ISSN 0866-5230
- HALÁSZ: Az útlevélfhamisító. (273) — HALÁSZ Kálmán: Az útlevélfhamisító. *Határőr*, XXXIV. évf. (1979) 27. sz. (július 6.) 7. p. [HU ISSN 0865 719X]
- HALÁSZ: Bécsi bélyegzők. (265; 275) — HALÁSZ Kálmán: Bécsi bélyegzők. *Határőr*, XLI. évf. (1986) 45. sz. (november 7.) 6–7. p. [HU ISSN 0865 719X]
- HALÁSZ: Élő csomagok. (265; 275) — HALÁSZ Kálmán: Élő csomagok. *Határőr*, XLII. évf. (1987) 6. sz. (február 6.) 7. p. [HU ISSN 0865 719X]
- HALÁSZ: Fehér abroszon lila tinta. (265; 275) — HALÁSZ Kálmán: Fehér abroszon lila tinta. *Határőr*, XLII. évf. (1987) 21. sz. (május 22.) 6. p. [HU ISSN 0865 719X]
- HALÁSZ: Hamis ezresek. (318) — HALÁSZ Kálmán: Hamis ezresek. *Somogyi Hírlap*, III. évf. (1992) 264. sz. (november 9.) 4. p. HU ISSN 0865-9125
- HALÁSZ: Monsieur Attasé. (259) — HALÁSZ Kálmán: Monsieur Attasé. *A Hazáért*, XXVI. évf. (1971) 37. sz. (szeptember 15.) 8–9. p.
- HALÁSZ: Utazzon Frankfurtba! (272) — HALÁSZ Kálmán: Utazzon Frankfurtba! *Határőr*, XL. évf. (1985) 4. sz. (január 25.) 6–7. p. [HU ISSN 0865 719X]
- Hamburgban letartóztatott szatmári sikkasztó. (77) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Hamburgban letartóztatott szatmári sikkasztó. *Szamos*, XL. évf. (1908) 108. sz. (december 19.) 2. p.
- Hamis ötpengős. (160) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Hamis ötpengős. *Békés*, LXII. évf. (1930) 48. sz. (június 14.) 3. p.
- Hamis 50 márkások Borsodban. (319) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Hamis 50 márkások Borsodban. *Új Dunántúli Napló*, III. évf. (1992) 78. sz. (március 19.) 2. p. HU ISSN 0865-9133
- Hamis százforintosok kerültek forgalomba. (255) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Hamis százforintosok kerültek forgalomba. *Új Dunántúl*, V. évf. (1948) 97. sz. (április 28.) 2. p.
- Hamis utlevél. (1906) (78) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Hamis utlevél. *Szamos*, XXXVIII. évf. (1906) 21. sz. (március 15.) 4. p.
- Hamis utlevél. (1917) (139) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Hamis utlevél. *Pesti Napló*, LXVIII. évf. (1917) 170. sz. (július 7.) 14. p.
- Hamis útlevel gyártó. (63) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Hamis útlevel gyártó. *Ellenzék*, X. évf. (1889) 140. sz. (június 17.) 550. p.
- Hamis utlevelek. (73) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Hamis utlevelek. *Zemplén*, XX. évf. (1889) 36. sz. (szeptember 8.) 4. p.
- Hamis utlevelek Cseh-Szlovákiába. (154) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Hamis utlevelek Cseh-Szlovákiába. *Egri Népiújság*, XXVIII. évf. (1920) 123. sz. (május 30.) 2. p.
- Hamisítják a huszkoronásokat. (53) — Hamisítják a huszkoronásokat. *Kiskunhalasi Ujság*, II. évf. (1905) 39. sz. (szeptember 24.) 4. p.
- Hamisítják az útleveleket. (325) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Hamisítják az útleveleket. *Petőfi Népe*, XLVIII. évf. (1993) 214. sz. (szeptember 14.) 1. p. HU ISSN 0133-235X

- Hamisított brit útlevelek. — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Hamisított brit útlevelek. Az izraeli titkosszolgálat bérnyilkosainak? *Szabadság*, XCVII. évf. (1987) 13. sz. (március 27.) 2. p.
- Harc az útlevelekért. — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi összefoglaló.] Harc az útlevelekért. *Magyar Nemzet* (budapesti kiadás), LXXIII. évf. (2010) 49. sz. (február 19.) 8. p. HU ISSN 0133-185X
- Heves vármegye köz-
gazgatási bizottsága...
(79) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Heves vármegye közigazgatási bizottsága... *Magyarország*, XIX. évf. (1902) 169. sz. (július 17.) 14. p.
- Hírek Budapestről.
(255) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Hírek Budapestről. *Kecskemét*, II. évf. (1947) 7. sz. (január 14.) 3. p.
- Hogyan dolgoznak az
útlevél- és ...
(171; 192; 194) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Hogyan dolgoznak az útlevél- és vízumcsalók? Szélhámosok, útlevélkijárók és vízumszerzők trükkje. *Nyirvidék*, XLV. évf. (1924) 84. sz. (április 10.) 2. p.
- Hogyan kerültek hamis
dollárok ...
(255) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Hogyan kerültek hamis dollárok Nyiregyházára? *Magyar Nép*, III. évf. (1946) 218. sz. (november 15.) 3. p.
- Hologram a személyi
igazolványban.
(233) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Hologram a személyi igazolványban. *Delta*, X. évf. (1976) 6. sz. (június 1.) 7. p. (HU ISSN 0011-7994)
- Hurokra került Korvin-
Klein ...
(178) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Hurokra került Korvin-Klein Ottó helyettese és moszkvai vezérkara. *Nemzeti Ujság*, XIV. évf. (1932) 163. sz. (július 23.) 5–6. p.
- I. Z.
(346) — I. Z.: Száz kitöltetlen útlevél a feketepiacon. *Magyar Hírlap*, XXVIII. évf. (1995) 125. sz. (május 30.) 23. p. HU ISSN 0133-1906
- Igy is lehet pénzt hamisítani.
(160) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Így is lehet pénzt hamisítani. *Békésmegyei Közlöny*, LXIV. évf. (1937) 70. sz. (március 28.) 2. p.
- II. Gy.
(129) — II. Gy.: A „N. B. SZ.” jelenti: *Nemzeti Ujság*, XX. évf. (1938) 64. sz. (március 20.) 8. p.
- Iránban bezárták az
amerikai bankok ...
(402) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi összefoglaló.] Iránban bezárták az amerikai bankok fiókintézteit. *Népszava*, CVIII. évf. (1980) 25. sz. (január 31.) 2. p. HU ISSN 0133-1701
- Jogellenesen.
(332) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Jogellenesen. *Észak-Magyarország*, LII. évf. (1996) 241. sz. (október 15.) 8. p. HU ISSN 0133-0357
- JÓKAI
(65; 404) — JÓKAI Mór: A ki még a királyon kívül viselte a szent István koronáját. [A „Hon” tárczája.] *A Hon*, XVIII. évf. (1880) 127. sz. (május 21.) 1–2. p.
- JÓZSA
(241; 254; 257; 262; 264) — JÓZSA Károly: Útlevele hamisított! *Magyar Rendőr*, XVIII. évf. (1964) 30. sz. (július 30.) 7. p.
- JUNG
(403) — JUNG Károly: Adatok és legendák Kossuth és Kossuthné menekülésének történetéhez. *Néprajzi látóhatár*, XII. évf. (2003) 3–4. sz. 115–131. p. HU ISSN 1215-8097
- K. E.
(330) — K. E.: „Biankó” útlevelek az ágy alatt. *Békés Megyei Hírlap*, LVIII. évf. (2003) 282. sz. (december 4.) 10. p. HU ISSN 1215-1068
- K. T.
(357) — K. T.: Háromszázezer új útlevél. *Petőfi Népe*, LV. évf. (2000) 135. sz. (június 10.) 5. p. HU ISSN 0133-235X
- KARDOS Imre
(265; 275) — KARDOS Imre: Az 50 márkás területi bélyegző. *A Hazáért*, XXIX. évf. (1974) 46. sz. (november 13.) 4. p.

- KARDOS István (405) — KARDOS István: Beszélgetés Szent-Györgyi Alberttel. *Valóság*, XVII. évf. (1974) 2. sz. (február 1.) 42–60. p. HU ISSN 0324-7228
- KÁRMÁN (130) — KÁRMÁN Gábor: Elektromos füllel felszerelt páncélterem. *Tolnai Világlapja*. XXX. évf. (1930) 50. sz. (december 10.) 10–12. p.
- KARSAI: Zsidómentők a népbíróság előtt. (161; 166; 400) — KARSAI László: Zsidómentők a népbíróság előtt. *Élet és Irodalom*, L. évf. (2006) 27. sz. (július 7.) 12–13. p. HU ISSN 0424-8848
- KEDVES (68; 71; 82) — KEDVES József: A kivándorlás korlátozása. Az arczképes utlevelek életbeléptetése. *Szinérváralja*, III. évf. (1906) 39. sz. (szeptember 25.) 1-2. p.
- KEPECS (375) — KEPECS Ferenc: Halál egy dubaji luxusszállodában. *Népszava*, CXXXVII. évf. (2010) 48. sz. (február 26.) 13. p. HU ISSN 0133-1701
- KERTÉSZ (249) — KERTÉSZ Imre: A modern kriminalisztika műszerei. Az elektronoptikai átalakító. *Magyar Rendőr*, XVIII. évf. (1964) 37. sz. (szeptember 17.) 5. p.
- Kétezer magyar munkást... (186) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Kétezer magyar munkást szöktetett ki hamis útlevéllal a vizumcsaló banda. *Egri Népujság*, XLI. évf. (1924) 287. sz. (december 13.) 3. p.
- Ki kicsoda a hamisítás elleni küzdelemben? (301) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi összeállítás.] Ki kicsoda a hamisítás elleni küzdelemben? *Magyar Grafika*, LI. évf. (2007) 7. sz. (december 1.) 50–54. p. HU ISSN 0479-480X
- Kinai utlevel. (80) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Kinai utlevel. *Magyar Földmivelő*, V. évf. (1902) 38. sz. (szeptember 21.) 304. p.
- Kiss István, a kisteleki... (160) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Kiss István, a kisteleki vásáron elfogott bankjegy-hamisító beismerő vallomást tett. *Délmagyarország*, III. évf. (1927) 241. sz. (október 21.) 3-4. p.
- Kiutasították a Moszad-rezidenst. (375) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Kiutasították a Moszad-rezidenst. *Népszabadság* (budapesti kiadás), LXVIII. évf. (2010) 69. sz. (március 24.) 7. p. HU ISSN 0133-1752
- Kiutasítva. (375) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Kiutasítva. *Magyar Szó*, LXVII. évf. (2010) 118. sz. (május 25.) 2. p. SK ISSN 0350-4182
- Kivándorlás. (1906. március) (70) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi elemzés.] Kivándorlás. *Szatmár-Németi*, X. évf. (1906) 42. sz. (május 27.) 4. p.
- Kivándorlás. (1906. július) (70) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi kivonat.] Kivándorlás. *Szatmár-Németi*, X. évf. (1906) 59. sz. (július 25.) 3. p.
- Kivándorlási hiénák. (62) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Kivándorlási hiénák. *Szamos*, XLIII. évf. (1911) 2. sz. (január 3.) 5. p.
- Kivándorlási hiénák a bíróság előtt. (186) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Kivándorlási hiénák a bíróság előtt. *Ujság*, II. évf. (1926) 103. sz. (május 8.) 10. p.
- Kivándorló hadkötelesek. (71; 75) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Kivándorló hadkötelesek. *Felsőmagyarországi Hírlap*, VI. évf. (1903) 80. sz. (október 14.) 2. p.
- Kommunista bandát leplezték le a fővárosban. (178) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Kommunista bandát leplezték le a fővárosban. *Békésmegyei Közlöny*, LIX. évf. (1932) 158. sz. (július 23.) 1. p.
- KÖNYVES (262; 264; 265; 275) — KÖNYVES Károly: Hamisítás. *A Hazáért*, XXV. évf. (1970) 40. sz. (október 7.) 5. p.
- KÖVES (370) — KÖVES Judit: Az évszázad pere elmaradt. *Népszava*, CXIII. évf. (1985) 275. sz. (november 23.) 2. p. HU ISSN 0133-1701

- Krisztovics gyilkosa a rendőrségen. (140) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Krisztovics gyilkosa a rendőrségen. *Egri Ujság*, XXIII. évf. (1916) 262. sz. (szeptember 22.) 2–3. p.
- KULCSÁR: Egy elfelejtett embermentő. (163) — KULCSÁR László: Egy elfelejtett embermentő. *Mai Nap*, III. évf. (1991) 150. sz. (június 28.) 14. p. HU ISSN 0239-0639
- KULCSÁR: Máig őrzi titkait ... (163) — KULCSÁR László: Máig őrzi titkait az Üvegház. *Mai Nap*, IV. évf. (1992) 243. sz. (szeptember 10.) 12–13. p. HU ISSN 0239-0639
- Kun Béla intézi Szovjet-oroszországból... (178) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Kun Béla intézi Szovjetoroszországból a magyarországi bolsevista mozgalmakat. *Pesti Hirlap*, LIV. évf. (1932) 164. sz. (július 24.) 6. p.
- Kvarclámpa a pozsonyi rendőrség ... (130) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Kvarclámpa a pozsonyi rendőrség szolgálatában. *Prágai Magyar Hirlap*, V. évf. (1926) 61. sz. (március 14.) 11. p.
- KY (186) — KY: A tábla jelentékeny mértékben csökkentette a több, mint százrendbeli bűncselekménnyel vádolt Méhes Oszkár büntetését. *Magyar Országos Tudósító*, 1933. január 31-ei 2. törvénytészéki kiadás
- L. I. (166) — L. I.: Az utolsó szalmaszál... *Uj Élet*, XIX. évf. (1963) 6. sz. (március 15.) 3. p.
- L–Y (55) — L–Y: Jogélet. Hivatás és büntett. *Magyar jogász-ujság*, IV. évf. (1905) 4. sz. (február 15.) 84–85. p.
- LÁSZLÓ (370) — LÁSZLÓ Balázs: A Rainbow Warrior-ügy záróakkordja. *Tolna Megyei Népiújság*, XXXVI. évf. (1986) 160. sz. (július 9.) 2. p. HU ISSN 0133-0551
- LAW (212) — LAW, Carl: Olympic stamps go on sale today. [Olimpiai bélyegeket ma kezdik árusítani.] *The Gazette*, CXCVII. évf. (1974) (március 22.) 34. p. CA ISSN 0384-1294
- LÁZÁR (396) — LÁZÁR, Stefan: A Moszad trükkje miatt dühös Berlin. *Magyar Nemzet* (budapesti kiadás), LXXIII. évf. (2010) 193. sz. (július 17.) 8. p. HU ISSN 0133-185X
- LELOVICS (262; 263; 264; 272) — LELOVICS Ottó: „Ember-csempészek”. Vancouvertől a magyar határig. *A Hazáért*, XIX. évf. (1964) 45. sz. (november 11.) 4–5. p.
- LENCSES: A sláger a jogositvány és ... (335; 348) — LENCSES Károly: A sláger a jogositvány és a forgalmi. *Magyar Hirlap*, XXIX. évf. (1996) 276. sz. (november 26.) 16. p. HU ISSN 0133-1906
- LENCSES: Idén még nem lesz új útlevel. (287) — L. K. [LENCSES Károly]: Idén még nem lesz új útlevel. *Magyar Hirlap*, XXX. évf. (1997) 94. sz. (április 23.) 4. p. HU ISSN 0133-1906
- LENCSES: Száznál több hatósági igazolványt ... (334) — LENCSES Károly: Száznál több hatósági igazolványt kell felülvizsgálni. *Magyar Hirlap*, XXIX. évf. (1996) 179. sz. (augusztus 1.) 4. p. HU ISSN 0133-1906
- LENGYEL: Ketten hármát. (265; 275) — LENGYEL Tibor: Ketten hármát. *Határőr*, XLI. évf. (1986) 51–52. sz. (december 19.) 10. p. [HU ISSN 0865 719X]
- LENGYEL: Négerek a lányok alatt. (332; 351) — LENGYEL Tibor: Négerek a lányok alatt. *OrszágHatár*, XLVIII. évf. (1993) 36. sz. (szeptember 6.) 8–11. p. HU ISSN 0866-5230
- LENGYEL: Tapasztalatok FEP-en, pártmunkában. (241) — LENGYEL Tibor: Tapasztalatok FEP-en, pártmunkában. *OrszágHatár*, XXXVII. évf. (1982) 48. sz. (november 26.) 4. p. HU ISSN 0866-5230
- Letartóztatott vízumhamisító társaság. (185) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Letartóztatott vízumhamisító társaság. *Az Est*, XIII. évf. (1922) 285. sz. 6. p.

- Letartóztattak egy pénzhamisítót. (255) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Letartóztattak egy pénzhamisítót. *Magyar Nép*, IV. évf. (1947) 145. sz. (június 29.) 2. p.
- Letartóztattak egy postatakarékpénztári ... (191) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Letartóztattak egy postatakarékpénztári főellenőrt utlevél-manipulációk miatt. *Az Est*, XII. évf. (1921) 21. sz. (január 27.) 2. p.
- LÉVAI (163; 165; 167) — LÉVAI Jenő: Hogyan keletkezett a svájci „védettség?”. *Képes Figyelő*, III. évf. (1947) 7. sz. (február 15.) oldalszám nélkül
- Lézercímke a régi útlevélén. (337) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Lézercímke a régi útlevélén. *Népszabadság*, LV. évf. (1997) 281. sz. (december 2.) 23. p. HU ISSN 0133-1752
- London kiutasított egy izraeli diplomatát ... (375) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] London kiutasított egy izraeli diplomatát a dubaji rajtaütés miatt. *Magyar Hírlap*, XLIII. évf. (2010) 69. sz. (március 24.) 11. p. HU ISSN 0133-1906
- LUKÁCS (406) — LUKÁCS Lajos: Teleki László elfogásától öngyilkosságáig és a nemzetközi diplomácia. In PRAZNOVSZKY Mihály – ROZSNYÓI Ágnes: *Teleki és kora*. Salgótarján, 1987, Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága. 112–116. p. HU ISBN 963-01-8013-8 /Discussiones Neogradienses 3. HU ISSN 0236-7041/
- M. Gy. (332) — M. Gy.: Török néne: jött és hallgatott. *Békés Megyei Hírlap*, LII. évf. (1997) 163. sz. (július 15.) 10. p. HU ISSN 1215-1068
- M. S. (133) — M. S.: A budapesti rendőrség laboratóriumától a newyokri egyetem katedrájáig. *Demokrácia*, V. évf. (1946) 25. sz. (június 23.) 4. p.
- Mégsem hamisíthatatlan az új magyar útlevél. (339) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Mégsem hamisíthatatlan az új magyar útlevél. *Népszava*, CXXVIII. évf. (2000) 104. sz. (május 5.) 3. p. HU ISSN 0133-1701
- MÉSZÁROS (345) — MÉSZÁROS Gábor: Meglopták a svájci bankrablót. *Kisalföld*, XLVIII. évf. (1993) 279. sz. (november 30.) 17. p. HU ISSN 0133-1507
- Milliókat érő útleveleket loptak el. (353) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Milliókat érő útleveleket loptak el. *Népszava*, CXXXV. évf. (2008) 177. sz. (július 30.) 13. p. HU ISSN 0133-1701
- NAGY Botond (86) — NAGY Botond: Vendégmunka és csempészet a 19. században. *Korall*, VIII. évf. (2007) 30. sz. 182–203. p. HU ISSN 1586-2410
- Nagyarányú vízumhamisítást lepleztek ... (186) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Nagyarányú vízumhamisítást lepleztek le Budapesten. *Körösvidék*, V. évf. (1924) 284. sz. (december 12.) 1. p.
- Nagyszabású útlevél-hamisítást lepleztek ... (152) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Nagyszabású útlevél-hamisítást lepleztek le Aradon. *Egri Népiújság*, XLII. évf. (1925) 228. sz. (október 9.) 2. p.
- Nagyszabású nemzetközi útlevélhamisító... (179) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Nagyszabású nemzetközi útlevélhamisító bandát lepleztek le Varsóban. *Budapesti Hírlap*, LIV. évf. (1934) 241. sz. (október 25.) 5. p.
- Nagyszabású vízumcsalást leplezett le ... (186) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Nagyszabású vízumcsalást leplezett le a rendőrség. *Új Nemzedék*, VI. évf. (1924) 266. sz. (december 12.) 3. p.
- NÉMETH: Nem érvényes! (270) — NÉMETH János: Nem érvényes! *A Hazáért*, XXV. évf. (1970) 40. sz. (október 7.) 5. p.
- NÉMETH: Vigyázat! ... (260; 264; 265) — NÉMETH János: Vigyázat! Hamisítás! *A Hazáért*, XXV. évf. (1970) 26. sz. (július 1.) 10. p.
- NYÍRI (256; 271) — NYÍRI Lajos: Utánzással (másolással) készített hamis útlevelek és fiktív útiokmányok felkutatásának tapasztalatai. *Belügyi Szemle*, VII. évf. (1969) 5. sz. 29–38. p. (HU ISSN 0133-6738)

- Nyomdász Évkönyv és Útikalauz, 1943.*
(164) — *Nyomdász Évkönyv és Útikalauz, 1943.* S. I., s. a., Halász Alfréd. 148 p.
- Okmánycsempész Nagylakon.
(328) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Okmánycsempész Nagylakon. *Délmagyarország*, LXXXV. évf. (1995) 71. sz. (március 25.) 3. p. HU ISSN 0133-025X
- Orosz foglyok üzletei hamis utlevelekkel.
(193) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Orosz foglyok üzletei hamis utlevelekkel. *Világ*, IX. évf. (1918) 220. sz. (szept. 20.) 9. p.
- P. R.
(277) — P. R.: A tárgyalóteremből. *Pest Megyei Hírlap*, XXIII. évf. (1979) 219. sz. (szeptember 19.) Váci Napló 1. p. HU ISSN 0133-0659
- PALKÓ
(345) — PALKÓ S.: Fogdában a drogvezér. *Vasárnapi Hírek*, XI. évf. (1995) 5. sz. (február 5.) 11. p. HU ISSN 0237-0638
- PALLOS – TORBÁGYI – TÓTH
(48) — PALLOS Lajos – TORBÁGYI Melinda – TÓTH Csaba: *A magyar pénz története. A kezdetektől napjainkig.* [Budapest], 2012, Kossuth Kiadó–Magyar Nemzeti Múzeum. 175 p. ISBN 978-963-09-7235-2
- PELBÁRT
(7; 47) — PELBÁRT Jenő: A drótvízjeltől a pixelvízjelig. *Magyar Grafika*, LVIII. évf. (2014) 5. sz. (november 1), 14–17. p. HU ISSN 0479-480X
- PELLE
(399) — PELLE János: A holokauszt utolsó felvonása a Józsefvárosban. *Valóság*, LIX. évf. (2016) 9. sz. 30–63. p. HU ISSN 0324-7228
- Pénzhamisító banda.
(1892)
(51) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Pénzhamisító banda. *Tolnavármegye*, II. évf. (1892) 45. sz. 3. p.
- Pénzhamisító banda.
(1898)
(55) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Pénzhamisító banda. *Pesti Hírlap*, XX. évf. (1898) 197. sz. 5. p.
- Pénzhamisító bandák.
(53) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Pénzhamisító bandák. *Kiskunhalasi Ujság*, IV. évf. (1907) 31. sz. (augusztus 14.) 2. p.
- Pénzhamisítók. (1907)
(55) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Pénzhamisítók. *Kiskun-Halas Helyi Értesítője*, VII. évf. (1907) 33. sz. (augusztus 14.) [2–3. p.]
- Pénzhamisítók. (1908)
(55) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Pénzhamisítók. *Kiskun-Halas Helyi Értesítője*, VIII. évf. (1908) 30. sz. (július 22.) [2. p.]
- Pénzhamisítót fogtak el Szegeden.
(160) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Pénzhamisítót fogtak el Szegeden. *Körösvidék*, VIII. évf. (1927) 238. sz. (október 21.) 2. p.
- Pénzpapír édes társaságban.
(347) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Pénzpapír édes társaságban. *Hazai Tükör*, VIII. évf. (1997) 59. sz. (március 1.) 3. p. HU ISSN 0865-9133
- Photographic Passports.
(39) — [A szerző ismertetése nélkül.] Photographic Passports. [Fényképeszeti útlevél.] *Punch*, XXIII. évf. (1863) 44. sz. (április 18.) 166. p.
- REICH
(402) — REICH, David: The Great Escape. [A Nagy Menekülés.] *American*, LXIII. évf. (2013) 3. sz. (május). 28–31. p.
- RUFFY
(179) — RUFFY Péter: Az irázzsakértő beszél. *Brassói Lapok*, XLIV. évf. (1938) 219. sz. (szeptember 25.) 14. p.
- S. A.
(267) — S. A.: Embercsempészek a bíróság előtt. *Népszava*, CIX. évf. (1981) 72. sz. (március 26.) 12. p. HU ISSN 0133-1701
- S. B.
(320) — S. B.: Matt nyomat. Riport a pénzhamisításról. *Typographia*, CXXX. évf. (1998) 1. sz. (január 1.) 1., 5. p. HU ISSN 1133-1213
- SALAMON: Pro domo.
(163) — SALAMON Mihály: Pro domo. *Uj Kelet*, LII. évf. (1971) 6828. sz. (január 1.) 16. p.

- SALAMON: Harc a gyermekotthonokért ... (168; 169) — SALAMON Mihály: Harc a gyermekotthonokért – „spanyolok, portugálok” és egyéb cionisták. *Newyorki Figyelő*, XV. évf. (1983) 15. sz. (október 18.) 10. p. US ISSN —
- Sasváry Gyula két útlevele. (142) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Sasváry Gyula két utlevele. *Délmagyarország*, VIII. évf. (1932) 85. sz. (április 14.) 8. p.
- SCHNEIDER (338) — SCHNEIDER G.: Elfogták a hétmilliós márkalopás felbújjóját. *Új Dunántúli Napló*, X. évf. (1999) 214. sz. (augusztus 6.) 5. p. HU ISSN 0865-9133
- SELLYE (123; 131) — SELLYE Ferenc: A nyomozás kriminalisztikai segédesszközei és a bűnügyi laboratórium. II. rész. *Magyar Rendőr*, IV. évf. (1937) 13. sz. 294–295. p. ; III. rész. *Magyar Rendőr*, IV. évf. (1937) 14. sz. 319. p.
- SIPOS-SZAMUELLY (163) — SIPOS-SZAMUELLY József: Hogyan menekültek meg a budapesti nyilas-terror üldözöttjei?! *Erdély*, II. évf. (1945) 8. sz. (február 19.) 3. p.
- SITKEI (395) — SITKEI Levente: Új-Zéland utat mutat. *Magyar Nemzet* (budapesti kiadás), LXVIII. évf. (2004) 184. sz. (július 17.) 7. p. HU ISSN 0133-185X
- sn (339) — sn: Hamis útlevelek. *Új Dunántúli Napló*, XII. évf. (2001) 132. sz. (május 16.) 5. p. HU ISSN 0865-9133
- Soltvadkerten megtaláltak tíztonnányi ... (347) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Soltvadkerten megtaláltak tíztonnányi pénzpapírt. *Petőfi Népe*, LII. évf. (1997) 51. sz. (március 1.) 1., 7. p. HU ISSN 0133-235X
- sts (414) — sts: Felmentették a minisztert. *Új Dunántúli Napló*, IX. évf. (1999) 19. sz. (január 20.) 3. p. HU ISSN 0865-9133
- Sy.: Szigorított dologházra ítélték... (188) — Sy.: Szigorított dologházra ítélték a palesztinai vízumhamisító kerteszt. *Magyar Országos Tudósító / Törvényszék*, 1939. június 10-ei 4. törvényszéki kiadás.
- Sy.: Egy cipőgyáros-fogtechnikus... (183) — Sy.: Egy cipőgyáros-fogtechnikus monstre csalási bűnpere. *Magyar Országos Tudósító / Törvényszék*, 1941. február 1-jei 2. törvényszéki kiadás.
- Sy.: Hétévig hamis osztrák utlevéllel ... (144) — Sy.: Hétévig hamis osztrák utlevéllel utazott. *Magyar Országos Tudósító*, 1929. szeptember 9-ei 3. törvényszéki kiadás.
- Sz. I. (130) — Sz. I.: Látogatás a bűn és az üldözés modern műhelyében. *Pesti Napló*, LXXXV. évf. (1934) 84. sz. (április 15.) 37. p.
- Szakállas Jenő védője azt kéri, ... (151) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Szakállas Jenő védője azt kéri, hogy az egyszerűsített eljárás szerint ítélkezzenek védencke felett. *Uj-Somogy*, XVI. évf. (1934) 13. sz. (január 18.) 2. p.
- Száz hamis ezerforintos. (319) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Száz hamis ezerforintos. *Petőfi Népe*, XLIX. évf. (1994) 75. sz. (március 30.) 2. p. HU ISSN 0133-235X
- Százhatra emelkedett a Budapesten ... (174) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Százhatra emelkedett a Budapesten elfogott kommunisták száma. *Prágai Magyar Hírlap*, I. évf. (1922) 95. sz. (szeptember 24.) 4. p.
- SZEGEDI (317) — (SZEGEDI): Hamis ezresek Somogyban. *Somogyi Hírlap*, I. évf. (1990) 85. sz. (augusztus 2.) 1. p. HU ISSN 0865-9125
- SZENDREI: Arabok, szlovének, honi bűnözők. (333) — SZENDREI Mihály: Arabok, szlovének, honi bűnözők. *OrszágHatár*, L. évf. (1995) 24. sz. (november 20.) 22–23. p. HU ISSN 0866-5230
- SZENDREI: Új módszerek, új rendszerek. (248; 309; 325) — SZENDREI: Új módszerek, új rendszerek. *OrszágHatár*, XLIX. évf. (1994) 18. sz. (május 2.) 18–19. p. HU ISSN 0866-5230

- Szenzációs leleplezés
Krisztovics ...
(140) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Szenzációs leleplezés Krisztovics gyilkosáról. *Egri Ujság*, XXIII. évf. (1916) 266. sz. (szeptember 26.) 2–3. p.
- [Szerkesztőségi közlemény: 1900.09.12.]
(80) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény: A kínai utasoknak a tenyeréről készítenek...] *Amerikai Magyar Reformátusok Lapja*, I. évf. (1900) 5. sz. (szeptember 12.) 5. p.
- [Szerkesztőségi közlemény: 1880.05.06.]
(87) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény: Csarnomszki Kazimir orosz alattvaló hamis...] *Békésmegyei Közlöny*, VII. évf. (1880) 87. sz. (május 6.) 3. p.
- [Szerkesztőségi közlemény: 1947.01.01.]
(250) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény: Stadler Károly r. ny. alhadnagy Hegyeshalomnál...] *Magyar Rendőr*, I. évf. (1947) 1. sz. (január 1.) 13. p.
- [Szerkesztőségi közlemény: 1979.02.02.]
(264) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény: Minden hamis volt ...] *Határőr*, XXXIV. évf. (1979) 5. sz. (február 2.) 2. p. [HU ISSN 0865 719X]
- SZÖLLÖSY
(151) — SZÖLLÖSY Ferenc: Visszapillantó tükör. In BÖSZE Sándor (szerk.): *Somogy megye múltjából, 2009–2010*. 79–173. p. Kaposvár, 2010, Somogy Megyei Levéltár. 333 p. + függelék /Levéltári Évkönyv, 40., HU ISSN 1419-8010/
- T. I.
(264) — T. I.: Carlo egyedül utazott. *A Hazáért*, XXV. évf. (1970) 26. sz. (július 1.) 5. p.
- T. J.
(332) — T. J.: Árvíz után emberár. *Kelet-Magyarország*, LV. évf. (1998) 271. sz. (november 19.) 15. p. HU ISSN 0133-2058
- TAKÁCS
(265) — TAKÁCS I.: A megvart útlevel. *Határőr*, LIX. évf. (2004) 8. sz. (augusztus 1.) 28. p. HU ISSN 0865 719X
- TASINÉ CSÚCS – TASI
(405) — TASINÉ CSÚCS Ildikó – TASI Domonkos Attila: Szent-Györgyi Albert visszaemlékezése életéről, munkájáról, koráról. *Magyar Tudomány*, CLXXVIII. évf. (2017) 7. sz. 828–839. p. HU ISSN 0025-0325
- Toloncházba kerülnek az
útlevelekijárók.
(127) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Toloncházba kerülnek az útlevelekijárók. *Új Magyarság*, V. évf. (1938) 19. sz. (jan. 25.) 10. p.
- TROSZT
(356) — TROSZT É[va]: Formaváltó okmány-módi. *Új Dunántúli Napló*, VIII. évf. (1997) 163. sz. (június 16.) 4. p. HU ISSN 0865-9133
- U.
(179) — U.: Óriási útlevelhamisító gyárat leplezett le a berlini rendőrség. *Az Est*, XXIII. évf. (1932) 271. sz. (december 2.) 6. p.
- Új pénzünk lesz.
(53) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Új pénzünk lesz. *Békésmegyei Közlöny*, VI. évf. (1879) 1. sz. (január 2.) 3. p.
- UJVÁRI
(324) — UJVÁRI Gábor (oldalszerk.): Ittas volt a hamisító. *Új Dunántúli Napló*, VIII. évf. (1997) 83. sz. (március 25.) 9. p. HU ISSN 0865-9133
- Útleveleket lopott egy
megyei díjnak.
(151) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Útleveleket lopott egy megyei díjnak. *Somogyi Ujság*, XVI. évf. (1934) 12. sz. (január 17.) 3. p.
- Útlevel-ellenőrzés a ho-
lográfia segítségével.
(233) — [A szerző ismertetése nélkül, a *Bild der Wissenschaft* című németországi folyóirat 1977. évi 12. számában megjelent beszámolójának átvétele.] Útlevel-ellenőrzés a holográfia segítségével. *Természet Világa*, CIX. évf. (1978) 2. sz. (február 1.) 94. p. HU ISSN 0040-3717
- Útlevel-ellenőrzés holo-
gráfiával.
(233) — [A szerző ismertetése nélkül, a *Bild der Wissenschaft* című németországi folyóirat beszámolójának rövidített átvétele.] Útlevel-ellenőrzés holográfiával. *Műszaki Élet*, XXXIII. évf. (1978) 12. sz. (június 16.) 23. p. HU ISSN 0133-1118
- Útlevel-hamisító tanító.
(74) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Útlevel-hamisító tanító. *Budapesti Hírlap*, XXII. évf. (1902) 215. sz. (augusztus 7.) 7. p.

- Utlevélhamisítás. (63) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Utlevélhamisítás. *Nemzet*, VIII. évf. (1889) 2522. sz. 34. p.
- Utlevélhamisító bandát leplezett le ... (186) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Utlevélhamisító bandát leplezett le a rendőrség. *Pesti Hírlap*, XLVI. évf. (1924) 265. sz. (december 12.) 7. p.
- Útlevélhamisító díjnok. (63) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Útlevélhamisító díjnok. *Budapesti Hírlap*, IX. évf. (1889) 245. sz. (szeptember 6.) 69–70. p.
- Utlevélhamisító mérnököt ... (180) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Cím nélkül: Utlevélhamisító mérnököt tartóztattak le... *Népszava*, LX. évf. (1932) 83. sz. (április 26.)
- Utlevélhamisító rendőrtisztviselő. (146) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Utlevélhamisító rendőrtisztviselő. *Friss Ujság*, XXVI. évf. (1921) 140. sz. (június 28.) 3. p.
- Útlevelügy. (343; 349) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi közlemény.] Útlevelügy. *Fejér Megyei Hírlap*, LIII. évf. (1997) 212. sz. (szeptember 11.) 16. p. HU ISSN 0133-0403
- V. (414) — V.: A konzul a bűnös? *Színes Vasárnap*, III. évf. (1996) 41. sz. (október 13.) 5. p. HU ISSN 1218-1579
- VA. (336) — VA. D.: Naponta hat-nyolcezer útlevelkérelem érkezik. *Magyar Hírlap*, XXXIII. évf. (2000) 135. sz. (június 10.) 4. p. HU ISSN 0133-1906
- VARGA (405) — VARGA János: Szent-Györgyi Albert elmaradt Nobel-díjai. *Valóság*, LXI. évf. (2018) 12. sz. (december 1.) 55–80. p. HU ISSN 0324-7228
- Végtárgyalás a 42 ... (1858.04.28.) (54) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Végtárgyalás a 42 bankjegyhamisító ellen a budai cs. kir. országos törvényszék előtt. *Budapesti Hírlap*, (1858) 96. sz. (április 28.) 2–3. p.
- Végtárgyalás a 42 ... (1858.06.01.) (54) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi beszámoló.] Végtárgyalás a 42 bankjegyhamisító ellen a budai cs. kir. országos törvényszék előtt. *Budapesti Hírlap*, (1858) 123. sz. (június 1.) 2–3. p.
- Worldwide overview introduction of ... (297) — [A szerző ismertetése nélkül, szerkesztőségi összeállítás.] Worldwide overview introduction of ePassports. [Az e-útlevelek bevezetésének áttekintése világviszonylatban.] *ICAO MRTD Report*, II. évf. (2007) 1. sz. 43. p.
- Z. I. (347) — Z. I.: Örizetben az útleveltolvajok. *Magyar Hírlap*, XXVIII. évf. (1995) 234. sz. (október 5.) 23. p. HU ISSN 0133-1906

LEVÉLTÁRAK

- MNL OL (17; 261; 264) — Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (Budapest)

JOGSZABÁLYOK, PARANCSONK, INTÉZKEDÉSEK

- 1659/II. tc. (67) — 1659/II. (erdélyi) tc. Salvus Conductus adásról. *Compilatae constitutiones regni Transilvaniae & Partium Hungariae eidem annexarum*. [Az Erdélyi Királyság és az ahhoz csatolt magyar részek összeszerkesztett alkotmányai.] 2. könyv. *Compilata Constitutioniok*. Kolozsvár, 1779, s. a. 188 p. 63–64. p.
- 1878/V. tc. (57) — 1878/V. tc. a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről.
- 9.435/1878. PM. kr. (52) — 9.435/1878. (VIII. 21.) PM. kr. egy ujnemű 50 frtos állampénzjegy hamisítvány felfedezése iránt. *Pénzügyi Közlöny*, VI. évf. (1878) 33. sz. (szeptember 12.) 692. p.

1879/XL. tc. (57; 83)	— 1879/XL. tc. a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról.
87.683/1899. BM. kr. (64)	— 87.683/1899. BM. kr. [cím ismertetése nélkül, a tartalmát közlik: 24238/1899 Szabolcs vm. alismápnjának közleménye] <i>Nyirvidék</i> , XX. évf. (1899) 37. sz. 455. p.
1903/VI. tc. (57; 84)	— 1903/VI. tc. az utlevélügyről.
70.000/1904. BM. kr. (136)	— 70.000/1904. (VII. 18.) BM. kr. az útlevélügyről szóló 1903:VI. t.-cikk életbeléptetése és végrehajtása tárgyában. <i>Magyarországi Rendeletek Tára</i> , XXXVII. évf. (1904) 665–668. p.
71.500/1904. BM. kr. (84)	— 71.500/1904. (VII. 26.) BM. kr. A határforgalom ellenőrzése, útlevelek vizsgálata, úti igazolványok kiállítása és a forgalmi adatok gyűjtése tárgyában. <i>Magyarországi Rendeletek Tára</i> , XXXVII. évf. (1904) 716–729. p.
138/48a [1914] USA KüM int. (89)	— 1914. évi 138/48a USA KüM int. New passport regulations. [Új útlevél-szabályok.] DENNETT, Tyler (főszerk.): <i>Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1914, Supplement, The World War</i> . Washington, 1928, United States Government Printing Office. 728–731. p.
1914.11.13-ai USA eln. r. (89)	— 1914. november 13-ai [szám nélküli] USA eln. r. Rules Governing the Granting and Issuing of Passports in the United States. [Az útlevelek jogosultságára és kiadására vonatkozó szabályok az Egyesült Államokban.] DENNETT, Tyler (főszerk.): <i>Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1914, Supplement, The World War</i> . Washington, 1928, United States Government Printing Office. 724–727. p.
202.924/1914. BM. kr. (89)	— 202.924/1914. (1915. I. 22.) BM. kr. az Északamerikai Egyesült-Államok állampolgárainak utlevelei. <i>Magyarországi Rendeletek Tára</i> , XLVIII. évf. (1915) 158–159. p.
1915/XIII. tc. (91)	— 1915/XIII. tc. a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről alkotott törvények kiegészítéséről. <i>Belügyi Közlöny</i> , XX. évf. (1915) 32. sz. 620–622. p.
7.454/1915. BM. kr. (95)	— 7.454/1915. (I. 7.) BM. kr. Németországban és Hollandiában elrendelt útlevél- és útlevél-láttamozási kényszerről. <i>Magyarországi Rendeletek Tára</i> , XLVIII. évf. (1915) 153–154. p.
32.000/1915. BM. kr. (136)	— 32.000/1915. (IX. 10.) BM. kr. hadművelleti területen a polgári személyforgalom korlátozásáról és az igazolási kötelezettség szabályozásáról. <i>Magyarországi Rendeletek Tára</i> , XLVIII. évf. (1915) 1788–1811. p.
103.523/1915. BM. kr. (96)	— 103.523/1915. (IX. 3.) BM. kr. a Bulgáriában elrendelt utlevélláttamozási kényszerről. <i>Magyarországi Rendeletek Tára</i> , XLVIII. évf. (1915) 1786. p.
3.000/1917. BM. kr. (136)	— 3.000/1917. (I. 30.) BM. kr. hadművelleti és megszállott területekre vonatkozó utazási szabályokról. <i>Magyarországi Rendeletek Tára</i> , L. évf. (1917) 584–614. p.
198.172/1922. BM. r. (113)	— 198.172/1922. (X. 24.) BM. r. új mintájú bélyeges kincstári útlevélürlapok forgalombahozatala és az ezzel kapcsolatos intézkedések. <i>Magyarországi Rendeletek Tára</i> , LV. évf. (1922) 263–267. p.
289.400/1929. BM. kr. (136)	— 289.400/1929. (XII. 5.) BM. kr. útlevélügyekben a m. kir. követségekkel és konzulátusokkal közvetlen levelezésről. <i>Magyarországi Rendeletek Tára</i> , LXII. évf. (1929) 1504–1505. p.
124.100/1935. BM. r. (132)	— 124.100/1935. BM. r. detektív-gyakornokok kinevezése. <i>Belügyi Közlöny</i> , XL. évf. (1935) 10. sz. (március 10.) 221–222. p.
110.546/1940. BM. r. (132)	— 110.546/1940. BM. r. [cím nélkül] <i>Belügyi Közlöny</i> , XLVI. évf. (1941) 2. sz. (január 12.) 91–92. p.

- 1940/XVIII. tc. (57; 84) — 1940/XVIII. tc. a magyar állam biztonságát és nemzetközi érdekét veszélyeztető egyes cselekmények büntetéséről.
- 178.376/1943 BM. r. (132) — 178.376/1943 BM. r. [cím nélkül] *Belügyi Közlöny*, XLIX. évf. (1944) 3. sz. (január 16.) 86. p.
- 330.153/1947.IV/2. BM. sz. (243) — 330.153/1947.IV/2. BM. sz. irat, kapcsolódó hivatalos feljegyzés és rádiógramm.
MNL OL XIX-B-1-r-565/275040-1948
- 1948/XLVIII tv. (57; 84) — 1948/XLVIII tv. a büntetőtörvények egyes fogatékosságainak megszüntetéséről és pótlásáról.
- 74.450/1949. KüM. táj. (244) — 74.450/1949. KüM. táj. diplomata és szolgálati utlevelek kicserélése.
MNL OL XIX-B-10-1949-V-2-7
- 50/1957. BM. pcs. (279) — 50/1957. (XI. 19.) BM. pcs. [cím nélkül] In: *Az érvényes miniszteri, miniszterhelyettesi parancsok, utasítások, közös utasítások gyűjteménye. 1957.* 136–140. p.
ÁBTL - 4.2. - 10–1131/1959. II. köt.
- 53/1957. BM. pcs. (202; 203) — 53/1957. (XII. 2.) BM. pcs. (6-200/1957.) [cím nélkül]
ÁBTL - 4.2 - 6-200/53/1957
- 15/1958. BM. pcs. (279) — 15/1958. (VI. 15.) BM. pcs. [cím nélkül; 10–21/15/1958.] In: *Az érvényes miniszteri, miniszterhelyettesi parancsok, utasítások, közös utasítások gyűjteménye. 1958.* 34–39. p.
ÁBTL - 4.2. - 10–1131/1959. III. köt.
- 1961/V. tv. (57; 84; 276) — 1961/V. tv. a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvről.
- 45-551/63. [BM III] (393) — 45-551/63. A Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnökség szervei ügykezelési szabályzata.
ÁBTL - 4.2. - 45-551/1963
- 10-530/1972. [BM III] (206; 391) — 10-530/1972. A Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnöksége Ügyrendje.
Web: https://www.abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/10-530_1972.pdf (megtekintve 2024. október 17. 23:00)
- 36-39-4/1972. [BM III/V] (390; 391; 412) — 36-39-4/1972. A Belügyminisztérium III/V. Csoportfőnökség Ügyrendje.
Web: https://www.abtl.hu/files/forrasok/ugyrend_5.pdf (megtekintve 2024. október 17. 23:00)
- 67-121/1972. [BM III/I] (410) — 67-121/1972. A Belügyminisztérium III/I. Csoportfőnökség Ügyrendje.
Web: https://www.abtl.hu/files/forrasok/ugyrend_1.pdf (megtekintve 2024. október 17. 23:00)
- 10-420/1973 körlevél (393) — 10-420/1973 *BM Titkárság* körlevele az iratok másolásával és sokszorosításával, valamint a nyomdatermékek gyártásával kapcsolatos egyes feladatok szabályozása.
ÁBTL - 4.2. - 10-420/1973
- 1/1975. BM. ut. (207) — 1/1975. (I. 25.) BM. (belügyminiszter-helyettesi) ut. (10-26/1/1975. sz.) a Belügyminisztérium szerveinek ügyviteli nyomtatvány ellátási és gazdálkodási rendje.
Web: https://abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/10-26-1_1975.pdf (megtekintve 2024. október 21. 14:00)
- 1978/IV. tv. (57; 84; 276) — 1978/IV. tv. a Büntető Törvénykönyvről.
- 26/1979. BM. pcs. (391) — 10-22/26/1979. a Belügyminisztérium III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség Ügyrendjének kiadásáról.
ÁBTL - 4.2. - 10-22/26/1979.
Web: https://www.abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/10_22_26_1979.pdf (megtekintve 2024. október 17. 23:00)

- 36/1981. BM. pcs.
(412; 413) — 36/1981. (XI. 10.) BM. pcs. az operatív célú fedőokmánnyal való ellátás és a fedőokmány alkalmazás alapelveinek szabályzata kiadásáról. ÁBTL – 4.2. – 10-22/36/1981
- 5/1985. BM. int.
(411) — 5/1985. (III. 4.) BM. (belügyminiszter-helyettesi) int. (10-27/5/1985. sz.) a fedőadatokkal kiállított szolgálati és magánútvelekkel történő ellátás rendjéről. ÁBTL - 4.2 - 10 - 27/5/1985
- 90/1990. MT. r.
(208) — 90/1990. (V. 2.) MT. r. a nemzetbiztonsági feladatok ellátásának átmeneti szabályozásáról szóló 26/1990. (II. 14.) MT rendelet módosításáról.
- 86/1996. Korm. r.
(316) — 86/1996. (VI. 14.) Korm. r. a biztonsági okmányok védelmének rendjéről.
- 2012/C. tv.
(84) — 2012/C. tv. a Büntető Törvénykönyvről.
- 2246/39/2013. ált.
(311) — 2246/39/2013. ált. ORFK szállítási szerződés. Számítógép-vezérelt okmányvizsgáló és archiváló berendezések szállítása.
Web:
https://www.police.hu/sites/default/files/kha_2012_312_asztali_ok_manyvizsgalo_szerz.pdf (megtekintve 2024. január 23. 10:00)
- Rendőrségi kinevezések, cím- és jellegadományozások. (1936)
(132) — [szám nélkül] Rendőrségi kinevezések, cím- és jellegadományozások. *Belügyi Közlöny*, XLI. évf. (1936) 30. sz. (július 12.) 507–509. p.
- Rendőrségi kinevezések, cím- és jellegadományozások. (1943)
(132) — 1942. december 31-én kelt kormányzói elhatározás. Rendőrségi kinevezések, cím- és jellegadományozások. *Belügyi Közlöny*, XLVIII. évf. (1943) 3. sz. (január 17.) 99–100. p.
- Resolution (1981)
(286) — Resolution of the Representatives of the Governments of the Member States of the European Communities, meeting within the Council of 23 June 1981. [Az 1981. június 23-ai Tanács keretében ülésező tagállami kormányképviselőknek állásfoglalása.] *Official Journal of the European Communities*, (1981) C 241 sz. (szeptember 19.) 1–7. p.
- Resolution (1982)
(286) — Supplementary Resolution to the Resolution adopted on 23 June 1981 concerning the adoption of a passport of uniform pattern, of the Representatives of the Governments of the Member States of the European Communities, meeting within the council on 30 June 1982. [Az 1982. június 30-ai Tanács keretében ülésező tagállami kormányképviselőknek az egységes útlevele bevezetéséről szóló 1981. június 23-ai állásfoglalást kiegészítő állásfoglalása.] *Official Journal of the European Communities*, (1982) C 179 sz. (július 16.) 1–2. p.
- Resolution (2000)
(286) — Resolution of the representatives of the governments of the Member States, meeting within the Council of 17 October 2000 supplementing the resolutions of 23 June 1981, 30 June 1982, 14 July 1986 and 10 July 1995 as regards the security characteristics of passports and other travel documents. [A 2000. október 17-ei Tanács keretében ülésező tagállami kormányképviselőknek az egységes útlevele bevezetéséről szóló 1981. június 23-ai, 1982. június 30-ai, 1986. július 14-ei és 1995. július 10-ei állásfoglalásokat kiegészítő állásfoglalása.] *Official Journal of the European Communities*, (2000) C 310 sz. (október 28.) 1–4. p.
- 2252/2004/EK r.
(300) — 2252/2004/EK r. (XII. 13.) a tagállamok által kiállított útvelek és úti okmányok biztonsági jellemzőire és biometrikus elemeire vonatkozó előírásokról. *Európai Unió Hivatalos Lapja*, (2004) L 385 sz. (december 29.) 1–6. p.

VILÁGHÁLÓS HIVATKOZÁSOK

- A japán Külügyminisztérium 2016. júniusi bemutatója. (18; 24; 97) — [A japán Külügyminisztérium Konzuli Hivatala Útlevélosztályának 2016. júniusában készült bemutató, ismeretterjesztő anyaga. Web: <https://www.mofa.go.jp/mofaj/files/000167113.pdf> ; megtekintve 2023. december 30. 22:30]
- B. KÁDÁR (167) — B. KÁDÁR Zsuzsa: *Wiesmeyer Emil, az Antiqua nyomdaés a Schutzpassok*. Web: <https://holocaust.archivportal.hu/hu/temak/wiesmeyer-emil-az-antiqua-nyomda-es-schutzpassok> (megtekintve: 2023. október 20. 13:40)
- BENEDICTUS (3) — BENEDICTUS, Leo: *A brief history of the passport. From a royal letter to a microchip*. [Az útlevél rövid története. A királyi levéltől a mikrochipig.] Web: <https://www.theguardian.com/travel/2006/nov/17/travelnews> (megtekintve: 2023. március 30. 18:30)
- EDISONDTD (213; 215; 224; 282; 289; 291; 292; 295; 299; 307; 308) — A holland *Nationale Politie Landelijke Eenheid Dienst Landelijke Informatie Organisatie* által koprodukcióban működtetett útlevélnyilvántartó adatbázis hivatkozott országok útleveleit ismertető aloldalai Web: <https://www.edisontd.nl/country-browser/> (megtekintve: 2022. december 22. és 2025. január 17. között)
- Eichmann Supreme Court judgement*. (419) [A szerző ismertetése nélkül.] *Eichmann Supreme Court judgement. 50 years in, its significance today*. [Eichmann Legfelsőbb Bíróság ítélete. 50 éve, jelentősége ma.] London, 2012, Amnesty International Publications. 21 p. Web: <https://www.amnesty.org/fr/wp-content/uploads/2021/06/ior530132012en.pdf> (megtekintve 2024. december 17. 22:00)
- FERENTZI (312; 315) — FERENTZI Tünde: *Okmányok górcső alatt*. Web: <https://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/zsar-u-magazin/okmanyok-gorcso-alatt> (megtekintve: 2024. január 23. 10:30)
- GELLER – BARD (415; 418) — GELLER, Doron – BARD, Mitchell: *The Capture of Nazi Criminal Adolf Eichmann – Operation Finale – and his Trial*. Web: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-capture-of-nazi-criminal-adolf-eichmann> (2024. december 17-e 23:40 állapot szerint)
- HELLER: Israel puts ... (416; 418) — HELLER, Aron: Israel puts Adolf Eichmann items on display. *The Washington Times*. Web: <http://www.washingtontimes.com/news/2011/dec/12/israel-puts-adolf-eichmann-items-display/> (2012. január 12-e 23:50 állapot szerint)
- HELLER: Mossad opens ... (415; 416; 418) — HELLER, Aron: Mossad opens archives on Eichmann capture. *The Times of Israel*. Web: <https://www.timesofisrael.com/mossad-opens-archives-on-eichmann-capture/> (2024. december 20-a 22:00 állapot szerint)
- HOFFMAN (418) — HOFFMAN, Carl: How we captured Adolf Eichmann. *The Jerusalem Post*. Web: <https://www.jpost.com/Metro/Features/How-we-captured-Adolf-Eichmann> (2024. december 20-a 22:00 állapot szerint)
- MENDEZ (402) — MENDEZ, Antonio J.: *CIA Goes Hollywood*. [A CIA Hollywoodba megy.] Web: <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/winter99-00/art1.html> (2007. április 14-e 11:27-kor közzétett és 2008. június 27-én 07:32-kor módosított cikk; megtekintve: 2020. április 14. 15:00)

- NBSz Hatósági tevékenység.
(316) — [Szerző nélkül, a *Nemzetbiztonsági Szakszolgálat* világhálós aloldala.] Hatósági tevékenység.
Web: <https://nbsz.gov.hu/tevekenyseg-mukodes/szakertoi-intezet/hatosagi-tevekenyseg> (megtekintve: 2024. január 18. 20:30)
- NEB összeállítás.
(204) — [Szerző és cím nélkül, a *Nemzeti Emlékezet Bizottság* összeállítása.] Web: <https://neb.hu/asset/phprMVisd.pdf> (megtekintve: 2024. október 17. 13:00)
- NSzKK Szervezet és tevékenység.
(314) — [Szerző nélkül, a *Nemzeti Szakértői és Kutató Központ* világhálós aloldala.] Szervezet és tevékenység.
Web: <https://nszkk.gov.hu/szervezet-es-tevekenyseg> (megtekintve: 2024. január 18. 21:30)
- NSzKK Területi intézetek.
(314) — [Szerző nélkül, a *Nemzeti Szakértői és Kutató Központ* világhálós aloldala.] Területi intézetek.
Web: <https://nszkk.gov.hu/teruleti-intezetek> (megtekintve: 2024. január 18. 21:30)
- OVD Kinegram in Zug.
(222) — [A szerző ismertetése nélkül.] *OVD Kinegram in Zug*.
Web: <https://www.industriegeschichte-zug.ch/page/de/angdetail/283.ovd-kinegram-in-zug> (megtekintve: 2024. október 12. 16:00)
- PRADO
(213; 215; 224; 282; 289; 291; 292; 295; 297; 299; 307) — Az Európai Unió Tanácsa PRADO Eredeti úti és személyazonosító okmányok nyilvános online adatbázisának hivatkozott országok útleveleit ismertető aloldalai.
Web: <https://www.consilium.europa.eu/prado/hu/search-by-document-country.html> [a hivatkozott országok aloldalai] (megtekintve: 2022. december 22. és 2025. január 17. között)
- PRADO 1
(293) — Az Európai Unió Tanácsa PRADO Eredeti úti és személyazonosító okmányok nyilvános online adatbázisának német útlevelet ismertető oldala.
Web: <https://www.consilium.europa.eu/prado/hu/DEU-AO-01004/index.html> (megtekintve: 2023. június 12. 21:30)
- PRADO 2
(302) — Az Európai Unió Tanácsa PRADO Eredeti úti és személyazonosító okmányok nyilvános online adatbázisának lengyel útlevelet ismertető oldala.
Web: <https://www.consilium.europa.eu/prado/hu/prado-documents/POL/A/O/docs-per-type.html> (megtekintve: 2023. március 10. 11:00)
- PRADO 3
(302) — Az Európai Unió Tanácsa PRADO Eredeti úti és személyazonosító okmányok nyilvános online adatbázisának portugál útlevelet ismertető oldala.
Web: <https://www.consilium.europa.eu/prado/hu/prado-documents/PRT/A/docs-per-category.html> (megtekintve: 2023. március 10. 11:00)
- PRADO 4
(304) — Az Európai Unió Tanácsa PRADO Eredeti úti és személyazonosító okmányok nyilvános online adatbázisának zöld-foki-szigeteki útlevelet ismertető oldala.
Web: <https://www.consilium.europa.eu/prado/hu/CPV-AD-02001/index.html> (megtekintve: 2023. május 18. 19:30)
- Rövid történeti áttekintés.
(303) — [A szerző ismertetése nélkül.] *Rövid történeti áttekintés*.
Web: <http://www.penzjegynyomda.hu/tortenet.html> (megtekintve: 2008. december 9.)
- TASI
(361) — TASI Tibor: *Együttműködés a határellenőrzési okmányok hamisítása ellen*. (2019. május 29-ei állapot szerint)
Web: <https://rtk.uni-nke.hu/hirek/2019/05/29/egyuttmukodes-a-hatarellenorzesi-okmanyok-hamisitasa-ellen> (megtekintve: 2023. június 14. 21:00)

- Transport and Communications Bulletin.* — *Transport and Communications Bulletin for Asia and the Far East.*
(197) [Ázsia és Távol-Kelet közlekedési és távközlési közlönye.] 32. sz. New York, 1964, Egyesült Nemzetek Szervezete. 31–32. p.
Web: http://www.unescap.org/ttdw/review/bulletin/TCBulletin_37_1964.pdf
(megtekintve: 2012. április 30. 14:30)
- WJCT 1 — [Szerző és cím nélkül.]
(417) Web: <https://www.wjct.org/uncategorized/2019/07/the-doctor-who-helped-israeli-spies-catch-eichmann-but-refused-recognition-for-it/attachment/fake-passports-used-by-an-israeli-mossad-agent-left-and-another-one-manufactured-to-fly-adolf-eichmann-right-out-of-argentina-are-displayed-in-an-exhibition-in-jerusalem-in-2011-commemorating-th-2/> (megtekintve 2024. december 23. 23:30)
- WJCT 2 — [Szerző és cím nélkül.]
(417) Web: <https://www.wjct.org/wp-content/uploads/2019/07/gettyimages-135637687-539d3801dbe2c1d9e6d1abbbeece7badd626e774-1.jpg>
(megtekintve 2024. december 23. 23:30)

Jegyzetekben használt rövidítések:

- ÁBTL — Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (Budapest)
BM — Belügyminisztérium, belügyminiszteri
cs. kir. — császári-királyi
eln. — elnöki
int. — intézkedés
kr. — körrendelet
KüM — Külügyminisztérium, külügyminiszteri
ORFK — Országos Rendőr-főkapitányság
pcs. — parancs
r. — rendelet
tc. — törvénycikk
tv. — törvény
USA — Amerikai Egyesült Államok

Szakkifejezések, fogalommagyarázatok

Alnyomat, más néven **alapnyomat**. A fő szöveg vagy az elsődleges képmotívum alatti rétegben nyomtatott, kevésbé erőteljes, de jól kivehető mintázattal kialakított felület, amelyet a bankjegy- és okmánygyártás során az utánzás nehezítésére és az úti okmányok meghamisítása felismerésének elősegítésére is alkalmaznak.

Bélyegző-lenyomat. A nyomatkép létrehozása alapján az lehet *nedvesbélyegző-lenyomat* (lsd. ott) vagy *szárazbélyegző-lenyomat* (lsd. ott).

Előre nyomtatott szöveg. Az *alnyomatra* nyomtatott felirat vagy ábra (például állami címer), amely azonos altípuson belül minden úti okmányban (és bankjegyen) állandó. Ilyen a tájékoztató / figyelmeztető szöveg, a felhívás a hatóságok részére, a címoldal, a rovatcímek, az oldalszámok, állami címer, stb. is.

Fűzés a (papír)lapoknak valamilyen eljárással történő egymáshoz rögzítése. Az lehet cérnaszállal egy-két öltéssel vagy soköltéses varrással (*gerincvarrással* vagy *oldalvarrással*), azonban kivitelezhető tűzőkapoccsal (oldalkapcsolás vagy gerinckapcsolás), műanyag olvasztott sínnel vagy akár szegeccsel is (teli szegeccsel vagy lyukszegeccsel). (Ezek mindegyikére volt példa az úti okmányok történetében.)

Gerincvarrás. Az útlevellapoknak összehajtás előtt, a leendő két élettől egyenlő távolságra, azokkal párhuzamosan gépi varrását jelenti. A készre gyártott, csukott úti okmányt középen széthajtva láthatóvá váltak az öltések, míg hátulról a borító kitakarta azt. A varrást gyakorta a gerinchez mentén egy szelesebb textilsávval erősítették meg, amelyet a borító és az előzők egyaránt fedett.

Guilloche. Részleteiben gazdag, ismétlődő díszítő mintázat, amelyet vékony (sokáig egyenletes, majd később változó vastagságú) vonalháló-mintázatot egy körkörösben mozgó gépezet (majd digitális eljárás) segítségével alakítottak ki (ún. géprajz). Az úti okmányokban (és bankjegyeken) gyakorta végtelenített sáv, vagy rózsza-szerű alakzatban kerül kialakításra, s elsősorban ofset és metszetmélynyomatás technikával nyomtatják.

Gyűrűkapocs (korabeli elnevezése lyukszeg volt, német eredetű megnevezése ringli) elsősorban fénykép rögzítéséhez használt eszköz, amely során fém, peremes henger alakzatot prés segítségével tömörítenek a kívánt alakzatra, így az arcást csak a gyűrű eltávolítása után lehet elmozdítani. Ritka esetben, egyes korszakban az útlevelek lapjainak a borítóval történő összetűzéséhez alkalmazták.

Írisznyomás lsd. *szívdárványnyomás*.

Ív lsd. *lap*

Könyomtatás. A síknyomtatás XIX. században elterjedt változata. A simára csiszolt, általában mészko-lapra korom és zsír keverékéből készül kréta segítségével vitték fel a nyomtatandó képet. A kőlapot nedvesítést követően olajos festékkel kenték meg, amely hatására az csak a krétával rajzolt felületen marad meg. Erős préselés hatására alakult ki a papíron a kívánt minőségű kép.

Lap (más elnevezési szempont szerint: belív) a kész útlevellben található legnagyobb felületű nyomathordozó, amely a kinyitott könyvecskében a bal felétől a fűzés túlsó felére is kiterjed, azaz lapnak nevezzük az összefüggő, középen fűzéssel osztott papírt. Ennek fűzéstől balra vagy jobbra eső fele a lapoldal (lapbaloldal/lapjobboldal). Minden lapoldal két oldalt tartalmaz: a páros oldalt és hátoldalán páratlant, vagy páratlant és a hátoldalán párost; a lapoldalon lévő oldalak egymást követő oldalszámúak, azonban a lapok két lapoldalán lévő oldalszámok csak a látható fűzésnél egymást követőek, a mögöttes lapokon a(z oldal)kilövés szerinti elrendezésük. Ívnek nevezik a nyomtatási fázishoz a nyomdagépbe helyezett papírt, amely nagyon gyakran sok oldal nyomatképét hordozza (félkészre vagy készre vágáskor számos lap felületét hordozza).

Lapoldal lsd. *lap*

Lézergravírozás. *Megszemélyesítési* eljárás, amely során az adatot hordozó oldal felületét vagy valamelyik belsőbb rétegét lézernyom segítségével égetik, az így elszíneződött részletek által alkotva meg a kívánt képet / szöveget.

Magasnyomtatás. Olyan nyomtatási eljárás, amely során a lenyomat rajzolatának tükörképét alkotó, festéket hordozó felület kiemelkedik az összfelület síkjából. Jellegzetessége a nyomás hatására, a kiemelkedő nyomó felület peremén túlra préselődő festék alkotta festékváll. A leggyakoribb általános nyomtatási eljárás a XX. század harmadik harmadáig. (A bélyegtan esetében gyakorta ezt a gyártási megoldást könyvnyomtatásnak ismertetik, mivel a könyvek az 1980-as évekig döntően magasnyomtatással készültek. Azonban az 1990-es évektől, az ofset síknyomtatású eljárás térhódítását követően ez az elnevezés meghaladt és félrevezető lehet.)

Megszemélyesítés. A kitöltetlen okmányürlapnak az érvényességi és a birtokosának személyes adataival történő kitöltése. Kezdetben a személyleírásból és a jogosult aláírásából állt, Magyarországon ez 1915. elejétől kiegészült a jogosult fényképével, majd 2006. nyaratól megjelenik a látható megszemélyesítés elektronikusan tárolt rögzítésével, amelyet 2009. nyaratól a – csak elektronikusan tárolt – ujjlenyomattal bővítettek.

Mélynyomatás. Olyan nyomtatási eljárás, amely során a lenyomat rajzolatának tükröképét alkotó, festéket hordozó rész az összfelület síkjába süllyesztve került kialakításra. Jellegzetessége – a bemélyedésekben található festék papírra történt átvitelét követően – a festék kiemelkedő, esetenként tapintható vastagsága. E nyomtatási elv több változatát is létrehozták: a magyar úti okmányoknál **met-szetmélynyomatást**, míg a XX. század közepső harmadában, a magyar bélyeggyártás során általában rácsmélynyomatást (idegen szóval: rotogravure) alkalmazták.

Nedvesbélyegző-lenyomat. A hivatali bélyegzők a XX. századig kizárólag fémről készültek, azok egyaránt alkalmasak voltak olajos festék által nedves lenyomat vagy folyékony (képlékeny) állapotú pecsétviaszba nyomva (viasz)pecsét, vagy papírfelzetes pecsét készítésére. Ebből eredően ugyanazon eszköz neve lehet a „bélyegző” (nedves lenyomat készítésére használva) vagy „pecsétnyomó” (viasz-pecsét készítése esetén). A fém bélyegzők alkalmazása mára már igen ritka lett, mivel az olcsóbb, egyszerűbb gumibélyegzők elterjedése kiszorította azokat; a gumibélyegzőkhöz vízes alapú párnafestéket alkalmaznak. (Okmányhitelesítésnél a hordozóanyag miatt sosem volt alkalmazott gyakorlat, de fém-bélyegző jelentősen felhevítve korlátozottan alkalmas volt égetés általi kép létrehozására is; ez esetben az eszköz megnevezése: „billogzó”).

Ofszet nyomtatás (offset). E nyomtatási technikánál a nyomófelület és környezete azonos síkban található, azonban az olajos festék csak a víztasztító (olajvonzó) felületei révén kerülnek át a nyomathordozóra. Ezen eljárásnál a kapott kép igen éles kontúrvonalú lehet, s a nyomat azonos síkban fekszik a nyomatréteg nélküli felületekkel. A mai eljárás alapjait az 1870-es évektől fejlesztették ki a könyomtatásból.

Oldalvarrás. Az útlevellapokat félbehajtott állapotban, oldalról varrták, majd a kötést után mindkét oldalról a borító takarta az öltéseket. A varrást gyakorta a gerinchez mentén egy szélesebb textilsávval erősítették meg, amelyet a borító és az előzők egyaránt fedett. Hátránya a gerincvarrással szemben, hogy az okmány szétnyitását követően a gerinchez közeli sáv nem volt kihasználható, mivel a lapok az oldalvarrás miatt csak ívesen tudott széthajlani.

Perforáció. A papír folytonosságának megszakítása. Történhet átszúrással / bemetszéssel vagy lyukak létrehozásával. Az okmánygyártás során elsősorban utóbbit alkalmazzák betűk, sorszámok kialakítása céljából.

Szárazbélyegző-lenyomat, más néven **préselt pecsét**. Kézi vagy asztali prés segítségével, homorú és az azzal megegyező mintájú domború lemezpár (klisé) által a közé helyezett papír(ok)ra készített kidomborodó kép, ezért a „préselt pecsét” a szemléletesebb, bár mellőzött megfogalmazás. Úti okmányok esetében általában – fénykép vagy bejegyzés – hitelesítéséhez alkalmazzák. (A XX. század elején a lenyomatképző eszközt magyarul esetenként „vetemezőbélyegző”-nek nevezték.) A lenyomatkép elsősorban oldalról érkező fény (surlófény) segítségével azonosítható. Igen ritka esetben alkalmazva volt az a megoldás, hogy a fényképet nyomó felületet megfestékezték (akár sávosan több színnel is), fokozva az utánpótlás felismerését és az azonosítás megkönnyítését; Magyarországon nem, de az Amerikai Egyesült Államok és Izrael útlevelhatóságai alkalmazták ezt egy ideig, illetve Mexikóban is ilyen lenyomatokat készítettek az 1940-es években.

Szírvárványnyomás, vagy más néven (azonos jelentéssel) **írisznyomás**. (A németből a magyar nyelvbe átkerült elnevezés Iriszre, a szírvárvány ókori görög istennőjére utal; a magyar nyelvbe „szírvárvány[os]nyomás” kifejezés átültetésére törekedtek a XIX. és XX. század fordulóján. Az azonos jelentésű, nemzetközileg használt angol megnevezés [rainbow printing] közvetlenebb utalás és kifejezőbb is, ezért e tanulmányban szírvárványnyomás kifejezés került alkalmazásra.) Napjainkban leggyakrabban a síknyomatás (ofszet) eljárásban használt, nyomófelületet megfestékező eljárás, amely eredményeként a kapott nyomatkép jelentősebb felületen elnyújtott, fokozatmenetes, folyamatos színátmenetet eredményez. Ezen eljárás gyakori volt még magasnyomatás alkalmazása során is, azonban metszetmélynyomatás esetén már igen ritkának számított, ahol napjainkra (gyártástechnikai okból) lényegében megszűnt az alkalmazása.

Útlevellőlap lsd. *útlevellőlap*.

Útlevellőlap vagy **útlevellőnyomatvány**; az 1840-es évek végén még – az 1844-ig hivatalos latin nyelvből eredő – „alba” (vagyis kitöltetlen) szót alkalmazták. A készre gyártott, *megszemélyesítés*re szánt kitöltetlen útlevelek elnevezése volt a magyar jogszabályokban az 1940-es évekig; amennyiben

azok előre nyomtatva a bélyegilleték képét is tartalmazták (1905. és 1948. között), úgy gyakorta „bélyeges útlevelűrlap” vagy „bélyeges útlevelnyomtatvány” módon nevezték meg; a „blanketta” szó német eredetű, latinósított végű jövevényszó, s a magyar „űrlap” megfelelője. A napjainkban alkalmazott, és a többoldalas okmány megjelenési formájának kifejezőbb megnevezése az „útlevelfüzet”.

Az útlevelet igénylő formanyomtatvány neve évtizedeken keresztül „útlevel-lap” volt, amely az útlevelet kérőről 1904-től 18 kitöltendő (elsősorban személyleíró), 1927-től már 29 (csak fele részben személyleíró) rovaton / kérdésen keresztül volt hivatott adatot szolgáltatni a kiállító hatóság részére. A II. világháborút követően több ízben változott az űrlap tartalma és megjelenése is.

Vízjel. A papír gyártása során, a papírostok alkotta réteg sűrűségének / vastagságának eltéréssel létrehozott felület, amely átmenő fény segítségével látható ábrát vagy szöveget jelenít meg. Ez által beazonosítható a hordozóanyag gyártója / eredetisége. A negatív vízjel a fényt jobban áteresztő, ritkább réteget, míg a pozitív vízjel a sűrűbbet, a fényt kevésbé áteresztőt jelenti. Okmánygyártás során fontos védelmi elem, mivel utólagosan csak merőben eltérő eljárással és a XX. század végén is csak gyengébb minőséggel volt utánozható. A vízjel alkalmazásának kezdeti évszázadaiban szinte kizárólag vonalas rajzolatú, negatív (a papír vékony felületének jobb fényáteresztő-képessége miatt láthatóvá váló) vízjelet alkalmaztak.

Köszönet

Ezúton szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik a kutatásaimat és e könyvem megírását bármilyen módon segítették, elősegítették, különösen DÖME Márk úrnak, aki számos értékes adattal segítette munkámat, töretlen lelkesedés mellett.

Köszönet továbbá mindazon személyeknek, intézményeknek és vállalkozásoknak is, akik, és amelyek lehetővé tették korabeli kiadványok (jogszabályok, újság-cikkek, jelentések, stb.) és útlevelekről készült képi dokumentációk világháló útján történő hozzáférését, amelyek számos esetben segítettek és megkönnyítették kutatásaimat.

Som Krisztián

Minden jog fenntartva! Írásbeli engedély nélkül a (papír alapú vagy elektronikus változatú) könyv egésze, illetve semelyik részlete sem fordítható le, sokszorosítható, újra kiadható, továbbítható vagy terjeszthető semmilyen formában, sem elektronikus, mechanikus vagy más eszköz által, beleértve a fénymásolást és nyomtatást is.

All rights reserved! No part of this book, neither the whole publication (printed or electronic version) may be translated, reproduced, reprinted, transmitted, or distributed in any form or by any electronic, mechanical or other means, including photocopying and printing, without written permission.

Különböző korszakok magyar útlevelei egyes védelmi elemeinek nagyításából montázsolt – útlevél-borító-elrendezés és magyar nemzeti színek ihlette – borító SOM Krisztián munkája. (A montázs négy magyar útlevél részletéből áll, amelyek mindegyike valamilyen, korszakában különleges védelmi elemet ábrázol. A felső kép 1955 M útlevél szivárványnyomású metszetsémélynyomatású alnyomatának, a középső sáv bal oldalán az 1998 M útlevél ofszet alnyomatán elhelyezett DOVID címkének, jobb oldalt az 1937 M útlevél celluloid címerlapka és tizágú karmos préselt csillag alkotta fényképbiztosító megoldásának, míg alul 1878 M útlevél magasnyomású alnyomatának relief hatású mintázatának részlete látható.)

Kiadja: Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság / Budapest, 2025

Kiadványterv: SOM Krisztián

A kézirat lezárva: 2025. január 17.

Készült: elektronikus változatban, valamint kereskedelmi forgalomba nem hozott 15 nyomtatott és sor-számozott példányban.

A szerző újabb, úti okmány történeti könyvében kitekintést nyújt a különböző országok útleveleinek fejlődésére, egyes védelmi elemek kialakulására, külön részletezve a magyar okmányok változásait. E mellett tárgyalja a magyar határátkelőhelyek technikai berendezéseinek fejlődését és a szakértői szintű okmányvizsgálat kialakulását és szervezeti változását. Néhány, a közel másfél évszázad során felfedett útlevelhamisítási eset bemutatása által az olvasó bepillantást nyerhet a különböző korszakok hamisítóinak módszereibe, a határátkelőhelyek útlevelkezelőinek felfedéseibe és a rendőrségi felderítések eredményeibe is.